

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

TÜRK CEZA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLER

Yüksek Lisans Tezi

ZAFER İÇER

İstanbul, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

TÜRK CEZA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLER

Yüksek Lisans Tezi

ZAFER İÇER

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Emin ARTUK

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

HUKUK Anabilim Dalı KAMU HUKUKU Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
ZAFER İÇER nin TÜRK CEZA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLER adlı tez çalışması
,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 29.06.2011 tarih ve 2011-13/11 sayılı kararıyla ile
oluşturulan jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul
edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 26.7.2011

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. MEHMET EMİN ARTUK
2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. A. CANER YENİDÜNYA
3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. İSA DÖNER

M. Emin Artuk
A. Caner Yenidünya
İsa Döner

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	IX
Özet	XI
Abstract	XII
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜZEL KİŞİLİK KAVRAMI, TÜZEL KİŞİLİĞE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER, TÜZEL KİŞİLİĞİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE BUNA İLİŞKİN TEORİLER

§1. TÜZEL KİŞİLİK KAVRAMI.....	3
I- KİŞİ VE KİŞİLİK KAVRAMLARI.....	3
II- TÜZEL KİŞİLİK KAVRAMI.....	4
§2. TÜZEL KİŞİLİĞE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER	6
I- TÜZEL KİŞİLİĞİN UNSURLARI	6
1- Örgütlenme Unsuru.....	6
2- Amaç Unsuru	7
3- Bağımsızlık Unsuru.....	8
II- TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI	8
1- Tüzel Kişiliğin Kuruluşuna İlişkin Sistemler	8
A- Serbest Kuruluş Sistemi	9
B- İzin Sistemi	9
C- Tescil Sistemi	9
2- Türk Hukukundaki Durum.....	9
III- TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ	10
IV- TÜZEL KİŞİLİĞİN TÜRLERİ.....	10
1- Yapılarına Göre Tüzel Kişiler	10
A- Korporasyon (Kişi Topluluğu) Niteliğindeki Tüzel Kişiler	10
B- Kurum Niteliğindeki Tüzel Kişiler	11
2- Tabi Oldukları Kurallara Göre Tüzel Kişiler	11
A- Kamu Hukuku Tüzel Kişileri	11
B- Özel Hukuk Tüzel Kişileri	12
3- Amaçlarına Göre Tüzel Kişiler	12
V- TÜZEL KİŞİLERİN HAK VE FİİL EHLİYETİ.....	13
1- Tüzel Kişilerin Hak Ehliyeti	13
2- Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyeti	14
A- Tüzel Kişiliğin Organları	14

B- Tüzel Kişilerde Temsilci	16
a- Genel Olarak Temsil ve Temsilci Kavramı	16
b- Tüzel Kişilerde Temsilci	17
c- Organ ve Temsilci Arasındaki Farklar.....	18
C- Tüzel Kişilerde Yardımcı Kişi	19
§3. TÜZEL KİŞİLERİN HUKUKİ NİTELİĞİNE İLİŞKİN TEORİLER	20
I- FARAZİLİK TEORİSİ.....	20
II- GERÇEKLİK TEORİSİ	21
III- AMAÇ KİŞİLİĞİ TEORİSİ	22
IV- SOYUTLAMA TEORİSİ.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ, TÜZEL KİŞİLERİN HUKUKİ NİTELİĞİNE İLİŞKİN TEORİLER ÇERÇEVESİNDE CEZAI SORUMLULUK VE MUKAYESELİ HUKUKTA TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞU

§1. TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ	23
I- ROMA HUKUKU.....	23
II- CERMEN HUKUKU	26
III- İSLAM HUKUKU	26
IV- TÜRK HUKUKU	28
1- 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu	28
2- Türk Ceza Kanunu Tasarıları	31
A- 1989 Türk Ceza Kanunu Tasarısı.....	31
B- 1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısı.....	31
C- 2000 Türk Ceza Kanunu Tasarısı.....	33
D- Hükümetin Teklif Ettiği Türk Ceza Kanunu Tasarısı	33
§2. TÜZEL KİŞİLERİN HUKUKİ NİTELİĞİNE İLİŞKİN TEORİLER ÇERÇEVESİNDE CEZAI SORUMLULUĞU.....	34
I- FARAZİLİK TEORİSİ.....	35
II- GERÇEKLİK TEORİSİ	36
III- SOYUTLAMA TEORİSİ	37
§3. MUKAYESELİ HUKUKTA TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞU	39
I- TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN PRENSİPLER.....	39
1- Toplulukların Suçlu Olamayacağı (Societas Delinquere No Potest) Prensibi	40
2- Türev Sorumluluk (Derivative Liability) Prensibi	40
A- Kimlik (Identification) Prensibi	40
B- Temsil (Vicarious) Prensibi	41
3- Müstakil Sorumluluk (Autonomous) Prensibi	42

II- MUKAYESELİ HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER	42
1- Genel Olarak	42
2- Almanya	43
3- Fransa	45
4- İtalya	47
5- Belçika	47
6- Hollanda	48
7- Danimarka	49
8- İsviçre	49
9- Birleşik Krallık	50
10- Amerika Birleşik Devletleri	51
11- Kanada	52
12- Avustralya	53
III- ULUSLARARASI KONGRELERDE ALINAN KARARLAR	53
IV- AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDAKİ DURUM	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK CEZA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLER

§1. 5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNUN ESAS ALDIĞI SUÇ GENEL TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE TÜZEL KİŞİLER	58
I- GENEL OLARAK	58
II- SUÇTA VE CEZADA KANUNİLİK İLKESİ BAKIMINDAN TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU	59
III- KUSUR İLKESİ BAKIMINDAN TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU	64
IV- CEZA SORUMLULUĞUNUN ŞAHSİLİĞİ İLKESİ BAKIMINDAN TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU	67
V- TÜZEL KİŞİLERİN KORUNAN HUKUKİ DEĞERLERİ	72
VI- TÜZEL KİŞİLERİN TİPİKLİKTEKİ KONUMU	74
VII- TÜZEL KİŞİLERİN FİİL YETENEĞİ	76
1- FİİL Kavramı	76
2- Tüzel Kişilerin FİİL Yeteneği	78
VIII- SUÇUN FAİLİ OLARAK TÜZEL KİŞİLER	80
IX- SUÇUN MAĞDURU OLARAK TÜZEL KİŞİLER	83
X- SUÇUN MADDİ KONUSU OLARAK TÜZEL KİŞİLER	84
XI- SUÇUN MANEVİ UNSURUNUN TÜZEL KİŞİLER İLE İLİŞKİSİ	86
1- Genel Olarak	86
2- Tüzel Kişilerin Kasıtlı Hareketi	86
3- Tüzel Kişilerin Taksirli Hareketi	88
XII- TÜZEL KİŞİLERİN KUSURLULUĞU	89

XIII-TÜZEL KİŞİLERİN SUÇA İŞTİRAKİ	91
XIV-TÜZEL KİŞİLERE YAPTIRIM UYGULANMASI	92
1- Genel Olarak	92
2- Tüzel Kişilere Ceza Yaptırımını Uygulanmamasının Nedenleri.....	93
§2. 5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ	98
I- GENEL OLARAK GÜVENLİK TEDBİRLERİ.....	98
II- TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ.....	99
1- Faaliyet İzninin İptali	101
A- Faaliyet İzninin İptalinin Şartları	101
a- Suçun Muhatabının Özel Hukuk Tüzel Kişi Olması	101
b- Tüzel Kişiliğe Belirli Bir Alanda Faaliyet İzni Verilmiş Olması	102
c- Faaliyet İzninin Yetkili Bir Kamu Kurumunca Verilmiş Olması	103
d- Kasıtlı Bir Suçun İşlenmiş Bulunması	103
e- Suç Tipinde Tüzel Kişilere Özgü Güvenlik Tedbirlerinin Uygulanacağına Belirtilmiş Olması.....	104
f- Suçun Tüzel Kişiliğin Organ veya Temsilcisinin İştirakiyle İşlenmiş Olması	104
g- Suçun Tüzel Kişiliğe Verilen Faaliyet İzninin Kötüye Kullanılması Suretiyle İşlenmiş Olması	105
h- Suçun Tüzel Kişiliğin Yararına İşlenmesi.....	106
i- Suçu İşleyen Organ veya Temsilciye İşlediği Kasıtlı Suç Nedeniyle Mahkumiyet Kararı Verilmiş Olması	107
j- Uygulanacak Faaliyet İzninin İptali Tedbirinin İşlenen Fiille Orantılı Olması.....	107
B- Faaliyet İzninin İptalinin Sonuçları.....	107
C- Faaliyet İzninin İptalinin İnfazı.....	108
2- Müsadere.....	108
A- Eşya Müsaderesi.....	108
a- Genel Olarak.....	108
b- Tüzel Kişilere Eşya Müsaderesi Uygulanabilmesinin Şartları	110
aa- Bir Eşyanın Mevcut Olması	110
bb- Eşyanın Tüzel Kişiliğe Ait Olması.....	110
cc- Eşyanın Suçla Bağlantılı Olması	110
dd- Suçun Kasten İşlenmiş Olması.....	111
ee- Suçun Tüzel Kişiliğin Organ veya Temsilcisinin İştirakiyle İşlenmiş Olması.....	112
ff- Suçun Tüzel Kişiliğin Yararına İşlenmiş Olması	113
gg- Eşyanın İyiniyetli Üçüncü Kişilere Ait Olmaması	113
hh- Müsaderenin İşlenen Fiille Orantılı Olması	114
ii- Müsadereye Karar Verilmiş Olması	114

jj-	Suç Tipinde Tüzel Kişilere Özgü Güvenlik Tedbirlerinin Uygulanacağına Belirtilmiş Olması	114
B-	Kazanç Müsaderesi	115
a-	Genel Olarak	115
b-	Tüzel Kişilere Kazanç Müsaderesi Uygulanabilmesinin Şartları	115
aa-	Genel Olarak	115
bb-	Suçla Bağlantılı Maddi Menfaatlerin Veya Ekonomik Kazançların Ortaya Çıkması	116
cc-	Maddi Menfaatin Suçun Mağduruna İade Edilememesi	117
dd-	Eşyayı Sonradan İktisap Eden Kişinin 22/11/2001 Tarihli ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun İyiniyetin Korunmasına İlişkin Hükümlerinden Yararlanamıyor Olması	117
III-	DAVA VE CEZA İLİŞKİSİNİ SONA ERDİREN SEBEPLERİN TÜZEL KİŞİLERİN GÜVENLİK TEDBİRİ SORUMLULUĞUNA ETKİSİ	118
1-	Şüpheli, Sanık veya Hükümlünün Ölümü	118
2-	Şikâyetten Vazgeçme	119
3-	Af	120
4-	Zamanaşımı	122
IV-	HAPİS CEZASINA SEÇENEK KURUMLARIN TÜZEL KİŞİLERİN GÜVENLİK TEDBİRİ SORUMLULUĞUNA ETKİSİ	123
1-	Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	123
2-	Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması	124
3-	Hapis Cezasının İnfazının Ertelenmesi	125
§3.	5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNUN ÖZEL HÜKÜMLERİNDE TÜZEL KİŞİLERİN GÜVENLİK TEDBİRİ SORUMLULUĞU	127
I-	TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİNİN ÖNGÖRÜLDÜĞÜ SUÇ TİPLERİ	127
II-	SUÇ TİPLERİNDE ÖZELLİK ARZ EDEN DURUMLAR	128
1-	Genel Olarak	128
2-	Suçun İşlenmesi Nedeniyle Tüzel Kişilere Güvenlik Tedbiri Uygulanması	128
3-	Suçun Tüzel Kişiliğin Faaliyeti Çerçevesinde İşlenmiş Olması Nedeniyle Tüzel Kişilere Güvenlik Tedbiri Uygulanması	129
4-	Suçun İşlenmesi Neticesinde Haksız Menfaat Sağlayan Tüzel Kişilere Güvenlik Tedbiri Uygulanması	130
§4.	ÖZEL CEZA KANUNLARINDA TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU	132
I-	GENEL OLARAK	132
II-	5846 SAYILI FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU	132
III-	2499 SAYILI SERMAYE PİYASASI KANUNU	134
IV-	5941 SAYILI ÇEK KANUNU	134

V-	5411 SAYILI BANKACILIK KANUNUNU	136
VI-	213 SAYILI VERGİ USUL KANUNU	139
VII-	5607 SAYILI KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE KANUNU.....	144
VIII-	2820 SAYILI SİYASİ PARTİLER KANUNU.....	145
IX-	6102 SAYILI TÜRK TİCARET KANUNU	147
§5.	5326 SAYILI KABAHAHTLER KANUNUNDA TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU	150
I-	GENEL OLARAK	150
II-	İDARİ YAPTIRIMLARA İLİŞKİN GENEL İLKELER VE TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU	151
III-	ORGAN VEYA TEMSİLCİNİN DAVRANIŞINDAN DOLAYI TÜZEL KİŞİLERİN İDARİ YAPTIRIM SORUMLULUĞU	152
§6.	5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNDA TÜZEL KİŞİLER.....	155
I-	CEZA MUHAKEMESİ SÜJELERİ BAKIMINDAN TÜZEL KİŞİLER.....	155
1-	Tüzel Kişilerin Şüpheli ve Sanık Sıfatı	155
2-	Tüzel Kişilerin Mağdur-Suçtan Zarar Gören Sıfatı.....	157
3-	Tüzel Kişilerin Şikâyetçi (Müşteki) Sıfatı	158
II-	TÜZEL KİŞİLERİN KAMU DAVASINDA TEMSİLİ	159
1-	Tüzel Kişilerin Kamu Davasına Katılması.....	159
2-	Tüzel Kişilerin Savunma Makamı Yanında Yer Alması.....	161
III-	ŞİRKET YÖNETİMİ İÇİN KAYYIM TAYİNİ	161
1-	Genel Olarak	161
2-	Tedbirin Konusu	162
3-	Tedbirin Uygulanma Şartları.....	162
A-	Katalogda Yer Alan Suçlardan Biri İşlenmekte Olmalı	162
B-	Suçun Şirketin Faaliyeti Çerçevesinde İşlenmekte Olduğu Hususunda Kuvvetli Şüphe Bulunmalı.....	163
C-	Tedbire Başvurulabilmesi, Maddi Gerçeğin Ortaya Çıkarılabilmesi Bakımından Gerekli Olmalı.....	164
D-	Tedbire Hakim Veya Mahkeme Tarafından Hükmedilmiş Olmalı	164
4-	Tedbirin Uygulanması.....	165
IV-	TÜZEL KİŞİLERE UYGULANACAK GÜVENLİK TEDBİRLERİNİN İDDİANAMEDE BELİRTİLMESİ.....	166
V-	TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ MUHAKEMESİ.....	167
1-	Faaliyet İzninin İptali Muhakemesi	167
2-	Müsadere Muhakemesi	168
SONUÇ		170
KAYNAKÇA		177

KISALTMALAR

AB.	: Avrupa Birliği
ABD.	: Ankara Barosu Dergisi
AD.	: Adalet Dergisi
AP.	: Avrupa Parlamentosu
AÜEHFD	: Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AY.	: Anayasa
AYM.	: Anayasa Mahkemesi
b.	: Bent
Ban.K.	: Bankacılık Kanunu
BK.	: Borçlar Kanunu
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
c.	: Cümle
CD.	: Ceza Dairesi
CGK.	: Ceza Genel Kurulu
CGTİK.	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CK.	: Ceza Kanunu
CMK.	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK.	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev.	: Çeviren
ÇK.	: Çek Kanunu
DEÜHFD.	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: Dipnot
DÜHFD.	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	: Esas
f.	: Fıkra
FSEK.	: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
Gbi.	: Geniş bilgi için
GÜHFD.	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HT.	: Hükümet Tasarısı

İBD.	: İstanbul Barosu Dergisi
İBM.	: İstanbul Barosu Mecmuası
in.	: İçinde
İÜHFD.	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM.	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.	: Karar
KK.	: Kabahatler Kanunu
KMK.	: Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu
Kşz.	: Karşılaştırınız.
m.	: Madde
n.	: No (Numara)
p.	: paragraf
RG.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Siy.PK.	: Siyasi Partiler Kanunu
sk.	: Sayılı Kanun
SPK.	: Sermaye Piyasası Kanunu
Sy.	: Sayı
t.	: Tarih
TBBD.	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TC.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK. (TCY.)	: Türk Ceza Kanunu
TMK.	: Türk Medeni Kanunu
TTK.	: Türk Ticaret Kanunu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
VUK.	: Vergi Usul Kanunu
Y.	: Yıl
Yarg.	: Yargıtay
YD.	: Yargıtay Dergisi
YKD.	: Yargıtay Kararları Dergisi
YY.	: Yüzyıl

ÖZET

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun benimsediği suç teorisi çerçevesinde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmemiştir, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunmaması, TCK.’nın 20/2 nci maddesinde ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi bağlamında açıklanmıştır. Bu maddede ; “Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımını uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır” denilmektedir. Ancak tüzel kişilerin cezalandırılmaması, ceza hukukunun temel ilkelerinin yanında, suçun maddi ve manevi unsurları, kusurluluk ve cezanın amacı ile de izah edilebilir.

5237 sayılı TCK.’nda tüzel kişilerin cezalandırılmayacağı öngörülmüş ise de, TCK.’nın 60 ncı maddesinde tüzel kişilere izin iptali ve müsadere güvenlik tedbirlerinin uygulanması öngörülmüştür. Bunun yanında başta 5326 sayılı Kabahatler Kanunu olmak üzere, diğer özel kanunlarda da tüzel kişilere yönelik idari yaptırımlar düzenlenmiştir.

Ceza muhakemesi açısından tüzel kişiler sanık sıfatını alamazlar. Bununla birlikte 5271 sayılı CMK.’nın 249 uncu maddesine göre “Bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada tüzel kişinin organ veya temsilcisi, katılan veya savunma makamı yanında yer alan sıfatıyla duruşmaya kabul edilir”.

Anahtar kelimeler: *tüzel kişiler, organ veya temsilci, ceza sorumluluğunun şahsiliği, güvenlik tedbirleri, idari yaptırımlar.*

ABSTRACT

According to the crime theory of the Turkish Penal Code No 5237, the legal entities don't have criminal liability and this rule has been mentioned at the 20/2 th Article of the Turkish Penal Code. This Article states that "No punitive sanctions may be imposed for the legal entities. However, sanctions in the form of security precautions stipulated in the law for the offenses are reserved". This article derives its essence from the Principle of Individuality of Criminal Responsibility. However this can also be explained with the subjective and objective elements, defectiveness or the purpose of the crime.

Although the Turkish Penal Code does not allow punishing legal entities, according to the 60 th article of the Turkish Penal Code, cancellation of this license and confiscation security measures can be applied. Otherwise, mainly the Misdemeanor Code No 5326 and other special laws contains administrative sanctions for the legal entities.

Legal entities cannot take place as defendant in criminal procedure. However according to the 249 th Article of Turkish Criminal Procedure Code No 5271, "At the investigation and prosecution for crimes committed within the activities of a legal entity, the organ or the representative of the legal entity shall have the capacity of the party who is "in conjunction with the intervening party or the defense party" and shall be permitted to take the stand in the main hearing."

Key Words: *legal entities, organ or representative, the principle of individuality of criminal responsibility, security measures, administrative sanctions.*

GİRİŞ

Günümüzün gelişen toplumsal yapısı çerçevesinde, insanların oluşturdukları toplumlar, siyasal, sosyal ve ekonomik hayata giderek daha fazla etki eder hale gelmiştir. Bugün tüzel kişi olarak adlandırılan insan veya mal toplumları, gerek siyasi ve sosyal hayatın gerekse ticari hayatın en önemli süjesini oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, dernekler, vakıflar, siyasi partiler, anonim şirketler, birer tüzel kişilik olarak, toplumsal hayatın her alanında kendisini göstermektedir.

Tüzel kişilerin, toplumsal hayattaki bu konumu, ceza hukukunun da ilgisini çekmektedir. Zira, ceza hukukunun özel hükümlerinin genişlediği ve karmaşık bir yapıya büründüğü her geçen gün, tüzel kişiler de doğrudan veya dolaylı olarak suç tiplerinin muhatabı haline gelmeye başlamıştır. Özellikle malvarlığına, çevreye, ekonomik, sanayi ve ticarete ve bilişim suçlarında tüzel kişilerin, işlenen suçla irtibatlı olabildiği görülmektedir.

Bu çerçevede, tüzel kişilerin ceza hukukundaki konumu, önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz tüzel kişilerin cezalandırılıp cezalandırılmayacağı bu sorunların en başındadır. Özellikle günümüzde, mukayeseli hukuktaki eğilim, tüzel kişilerin cezalandırılması doğrultusundadır. Ancak, tüzel kişilerin cezalandırılıp cezalandırılmaması, sosyo-ekonomik bir gerekliliğin konusu olmaktan ziyade, esas itibariyle ceza hukuku tekniği açısından ele alınması gereken bir konudur.

Bu anlayış doğrultusunda, tüzel kişilerin 5237 sayılı Türk Ceza Hukukunun benimsediği suç genel teorisi çerçevesinde incelenmesi amacıyla tez konusu olarak “Türk Ceza Hukukunda Tüzel Kişiler” seçilmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tüzel kişilik kavramı, tüzel kişiliğe ilişkin temel bilgiler, tüzel kişiliğin hukuki niteliği ve buna ilişkin teoriler incelenmiştir. Bu bölümde tüzel kişilerin temel özellikleri açıklanmış olup, Türk Ceza Kanununda tüzel kişilere ilişkin düzenlemelerde yer verilen bazı temel kavramlara da bu kısımda açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, ceza hukukunda tüzel kişilerin sorumluluğunun tarihsel gelişimi, tüzel kişilerin hukuki niteliğine ilişkin teoriler bağlamında tüzel kişilerin cezai sorumluluğu ve mukayeseli hukukta tüzel kişilerin cezai sorumluluğu incelenmiştir. Bu kısımda özellikle,

mukayeseli hukukta bazı ÷lkelerde t÷zel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin benimsenen sistemler, yer alan d÷zenlemeler ve uygulamadaki durum ile Avrupa Birliği Hukukunda bu konuya ilişkin alınan kararlara değinilmiştir.

Üçüncü bölüm ise, çalışmamızın ana kısmını oluşturmaktadır. Bu kısımda 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda t÷zel kişiler ele alınmıştır. Bu çerçevede, kanunun esas aldığı suç genel teorisi çerçevesinde t÷zel kişilerin durumu incelenmiş, kanunda t÷zel kişilere özgü olarak öngör÷len faaliyet izninin iptali ve müsadere güvenlik tedbirleri ayrıntılı olarak açıklanmış ve kanunun özel hükümleri kısmında bu konuya ilişkin yer verilen d÷zenlemelere temas edilmiştir.

Bu kısımda ayrıca, bazı özel ceza kanunlarında ve kabahatler kanununda t÷zel kişilerin sorumluluğu incelenmiş ve son olarak da ceza muhakemesi hukuku bakımından t÷zel kişilerin süjeliği, kamu davasında temsili, şirket yönetimi için kayyım tayini koruma tedbiri ile t÷zel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin iddianamede belirtilmesi hususu üzerinde durulmuş ve son olarak da t÷zel kişilere özgü güvenlik tedbirleri muhakemesi başlığı altında faaliyet izninin iptali ve müsadere muhakemesi konularına yer verilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, olabildiğince kişisel kanaatlere yer verilerek, t÷zel kişilere ilişkin d÷zenlemeler yorumlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, t÷zel kişilerle ilgili olarak çalışmamızda değindiğimiz konular ana hatları itibariyle ele alınarak özetlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜZEL KİŞİLİK KAVRAMI, TÜZEL KİŞİLİĞE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER, TÜZEL KİŞİLİĞİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE BUNA İLİŞKİN TEORİLER

§1. TÜZEL KİŞİLİK KAVRAMI

I- KİŞİ VE KİŞİLİK KAVRAMLARI

Kişi, kelime anlamı olarak “insan, adam, kimse” anlamına gelir¹. Hukuki anlamda ise kişi, “hak ve borçlara sahip olabilen varlık” anlamına gelmektedir². Hukuk, insanların bir arada huzurlu ve güven içerisinde yaşaması için oluşturulan kurallar bütünüdür. Hukuk, kişilere barış içinde bir yaşam sunabilmek için bir yandan onlara ödev ve sorumluluklar yükler diğer yandan ise kişinin yalnızca canlı doğmuş olmasından kaynaklanan haklara sahip olduğu anlayışıyla (doğal hukuk anlayışı) onlara birtakım haklar sunar. Kişi kavramının insan kavramından farkı da burada yatmaktadır³.

Kişi, haklar bütünü ile donatılmış insan anlamına gelen hukuki bir kavramdır. İnsan, biyolojik ve fiziksel bir varlığı tarif ederken, kişi insanın hukuksal tarafını ortaya koymaktadır. Hukuk düzeni, maddi ve sosyal bir gerçeklik olan insanı, hak sahibi olarak tanımaktadır⁴.

Kişilik kavramı ise, kelime anlamı itibariyle, “bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü”⁵ ifade eder. Kişiyi diğer kişilerden ayıran özellik, kişiliği oluşturur. Kişiliğin en önemli işlevi ayırt edici olmasıdır. Bir kişinin diğer bir kişiden

¹ Bkz. www.tdk.com.tr (Erişim Tarihi: 16.08.2010).

² Kişi kavramı için bkz. **Oğuzman, M. Kemal-Seliçi, Özer-Oktay Özdemir, Saibe**, Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), 8. Bası, İstanbul 2010, s.1; **Dural, Mustafa-Öğüz, Tufan**, Türk Özel Hukuku, Kişiler Hukuku, C:2, İstanbul 2010, s.5; **Ergün, Ömer**, Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu, İstanbul 2010, s.5.

³ İnsan, toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı demektir. www.tdk.com.tr (Erişim Tarihi: 16.08.2010); **Yılmaz, Lerzan**, “Anonim Şirketlerde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması Meselesi Hakkında İsviçre Federal Mahkemesi Kararları Işığında Düşünceler, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul 02.02.2008, s.235.

⁴ **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.2.

⁵ www.tdk.com.tr (Erişim Tarihi: 16.08.2010).

ayrılması, ayırt edilmesi, kişilerin kendisine özgü özellikleriyle, manevi, sosyal, ruhsal bütünlükleriyle, davranış biçimleriyle söz konusu olabilmektedir. Kişiliğin diğer bir işlevi ise tanımlayıcı, tarif edici olmasıdır. Kişilik, kişinin tarif edilmesi, doğal âlemde tanımlanması işlevini de haizdir.

Hukuki olarak ise kişilik, kişi ile birlikte, kendisine hukuk düzeni tarafından tanınan haklar bütünü, kişinin hukuki durumu, hukuki ve manevi nitelikteki varlıklarının tamamı olarak anlaşılır⁶. Kişiye hukuk düzenince atfedilen her şey, onu diğerlerinden ayrı kılar, bağımsızlaştırır ve onun kişiliğini ifade eder⁷.

II- TÜZEL KİŞİLİK KAVRAMI

Tüzel kelimesi, kelime anlamı itibariyle “hukuk, adalet” demek olan “tüze”den gelmektedir⁸. Tüzel ise, hukukla ilgili, hukuki, hukuksal; hükümle ilgili, hükmi demektir⁹. Tüzel kişi ise, kendisine özgü fiziksel varlığı bulunmamakla birlikte, varlığına hukuksal bir sonuç bağlanan ve hukuk tarafından tanınan, belli ve sürekli bir amacı gerçekleştirmek üzere bağımsız bir şekilde bir araya gelen kişilerin ya da kurumların örgütlenmesinden veya bu amaca tahsis edilen mallın bir araya getirilmesinden oluşan topluluklardır¹⁰.

Hukukta hak sahibi olan şahıslar yalnızca gerçek kişilerden ibaret değildir. Sosyal, ekonomik ve ticari hayatın gereklilikleri, insan dışında birtakım insan topluluklarının da varlığına ihtiyaç duyar. Bu insan toplulukları, insanın tek başına gerçekleştiremeyeceği, ancak insanların bir araya gelerek belirli amaçları gerçekleştirebilecekleri inancı ve anlayışı

⁶ Dural-Öğüz, s.8.

⁷ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.2.

⁸ www.tdk.com.tr, Erişim Tarihi: (16.08.2010), Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 1992, s. 936; Şener, Esat, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2001, s.823.

⁹ www.tdk.com.tr; Türk hukukunda geçmişte, tüzel kişilik kavramı yerine, “manevi şahıs”, “hükmi şahıs” deyimleri de kullanılmıştır. Bkz. Hatemi, Hüseyin, Medeni Hukuk Tüzel Kişileri, C:1, İstanbul 1979, s.29.

¹⁰ Tüzel kişilik kavramı için bkz. Doğanay, Ümit, Hükmi Şahıslar Ders Notları, İstanbul 1969, s.1; Oğuzman- Seliçi-Oktay, s.10.; Akünal, Teoman, Türk Medeni Hukukunda Tüzel Kişiler, İstanbul, 1995, s.10.; Dural-Öğüz, s.199; Yılmaz, L., s.235; Ergün, s.8; Tüzel kişilik kavramı ilk kez, Gustav Hugo’nun 1789 tarihli “*Lehrbuch des Naturrechts als einer Philosophie des positiven Rechts*” isimli kitabında kullanılmıştır. Bilgi için bkz. Ergün, s.9.

etrafında oluşur¹¹. Tüzel kişiler toplumsal ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkan ve sosyal bir gerçekliği olan insan topluluklarıdır¹².

İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları toplulukların amaçlarını gerçekleştirebilmesi, ancak sosyal ve ekonomik hayata katılabilmesi ile söz konusu olur. Bu katılım, bizzat kişilerin bir araya gelmesiyle mümkün olabileceği gibi, kişilerin mallarını bir araya getirmeleri suretiyle de gerçekleşebilir. Bu sosyal ihtiyaç nedeniyle hukuk, belirli amaçlarla bir araya gelen insan ya da mal topluluklarına bir hukuksal sonuç bağlamış, onu hukuk âleminde tanıma yolunu seçmiş ve o topluluklara bir kişilik vermiştir¹³.

Tüzel kişiler, diğer insan ya da mal topluluklarından farklı olarak, müşterek bir amacın sürekli olarak gerçekleştirilmesini sağlamak üzere bir araya gelen örgütlenmiş topluluklardır. Tüzel kişiliğin, örgütlenmiş bir topluluk olması ve sürekli bir amacının bulunması nedeniyle, kendisini oluşturan kişilerden bağımsız bir kişiliğinin bulunması zorunluluğu ortaya çıkmış, hukuk düzeni de, bu insan ve mal topluluklarına, gerçek kişilerden bağımsız bir kişilik tanımıştır. Bu sebeple, hukuk düzenince tanınan insan ya da mal topluluklarına tüzel kişi (hükmi şahıs) denilmiştir¹⁴.

¹¹ **Akipek, Jale G.-Akıntürk, Turgut- Karaman Ateş, Derya**, Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, İstanbul 2010, s.499; **Dural-Öğüz**, s.199.

¹² **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.2.

¹³ Toplulukların hukuk kişisi olarak tanınmasına yol açan ihtiyaçlar için bkz. **Hatemi**, s.2-6.

¹⁴ **Ayan, Mehmet-Ayan, Nurşen**, Kişiler Hukuku, Konya 2007, s.133; **Akipek-Akıntürk-Karaman**, s.499; **Dural-Öğüz**, s.199.

§2. TÜZEL KİŞİLİĞE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

I- TÜZEL KİŞİLİĞİN UNSURLARI

1- Örgütlenme Unsuru

Tüzel kişiliğin ilk unsuru, örgütlenme unsurudur. İnsanlar bir araya gelerek insan topluluğunu oluştururlar. İnsan topluluğunun oluşması, topluluğa tüzel kişi denilebilmesi için yeterli değildir. Tüzel kişiden söz edebilmek için, kişilerin ya da kurumların ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek üzere bir araya gelerek örgütlenmesi gerekir. İnsan ya da mal toplulukları örgütlenmenin maddi yönünü oluştururken, ortak amaç, örgütlenmenin manevi yönünü ortaya koymaktadır¹⁵.

Bir araya gelen kişiler ya da kurumlar, örgütlenerek hukuk âleminde varlık kazanırlar. Esasen örgütlenmenin söz konusu olması, tüzel kişiliğin amacını gerçekleştirmesi bakımından zorunludur. Zira, insan toplulukları ortak bir amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda bir araya gelir ve örgütlenir. Örgütlenme, bir amaca yönelik insan birleşiminin doğal bir sonucudur¹⁶.

Örgütlenen kişi veya kurum toplulukları, eylem ve işlemlerini gerçek kişilerden teşekkül eden tüzel kişi organları vasıtasıyla gerçekleştirebilirler¹⁷. Dolayısıyla, tüzel kişiliğin organları, örgütlenme unsurunun doğal ve ayrılmaz bir parçasıdır. Örgütlenme, tüzel kişiliği soyut yanını tarif ederken, tüzel kişiliğin organları, bu örgütlenmenin somut yansımasını teşkil ederler¹⁸.

Tüzel kişiliğin organları, tüzel kişiye hayat veren, ona varlık kazandıran bir niteliğe sahiptir. Tüzel kişiliğin organları, örgütlenmiş kişi ya da mal topluluğunun sosyal hayattaki etkinliğini sürdürebilmesi, örgütün hükmi bir şahıs olarak hak sahibi olabilmelerini ve borç altına girebilmelerini sağlar. Tüzel kişinin bağımsız bir kişilik olarak hukuk tarafından

¹⁵ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.180; Akünal, s.11; Akipek-Akıntürk-Karaman, s.508.

¹⁶ Akipek-Akıntürk-Karaman, s.8.

¹⁷ Roma hukuku, hak süjesi olarak yalnızca gerçek kişileri görmüştür. Çünkü Roma hukukunda tüzel kişilerin irade ve fiil ehliyetine sahip olmadıkları kabul edilmiştir. Bu sebeple iradeye ve fiil ehliyetine sahip olmayan tüzel kişilerin çeşitli eylem ve işlemlerde bulunabilmesi için, gerçek kişilerden oluşan birtakım organların oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öztan, Bilge, Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinde Organ Kavramı ve Organın Fiillerinden Doğan Sorumluluk, Ankara 1970, s. 3, 4.

¹⁸ Akipek-Akıntürk-Karaman, s.508 vd.

tanınabilmesi, kişiliği organize edebilecek, onu yönetebilecek organlara sahip olmasına ve bu suretle örgütlenme unsurunu yerine getirmiş olmasına bağlıdır¹⁹.

2- Amaç Unsuru

Tüzel kişilerin oluşumunda kişilerin ya da kurumların bir araya gelerek örgütlenmesi yeterli değildir. Bu örgütlenmenin belirli amaçlarla yapılması gerekir²⁰. Hukuk düzeni, bir amaç gütmeyen bir araya gelen kişi ya da kurum topluluklarına bir kişilik atfetmemiştir²¹. Maddi olarak bir araya gelen insan ya da mal toplulukları, etrafında birleştikleri ortak amaç ile birlikte, topluluğun örgütlenme aşamasını tamamlarlar.

Tüzel kişinin amacının -bireysel olmanın ötesinde- topluluğu oluşturan herkesin ortak menfaat ve duygularını barındırması gerekir²². Bireysel amaçlar, örgütü oluşturan diğer kişilerin menfaatini ilgilendirmediklerinden, amaç unsurunu sağlamazlar. Amaç, bireysel menfaatten çok, kolektif bir nitelik taşımaktadır²³.

Tüzel kişiler çeşitli amaçlarla kurulabilirler. Bu amaçlar siyasi, kültürel, bilimsel, sportif ve ticari olabileceği gibi, hayır, yardım, destek gibi manevi amaçlar da olabilir²⁴. Burada amacın niteliği önemli olmayıp, belirleyici olan husus amacın kolektif nitelik taşımasıdır.

Tüzel kişiliğin amacı sürekli olmalıdır²⁵. Geçici amaçlarla kurulan kişi veya kurum toplulukları tüzel kişilik olarak nitelendirilemez²⁶. Tüzel kişiliğin, hukuk düzenine bağımsız bir kişilik olarak tanınması, sürekli bir amacının bulunması ile izah edilmektedir²⁷.

¹⁹ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.180.

²⁰ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.180; Ergün, s.17.

²¹ Akipek-Akıntürk-Karaman, s.508.

²² Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.181.

²³ Akipek-Akıntürk-Karaman, s.508.

²⁴ Öztan, B, s.2; Akipek-Akıntürk-Karaman, s.508.

²⁵ Tüzel kişilerin amacının sürekliliği ile ilgili olarak bkz. Akünal, s.10, Dural-Öğüz, s.199, 200.

²⁶ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s. 181. Hatemi bu hususta güzel bir örnek vermektedir. Buna göre Beyazıt'tan Taksim'e çıkmak üzere bir araya gelen 5 kişinin taksi tutması ve parayı ortaklaşa ödemek için anlaşması geçici bir amaçtır ve bu amacı gerçekleştirmek için bir tüzel kişilik kurmaya ihtiyaç yoktur. Bkz. Hatemi, s.5.

²⁷ Serozan, Rona, Medeni Hukuk, İstanbul, 2008, s.196, par, 33.

3- Bağımsızlık Unsuru

Belirli ve sürekli bir amaç doğrultusunda örgütlenen insan topluluklarının tüzel kişiliğe sahip olabilmesi için, hukukça tanınan bağımsız bir varlığının söz konusu olması gerekir²⁸. Tüzel kişiliğin bağımsızlığı hem kendisini oluşturan bireylere (iç bağımsızlık), hem de dışarıda hukuki ilişki kurduğu üçüncü kişilere (dış bağımsızlık) karşı söz konudur²⁹.

Tüzel kişiliğin en önemli özelliği, kendisini oluşturan organlarda yer alan gerçek kişilerden bağımsız bir hak öznesi olmasıdır³⁰. Zira tüzel kişilik, organlarını oluşturan gerçek kişilerin gelip geçiciliğinden etkilenmez. Bunun anlamı, tüzel kişiliğin gerçek kişileri aşan bir hukuki kimliğe sahip olması, sürekli ve kalıcı bir özellik taşımasıdır³¹.

Hukukta tüzel kişiler bakımından sınırlı sayı ilkesi (numerus clausus) caridir. Bir insan ya da mal topluluğunun, tüzel kişi olarak kabulü, ancak o topluluğa yasa tarafından bağımsız bir hak süjesi sıfatının verilmesi ve bu sıfatın tanınması ile söz konusu olabilir³².

Tüzel kişiler bakımından söz konusu olan sınırlı sayı ilkesi sebebiyle, yasada öngörülen tüzel kişilik türlerinden başka bir tüzel kişiliğin ortaya çıkarılabilmesi mümkün değildir. Böylelikle hukuk, bağımsız hak süjesi olarak tanıdığı tüzel kişiler açısından tipe bağlılık kuralını getirmiş ve yasada öngörülenin dışında tüzel kişilik oluşturulmasına izin vermemiştir³³.

II- TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI

1- Tüzel Kişilerin Kuruluşuna İlişkin Sistemler

Başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel

²⁸ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.181; Akipek-Akıntürk-Karaman, bağımsızlık unsuru yerine (ortak) irade unsuru deyimini kullanarak, bu unsuru; “ortak bir amaç etrafında toplanmada veya bir malı, hakkı ya da parayı belirli ve sürekli bir amaca özgülemeye, bağımsız olan ve başlı başına varlığa sahip bulunan bir topluluğa vücut verme, bu suretle yeni bir kişilik yaratma iradesi mevcut olmalıdır” şeklinde açıklamıştır. Bkz. Akipek-Akıntürk-Karaman, s.508; Ayrıca bkz. Ergün, s.18.

²⁹ Aküenal, s. 12; Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.181.

³⁰ Serozan, s.196.

³¹ Serozan, s.196, par, 33.

³² Dural-Öğüz, s.202.

³³ Dural-Öğüz, s.202.

kişilik kazanırlar (MK. m.47/1). Tüzel kişiler çeşitli kuruluş sistemleri dâhilinde kurulabilirler. Bu sistemler devletin hukuk siyaseti bağlamında şekillenmiştir. Tüzel kişilerin kuruluşuna ilişkin sistemler, serbest kuruluş sistemi, izin sistemi ve tescil sistemidir³⁴.

A- Serbest Kuruluş Sistemi

Bu sistemde, devletin tüzel kişiliğin kurulmasına aktif bir etkisi bulunmamaktadır. Yalnızca yasada düzenlenen asgari şartların gerçekleştirilmesi tüzel kişiliğin kurulması bakımından yeterlidir³⁵.

B- İzin Sistemi

İzin sisteminde insan veya mal topluluğunun tüzel kişi olarak tanınabilmesi, Devletin iznine bağlanmıştır. Bu sistemde, Devletin hukuk siyasetinin gereklerine uyup uymadığını değerlendirmek üzere idari makamlara takdir yetkisi tanınmıştır. Bu sistemde Devletin tüzel kişiliğin kuruluşuna etkisi oldukça fazladır³⁶.

C- Tescil Sistemi

Tescil sisteminde, serbest kuruluş sisteminden farklı olarak, insan veya mal topluluğunun mevzuatta belirtilen asgari şartları yerine getirilip getirilmediği Devletin yetkili makamlarınca incelenmektedir. İnceleme sonucunda tüzel kişiliğin tanınması sicile kayıtla gerçekleştirilmektedir³⁷.

2- Türk Hukukundaki Durum

Türk hukukunda tüzel kişiler bakımından tek bir sistem öngörülmemiştir. Kamu hukuku tüzel kişileri bakımından izin sistemi³⁸, özel hukuk tüzel kişilerinden dernekler³⁹,

³⁴ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.178; Dural-Öğüz, s.222, 223.

³⁵ Serbest kuruluş sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.178; Dural-Öğüz, s.222, 223, Ergün, s.28, 29.

³⁶ İzin sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.179; Dural-Öğüz, s.222, 223; Ergün, s.26.

³⁷ Tescil sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.179; Dural-Öğüz, s.222, 223, Ergün, s.28.

³⁸ Anayasa'nın 123/3 üncü maddesine göre, tüzel kişiler ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

³⁹ Derneklerin kuruluşu ile ilgili bkz. AY. m.33 ve MK. m.59.

sendikalar⁴⁰ ve siyasi partiler⁴¹ bakımından serbest kuruluş sistemi, vakıflar⁴² ve ticaret ortaklıklarından komandit ve kolektif ortaklıklar⁴³ bakımından tescil sistemi benimsenmiştir. Ancak anonim, limited ve kooperatif ortaklıklar bakımından tescil sisteminin mi yoksa izin sisteminin mi geçerli olduğu hususu doktrinde tartışmalıdır⁴⁴.

III- TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

Tüzel kişilerin sona ermesi ile ilgili olarak Medeni Kanununda tüm tüzel kişileri kapsayan genel düzenlemeler mevcut olmayıp, 87-89 uncu maddelerde derneklerin sona erme sebepleri, 116 ncı maddede ise vakıfların sona erme sebepleri düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu hükümler doğrultusunda tüzel kişiliğin üç şekilde sona erdiği söylenebilir. Bunlardan ilki tüzel kişiliğin yasadaki sebeplerin gerçekleşmesi ile kendi kendine sona ermesi, ikincisi mahkeme kararı ile sona erdirilmesi, son olarak ise tüzel kişiliğin kendisini feshederek sona ermesidir⁴⁵.

IV- TÜZEL KİŞİLİĞİN TÜRLERİ

Tüzel kişiler, gerek teorik gerekse pratik ihtiyaçlardan ötürü, yapılarına, tabi oldukları kurallara ve güttükleri amaçlara göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur⁴⁶.

1- Yapılarına Göre Tüzel Kişiler

A- Korporasyon (Kişi Topluluğu) Niteliğindeki Tüzel Kişiler

Korporasyonlar, müşterek bir amaç doğrultusunda örgütlenen kişi birlikleridir. Dernekler, şirketler gibi özel hukuk tüzel kişileri ile; devlet, il özel idaresi, köy, belediye, gibi kamu hukuku tüzel kişileri, korporasyonlara örnek olarak gösterilebilir⁴⁷.

Korporasyon niteliğinde bulunan tüzel kişiler, kişi topluluğundan oluşur. Topluluğun bünyesinde korporasyonun üyeleri bulunmaktadır. Tüzel kişiliği yöneten irade, topluluğu

⁴⁰ Bkz. Anayasa m.51, Sendikalar K. m.6.

⁴¹ Bkz. Anayasa m.68, Siyasi Partiler K. m.8.

⁴² Bkz. MK. m.102.

⁴³ Bkz. 6762 sayılı TTK. m.174 ve 6102 sayılı TTK m.215, 305.

⁴⁴ Bu konudaki görüşler için bkz. **Dural-Oğuz**, s.224-225; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.178-181.

⁴⁵ **Dural-Oğuz**, s.250 vd.; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.195 vd.

⁴⁶ Tüzel kişilerin türleri itibariyle sınıflandırılması için bkz. **Akipek-Akıntürk-Karaman**, s.518 vd.

⁴⁷ **Akipek-Akıntürk-Karaman**, s.518; **Dural-Oğuz**, s.215 vd.; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.173.

oluşturan bireylerin ortak iradesidir. Korporasyonların geleceği, bünyesindeki üyelerin iradeleri doğrultusunda şekillenir. Özel hukuktaki korporasyonları oluşturan üyelerin tüzel kişiliği ortadan kaldırmaları dahi söz konusu olabilir⁴⁸.

B- Kurum Niteliğindeki Tüzel Kişiler

Kurum niteliğinde bulunan tüzel kişiler, bağımsız bir hak süjesi olarak belirli bir amaç doğrultusunda oluşturulan mal topluluklarıdır⁴⁹. Malların tahsisi kurucu tarafından gerçekleştirilir⁵⁰. Kurum niteliğinde bulunan tüzel kişiler kurucusunun iradesinin ürünü olarak ortaya çıkar. Kurumun örgütünü ve yönetim şeklini de bu irade belirler⁵¹.

Bu tür tüzel kişilerde, üyelik veya ortaklık sistemi bulunmaz. Tüzel kişiliğin organları bizzat kurucu tarafından belirlenir. Tüzel kişiliğin organları dışında mal topluluğundan yararlananlar da mevcuttur⁵². Kurum niteliğindeki tüzel kişilerin, kendi geleceklerini belirleyebilmeleri sınırlı olmakla birlikte, tüzel kişiliğin kendini feshedebilmesi kural olarak mümkün değildir. Kurum niteliğindeki tüzel kişilere örnek olarak vakıflar ve kamu kurumları gösterilebilir⁵³.

2- Tabi Oldukları Kurallara Göre Tüzel Kişiler

A- Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu hukuku kurallarına tabi olan, kamu gücünü kullanarak kamusal faaliyet gösteren tüzel kişilerdir. Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu idareleri ve kamu kurumları olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir⁵⁴.

Kamu idareleri, kamu hizmeti faaliyeti göstermek üzere kurulan kamu hukuku tüzel kişileridir. Anayasa'nın 127 inci maddesine göre il özel idareleri, belediyeler ve köyler kamu idaresi⁵⁵ niteliğini haiz kamu hukuku tüzel kişileridir⁵⁶.

⁴⁸ Akipek-Akıntürk-Karaman, s.518; Dural-Öğüz, s.215 vd.

⁴⁹ Bkz. Akipek-Akıntürk-Karaman, s.519; Dural-Öğüz, s.215 vd.; Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.173.

⁵⁰ Bkz. Ayan-Ayan, s.136; Dural-Öğüz, s.215 vd.; Oğuzman-Seçili-Oktay, s.173.

⁵¹ Bkz. Akipek-Akıntürk-Karaman, s.519; Dural-Öğüz, s.215 vd.; Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.173.

⁵² Bkz. Ayan-Ayan, s.136; Dural-Öğüz, s.215 vd.

⁵³ Bkz. Akipek-Akıntürk-Karaman, s.519; Dural-Öğüz, s.215 vd.

⁵⁴ Bkz. Dural-Öğüz, s.216; Oğuzman-Seçili-Oktay, s.173.

⁵⁵ AY. m.127.

Kamu kurumları ise, kamusal hizmet faaliyetinin gerçekleştirilmesi amacıyla örgütlenen, amacın gerçekleştirilmesi bakımından kendisine personel ve mal topluluğu tahsis edilen tüzel kişilerdir. Üniversiteler⁵⁷, TRT⁵⁸, Atatürk Kültür, Dil, Tarih ve Yüksek Kurumu⁵⁹ gibi kurumların yanı sıra Barolar, Ticaret ve Sanayi Odaları gibi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları⁶⁰ da kamu kurumlarına örnek olarak gösterilebilir⁶¹.

B- Özel Hukuk Tüzel Kişileri

Özel hukuk tüzel kişileri, kuruluşu, organları, sorumlulukları, sona ermesi özel hukuk hükümlerine göre belirlenen, kanunda sınırlı sayıda düzenlenen tiplere uygun olarak ortaya çıkan tüzel kişilerdir. Özel hukuk tüzel kişileri, kamu hukuku tüzel kişilerinden farklı olarak bir hukuki işlem neticesinde kurulur. Ancak sınırlı sayı ilkesi gereğince, kuruluşu yönelik hukuki işlem sadece kanunda öngörülen tüzel kişi tipleri bakımından sonuç doğurur⁶².

Türk hukukunda, özel hukuk tüzel kişileri, Dernekler⁶³, Vakıflar⁶⁴, Ticaret şirketleri⁶⁵, Kooperatifler⁶⁶, Sendikalar⁶⁷, Siyasi Partiler⁶⁸den oluşmaktadır.

3- Amaçlarına Göre Tüzel Kişiler

Amaçlarına göre tüzel kişiler, kazanç paylaşma amacı bulunan tüzel kişiler ve kazanç paylaşma amacı bulunmayan tüzel kişiler olarak sınıflandırılmıştır.

⁵⁶ Bkz. **Dural-Öğüz**, s.216; **Oğuzman-Seçili-Oktay**, s.173.

⁵⁷ AY. m.130.

⁵⁸ Bkz. AY. m.133.

⁵⁹ Bkz. AY. m.134.

⁶⁰ Bkz. AY. m.135.

⁶¹ **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.173; **Dural-Öğüz**, s.216.

⁶² **Dural-Öğüz**, s.217; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.173.

⁶³ Bkz. MK. m.56 vd., Dern. K. m.2/a.

⁶⁴ Bkz. MK. m.101 vd, Vakıflar Kanunu, m.4.

⁶⁵ Bkz. TTK. m.136 vd.

⁶⁶ Bkz. Kooperatifler Kanunu.

⁶⁷ Bkz. Sendikalar Kanunu.

⁶⁸ Siyasi partiler, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunun 3 üncü maddesinde; “Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır” şeklinde tanımlanmıştır.

Kazanç paylaşma amacı bulunan tüzel kişiler, TTK.'da düzenlenen kolektif, komandit, anonim ve limited şirketler⁶⁹ ile kooperatifler⁷⁰dir. Bu tüzel kişilerde amaç ekonomik menfaat elde etmektir⁷¹.

Kazanç paylaşma amacı bulunmayan tüzel kişiler ise, Dernekler⁷², Sendikalar⁷³ ve Vakıflardır⁷⁴. Bu tür tüzel kişilerde esas amaç kazanç paylaşma değildir⁷⁵.

V- TÜZEL KİŞİLERİN HAK VE FİİL EHLİYETİ

1- Tüzel Kişilerin Hak Ehliyeti

Tüzel kişiler, kurulmalarıyla birlikte hak ehliyetine sahip olurlar. Hak ehliyetine sahip olma, tüzel kişiye hak edinebilme ve borç altına girme yeteneğini kazandırır. Tüzel kişilerin hak ehliyeti, gerçek kişilerinkinden farklıdır. Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler (MK. m.48). Tüzel kişiler, tabi olarak gerçek kişilere özgü niteliklere sahip olmadıklarından, gerçek kişilere özgü cins, yaş, hısımlık gibi haklardan yararlanması da söz konusu değildir. Kanun koyucu, tüzel kişilerin hak ehliyeti bakımından farklı bir nitelik öngörmüştür⁷⁶.

Tüzel kişilerin de, gerçek kişilerin yararlanmasının söz konusu olamayacağı, kendine özgü bazı haklara sahiptir. Örneğin, dernekten üye çıkarma, disiplin cezası verme ya da dernek üyelerinden aidat talep etme gibi haklar yalnızca tüzel kişilere özgü haklardır⁷⁷.

Bazı haklardan ise hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler yararlanabilir. Kural olarak sadece gerçek kişilerin yararlanabileceği haklar dışındaki tüm haklardan, tüzel kişiler de yararlanabilir.

⁶⁹ Ticaret şirketleri TTK.'nın 136-556 maddeleri arasında düzenlenmiştir.

⁷⁰ Kooperatifler, "Kooperatifler Kanunu"nda düzenlenmiştir.

⁷¹ **Dural-Öğüz**, s.218, 219; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.174.

⁷² Dernekler MK.'nın 56-100 üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir.

⁷³ Sendikalar "Sendikalar Kanunu"nda düzenlenmiştir.

⁷⁴ Vakıflar, Medeni Kanunun 101-117 inci maddeleri arasında düzenlenmiştir.

⁷⁵ **Dural-Öğüz**, s.218, 219; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.174.

⁷⁶ **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.182.

⁷⁷ **Dural-Öğüz**, s.231; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.182.

2- Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyeti

Tüzel kişiler de, gerçek kişiler gibi fiil ehliyetine sahip olup, hak sahibi olabilir ve borç altına girebilirler. Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanırlar (TMK. m.49). Tüzel kişilerin, gerçek kişiler gibi maddi bir varlığı yoktur. Bu nedenle canlıların sahip oldukları doğal iradeye ve hareket yeteneğine sahip değildirler⁷⁸.

Tüzel kişiler, sahip oldukları hakları organları aracılığıyla kullanıp, yine bu organların borç altına girebilirler. Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır (TMK. m.50/1). Organlar, hukukî işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına sokarlar (TMK. m.50/1). Organlar, tüzel kişiliğin bir parçasıdır. Zira, tüzel kişiler, hukuk alanında organları aracılığıyla var olurlar⁷⁹.

Kanuna göre henüz gerekli organlar oluşturulmamış ise, tüzel kişiliğin yalnızca hak ehliyetinin bulunduğu söz edilebilir. Fiil ehliyeti, zorunlu organların teşkili ile kazanılır. Zorunlu organlar, tüzel kişiliğin türüne göre farklılık arz eder ve kanunlarda belirtilir. Örneğin derneğin zorunlu organları, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu olarak belirlenmişken (MK. m.72), vakıf bakımından yalnızca yönetim kurulu zorunlu organ olarak öngörülmüştür (MK. m109)⁸⁰.

A- Tüzel Kişiliğin Organları

Tüzel kişiliğin organları⁸¹, tüzel kişiliğin belirli bir amaç etrafında örgütlenmesinin doğal bir unsuru olan, tüzel kişiliğin hukuk âleminde var olmasını ve haklarını kullanmasını,

⁷⁸ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.187.

⁷⁹ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.187.

⁸⁰ Dural-Öğüz, s.237; Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.187.

⁸¹ Organ kavramı için bkz. Dural-Öğüz, s. 237 vd.; AYM.'nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında tüzel kişilerin organlarına ilişkin olarak; “Tüzel kişiler fiil ehliyetlerini organları aracılığıyla kullanırlar. Organ, tüzel kişiyi iç yapısında veya dışta üçüncü kişilerle olan hukukî ilişkilerinde bağımsız olarak temsil etmek, haklarını kullanmak, borçlarını yerine getirmek için yasaya, tüzüğe göre seçilmiş veya atanmış kişi veya kişilerden oluşur. Nitekim, Medenî Kanun’un 48. maddesinin birinci fıkrasında: “Hükmi şahsın iradesi uzuvları aracılığıyla ifade olunur” denilmektedir.

25.4.1985 günlü, 3182 sayılı Bankalar Kanunu’nun 5. maddesine göre, bankalar, anonim ortaklık olarak kurulabilir. Anonim şirket, tüzel kişiliği olan bir ortaklıktır (Ticaret Kanunu, 137. md.). Medenî Kanun’un 45., 47., 48. ve 49. maddeleri anonim şirketlere de uygulanır (Ticaret Kanunu, 138. madde). Medenî Kanun’un 48. maddesinin birinci fıkrasına uygun olan Ticaret Kanunu’nun 318. maddesine göre, anonim şirket, idare meclisi tarafından yönetilir ve temsil olunur. Organ kavramı, öğretide ve Yargıtay

borç altına girmesini sağlayan, kısacası tüzel kişiliğin fonksiyonlarını yerine getiren kişi ya da kişilerin oluşturduğu gruplar olarak ifade edilebilir⁸².

Tüzel kişiliğin organı ile tüzel kişi arasındaki hukuki ilişki konusunda kanunda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak doktrinde bu ilişkinin bazı durumlarda vekâlet, bazı durumlarda da hizmet ilişkisi olduğu ifade edilmektedir⁸³.

Tüzel kişilerin organlarını oluşturan kişi ya da kişi topluluklarının iradesi, tüzel kişiliğin iradesi sayılır. Organı oluşturan kişi ya da kişilerin iradesi, hukuk âleminde, tüzel kişiliğin iradesi olarak ortaya çıkmaktadır⁸⁴. Bu nedenle tüzel kişilerin gerçekleştirdikleri hukuki işlemlerde, bizzat kendileri borç altına girer ve hak sahibi olurlar. Tüzel kişilerin borçlu olduğu durumlarda, alacaklı alacağını hukuki işlemin tarafı olan tüzel kişiliğin malvarlığından alabilir⁸⁵. Tüzel kişiliğin, organlarından ve üyelerinden bağımsız olarak hukuki tasarrufların tarafı olması ve bunun sonucu olarak ortaklarından ayrı bir hukuki sorumluluğunun bulunmasına ayrılık prensibi denilmektedir⁸⁶.

Tüzel kişiliğin organlarını oluşturan gerçek kişilerin haksız fiil ya da borca aykırılık durumlarına ilişkin kusurlarından dolayı kişisel olarak sorumludurlar (MK.m.50/3)⁸⁷.

Tüzel kişiliğin organları, örgütlenme içerisinde çeşitli işbölümlerine ayrılır. Buna göre, bazı organlar tüzel kişiliğin doğrudan iradesini oluşturan, onların haklarını

içtihatlarında geniş anlamda yorumlanmaktadır. Nitekim, organ, yalnız tüzüğüne veya yasaya göre seçilerek tüzelkişinin iradesini oluşturan ve bağımsız karar alan yetkili kişilerle sınırlı tutulmamakta; statüsünde açıkça organ olarak gösterilmemiş bazı kimseler de organ kavramı kapsamında görülmektedir. Örneğin, banka müdürü, yardımcısı, müdür temsilcisi, ticarî mümessil, ticarî vekil, kısım şefi, şube şefi, yönetim kurulu genel sekreteri, tasfiye memuru da tüzelkişinin organı sayılabilir. Organ kavramına böyle geniş bir içerik kazandırılmasının sebebi, sorumluluğun daha âdil dağılımını sağlamak suretiyle adalet ve hakkaniyeti gerçekleştirmektir” denilmiştir. Karar için bkz. Kazancı İçtihat Bankası.

⁸² Bkz. **Ergün**, s.187; **Özcan, Onur**, “Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu”, Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010, s.332.

⁸³ Dural-Öğüz’e göre, organın tüzel kişiye tabi olarak, belli olan ya da olmayan bir süreklilik arz eden biçimde faaliyet gösterdiği durumlarda bu ilişki hizmet sözleşmesi; organın tüzel kişiye tabi ve bir süre kaydı olmaksızın nitelikli iş gücünü tahsis etmek suretiyle faaliyet gösterdiği hallerde vekâlet sözleşmesi olarak nitelendirilmelidir. Bkz. **Dural-Öğüz**, s.240. Ayrıca bkz. **Ergün**, s.185.

⁸⁴ **Dural-Öğüz**, s.237; **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.188.

⁸⁵ Bkz. **Ulusoy, Erol**, “Şirketler ve Bankacılık Hukukunda Kapsama Alma ve Sorumlu Kılma Amacıyla Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması”, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Uluslar arası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul 02.02.2008, s.351.

⁸⁶ **Ulusoy**, s.352.

⁸⁷ **Antalya, Gökhan**, “Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması Teorisi”, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Uluslar arası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul 02.02.2008, s.147, 148.

kullanmasında ve borç altına sokulmasında doğrudan etkili olan organlardır. Bir kısım organlar alınan kararların uygulanması, bir kısım organlar ise yapılan işlerin ve alınan kararların denetlenmesi ile görevli olabilirler. Organlar arasındaki işbölümü genellikle kanunda, ya da tüzel kişiliğin ana statüsünde belirlenir⁸⁸.

Tüzel kişiliğin organlarının belirlenmesinde şekli ve maddi ölçütler kullanılmıştır. Şekli ölçüte göre tüzel kişiliğin organı, kanunda bizzat belirtilmekte ya da hukuki bir işlem ile oluşturulmaktadır. Maddi ölçüte göre ise, tüzel kişiliğin organı sıfatının kazanılması mutlaka kanunda açıkça belirtilmesiyle ya da bir hukuki işlemin yapılması suretiyle gerçekleşmez. Bu ölçüte göre, bir kişi ya da kurul bağımsız olarak, fiilen devamlılık arz eden bir şekilde tüzel kişiliğin fiil ehliyetini kullanıyorsa, bu kişi ya da kurullar tüzel kişiliğin organıdır. Doktrinde ve uygulamada organ sıfatının belirlenmesinde maddi ölçüt dikkate alınmaktadır⁸⁹.

Tüzel kişiliğin organı, onun doğal ve ayrılmaz bir parçasıdır. Tüzel kişiliğin organı, tüzel kişiyi temsil eden ve ondan bağımsız olan bir yapı olarak kabul edilmemelidir. Tüzel kişiliğin organı, onu oluşturan unsurlardan biri ve en önemlisidir. Tüzel kişilik ile organ arasındaki ilişki fiilen oluşan bir temsil ilişkisi değil, kanundan kaynaklanan hukuki bir ilişkidir (MK. m.50/2). Bu nedenle organın iradesi, tüzel kişiliğin iradesi olarak hukuk âleminde varlık bulmakta ve anlam kazanmaktadır⁹⁰.

B- Tüzel Kişilerde Temsilcisi

a- Genel Olarak Temsil ve Temsilci Kavramı

Bir kişinin bir hukuki işlemi başka birinin nam ve hesabına yapması ve bu işlem sonucunda işlemin hukuki sonuçlarının, nam ve hesabına işlem yapılan kişi üzerinde doğmasının sağlanmasına temsil denilmektedir⁹¹. Kendi nam ve hesabına işlem yapılan kimseye temsil olunan, temsil olunanın nam ve hesabına bizzat hukuki işlemi gerçekleştiren kişiye ise temsilci denilmektedir⁹².

⁸⁸ Örneğin derneğin genel kurulu, kararların alınması, yönetim kurulu kararların uygulanması, denetim kurulu ise yapılan işlerin ve alınan kararların denetimi ile görevlidir.

⁸⁹ Bkz. **Ergün**, s.189-191.

⁹⁰ **Dural-Öğüz**, s.238; **Ergün**, s.192.

⁹¹ Gbi. Bkz. **Oğuzman, M. Kemal-Öz, Turgut**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2010, s.154 vd.

⁹² **Oğuzman-Öz**, s.154-159.

Temsil, iktisadi, ticari ve sosyal hayatta birtakım hukuki veya fiili nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Bazı hallerde, hukuki işlemi yapması gereken asıl kişi, o işlemi hukuken ya da fiilen yapma imkânına sahip değildir. Bu hallerde temsilci vasıtasıyla, temsil olunan kişi, hukuki işlemi gerçekleştirebilir⁹³.

b- Tüzel Kişilerde Temsilci

Tüzel kişilerde organlara özgülenen temsil yetkisi, Borçlar hukuku anlamında geçerli olan iradi temsil ilişkisinin bir sonucu olmayıp, tüzel kişilere özgü, organ sıfatına bağlı olan, diğer bir ifadeyle varlığını organda bulan ve geri alınamayan bir yetkiyi ifade etmektedir⁹⁴.

Tüzel kişilerde temsil yetkisi, tüzel kişiliğin türüne göre farklılık arz etmektedir. Kolektif şirketlerde, şirketin ana sözleşmesinde aksine bir hüküm bulunmadıkça ortaklardan her biri temsil yetkisini haizdir (6762 sayılı TTK. m.175). 6102 sayılı yeni TTK.'da ise temsilcinin kim olduğu açıkça belirtilmemiş ancak şirketi temsile yetkili olan kimsenin, şirketin işletme konusuna giren her türlü işi ve hukuki işlemleri şirket adına yapmak ve şirketin unvanını kullanmak yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir (6102 sayılı TTK. m.233).

Komandit şirketlerde, şirketin idare ve temsili komandite ortaklara aittir. Komanditer ortak şirketi temsil yetkisini haiz değildir. Şirketin ana sözleşmesinde aksine bir hüküm bulunmadıkça, komanditer ortak yalnız ticari mümessil, ticari vekil veya ticari memur olarak tayin edilebilir (6762 sayılı TTK. m.257, 6102 sayılı TTK. m.318).

Anonim şirketlerle ilgili olarak, 6762 sayılı TTK.'da temsile yetkili olanların şirketin amaç ve konusuna dâhil olan her tür işleri ve hukuki işlemleri şirket adına yapmak ve şirket unvanını kullanmak hakkını haiz oldukları belirtilmiştir. Buna göre, Anonim şirket adına tanzim edilecek evrakın geçerli olması için -esas sözleşmede aksine bir hüküm olmadıkça- temsile yetkili olanlardan ikisinin imzası yeterlidir (6762 sayılı TTK. m.321).

6102 sayılı yeni TTK.'ya göre ise, esas sözleşmede aksi öngörülmemiş veya yönetim kurulu tek kişiden oluşmuyorsa temsil yetkisi çift imza ile kullanılmak üzere yönetim kuruluna aittir. Yönetim kurulu, temsil yetkisini bir veya daha fazla murahhas üyeye veya

⁹³ Oğuzman-Öz, s.154-159; Ergün, s.192.

⁹⁴ Oğuzman-Öz, s.159 vd.; Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.214, 215.

müdür olarak üçüncü kişilere devredebilir. En az bir yönetim kurulu üyesinin temsil yetkisini haiz olması şarttır (6102 sayılı TTK. m.370).

İfade etmek gerekir ki, organlara özgülenen temsil yetkisi ile Borçlar Hukuku anlamında ortaya çıkan temsil ilişkisi farklı anlamlara sahiptir. Aşağıda tüzel kişiliğin organı ve buna bağlanan temsil yetkisi ile iradi temsil ilişkisi sonucu ortaya çıkan temsilci arasındaki farklara temas edeceğiz.

c- Organ ve Temsilci Arasındaki Farklar

Tüzel kişiliğin organı, temsilciden farklıdır. Her şeyden önce, tüzel kişiliğin organına özgülenen temsil yetkisi, organa bağımlı bir yetki olup, organ sıfatıyla anlam kazanmakta ve organ sıfatının sona ermesiyle ortadan kalkmaktadır. Temsil ilişkisi ile ortaya çıkan temsilci ise, organın temsil yetkisinden farklı olup, organ sıfatına özgülenmemiş, iradi bir temsil ilişkisini yansıtmaktadır.

Tüzel kişiliğin organı tarafından ortaya konulan irade, bizzat tüzel kişiliğin iradesidir. Temsilcinin açıkladığı irade ise kendisine ait olup, tüzel kişiliğin nam ve hesabına yapılmakta ve tüzel kişi adına sonuç doğurmaktadır⁹⁵.

Temsil ilişkisi, hukuki işlemlerde geçerli olup, haksız fiil sorumluluğu bakımından bu ilişki bir sonuç doğurmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, temsilcinin haksız fiilinden temsil olunan tüzel kişi sorumlu tutulmamaktadır. Ancak tüzel kişiliğin organı hukuki işlemlerde tüzel kişi adına hareket etmektedir, öte yandan üçüncü kişilere verilen zararlardan ötürü de, tüzel kişiliğin organları sorumlu tutulmaktadır⁹⁶.

Tüzel kişiliğin organının eylem ve işlemlerinin tüzel kişiliğe izafesi, organ sıfatına kanunen bağlanan yetki dolayısıyladır. Buna karşılık, tüzel kişiliğin temsilcisinin işlem ve eylemlerinin tüzel kişiliğe izafesi, organın kendisine bağladığı temsil yetkisi dolayısıyla gerçekleşir⁹⁷.

⁹⁵ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.214, 215; Ergün, s.194; Kangal, s.45; Özcan, s.335.

⁹⁶ Ergün, s.194.

⁹⁷ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.214, 215.

Tüzel kişiliğin organı, yetkisini kanundan alır ve organ sıfatı kaybedilmedikçe, yetki geri alınamaz. Temsilcinin yetkisi bizzat tüzel kişi tarafından tayin olunabileceği gibi, kanundan da kaynaklanabilir⁹⁸.

Tüzel kişiliğin organı, süreklilik arz edecek şekilde tüzel kişiliği temsiline yanında, tüzel kişiliğin idaresi ile de yetkilidir. Bu bakımdan organın faaliyet alanı daha geniştir. Temsilci ise, belirli bazı faaliyetler açısından özel ya da genel bir temsil yetkisine sahip olup, faaliyetlerini, belirlenen geçici süre içerisinde yerine getirir⁹⁹.

Tüzel kişilerin organının sahip olduğu temsil yetkisi kanundan kaynaklanan zorunlu bir yetkidir. Temsil ilişkisi ise ihtiyari olup, pratik ihtiyaçlarla ortaya çıkmakta ve tüzel kişiliğin işlem ve faaliyetlerini yürütmesinde kolaylık sağlamaktadır. Özellikle büyük çaplı tüzel kişilerde, tüzel kişiliğin faaliyetlerinin çokluğu, örgütlenme yapılarındaki geniş yapı nedeniyle, bu tüzel kişilerin işlem ve eylemlerini temsilciler aracılığıyla yürüttükleri görülmektedir¹⁰⁰.

C- Tüzel Kişilerde Yardımcı Kişi

Tüzel kişilerde, şirketin temsilinden bağımsız olarak, bazı işlerin gördürülmesi amacıyla çalıştıran kişilere yardımcı kişi denilir. Yardımcı kişiler, tüzel kişiye sözleşme ile bağlıdırlar. Yardımcı kişiler, tüzel kişiliğin organı ve temsilcisinin haiz olduğu yetkiler olmaksızın, tüzel kişilik adına faaliyette bulunurlar. Yardımcı şahıslar ile tüzel kişilik arasındaki ilişki vekâlet ya da hizmet ilişkisine dayanabilir. Yardımcı kişilere verilen temsil yetkisi, temsilcinin sahip olduğu temsil yetkisinden bağımsız olup, BK.'ndaki iradi temsil hükümlerine dayanmaktadır¹⁰¹.

⁹⁸ Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.214, 215; Ergün, s.195; Kangal, s.46; Özcan, s.335.

⁹⁹ Ergün, s.195; Kangal, s.45.

¹⁰⁰ Ergün, 192, 195; Özcan, s.355.

¹⁰¹ Bkz. Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.215; Dural-Öğüz, s.247.

§3. TÜZEL KİŞİLERİN HUKUKİ NİTELİĞİNE İLİŞKİN TEORİLER

I- FARAZİLİK TEORİSİ

Farazilik teorisi, Alman hukukçu Savigny tarafından ortaya atılmıştır¹⁰². Farazilik teorisine göre, doğal yaşamda yalnızca insanlar bir kişiliğe sahiptir. İnsanların sahip oldukları kişilik, pozitif hukukun bir icadı değil, doğal hukukun bir ürünüdür. Pozitif hukukta doğal olarak var olan ve bir kimliğe sahip olan tek süje insandır¹⁰³.

Pozitif hukuk, insanın doğal hukuktan kaynaklanan kimliğini tanır ve ona birtakım haklar verir. İnsanlar (gerçek kişiler), kimliklerinin tanınması ve haklarının kendilerine verilmesi bakımından başka hiçbir şeye ihtiyaç duymazlar. Bu haklar kendilerinde doğal olarak vardır. Doğal hukuk, bu hakları insanlara tanımıştır¹⁰⁴.

Farazilik teorisine göre, pozitif hukukta gerçek kişilerin yanında tüzel kişilere de ihtiyaç vardır. İnsanlar sosyal ve ekonomik hayatta her zaman tek başlarına hareket etmezler. İnsanlar bir araya gelerek oluşturdukları topluluklar vasıtasıyla da sosyal ve ekonomik hayatta ya da diğer bir ifadeyle reel dünyada aktif bir şekilde var olabilirler. Pozitif hukuk, insanların bir araya gelerek oluşturdukları bu yapıları yok sayamaz¹⁰⁵.

Farazilik teorisine göre, tüzel kişiler doğal bir yapıya sahip değildirler. Doğal yaşamda tüzel kişi diye bir kavram ya da oluşum mevcut değildir. Tüzel kişiler doğal hukukun değil, pozitif hukukun bir ürünüdür. Doğal hukukun tüzel kişiye tanıdığı bir kimlik

¹⁰² Farazilik teorisi için bkz. **Hatemi**, s.9 vd.; **Oğuzman-Seçili-Oktay**, s.194; **Freidmann, Wolfgang**, “Tüzel Kişilik Nazariyeleri ve Tatbikat”, Çev: Tuğrul Ansay, AÜHFD, C.XV, 1958, 50, 51. **Dural-Öğüz**, s.212; **Ergün**, s.19-22; AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında varsayım teorisine ilişkin olarak; “Varsayım teorisi yanlılarına göre tüzelkişi gerçekten var olmayıp; hukukun yarattığı yapay bir varlıktır. Bu nedenle fiil ehliyetleri yoktur. Bununla beraber bazı gereksinimlerinin karşılanması için, nasıl fiil ehliyeti olmayan gerçek kişilerin yasal temsilcilerinin yaptıkları hukukî işlemlerin sonuçlarından yararlanmaları mümkünse, benzetme yoluyla, fiil ehliyeti olmayan tüzelkişilerin de, temsilcilerinin veya yöneticilerinin yaptıkları hukukî işlemlerden yararlanmaları düşünülebilir. Ancak, temsil yalnız hukukî işlemlerde söz konusu olduğundan, gerçekte var olmayan, yalnız hukukî yönden varsayılabilen tüzelkişilerin haksız fiillerinden dolayı sorumlu tutulmaları mümkün değildir” denilmiştir. Karar için bkz. www.kazancı.com.tr (Erişim Tarihi: 20.03.2011)

¹⁰³ **Oğuzman-Seçili-Oktay**, s.170; **Dural-Öğüz**, s.212.

¹⁰⁴ **Özen, Muharrem**, Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 1, Ankara, 2003, s.65; **Kangal, Zeynel**, Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu, Ankara, 2003, s. 31, 32.; **Dural-Öğüz**, s.212.

¹⁰⁵ **Dural-Öğüz**, s.212.

olmadığı gibi, bir hak da bulunmamaktadır. Tüzel kişiler pozitif hukukun bir icadıdır. Tüzel kişiler pozitif hukukun kendisini tanımasıyla hak sahibi olurlar¹⁰⁶.

İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları bu yapılara doğal hukukta bir kişilik tanınmaması, pozitif hukukun devreye girmesini sonuçlar. Hukuk, tüzel kişiye bir kimlik tanır (varsayımsal kimlik) ve insanların sahip olduğu birtakım hakları da -tüzel kişiliğin yapısına uygun olarak- kendisine verir¹⁰⁷.

Tüzel kişiliğe varsayımsal bir kişilik tanınması, sosyal ve ekonomik hayatın pozitif hukuka bir dayatmasıdır. Sosyal ve ekonomik hayatın somut ve gerçek bir parçası haline gelen insan toplulukları (tüzel kişiler), hukuken (varsayımsal olarak) tanınmadıkça bir anlam ifade etmezler¹⁰⁸.

II- GERÇEKLİK TEORİSİ

Gerçeklik teorisi¹⁰⁹, Alman hukukçu Gierke tarafından savunulmuştur. Gerçeklik teorisine göre, tüzel kişiler de gerçek kişiler gibi gerçek bir varlığa ve iradeye sahiptirler¹¹⁰. Tüzel kişiler pozitif hukukun bir ürünü değildir. Tüzel kişiler sosyal bir gerçekliktir¹¹¹. Hukuk, tüzel kişiye bir kişilik atfetmemiştir. Tüzel kişilik zaten var olan, gerçek bir kişiliğe sahiptir. Hukuk yalnızca var olan bu gerçekliği tanımaktadır¹¹².

¹⁰⁶ **Demirbaş**, s.223; **Centel, Nur-Zafer, Hamide-Çakmut, Özlem Yenerer**, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 6. Bası, İstanbul 2010, s.238.

¹⁰⁷ **Dural-Öğüz**, s.212.

¹⁰⁸ **Oğuzman-Seçili-Oktay**, s.170; **Dural-Öğüz**, s.212.

¹⁰⁹ Gerçeklik teorisi için bkz. **Hatemi**, s.14; **Dural-Öğüz**, s.213 vd.; **Oğuzman-Seçili-Oktay**, s.171 vd.; **Ergün**, s.22, 23; AYM.'nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında gerçeklik teorisine ilişkin olarak *Gerçeklik teorisini savunanlara göre ise; tüzelkişi, insanın hayal gücünün yarattığı bir varsayım olmayıp sosyal gereksinimlerin ve gelişimin ürünüdür. Nitekim bireyin gerek yaşam süresi, gerekse gücünün yeterli olmadığı faaliyetleri, insan toplulukları başarabilmektedir. Bu topluluklar hukukun örgütlediği, hak ve eylem ehliyeti tanıdığı tüzelkişilerdir. Daha başka bir deyimle hukuk, gerçekte var olan insan topluluğuna işlerlik kazandırmakta; tüzelkişiliğine haklar edinme, bu hakları kullanma ve borçlanma yeteneği (pasif ve aktif ehliyetleri) kazandırmakta, ayrıca haksız eylemleri ile başkalarına verdiği zararlardan sorumlu tutmaktadır. Türk hukuku, tüzelkişiler için İsviçre Medenî Kanunu'nda kabul edilmiş olan "gerçeklik teorisi"ni benimsemiştir. Nitekim Medenî Kanunu'nun 46. maddesiyle "Hükmi şahıslar" cins, yaş, hısımlık gibi yaratılış icabı olarak ancak insana has olanlardan maada bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler" hükmü konulmuştur* denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com.tr (Erişim Tarihi: 20.03.2011).

¹¹⁰ **Dural-Öğüz**, s.213; **Oğuzman-Seçili-Oktay**, s.171; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.239; **Demirbaş**, s.224.

¹¹¹ **Centel-Zafer-Çakmut**, s.239.

¹¹² **Dural-Öğüz**, s.213; **Oğuzman-Seçili-Oktay**, s.171; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.239; **Demirbaş**, s.224.

Gerçeklik teorisine göre, tüzel kişiler de tıpkı gerçek kişiler gibi fiil ehliyetine sahiptir. Tüzel kişilerin, faaliyetlerini insanlar da olduğu gibi organları aracılığıyla yürütür. Ancak tüzel kişiliğin organlarının maddi bir bünyesi bulunmamaktadır. Tüzel kişiler, kendisini oluşturan gerçek kişilerin iradesinden bağımsız ve kolektif bir iradeye sahiptir. Organlar, bizzat tüzel kişiliğin iradesini yansıttıklarından, organın haksız fiilinden tüzel kişi sorumlu olmalıdır¹¹³.

III- AMAÇ KİŞİLİĞİ TEORİSİ

Amaç kişiliği teorisi farazilik ve gerçeklik teorilerinin olumlu yanlarını ele alarak tüzel kişiliği açıklamaktadır. Buna göre tüzel kişiler, canlı bir varlığa sahip olmayıp doğal bir iradeye de sahip değildir. Ancak tüzel kişiler, insan ve mal toplulukları olarak örgütlenmiş amaç birlikleridir. Dolayısıyla maddi bir gerçekliği bulunmasa da bu tip örgütlenmiş toplulukların organlarının belirli bir iradelerinin bulunduğu ve bu birliklerin hak süjesi oldukları kabul edilmelidir¹¹⁴.

IV- SOYUTLAMA TEORİSİ

Soyutlama teorisi farazilik teorisi ve gerçeklik teorisinin temel görüşlerini birleştirerek bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Bu teoriye göre tüzel kişiler ne varsayımdır ne de sosyal bir gerçekliğe sahiptir. Tüzel kişiler insan fikrinin bir ürünüdür. Tüzel kişi kendisini teşkil eden insan ve mal topluluğundan bağımsız varlığa sahip bir soyutlamadır¹¹⁵.

¹¹³ Dural-Öğüz, s.213.

¹¹⁴ Oğuzman-Seçili-Oktay, s.172; Kangal, s.34.

¹¹⁵ Soyutlama teorisi için bkz. Oğuzman-Seçili-Oktay, s.172; Kangal, s.34; Ergün, s.23, 24.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ, TÜZEL KİŞİLERİN HUKUKİ NİTELİĞİNE İLİŞKİN TEORİLER ÇERÇEVESİNDE CEZAI SORUMLULUK VE MUKAYESELİ HUKUKTA TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞU

§1. CEZA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

I- ROMA HUKUKU

Roma Hukukunda yalnızca gerçek kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmekteydi. Ancak ceza sorumluluğunun şahsiliğinden söz etmek mümkün değildi. Roma ordusunda, bir ayaklanma ya da görevin savsaklanması nedeniyle, bir birlik içinde bulunan her on askerden birinin cezalandırılması söz konusu olabiliyordu. Diğer taraftan ceza davasına konu olan kişiler gerçek kişilerden oluşan birlikler değil, bizzat birlikleri oluşturan üyelerdi. Fakat, bu durum şehirlere verilen siyasal cezaları engellemedi¹¹⁶.

Roma hukukunda, günümüz anlamında tüzel kişilik kavramı mevcut değildi. Buna karşılık, kolektif bir irade sahibi olan ve malvarlığı bulunan toplulukların mevcut olabileceği kabul edilmişti. Ancak bu topluluklara hukuki bir kişilik izafe edilmiş değildi¹¹⁷. Bununla birlikte, bu toplulukların malvarlığı itibarıyla gerçek kişilerden bağımsız olduğu kabul edilerek, bu topluluklara tüzel kişilik tanınması yoluna gidilmekteydi¹¹⁸.

Diğer taraftan, “*Consortium*” olarak isimlendirilen aile ortaklıkları, iktisadi gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan “*Societas alicuius negotitionis et unius rei*” ile “*Societas Argentarii*” olarak isimlendirilen kredi kurumları, tüzel kişiliği olmayan şirket tipi

¹¹⁶ Robinson, O. F., The Criminal Law of Ancient Rome, Baltimore/Maryland 1996, s.17.

¹¹⁷ Roma hukukunda tüzel kişiler için bkz. Tahiroğlu, Bülent-Erdoğan, Belgin, Roma Hukuku Dersleri, İstanbul, 2010, s.152, 153; Akıncı, Şahin, Roma Hukuku Dersleri, Konya 2003, s.203.

¹¹⁸ Ergün, s.10.

topluluklardı¹¹⁹. Roma hukukunda şirket türü olarak yalnızca, vergilerin tahsil edilmesi işlerini gören “*Societates Victigalium*”ların tüzel kişiliği mevcuttu¹²⁰.

Tüzel kişiliği bulunmayan bu topluluklardan, Roma devletinin (*res publica*), idari ve kazai açıdan bağımsız olan birimlerin (*Municipum*), Romalılar tarafından işgal edilen yerlerde askeri, siyasi ve ekonomik amaçlarla kurulan ve Romalılar ile Latinlerin yerleştirildiği denilen şehirlerin (*Colonia*), esnaf ve zanaatkârların oluşturdukları mesleki birliklerin (*Collegium*), dini saiklerle oluşturulan toplulukların (*Sodalitas*) ve ticari amaçlarla kurulan şirket benzeri şahıs birliklerinin (*Societas*), gerçek kişilerden bağımsız bir kişiliğinin ve malvarlığının bulunduğu kabul edilmekteydi¹²¹.

Roma hukukunda, gerçek kişilerin yanında, tüzel kişiliği olmayan kişi ve mal topluluklarının da hak ve fiil ehliyetinin bulunduğu kabul edilmekteydi¹²². Kişi ve mal toplulukları, üyelerinin bir araya gelerek oluşturdukları organlar aracılığıyla faaliyet gösteriyorlardı¹²³.

Krallık döneminde, ceza hukukunun kamusal niteliği henüz kurumsallaşmamıştı¹²⁴. Bu dönemde özellikle haksız fiil ve suç kavramı arasında kesin bir sınır çizilmemişti. Bu belirsizlik, ortaya çıkan haksızlığa karşılık uygulanacak yaptırımlara da yansımaktaydı. Bu dönemde, netice sorumluluğu kabul edilmekle birlikte, ortaya çıkan haksızlığa yönelik uygulanan yaptırımların niteliği belirsizdi. Bu nedenle, cezai ve hukuki sorumluluk arasında kesin bir ayırım yapılamıyordu¹²⁵.

Bu dönemde *Digesta*’da¹²⁶ bulunan bazı metinlerde, kişi ve mal topluluklarının sorumluluğuna ilişkin hükümler bulunmaktaydı. Bu hükümlerde yer verilen ve topluluğa

¹¹⁹ **Gedikli, Fethi**, Osmanlı Şirket Kültürü, XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudarebe ve Uygulaması, İstanbul 1998, s.34, 35.

¹²⁰ **Yılmaz, Lerzan**, “Anonim Şirketlerde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması Meselesi Hakkında İsviçre Federal Mahkemesi Kararları Işığında Düşünceler, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Uluslar arası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul 02.02.2008, s.234.

¹²¹ Bkz. **Hatemi**, s.41; **Akıncı**, s.203, 204; **Ergün**, s.9.

¹²² **Kangal**, s.56.

¹²³ **Tahiroğlu-Erdoğan**, s.152, 153.

¹²⁴ **Demirbaş**, s.70.

¹²⁵ **Centel-Zafer-Çakmut**, s.17

¹²⁶ Roma’da Iustinianus döneminde gerçekleştirilen Klasik hukuk derlemesi. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Tahiroğlu-Erdoğan**, s.76-79.

getirilen sorumluluğun niteliği, o dönem hukukçuları tarafından tartışılmıştı. Buna karşılık hukukçuların çoğu, tüzel kişilere getirilen sorumluluğun hukuki bir sorumluluk olduğu görüşünü savunmaktaydı¹²⁷.

Roma’da kişi ve mal topluluklarının hukuki sorumluluğu kabul edilmekle birlikte bu toplulukların cezai sorumluluğunun bulunmadığı görüşü kabul edilmekteydi¹²⁸. Bu toplulukların farazi olduğu fikri benimsenmişti. Roma hukukunda tüzel kişilere ilişkin teorilerden varsayım teorisi kabul edilmişti¹²⁹. Roma’da kişi ve mal topluluklarının farazi olduğu görüşünün benimsenmiş olması nedeniyle, bu toplulukların suç işleme kabiliyetlerinin bulunmadığı görüşü savunulmaktaydı¹³⁰. Bu nedenle, toplulukların suçlu olamayacakları ilkesi (societas delinquere no potest) kabul görmekteydi¹³¹.

Cumhuriyet döneminde getirilen Oniki Levha Kanunlarında, haksızlığa karşılık olarak mağdurun zararının giderilmesi anlayışı temel alınmış, bunun yanında bazı suçlar bakımından kısas ve intikam gibi cezalara da yer verilmişti¹³². Ancak bu dönemin sonunda kamusal suçlar belirgin hale getirildi ve bu doğrultuda kolektif sorumluluk terk edilerek, yalnızca suçu işleyen kimseyi cezalandırma anlayışı egemen oldu¹³³.

İmparatorluk döneminde ise, kamusal suçlar ile şahsi suçlar ayrımı belirginleşti. Ceza hukuku, kurumsallaşarak kamusal nitelik kazandı. Kusur teorisinde gelişmeler kaydedilerek kast ve taksir kavramları tanımlandı¹³⁴. Bu gelişmelerle birlikte yalnızca gerçek kişilerin kasten hareket edebileceği kabul edilerek, toplulukların suç işleyemeyeceği (societas delinquere no potest)¹³⁵ ve bu nedenle cezai sorumluluklarının da söz konusu olamayacağı görüşü açıkça benimsenmiş oldu¹³⁶.

¹²⁷ Bıyıklı, s.506; Kangal, s.57

¹²⁸ Özen, Muharrem, “Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış”, AÜHFD, C:52, S.1, Ankara 2003, s.64.

¹²⁹ Kangal, s.57.

¹³⁰ Bıyıklı, Hasan, “Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu ve Türk Ceza Hukuku Sistemi”, YD., C.: 7, S.: 4, Ekim 1981, s.505.

¹³¹ Önder, Ayhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C:II-III, İstanbul, 1992, s.35; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.292; Yarsuvat, Duygun, “Tüzel Kişilerin Cezai Sorumluluğu”, in: Prof. Dr. Sahir Armağan’a Armağan, İstanbul 1999, s.890.

¹³² Centel-Zafer-Çakmut, s.17

¹³³ Parlar-Hatipoğlu, s.318; Centel-Zafer-Çakmut, s.17; Demirbaş, s.71.

¹³⁴ Demirbaş, s.71.

¹³⁵ Bkz. Yarsuvat, s.889; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.292.

¹³⁶ Kangal, s.58.

II- CERMEN HUKUKU

Cermen hukukunda, tüzel kişiliği olmayan ancak ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelen mesleki topluluklara rastlanmaktaydı. Topluluğa üye kişilerin, “Genossenschaft” denilen topluluğun malvarlığını birlikte kullanmaya başlaması ile birlikte, malvarlığı itibarıyla bu birlikler bağımsızlaşmaya başlamıştı. Bu bağımsızlaşma, ilerleyen dönemlerde malvarlığının yönetiminin dışı karşı bağımsızlaşmasıyla birlikte daha da belirginleşmiş ve şirket ve dernek kurumlarının çıkışına da temel oluşturmuştur¹³⁷.

Cermen hukukunda, kusur sorumluluğu kabul edilmemişti. Sorumluluk, meydana gelen neticeye göre belirleniyordu. Ancak daha sonraki dönemlerde kusur sorumluluğu önem kazanmaya başlamıştı¹³⁸.

Cermen hukukunda gerçek kişilerden bağımsız olarak bazı toplulukların ve şehir, köy, kasaba gibi insan topluluklarının cezalandırılmasını öngören kanunlar çıkarılmıştır. Özellikle XIV. Louis’in 1670 tarihli emirnamesinde, bazı topluluklara yönelik olarak para cezası, şehir surları ile binaların yıkılmasını öngören yaptırımlara yer verilmişti¹³⁹.

III- İSLAM HUKUKU

İslam ceza hukukunda (ukubat), ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi geçerliydi¹⁴⁰. İşlenen suçtan dolayı sorumluluk, yalnızca suçu işleyen kişiye aitti. Herkes işlediği suçun cezasına kendisi katlanmak durumundaydı. Ceza sorumluluğunun şahsiliği, İslam’ın birincil kaynağı Kur’an’da yer alan Fatır¹⁴¹, Enam¹⁴², İsra¹⁴³, Zümer¹⁴⁴, Necm¹⁴⁵ ve Fussilet¹⁴⁶ surelerinde belirtilmişti¹⁴⁷.

¹³⁷ Ergün, s.12, 13.

¹³⁸ Centel-Zafer-Çakmut, s.20.

¹³⁹ Yarsuvat, s.889; Artuk-Gökcen-Yenidünya, s.292; Bıyıklı, s.505; Özen, s.64; Kangal, s.63.

¹⁴⁰ İslam hukukunda cezaların şahsiliği için bkz. Cin, Halil-Akgündüz, Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Konya 2003, s.217; İslam hukukunda ceza sorumluluğu üç esasa dayanmaktaydı. Buna göre ceza sorumluluğu için, insan tarafından yapılan fiilin yasaklanmış olması, fiilin kişinin kendi isteği ile yapılmış olması ve fiili yapan kişinin idrak sahibi olması gerekmektedir. İslam hukukunda cezai sorumluluğun anlamı için bkz. Udeh, Abdulkadir, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, (Çev.: Akif Nuri), C.: 4, İstanbul 1976, s.568.

¹⁴¹ Fatır Suresi’nin 18 inci ayetinde; “Hem günah çeken bir can, başkasının günahını çekmeyecek; yükü ağır basan, onun yüklenilmesi için (başkasına) çağırırsa da, ondan bir şey yüklenilmeyecek, isterse (o çağırdığı), bir akrabası olsun (...)” Bkz. Cebeci, Lütfullah-Kılıç, Sadık, Kur’an-ı Kerim (Türkçe Meali), İstanbul (Tarihi belirtilmemiş), s.172; Ayrıca bkz. Akşit, Cevat, İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İstanbul 2000, s.93, 94.

Diğer taraftan, akile ve kasame kurumlarıyla istisnai olarak toplulukların da ceza sorumluluğuna yer verilmişti¹⁴⁸. Akile denilen ve failin yakın akrabası olan kişiler, kastı olmaksızın bir kimseyi yaralayan veya öldüren failin ödemesi gereken diyetin ödenmesine yardımcı olmaktaydı¹⁴⁹. Bir diğer istisna olan “kasame”de ise, bir kimseyi öldüren kimsenin tespit edilememesi durumunda, ölünün bulunduğu yerde oturan halktan elli kişi, suçtan dolayı sorumlu tutulmaktaydı¹⁵⁰.

İslam hukukunda, tüzel kişiliğin varlığı tartışmalı olmakla birlikte, birtakım İslam hukukçuları, Devlet hazinesi (Beyt-ül mal)¹⁵¹, vakıf, medrese gibi yerleri manevi şahsiyet olarak kabul etmiş ve bu yerlerin -mülkiyet ve tasarruf hakkı gibi hakların tanınması dolayısıyla- tüzel kişiliğinin bulunduğunu belirtilmişlerdir¹⁵². Bunun gibi, bazı hukukçular tarafından, İslam hukukunda yer alan mülk ve akit (emval, amel, vücuh, mudarebe) şirketlerinin de yapısı itibarıyla tüzel kişilik olduğu ileri sürülmüştür¹⁵³.

İslam hukukunda ceza mesuliyeti idrak ve ihtiyara dayandırıldığından manevi şahsiyet olarak kabul edilen tüzel kişilerin ceza sorumluluğu kabul edilmemiştir. Ancak manevi şahsiyetlerin yöneticilerinin suç işlemeleri durumunda –suç manevi şahsiyetin

¹⁴² Enam suresinin 164 üncü ayetinde; “Herkesin kazandığı, ancak kendi boynuna geçer. Günah yüklenecek hiçbir kişi, başkasının günahını çekmez” ifadesi yer almaktadır. Bkz. **Cebeci-Kılıç**, s.60; Ayrıca bkz. **Akşit**, s.93, 94.

¹⁴³ İsra suresinin 15 inci ayetinde; “Kim doğru giderse, sırf kendi yararına gider; kim sapıklık ederse, ancak kendi zararına sapıklık eder ve hiçbir günah yükünü çeken, diğerinin günah yükünü çekmez” hükmü yer almaktadır. Bkz. **Cebeci-Kılıç**, s.111; Ayrıca bkz. **Akşit**, s.93, 94.

¹⁴⁴ Zümer suresinin 7 nci ayetinde; “Bir günah yükü çeken de, diğer birinin günah yükünü çekecek değildir” denilmektedir. Bkz. **Cebeci-Kılıç**, s.182; Ayrıca bkz. **Akşit**, s.93, 94.

¹⁴⁵ Necm suresinin 38 inci ayetinde; “Doğrusu bir günah yükü çeken, başkasının günah yükünü çekecek değil” ifadesi yer almaktadır. Bkz. **Cebeci-Kılıç**, s.211; Ayrıca bkz. **Akşit**, s.93, 94.

¹⁴⁶ Fussilet suresinin 46 ncı ayetinde; “İyi iş yapan, kendine yapmıştır, kötü yapan da, yine kendine..Yoksa Rabbin kullara zulmedici değildir” denilmektedir. Ayrıca bkz. **Udeh**, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, s.571.

¹⁴⁷ **Cin-Akgündüz**, s.217.

¹⁴⁸ **Dönmezer, Sulhi-Erman, Sahir**, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt:II, 12. Bası, İstanbul 1999, n.1148.

¹⁴⁹ Bir görüşe göre, diyetin akileye ödettilmesi, suç işleme kastı olmayan failin yükünün azaltılması amacına yönelik bir sosyal dayanışma kurumu olarak kabul edilmelidir. Ayrıca bu kurum, suçların önlenmesi açısından da sosyal kontrol işlevi görmektedir. Bkz. **Cin-Akgündüz**, s.217; Ayrıca bkz. **Akşit**, s.96.

¹⁵⁰ Akile ve Kasame kavramları için bkz. **Üçok, Coşkun**, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler, AÜHFD, s.131; **Hatemi**, s.47; **Akbulut, İlhan**, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, AÜHFD, C:52, S:1-4, 2003, s.172.

¹⁵¹ Bkz. **Hatemi**, s.38.

¹⁵² Bkz. **Udeh**, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, s.570; **Aydın, Mehmet Akif**, Türk Hukuk Tarihi, 7. Baskı, İstanbul 2009, s.229-231; **Gedikli**, s.73; **Ergün**, s.13, 14.

¹⁵³ Bkz. **Gedikli**, s.73 vd.

menfaatine işlenmiş olsun ya da olmasın- o fiilden dolayı cezai sorumluluğunun bulunduğu ifade edilmiştir¹⁵⁴.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmediği İslam hukukunda, tüzel kişilerin yöneticisi olan kişiler cezalandırılabilmesine göre, tüzel kişilerin de (kamu düzeni ve güvenliğini tehlikeye ya da zarara uğratmaları durumunda) kendine özgü birtakım yaptırımlarla (yıkma, boşaltma, izale, müsadere vb.) cezalandırılabilmesinin mümkün olduğu ileri sürülmüştür¹⁵⁵.

IV- TÜRK HUKUKU

1- 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ceza kanunu olan ve 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanan 765 sayılı TCK., 1 Mart 1926 yılında kabul edilmiştir. 765 sayılı TCK.'da tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktaydı. Kanunda açık bir düzenlemenin yer almaması ve kanunun 53-58 inci maddelerinde cezai ehliyetin yalnızca gerçek kişiler temelinde ele alınması sebebiyle tüzel kişilerin ceza ehliyetinin bulunmadığı ifade edilmekteydi¹⁵⁶.

Bununla birlikte, 765 sayılı TCK.'da suç tiplerinde yer verilen“her kim, kimse” gibi ifadelerin yalnızca gerçek kişileri ifade ettiği, bu ifadelerden tüzel kişilerin cezalandırılabileceği sonucunun çıkarılamayacağı, zira isnat yeteneği ve kusurluluğun yalnızca gerçek kişilere özgü kavramlar olduğu ileri sürülmekteydi¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Udeh, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, s.570.

¹⁵⁵ Udeh, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, s.570.

¹⁵⁶ Ersoy, Yüksel, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2002, s.138.

¹⁵⁷ Yüce, Turhan Tufan, Ceza Hukuku Dersleri, C.:I, Manisa 1982, s.204; Dönmezer-Erman, II, n.1158; Centel-Zafer-Çakmut, s.239; Yarsuvat, s.892; Kangal, s.176; Bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin 16.6.1964 tarih, E. 1963/ 101 E. ve 1964/49 K. sayılı kararında aksi bir görüşe yer verilmişti; “Anayasanın 33. maddesindeki (1961 Anayasası) (Ceza sorumluluğu şahsidir) kuralı bir kimsenin fiilinden, başkasının sorumlu tutulmamasıdır. Tüzelkişilerin iradeleri, organları aracılığıyla açıklandığına ve böylece yöneticilerin fiil ve hareketleri kolektif bir iradenin sonucu olduğuna göre; bundan, tüzelkişinin sorumlu tutulmasıyla başkasının cezalandırıldığı anlamını çıkarmak doğru bir görüş sayılmaz. Anayasanın 33. maddesindeki “kimse” deyimini gerçek ve tüzelkişileri de kapsar”. Karar için bkz. in AYM.'nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararı, www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.03.2011); Ayrıca bkz. Ersoy, Yüksel, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2002, s.138, 139; Kangal, s.186, 187.

Bu dönemde hapis cezası gibi, yalnızca gerçek kişilere özgü ceza yaptırımlarının, tüzel kişiler bakımından söz konusu olamayacağı ve fakat adli para cezası yaptırımının tüzel kişilerin yapısına uygun olduğu ancak ceza kanununda bu konuda bir hükme yer verilmemiş olmasının eksiklik olduğu ifade edilmekteydi¹⁵⁸.

Bir fıkre göre, Eski Medeni Kanunun 48 inci maddesindeki düzenlemede, tüzel kişiliğin organlarının tasarruflarının hükmi şahsa ilzam olunacağını belirtilmiş olmasından ötürü, organların suç teşkil eden eylemlerinden de tüzel kişinin sorumluluğunun söz konusu olacağı, ancak organların kusurlarından dolayı şahsen kendilerinin sorumlu tutulacağının düzenlenmesi nedeniyle, işlenen suçun ancak suçu bizzat işleyen gerçek kişi faile izafe edilebileceği, tüzel kişilerin mesuliyetinin hukuki mesuliyet olduğu ileri sürülmüştü¹⁵⁹.

Bu duruma paralel olarak, 765 sayılı TCK.'nın 465 inci maddesinde yer alan “*Bir kimsenin veya bir şirketin hizmetinde bulunanlar tarafından vazife ve hizmet sırasında işlenen 455 ve 459 uncu maddelerde yazılı cürümlerden dolayı hükmedilecek tazminattan o kimse veya şirket malen mes’uldür*” hükmünde tüzel kişiliğe yüklenen sorumluluğun hukuki sorumluluk olması, 765 sayılı TCK.’da tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmediğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktaydı¹⁶⁰.

Ancak 765 sayılı TCK.’nın 213 üncü maddesinde düzenlenen “Rüşvet Verme Suçu” bakımından, yasanın 220 nci maddesinde 02.01.2003 tarih ve 4782 sayılı kanunla yapılan değişiklikle “*Bu Fasılda yer alan rüşvet verme suçları, tüzel kişilerin yetkili temsilcileri tarafından işlendiğinde, bunlar cezalandırılmakla beraber tüzel kişi hakkında da suçla elde edilen menfaatin iki katından üç katına kadar ağır para cezasına hükmolunur*” hükmü getirilmiş ve bu hükümle tüzel kişilere adli para cezası öngörülmüştür. Bu hükümle, 1 Mart 1926’da yürürlüğe girip, 1 Haziran 2005’de yürürlükten kalkan 765 sayılı TCK.’da ilk kez, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu içeren bir hükme yer verilmiş olmaktadır.

765 sayılı yasanın yürürlükte olduğu dönemde, bazı özel ceza yasalarında tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun kabul edildiği hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlere örnek

¹⁵⁸ Şevket, Ali, Hükmi Şahıslar ve Cezai Mesuliyet, İstanbul Baro Mecmuası, S.:2, Şubat 1937, s.64-67.

¹⁵⁹ Şevket, s.66.

¹⁶⁰ Bkz. Dönmezer-Erman, II, n.1158; Yarsuvat, s.892.

olarak, 24.07.1950 tarih ve 5680 sayılı “*Basın Kanunu*”nun 16 ncı maddesi¹⁶¹, 20.02.1930 tarih ve 1567 sayılı “*Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun*”un 3 üncü maddesi¹⁶², 07.01.1932 tarih ve 1918 sayılı “*Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun*”n 39/2 uncu maddesi¹⁶³, 13.11.1996 tarih ve 4208 sayılı “*Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun*”un 7/4 inci maddesi¹⁶⁴, 19.03.1985 tarih ve 3167 sayılı “*Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun*”un 15 inci maddesi¹⁶⁵ gösterilebilir.

765 sayılı TCK. döneminde tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, Anayasa Mahkemesi kararlarına da konu olmuştur. Bu konuda, Anayasa Mahkemesinin 1964 yılında verdiği bir kararda, tüzel kişilerin ceza yaptırımının uygulanmasının Anayasa’da yer alan ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırı olmayacağı ve bu nedenle tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun olabileceği belirtilmiştir¹⁶⁶.

Anayasa Mahkemesi, 1989 yılında verdiği bir kararda da, Anayasa’da tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun bulunmadığına ilişkin bir hüküm bulunmadığı, bunun yanında özel ceza yasalarında tüzel kişilere yönelik ceza yaptırımları bulunması sebebiyle kanun koyucunun tüzel

¹⁶¹ (3445 sayılı kanunla ek) “*Bu Kanun ile diğer kanunların basılı eserin sahip veya yayınlananını cezai veya hukuki bakımından sorumlu kıldığı hallerde, sahip veya yayınlanan tüzelkişi ise, temsilen bir gerçek kişi gösterilmiş olsa bile sorumluluk tüzelkişiye aittir*”

¹⁶² (Değişik birinci paragraf: 30/7/2003-4961/1 md.) “*Bakanlar Kurulunca 1 inci maddeye göre alınan kararlara aykırı hareket eden veya bu kararlarda belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmeyen gerçek ve tüzel kişiler ikimilyar liradan yirmibeşmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar*”

¹⁶³ “*Mensuplarının kaçakçılık yapanlarına müsamaha eden nakliyat müessesesi ve şirketleri kaçakçıya hükmolunması lazım gelen para cezası miktarında ağır para cezasıyla mahkum edilir*”

¹⁶⁴ “*Bu suçların tüzel kişilik bünyesinde işlenmesi halinde, üçüncü fıkranın (a) bendi hükmünün uygulanmadığı durumlarda, fiili gerçekleştirilen yöneticiler hakkında da aynı cezalar hükmolunmakla birlikte, tüzel kişiler de beşyüz milyon liradan beşmilyar liraya kadar para cezası ile cezalandırılır*”

¹⁶⁵ (Değişik: 26/2/2003-4814/13 md.) “*3, 4, 5, 7, 9 ve 11 inci maddeler ile 13 üncü maddenin birinci fıkrasında yazılı yükümlülükleri yerine getirmeyen bankalar hakkında üçyüzellimilyon liradan üçmilyar liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur. Yargulamada bankayı şube müdürü temsil eder*”

¹⁶⁶ Anayasa Mahkemesi’nin 16.6.1964 tarih, E. 1963/ 101 E. ve 1964/49 K. sayılı kararında; “.... Bugün toplumda tüzelkişilerin çalışma alanları daha geniş ve etkili olmaktadır. Bazı hallerde yalnız idare edenleri cezalandırmak, suçları önleme bakımından yeter bir tedbir olmayabilir. Tüzelkişileri kanunların önleyici etkisinden uzak bulundurarak serbestçe faaliyetlerine yer verilmesi toplumun güvenliği bakımından sakıncalı olabilir. Bu sebeple tüzelkişilerin de yapılarına uygun bir ceza sorumluluğu altında bulundurulmalarında zorunluluk olduğunu kabul etmek gerekir”, “... Anayasanın 33. maddesindeki (1961 Anayasası) (Ceza sorumluluğu şahsidir) kuralı bir kimsenin fiilinden, başkasının sorumlu tutulmamasıdır. Tüzelkişilerin iradeleri, organları aracılığıyla açıklandığına ve böylece yöneticilerin fiil ve hareketleri kollektif bir iradenin sonucu olduğuna göre; bundan, tüzelkişinin sorumlu tutulmasıyla başkasının cezalandırıldığı anlamını çıkarmak doğru bir görüş sayılmaz. Anayasanın 33. maddesindeki “kimse” deyiimi gerçek ve tüzelkişileri de kapsar. Bu sebeplerle iptali istenen hükümler Anayasa’ya aykırı bulunmadığından davanın reddi gerekir” denilmiştir. Karar için bkz. in AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararı, www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.03.2011).

kişilerin cezai sorumluluğunu kabul ettiği, diğer taraftan mukayeseli hukukta da bazı ülkelerde tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edildiği ve 1989 tarihli “Türk Ceza Kanunu Öntasarısı”nda da bu yönde hükümler bulunduğu gerekçesiyle, 3167 sayılı “Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hâmilllerinin Korunması Hakkında Kanun”un 15. maddesinde tüzel kişilere yönelik öngörülen ceza yaptırımının, Anayasa’nın “Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği” başlıklı 38 inci maddesine aykırı olmadığına hükmetmiştir¹⁶⁷.

2- Türk Ceza Kanunu Tasarıları

A- 1989 Türk Ceza Kanunu Tasarısı

1989 Türk Ceza Kanunu Tasarısının 26 ve 27 nci maddelerinde, tüzel kişilerin, organ veya temsilcilerinin tüzel kişi yararına işledikleri suçlardan dolayı cezalandırılması öngörülmüştü. Bu düzenlemeler ile tüzel kişilere ilişkin olarak öngörülen cezai sorumluluk, ikincil derecede olmayıp, doğrudan tüzel kişilere yönelik bir cezalandırma niteliğindeydi. Buna karşın, tüzel kişilere uygulanacak cezanın oranının, faile verilecek cezaya göre tespit edilmesi öngörülmektedir¹⁶⁸. 1989 Tasarısında, tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler, 1997 ve birtakım değişikliklerle 2000 tasarısında da aynen yer almıştır.

B- 1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısı

1997 TCK. tasarısının “Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu” başlıklı 26 ncı maddesinde; *“Tüzel kişiler, kanunun ayrıca belirttiği hallerde, organ veya temsilcilerinin tüzel kişi yararına işledikleri suçlardan dolayı sorumludurlar. Bu sorumluluk, fiili işleyen kimsenin suçunu ortadan kaldırmaz.*

Tüzel kişinin sorumluluğu hakkında kanunların ayrıca hüküm koyduğu haller saklıdır” denilmekteydi. Bu hüküm uyarınca, 1997 tasarısında tüzel kişilerin cezai sorumluluğu açıkça kabul edilmişti.

1997 TCK. tasarısının 19/1 inci maddesinde, kişinin ancak kendi fiilinden sorumlu olacağı belirtilmiş, fakat son fıkrada tüzel kişiler bakımından öngörülen haller saklı tutulmuştu.

¹⁶⁷ AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararı. Karar için bkz. Kazancı İçtihat Bankası.

¹⁶⁸ **Jescheck, Hans-Hieinrich**, “1989 Türk Ceza Kanunu Öntasarısının Genel Hükümleri Hakkında Karşılaştırmalı Bir inceleme (Çev.: Prof. Dr. Adem Sözüer), TCK Tasarısı İçin Müzakereler, Konya 1998, s.28, 29.

Bu düzenleme ile tasarıda, ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralına bir nevi istisna getirilmişti. Ayrıca 19 uncu maddenin 2 nci fıkrasında suçun faili, *“kanunun cezalandırdığı eylemleri işleyen veya bir cürmü işlemeye teşebbüs eden kişi”* şeklinde ifade edilerek, kural olarak gerçek kişilerin fail olabileceği zımni olarak kabul edilmişti. Buna karşın, maddenin son fıkrasındaki hüküm dolayısıyla, tüzel kişilerin de istisnai hallerde, işlenen suçun faili olabileceği sonucu ortaya çıkmaktaydı.

1997 TCK. tasarısında, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, kanunda ayrıca düzenlenen hallerde kabul edilerek, istisnai bir sorumluluk öngörülmüştü. Tüzel kişiliğin sorumluluğu, organ veya temsilcilerin tüzel kişi yararına işledikleri suçlardan ötürü kabul edilmişti. Ancak tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun, fiili işleyen gerçek kişilerin sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağı da açıkça benimsenmişti.

Tasarının, tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin hükümleri bakımından en önemli eleştiri, maddede özel hukuk tüzel kişilerinden açıkça söz edilmemiş olmasıydı¹⁶⁹. Bu düzenlemeye göre, cezai sorumluluk kamu hukuku tüzel kişileri bakımından da gündeme gelebilecek idi. Ancak bu eksiklik 2000 TCK. tasarında giderilmiştir.

Tüzel kişiler hakkında uygulanacak cezalar ise, 1997 TCK. tasarısının 27 nci maddesinde; *“Tüzel kişilerin organ veya temsilcilerinin tüzel kişi yararına işledikleri suçlardan dolayı sorumlu oldukları hallerde, fiili işleyen kimse hakkında hükmedilen veya hükmedilmesi gereken para ve müsadere cezaları tüzel kişi hakkında da ayrıca hükmolunur.*

Fiili işleyen kişi hakkında hükmedilen veya hükmedilmesi gereken şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalarla kamu hizmetlerinden yasaklanma, bir meslek veya sanat veya ticaretin icrasının durdurulması cezalarının sürelerini aşmamak üzere tüzel kişinin faaliyetten men edilip edilmeyeceğine veya ne süreyle men edileceğine mahkemece karar verilir. Bu halde mahkeme, tüzel kişinin beş yılı aşmamak üzere adli nezaret altında faaliyetine devam etmesine de karar verebilir.

Kanunların, tüzel kişinin feshini veya kapatılmasını ayrıca öngördüğü hallere ait hükümler saklıdır” şeklinde düzenlenmişti.

¹⁶⁹ Özen, s.76.

Tasarıda yaptırım türleri olarak asli ceza-feri ceza ayrımı benimsenmiş ve tüzel kişilerin cezai sorumluluğu dolayısıyla, asli ceza olarak para cezası, ferî ceza olarak ise müsadere öngörülmüştü.

Maddenin 2 nci fıkrasında ise, suçu işleyen gerçek kişiye verilecek şahsî hürriyeti bağlayıcı cezalar, kamu hizmetlerinden yasaklanma, bir meslek veya sanat veya ticaretin icrasının durdurulması cezalarının sürelerini aşmamak koşuluyla tüzel kişilerin faaliyetten yasaklanmasına ya da süresi beş yılı aşmamak üzere adli nezaret adlında faaliyetine devam etmesine mahkemece karar verilebileceği öngörülmüştür.

C- 2000 Türk Ceza Kanunu Tasarısı

2000 TCK. tasarısının, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun düzenlendiği 25 inci maddesinde ise, 1997 tasarısından farklı olarak, “özel hukuk tüzel kişileri” deyimine yer verilmiş ve 1997 tasarısında mevcut belirsizlik giderilmiştir. Bu düzenleme ile, 2000 tasarısında, yalnızca özel hukuk tüzel kişilerinin cezalandırılabilmesi kabul edilerek, kamu hukuku tüzel kişilerinin cezalandırılmayacağı dolaylı olarak benimsenmiştir.

Ayrıca, tasarının 26 ncı maddesinde özel hukuk tüzel kişiler bakımından öngörülen cezalar arasında, 1997 tasarısından farklı olarak “mülkiyetin Devlete geçirilmesi” de sayılmıştır. Maddenin 2 nci fıkrasında ise, 1997 tasarısında yer alan “mahkeme, tüzel kişinin beş yılı aşmamak üzere adli nezaret altında faaliyetine devam etmesine de karar verebilir” hükmü yerine, “mahkeme, tüzel kişinin beş yılı aşmamak üzere, atayacağı denetçilerin kontrolü veya yöneticilerin eliyle çalışmalarını sürdürmesine de karar verebilir” hükmü getirilmiştir.

D- Hükümetin Teklif Ettiği Türk Ceza Kanunu Tasarısı

Hükümetin teklif ettiği tasarıda da, 2000 TCK. tasarısında tüzel kişiler ile ilgili olarak öngörülen düzenleme aynen benimsenmiştir. Ancak Adalet Komisyonunda kabul edilen metinde, tasarılardan farklı olarak tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmemiş, bunun yerine, kanunda açıkça öngörülen ve organ ya da temsilcilerin tüzel kişiliğin yararına işledikleri suçlardan dolayı tüzel kişilere güvenlik niteliğindeki yaptırımlar olarak faaliyet izninin iptali ve müsadere yaptırımları öngörülmüştür.

§2. TÜZEL KİŞİLERİN HUKUKİ NİTELİĞİNE İLİŞKİN TEORİLER ÇERÇEVESİNDE CEZAI SORUMLULUĞU

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusunda, tarihsel süreçte farklı anlayışların ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle bir kısım yazarlar, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunup bulunmadığı hususunu tüzel kişiliğe ilişkin teorilere (gerçeklik, farazilik ve soyutlama) dayandırarak çözme yolunu tercih etmişlerdir¹⁷⁰.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu teorilere dayandıran görüşler, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunup bulunmadığı sorusuna, kusurluluğun felsefî temelinde ve cezaların şahsiliği prensibinde yanıt aramaya çalışmışlardır¹⁷¹. Bu teorilerden yola çıkarak tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu açıklamaya çalışan görüşler, sorumluluğu dört temel esasa dayandırmıştır. Buna göre, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, tüzel kişilerin hareket kabiliyeti (suç işleme yeteneği), ceza sorumluluğunun şahsiliği, tüzel kişilerin irade-anlama-algılama yetisi ve son olarak cezaların tüzel kişiliğin bünyesine uygunluğu temelinde ele alınmıştır¹⁷².

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu teorilerle açıklamayan görüşler ise sorunu, tüzel kişilerin suç faili olup olamayacağı çerçevesinde değerlendirmişlerdir¹⁷³. Bir kısım görüşler ise sorunu hukuki değil, felsefî, sosyal ve siyasal çerçevede ele almışlardır¹⁷⁴. Tüzel kişilerin ceza sorumluluğunu, felsefî, sosyal ve siyasal çerçevede ele alan görüşler, 20 nci yüzyılın başında kapitalist sistemin sonucu olarak, tüzel kişiler tarafından işlenen ekonomik suçların artması nedeniyle, tüzel kişilerin cezalandırılması yoluna gidilebileceğini ileri sürmüşlerdir¹⁷⁵.

Bu kısımda, tüzel kişilerin hukuki niteliğini açıklayan teorilerden gerçeklik, farazilik ve soyutlama teorileri çerçevesinde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu konusunda ileri sürülen görüşlere temas edeceğiz.

¹⁷⁰ Bkz. **Dönmezer-Erman**, II, n.1149; **Erman, Sahir**, Ticari Ceza Hukuku I, Genel Kısım, İstanbul 1992, s.96; **Dannecker, Gerhard**, “Kişi Birlikleri ve Tüzel Kişilerin Cezalandırılabilirliği”, Ceza Hukuku Reformu Sempozyumu Tebliği 20-23 Ekim 1999, İstanbul 2001, (Çev.:Ayşe Nuhoğlu), s.503 vd.; **Çolak, Haluk**, Güncel Ceza Hukuku ve Temmuz Değişiklikleriyle TCK/CMK/CGTİK, 2005, s.170.

¹⁷¹ **Yarsuvat, Duygun**, “Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu”, İÜHF Eğitim Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayını No: 8, Prof.Dr. Sahir Erman’a Armağan, İstanbul, 1999, s.891.

¹⁷² Bkz. **Bıyıklı**, s.507-518.

¹⁷³ **Dönmezer-Erman**, II, n.1154; **Erman**, s.96.

¹⁷⁴ **Dönmezer-Erman**, II, n.1154; **Dönmezer, Sulhi**, Genel Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul 2003, s.250, 251, **Çolak**, 171.

¹⁷⁵ **Dönmezer**, Genel Ceza Hukuku Dersleri, s.251.

I- FARAZİLİK TEORİSİ

Farazilik teorisini benimseyen görüşlere göre, doğal yaşamda yalnızca insanların bir kişiliği vardır. Tüzel kişilerin ise, doğal yaşamda bir gerçekliği bulunmamaktadır. Tüzel kişilerin varlığı, hukukun varsayımına dayanmaktadır¹⁷⁶.

Tüzel kişilerin anlama ve isteme yetileri bulunmamaktadır. Bir suç ancak isteme ve anlama yeteneğine sahip gerçek kişiler tarafından işlenebilir. Tüzel kişilerin, anlama ve isteme yetisi bulunmadığından, suç işleyebilmeleri mümkün değildir¹⁷⁷.

Tüzel kişiler, kendisini bağlayıcı eylem ve işlemlerini organları ve temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirirler. Tüzel kişilerin gerçek kişilerden ayrı ve bağımsız bir iradesi bulunmamaktadır. Tüzel kişiliğin, gerçek kişilerden bağımsız olarak haklara sahip olması ve borç altına girebilmesi, gerçek kişilerden ayrı bir iradesinin bulunduğu anlamına gelmez. Bir suçun faili olabilmek için gerekli olan irade yalnızca gerçek kişilerde mevcuttur. Bu nedenle, kendisine özgü bir iradeye sahip bulunmayan tüzel kişilerin kusurlu davranışları söz konusu olamayacağından, cezai anlamda sorumlu tutulmaları da mümkün değildir. Ceza sorumluluk yalnızca, eylemi bizzat gerçekleştiren, irade sahibi gerçek kişiye ait olabilir¹⁷⁸.

Tüzel kişilik hukukun varsayımına dayandığından, tüzel kişiliğin doğal yaşamda gerçekleştirebileceği sınırsız bir faaliyet alanı da bulunmamaktadır. Tüzel kişilerin faaliyet alanı ve bunun sınırları, ana statülerinde düzenlenmektedir. Tüzel kişiliği varsayımsal olarak tanıyan hukuk düzeninin, tüzel kişiliğe suç işleyebileceği bir faaliyet alanı tanınması mümkün değildir¹⁷⁹. Bu nedenle tüzel kişiliğin, faaliyet alanının dışına çıkarak suç işlemesi durumunda, suç hukuki kişiliğin kaybetmiş olan tüzel kişilik tarafından değil, fiili bizzat gerçekleştiren gerçek kişi tarafından işlendiği kabul edilmelidir¹⁸⁰.

Tüzel kişiliğin, yetkili organlarının suç teşkil eden eylem ve işlemlerine iştirak etmeyen gerçek kişiler, tüzel kişiliğe verilecek cezalardan dolayı -kusuru olmadıkları halde-

¹⁷⁶ Bkz. **Dannecker**, s.503.

¹⁷⁷ **Bıyıklı**, s.508.

¹⁷⁸ **Dönmezer-Erman**, II, n.1152; **Erman**, s.98; **Dönmezer**, Genel Ceza Hukuku Dersleri, s.251; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.294; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.239; **Dannecker**, s.503; **Ünver, Yener**, “Ceza Hukukunda Objektif Sorumluluk”, in: Ceza Hukuku Günleri, 70. Yılında Türk Ceza Kanunu –Genel Hükümler- (26-27 Mart 1997-İstanbul), s.133 vd.; **Özen**, s.65.

¹⁷⁹ **Bıyıklı**, s.508.

¹⁸⁰ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.294.

zarar görmüş olacaklardır. Bu durum, ceza sorumluluğunun şahsiliği prensibine aykırılık oluşturmaktadır¹⁸¹. Diğer taraftan, tüzel kişilerin maddi bir bünyeleri bulunmadığından, cezayı hissedebilmeleri mümkün değildir. Tüzel kişilerin anlama ve duyma yetileri bulunmadığından ceza yaptırımının uygulanması fayda sağlamaz¹⁸². Bu nedenle, suç teşkil eden bir eylemden ötürü, tüzel kişilik değil, fiili gerçekleştiren gerçek kişi ya da kişiler sorumlu tutulmalıdır¹⁸³.

II- GERÇEKLIK TEORİSİ

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunup bulunmadığı sorununun gerçeklik teorisine göre açıklayan görüşlere göre, tüzel kişilerin gerçek kişilerden ayrı ve bağımsız bir kişilikleri vardır. Tüzel kişiler, organlarını oluşturan gerçek kişilerin iradelerinin üzerinde ve o iradeden bağımsız, kolektif bir iradeye sahiptir. Kendisine özgü bir iradeye sahip olan tüzel kişiler, gerçek kişilerden bağımsız olarak borç altına girebilmekte ve suç işleyebilmektedir. Tüzel kişiler, borca aykırı davranabileceği gibi, bir kimseyi dolandıra da bilir¹⁸⁴. Bu nedenle, hukuki olarak tüzel kişilerin sorumlu tutulmasının yanında, cezai olarak da sorumlu tutulması mümkündür¹⁸⁵.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun benimsenmesi, tüzel kişiliğin organı veya yöneticilerinin cezalandırılmayacağı anlamına gelmez. İşlenen suç dolayısıyla, tüzel kişiliğin yanında, suça katılan tüm gerçek kişilerin, iştirak kuralları çerçevesinde sorumlu tutulmaları mümkündür. Hatta böyle bir durumda, suçu işleyen gerçek kişiler, suçun işlenmesinde tüzel kişiliği araç olarak kullanmanın kolaylığından istifade ettiklerinden ötürü, bu kişilere yasanın öngördüğü çerçevenin üst sınırdan ceza verilmelidir¹⁸⁶.

Tüzel kişiler, işledikleri suçtan ötürü kendisine özgü birtakım cezalara muhatap olabilirler. Gerçekten de birtakım cezalar (para cezaları gibi) gerçek kişilere uygulanabileceği gibi tüzel kişilere de uygulanabilir. Hapis cezası gibi bazı cezalar ise, tüzel kişiliğin yapısına

¹⁸¹ Bıyıklı, s.511.

¹⁸² Bıyıklı, s.511.

¹⁸³ Taner, s.295; Dönmezer-Erman, Ceza Hukuku Dersleri, s.275; Dönmezer-Erman, II, n.1152; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.295; Soyaslan, s.502; Özen, s.65.

¹⁸⁴ Erman, s.96.

¹⁸⁵ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.295; Dannecker, s.504; Bıyıklı, s.514; Centel-Zafer-Çakmut, s.239; Özen, s.65.

¹⁸⁶ Bıyıklı, s.515.

uygun değildir¹⁸⁷. Fakat tüzel kişiliğin yapısına uygun olmayan cezalar, tüzel kişiliğin yapısına uygun hale getirilebilir. Örneğin tüzel kişiliğin feshi, kapatılması, şube açmasının yasaklanması gibi cezalar, tüzel kişiliğin yapısına uygundur¹⁸⁸.

Gerçeklik teorisini benimseyen görüşlere göre, her ne kadar tüzel kişiliğin cezalandırılmasından, tüzel kişiliğin üyeleri de dolaylı olarak zarar görse de, bu durum gerçek kişilere verilen cezalar açısından da söz konusu olabilir. Tüzel kişilerin cezalandırılması, gerçek kişilerin cezalandırılması anlamına gelmemektedir. Bu nedenle, tüzel kişilerin cezalandırılması, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık oluşturmaz¹⁸⁹. Aksine, tüzel kişiliğin kolektif iradesiyle almış olduğu kararları uygulayan ve tüzel kişiliğin menfaatine hareket eden gerçek kişilerin cezalandırılması, başkasının fiilinden sorumluluk anlamına geleceğinden, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil eder. Tüzel kişiliğin bünyesinde işlenen suçun, hareket unsurunu gerçek kişi yerine getirirse de, işlenen fiilden dolayı cezalandırılması gereken tüzel kişilik olmalıdır. Tüzel kişi, bizzat gerçek kişi tarafından işlenen suçun moral failidir¹⁹⁰.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi, işlenen suçun cezasız kalmasına yol açabilir. Zira, bazı hallerde, tüzel kişiliğin organları tarafından alınan kararların hangi gerçek kişi ya da kişilerce alındığı veya maddi hareketin kim tarafından gerçekleştirildiğini belirlemek mümkün olmayabilir. Bu hallerde, suçu bizzat işleyen gerçek kişinin cezalandırılmaması tehlikesi ortaya çıkabilir. Bu nedenle, tüzel kişilerin cezalandırılması yoluna gidilmelidir¹⁹¹.

III- SOYUTLAMA TEORİSİ

Soyutlama teorisine göre tüzel kişiler kendisini teşkil eden insan ve mal topluluğundan bağımsız varlığa sahip bir soyutlamadır. Tüzel kişiliğin bir suçun faili olabilmesi için, her şeyden önce bunun kanunda öngörülmüş olması gerekir. Bu bakımdan, soyutlama kuramında

¹⁸⁷ Bıyıklı, s.511.

¹⁸⁸ **Dönmezer-Erman**, II, n.1151; **Dönmezer**, Genel Ceza Hukuku Dersleri, s.250; **Erman**, s.97; **Taner, Tahir**, Ceza Hukuku Umumi Kısım, 3. Baskı, İstanbul 1953, s.296; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.295; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.239; **Taner**, Ceza Hukuku Umumi Kısım, s.296; **Bıyıklı**, s.516, **Soyaslan**, s.550; **Özen**, s.65.

¹⁸⁹ **Dönmezer**, Genel Ceza Hukuku Dersleri, s.250; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.296.

¹⁹⁰ **Bıyıklı**, s.511.

¹⁹¹ **Bıyıklı**, s.512.

işlenen suçlar arasında ayrıma gidilmelidir. Doğal suçlar ancak gerçek kişiler tarafından işlenebileceğinden, bu suçlarda tüzel kişilerin fail olabilmesi mümkün değildir. Buna karşın, kabahat şeklinde gerçekleşen eylemlerden dolayı tüzel kişiliğin idari yaptırımlara tabi tutulması yoluna gidilebilir¹⁹².

¹⁹² **Dönmezer-Erman**, II, n.1153; **Erman**, s.88, 89; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.296; **Erman**, Ticari Ceza Hukuku I, Genel Kısım, s.98, 99; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.239; **Dannecker**, s.505; **Soyaslan**, s.502; **Özen**, s.65.

§3. MUKAYESELİ HUKUKTA TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞU

I- TÜZEL KİŞİLERİN CEZAI SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN PRENSİPLER

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, hukuk doktrininde üzerinde mutabık kalınamayan, birbirinden farklı anlayışların hâkim olduğu ve birbirinden farklı sistemlerin benimsendiği ceza hukuku konularından birisidir. Tüzel kişiler, ister bir gerçeklik ister bir varsayım olarak görülsün, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, doğal bir konu olmayıp, hukukun bir icadı olarak ortaya çıkmaktadır. Hukuk doktrinini, tüzel kişilerin ceza sorumluluğu konusunu düşünmeye sevk eden en önemli husus, tüzel kişilerin iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yeteneğine sahip olamaması (kusur yeteneği) ve ceza yaptırımını anlayabilme ve hissedebilme kabiliyetinin bulunmamasıdır¹⁹³.

Mukayeseli hukukta, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu konusu Müşterek hukuk ve Common Law sistemlerinde farklı açılardan ele alınmış ve farklı prensiplerle açıklanmıştır. Müşterek hukuk sistemi geleneğinden gelen ülkelerde genel olarak tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmezken, Common Law sisteminde genel itibariyle tüzel kişilerin cezai sorumluluğu benimsenmiştir¹⁹⁴.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmediği Müşterek hukuk sisteminde, toplulukların suçlu olamayacağı anlamına gelen ”*societas delinquere no potest*” ilkesi benimsenmiştir¹⁹⁵.

Common Law sisteminde ise, esas itibariyle tüzel kişilerin cezalandırılmayacağı, zira tüzel kişilik bünyesinde suç işleyen gerçek kişinin tespitinin tam olarak mümkün olamayacağı görüşü kabul edilmekteydi. Ancak bu sistemde, içtihatlarla gelişen hukuk, birtakım teoriler çerçevesinde tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna gidilebilmesinin önünü

¹⁹³ **Ivan Savic, Vanja**, How Can The Corporation Become A Criminal?-Analyzing The Paths Towards Corporate-Criminal-Liability, http://www.law.depaul.edu/centers_institutes/ihrli/pdf/savic_corporate_crim.pdf, s.1

¹⁹⁴ **Savic**, s.3.

¹⁹⁵ **Yarsuvat**, s.889; **Artuk-Gökcen-Yenidünya**, s.292.

açmıştır. Bu teoriler “türev sorumluluk teorisi” ve “asli sorumluluk (organ teorisi) teorisi”dir¹⁹⁶.

1- Toplulukların Suçlu Olamayacağı (Societas Delinquere No Potest) Prensibi

Bu prensibe göre, bir suçu yalnızca gerçek kişi işleyebilir. Suç işleyemeyen tüzel kişilerin cezalandırılması mümkün değildir. Buna karşılık, bu sistemde tüzel kişilerin, hukuki ya da idari ceza sorumluluğu söz konusu olabilir¹⁹⁷.

2- Türev Sorumluluk (Derivative Liability) Prensibi

Türev sorumluluk prensibi¹⁹⁸, tüzel kişilerin cezalandırılmasında en çok kabul gören sistemdir. Türev sorumluluk prensibinde, tüzel kişiliğin cezai sorumluluğuna dolaylı olarak gidilmektedir. Tüzel kişiliğin bünyesinde bulunan gerçek kişi tarafından işlenen suç tüzel kişiliğe isnat edilmektedir. Bu prensibe göre, gerçek kişinin işlenen suçtan dolayı sorumlu tutulamaması halinde, tüzel kişi de sorumlu tutulamaz. Tüzel kişiliğin cezalandırılması doğrudan olmayıp, gerçek kişinin suç teşkil eden fiili ile bağımlıdır. Tüzel kişilerin türev sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için, tüzel kişilik bünyesinde çalışan bir kimsenin suç teşkil eden fiili bulunmalı ve sorumluluk kanunda açıkça düzenlenmiş olmalıdır¹⁹⁹.

Bu teori, tüzel kişiliğin cezai sorumluluğuna gidilebilmesi bakımından iki alt kategoride ele alınmıştır. Bunlardan ilki “kimlik teorisi”, ikincisi ise “temsil prensibi”dir.

A- Kimlik (Identification) Prensibi

Kimlik teorisi, Anglo-Saxon hukukunda içtihatla ortaya konulan bir prensiptir. Bu prensip ilk olarak, 1915 yılında Lordlar Kamarasının *Lennard’s Carrying Co. Ltd/Asiatic Petroleum Co. Ltd* isimli bir hukuk davasında vermiş olduğu kararla ortaya çıkmıştır²⁰⁰. Daha sonraları bu prensip, Anglo-Avustralya Hukukunda Lordlar Kamarası’nın 1971 yılında vermiş olduğu *Tesco-Supermarkets* karara da dayanak teşkil etmiştir. Dava konusu olayda, bir

¹⁹⁶ Goode, Matthew, Corporate Criminal Liability”, Environmental Crime-Conference Proceedings, Canberra 1995, s.98-100; Makalenin çevirisi için ayrıca bkz. Şen, Ersan, “Tüzel Kişilerin Cezai Sorumluluğu”, İÜSBFD, No:15, 1996; Savic, s.5.

¹⁹⁷ Savic, s.2.

¹⁹⁸ Türev sorumluluk, tüzel kişiliğin, başkasının fiiliden sorumluluğunu ifade etmektedir.

¹⁹⁹ Savic, s.6.

²⁰⁰ Robinson, A.A, s.18.

süpermarket mağazalar zinciri olan Tesco, müşterilere, malın üzerinde belirtilen fiyatın dışında bir fiyatla satılmasına sebebiyet vererek, Ticari Tanımlamalar Yasasında yer alan bir suçtan ötürü yargılanmıştır. Bu davada Lordlar Kamarası, şirketin cezai sorumluluğuna gidilebilmesi için, suçun ancak şirketin kimliğini, temsil gücünü yansıtabilecek belirli kişilerce işlenmesini aramış ve mağaza müdürünün suç teşkil eden eyleminin, tüzel kişiliğin cezalandırılabilmesi için yeterli olmadığını kabul ederek, bu konuda Tesco ilkesini ortaya koymuştur²⁰¹.

Kimlik prensibi, temsil prensibinin sınırlandırılması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu prensibin ortaya çıkmasında, suçun manevi unsurunu tüzel kişilere izafe etme ihtiyacı etkili olmuştur²⁰². Kimlik teorisine göre, tüzel kişiliğin cezai sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için, suçun tüzel kişiliğin kimliğini yansıtan üst düzey kişilerce, diğer bir ifadeyle yetkili organlarını oluşturan gerçek kişilerce işlenmesi gerekir. Yetkili organları oluşturan gerçek kişiler, tüzel kişiliği doğrudan yanıtsan, onun kimliğini oluşturan, onunla özdeşleşen bir özelliğe sahiptir. Bunun dışında kalan kişilerin işlemiş olduğu suçlardan ötürü tüzel kişi cezalandırılmamalıdır²⁰³.

Örneğin, (X) tüzel kişiliğinin yetkili organında yer alan yönetici (A)'nın tüzel kişiliğin faaliyeti kapsamında bir suç işlemesi durumunda, tüzel kişilik de cezalandırılmalıdır. Tüzel kişiliğin cezalandırılması doğrudan olmayıp, (A)'nın suç teşkil eden fiili ile bağımlıdır. Bunun dışında, tüzel kişiliğin kimliğini ve yetkisi itibarıyla tüzel kişiliğin gücünü doğrudan yansıtmayan kişilerin tüzel kişiliğin faaliyeti kapsamında işlediği suçtan dolayı cezalandırılmaz²⁰⁴.

B- Temsil (Vicarious) Prensibi

Türev sorumluluk teorisinin diğer alt başlığı olan “temsil modeli”nde ise, tüzel kişiliği her ne olursa olsun temsil eden gerçek kişilerin işlemiş oldukları suçlardan ötürü, tüzel kişiler de cezalandırılmalıdır. Temsil modelinde, tüzel kişilerin sorumluluk alanı oldukça geniş tutulmaktadır. Buna göre, tüzel kişiliğin bünyesinde yer alan düşük rütbeli bir işçinin

²⁰¹ Bkz. **Goode**, s.100; **Robinson, A.A.**, s.18; **Ferguson**, s.9.

²⁰² **Ferguson**, s.7.

²⁰³ **Ferguson**, s.6.

²⁰⁴ **Goode**, s.1; **Savic**, s.7.

dahi tüzel kişiliğin yararına suç işlemesi, tüzel kişiliğin cezai sorumluluğuna gidilebilmesine imkân vermektedir²⁰⁵.

3- Müstakil Sorumluluk (Autonomous) Prensibi

Asli sorumluluk teorisinde, tüzel kişilerin organlarının hareketlerinin, gerçek kişilerden bağımsız olduğu ifade edilmektedir. Bu teoriye göre, tüzel kişiliğin işlenen suçtan dolayı cezalandırılmasının, gerçek kişilerin hareketi ile bir bağlantısı bulunmamaktadır. Gerçek kişi işlemiş olduğu suçtan dolayı cezalandırılır. Ancak tüzel kişiler, gerçek kişilerin hareketinden bağımsız olarak ortaya çıkan, kendine özgü davranışları nedeniyle cezalandırılmaktadırlar²⁰⁶.

Bu teori tüzel kişiliğin organizasyon yapısı içerisinde meydana gelen ve suç teşkil eden davranışları doğrudan tüzel kişiye yüklemektedir. Bu anlayış, objektif sorumluluğa tipik bir örnek oluşturmaktadır. Örneğin, (X) tüzel kişiliğinin yetkili organınca işlenen suç nedeniyle, tüzel kişiliğin cezalandırılması, tüzel kişiliğin yetkili organında yer alan (A), (B) ve (C) gerçek kişilerinin hareketleri nedeniyle söz konusu olmamaktadır. Tüzel kişilik, kendi organizasyon yapısı içerisinde meydana gelen suç nedeniyle doğrudan cezalandırılmaktadır²⁰⁷.

II- MUKAYESELİ HUKUKTAKİ DÜZENLEMELER

1- Genel Olarak

Mukayeseli hukukta, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu konusunda farklı yaklaşımların yer aldığı görülmektedir. Buna göre Fransa, Belçika, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda, Birleşik Krallık, Kanada, Polonya, Avustralya, Danimarka, Çin Halk Cumhuriyeti, İzlanda Cumhuriyeti, gibi ülkelerde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmiştir²⁰⁸.

²⁰⁵ Ferguson, s.6; Savic, s.8.

²⁰⁶ Ferguson, s.6; Savic, s.9, 10.

²⁰⁷ Savic, s.9, 10.

²⁰⁸ Mukayeseli hukukta tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Faure LL.M., Michael G.-Heine, Günter, Criminal Enforcement of Environmental Law In The European Union Report, Maastricht 2000, s.89-159; Robinson, Allens Arthur, Corporate Culture As A Basis For The Criminal Liability Of Corporations, (Report For The United Nations Special Representative Of The Secretary-

Buna karşılık, Almanya, İtalya, İsviçre, Portekiz, İspanya, Avusturya, Lüksemburg, Rusya, Yunanistan gibi ülkelerin, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu kabul etmedikleri görülmektedir²⁰⁹.

Çalışmamızın bu kısmında, tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin olarak, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Danimarka, İsviçre, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti hukuklarında benimsenen sistemlere ve yer alan düzenlemelere temas edeceğiz.

2- Almanya

Alman hukukunda tüzel kişilerin cezai sorumluluğu konusunda, diğer Avrupa ülkelerine nazaran, sorumluluğu kısıtlayıcı bir yaklaşım bulunmaktadır. Alman hukukunda, hareket yeteneğinin yalnızca gerçek kişiye özgü olduğu, tüzel kişilerin yalnızca organlarını ve temsilcilerini oluşturan gerçek kişiler aracılığı ile hareket edebileceği²¹⁰ ve bu nedenle suçun failinin veya suça katılan kişilerin yalnızca gerçek kişiler olabileceği kabul edilmektedir²¹¹. Bunun sonucu olarak, Alman hukukunda tüzel kişilerin cezai sorumluluğu (*societas delinquere non potest*) öngörülmemiştir²¹².

Alman Ceza Kanunu'nun, "Başkası İçin Hareket Etme" başlıklı 14 üncü maddesi; *"(1) Bir kişinin, 1. Bir tüzel kişinin, onu temsile yetkili organı ya da bu organının üyesi, 2. Hukuki ehliyete sahip olan bir şahıs şirketinin temsile yetkili ortağı veya, 3. Bir kimsenin kanuni temsilcisi, sıfatıyla hareket ettiği hallerde, cezalandırılabilirliği özel kişisel niteliklere*

General On Human Rights And Business, 2008, s.10-61; **Wagner, Markus**, "Corporate Criminal Liability National and International Responses", International Society For The Reform of Criminal Law 13th International Conference Commercial and Financial Fraud: A Comparative Perspective, Malta (8-12 July 1999), s.3-6.

²⁰⁹ Bkz. **Faure-Heine**, s.89-159; **Robinson**, A.A., s.10-61; **Wagner**, s.3-6.

²¹⁰ **Baumann, Jürgen-Weber, Ulrich-Mitsch, Wolfgang**, Strafrecht, Allgemeiner Teil, 11. Auflage, Bielefeld 2003, §13, Rn.15; **Wessels, Johannes-Beulke, Werner**, Strafrecht Allgemeiner Teil, Heidelberg, 2009, s.35.

²¹¹ **Kindhäuser, Urs**, Strafgesetzbuch, Nomos Kommentar, 4. Auflage, Baden 2010, s.149; **Kühl, Kristian**, Strafgesetzbuch, Kommentar, München 2007, s.94; **Heintschel-Heinegg, Bernd**, Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, München 2010, s.998.

²¹² **Jescheck, Hans Heinrich-Weigend Thomas**, Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil, Berlin 1996, s.227; **Maurach, Reinhart-Zip, Heinz**, Strafrecht, Allgemeinteil, Teilband 1, 7. Auflage Heidelberg 1987, s.181; **Kühl**, s.94; **Heintschel-Heinegg, Bernd**, s.998; **Diskant, Edward B.**, "Comparative Corporate Criminal Liability: Exploring The Uniquely American Doctrine Through Comparative Criminal Procedure", The Yale Law Journal, 14.10.2008 (http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/Diskant_paper.pdf), s.142.

veya durumlara bağlayan bir kanun, bu unsurlar fiili işleyen kişide değil de, temsil edilen kişide gerçekleştiğinde, bu kanun temsilci hakkında da uygulanır.

(2) Her kim, bir işletmenin sahibi olan veya yetkili başka bir kişi tarafından, 1. İşletmeyi tamamen veya kısmen yönetmekle görevlendirilir veya, 2. İşletme sahibinin yükümlülüklerini kişisel sorumluluğu altında yerine getirmekle açıkça görevlendirilir, ve bu görevlendirmeye dayanarak hareket ederse, cezalandırılabilirliği özel unsurlara bağlayan bir kanun, işletme sahibinde bulunan bu unsurlara sahip olmayan vekil hakkında da uygulanır. Ticari müessese, 1 inci cümlede kullanılan işletme ile eşdeğerdir. Eğer bir kişi kamu yönetimine ilişkin görevler ifa eden bir merci adına, yapılan görevlendirmeye dayanarak hareket ederse, 1 inci cümle kıyasen uygulanır.

(3) Temsil yetkisini veya görevlendirme ilişkisini kuran hukuki işlem hükümsüz olsa dahi, 1 ve 2 nci fıkralar yine de uygulanır” şeklinde düzenlenmiştir²¹³.

Alman Ceza Kanunun 14 üncü paragrafının 1 inci fıkrasında, tüzel kişilerin yetkili organı ya da organın üyesinin, bir şirket yetkilisinin ve bir gerçek kişinin kanuni temsilcisinin, kanunen üstlendikleri yetki ya da temsil görevi dolayısıyla ve sırasında, yetkilisi oldukları ya da temsil ettikleri tüzel kişiliğin, şirketin ya da bir gerçek kişinin kanunen üstlendikleri yükümlülüklerini yerine getirmediği durumlarda, bu yetkililerin ya da temsilcilerin bu yükümlülüklerinin ihlalinden dolayı cezalandırılacağını öngörmektedir. Bu hükümde özellikle, tüzel kişilerin sosyal hayattaki yükümlüklerinin tüzel kişilerin organ ya da yöneticileri olan gerçek kişiler tarafından yerine getirilmemesi hallerine ilişkindir. Başkası için hareket etme deyiminden, sosyal hayatta mevcut olan ve bir başkasına yüklenen yükümlülüklerin yerine getirilmemesini anlaşılmaktadır²¹⁴.

14 üncü paragrafın 2 nci fıkrasında ise, bir işletme tarafından görevlendirilen gerçek kişilerin, işletmeye yüklenen yükümlülükleri yerine getirilmemesi dolayısıyla cezai anlamda sorumlu olacağını öngörmektedir. 3 üncü fıkarda ise, söz konusu temsil ilişkisinin ya da

²¹³ Çeviri için bkz. **Yenisey, Feridun-Plagemann Gottfried**, Alman Ceza Kanunu (Strafgesetzbuch), İstanbul 2009, s.15, 16.

²¹⁴ **Manfred, Maiwald**, “Handeln und Unterlassen, -Handeln für einen Anderen” (“İcrai ve İhmali Davranış, - Bir Başkası İçin Hareket Etmek”, (Çev.: Prof. Dr. Cumhur Şahin), Türk Ceza Kanunu İçin Müzakereler, Diskussionsbeiträge zum Entwurf des türkischen Strafgesetzbuches, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 1998, s.172.

yetkilendirmenin hukuken geçerli olmaması hallerinde de, bu sorumluluğun devam edeceği düzenlenmiştir²¹⁵.

Alman hukuku doktrininde, tüzel kişilerin kasten ya da taksirle hareket edemeyeceği, dolayısıyla tüzel kişilerin kusurlu davranma yeteneklerinin bulunmadığı görüşü benimsenmektedir. Bunun sonucu olarak, cezanın yapısında bulunan sosyal ve ahlaki olarak kınama şeklinde tezahür eden değer yargısının tüzel kişiler bakımından bir anlamının bulunmadığı ifade edilmektedir.

Yaptırım bakımından ise, suçun maddi ve manevi unsurunu gerçekleştirme yeteneğine sahip bulunmayan tüzel kişilerin cezai yaptırıma muhatap olmasının da düşünülmemeyeceği, tüzel kişiliğin malvarlığında oluşan haksız artışın, ceza dışındaki yaptırımlarla giderilebileceği kabul edilmektedir. Bu bağlamda Alman hukukunda, tüzel kişilere ilişkin olarak güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlardan müsadere ve mülkiyetin devlete geçirilmesi yaptırımları öngörülmüştür²¹⁶.

Alman hukukunda, tüzel kişilere ilişkin olarak Kabahatler Kanunu'nun 30 uncu maddesinde, yöneticilerinin ya da temsilcilerinin suç ya da kabahat teşkil eden fiillerinden ötürü, tüzel kişilik veya kişi birlikleri ile ilgili bir yükümlülük ihlal edilmişse ya da tüzel kişiliğe bir kazanç sağlanmışsa, tüzel kişilere yönelik olarak idari para cezası öngörülmüştür²¹⁷.

Kabahatler Kanununun 130 uncu maddesinde ise, bir şirketin ya da işletmenin sahibinin, işletmedeki yükümlülükleri yerine getirmede kasten ya da taksirle bir ihmal göstermesi haline ilişkin olarak, tüzel kişilerin idari ceza sorumluluğu kabul edilmiştir²¹⁸.

3- Fransa

Fransa'da tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, Fransız Devrimi'ne kadar tanınmamıştır. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ceza kanununda yer verilmemesi konusundaki direnç, her

²¹⁵ Manfred, s.173.

²¹⁶ Nisco, s.197.

²¹⁷ Jescheck-Weigend, s.228; Baumann-Weber-Mitsch, §13, Rn.16; Kindhäuser, s.149; Kühl, s.94; Wagner, s.5; Heintschel-Heinegg, Bernd, s.998, 999; Faure-Heine, s.131; Nisco, s.197; Kyriakakis, s.343; Jescheck, s.28.

²¹⁸ Nisco, s.197; Kyriakakis, s.343, 344.

geçen yıl artarak devam etmiştir. Bununla birlikte, Fransız Anayasa Konseyinin 1982 yılında vermiş oldu bir kararda, tüzel kişilere para cezası verilebilmesi için Anayasal bir engelin bulunmadığını belirtmiştir²¹⁹.

Fransa’da Mart 1994’te yürürlüğe giren Yeni Ceza Kanununun 121-2. maddesi ile, özel hukuk tüzel kişilerin, kar amacının bulunup bulunmamasına bakılmaksızın tüzel kişi sıfatıyla ceza sorumluluğunun bulunduğu kabul edilmiştir²²⁰. Kanunun 121-2 nci maddesi; *“Tüzel kişiler, devlet hariç olmak üzere, 121/4-121/7 maddelerindeki ayrımlara göre ve kanun ve kararnameler ile öngörülen durumlarda organları veya temsilcileri tarafından kendi yararlarına işlenen suçlardan dolayı sorumludurlar. Bununla beraber, yerel yönetimler ve birlikleri yalnızca, kamu hizmeti yetki sözleşmelerinin konusu olmaya elverişli faaliyetleri yerine getirilmesi sırasında işlenen suçlardan cezaen sorumludurlar. Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu aynı eylemlerin faili veya şeriki gerçek kişilerin ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmaz”* şeklinde düzenlenmiştir²²¹.

Fransız Ceza Kanunu’nda tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin getirilen hükmün uygulanması sıkı şartlara tabi tutulmuştur. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun söz konusu olabilmesi, bu sorumluluğun kanun veya kararnamelerde öngörülmesine bağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, tüzel kişilerin cezai olarak sorumluluğu, bu sorumluluğun sınırlı sayıdaki suç tiplerinde özel olarak belirtilmesiyle mümkün kılınmıştır²²². Öte yandan, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, suçun tüzel kişinin organ veya temsilcisi tarafından ve tüzel kişi yararına olarak işlenmesine bağlı tutulmuştur²²³. Bu sorumluluk, dolaylı sorumluluk olarak isimlendirilmektedir. Bu sorumluluğun kabulüyle, Fransız kanun koyucu, tüzel kişiliğin kusuruna bakmadan, gerçek kişinin kusurlu hareketi dolayısıyla tüzel kişiyi cezalandırma anlayışını benimsemiştir²²⁴.

Fransa’da 2004 yılında gerçekleştirilen reformla, tüm suçlarda tüzel kişilerin cezalandırılabilmesi kabul edilmiştir. Ancak, bazı suçlarda gerçek kişi suçunun

²¹⁹ Fransız Hukukunda tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin geniş bilgi için bkz. **Wagner**, s.5; **Pradel, Jean**, “Fransız Hukukunda Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu İle İlgili Bazı Sorunlar” (Çev.: Zeynel T. Kangal), in: Adalet Yüksekokulu 20. Yıl Armağanı, İstanbul 2001, s.152 vd.

²²⁰ **Nisco**, s.195; **Wagner**, s.5

²²¹ Bkz. www.legislationline.org (Erişim Tarihi: 18.07.2011).

²²² **Jescheck**, s.28.

²²³ **Wagner**, s.5.

²²⁴ **Nisco**, s.195.

belirlenmesindeki zorluk dolayısıyla, içtihatlar yoluyla kanunda öngörülme­yen kusurluluk biçimi olarak, şirketin organizasyon kusurundan dolayı sorumlu tutulması anlayışı ortaya atılmıştır²²⁵.

4- İtalya

İtalya hukukunda önceleri, tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin olarak toplulukların cezalandırılmayacağı ilkesi (societas delinquere non potest) benimsenmişti. Ayrıca İtalyan Anayasasının 27 nci maddesinde; “*Cezai mesuliyet şahsidir*”²²⁶ denilmek suretiyle, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine yer verilmiş olması, tüzel kişilerin cezalandırılmasını önlemekteydi²²⁷.

İtalya’da 2001 tarihli kanun ile birlikte, tüzel kişilere yönelik olarak adli ve idari sorumluluk arasında bir sorumluluk türü öngörülmüştür. Ancak bu sorumluluk adli sorumluluk değildir. Zira Anayasanın 27 nci maddesindeki hüküm tüzel kişilerin cezalandırılmasını engellemektedir. 2001 tarihli kanun, tüzel kişilerin, işlenen bir suçtan dolayı tıpkı gerçek kişiler gibi yargılanarak idari yaptırımlara muhatap tutulmasına yönelik bir düzenleme içermektedir²²⁸.

5- Belçika

Belçika’da, 1867 tarihli Ceza Kanunda, tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin bir düzenleme yer almamaktaydı. Belçika’da ceza sorumluluğunun şahsili ve kusur ilkesi bağlamında, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun söz konusu olamayacağı görüşü benimsenmişti. Belçika Yargıtay’ı da çeşitli tarihlerde verdiği kararlarda²²⁹, bu görüşlere paralel olarak tüzel kişilerin cezai olarak sorumlu tutulamayacağı, yalnızca hukuki sorumluluğunun söz konusu olabileceğini belirtmişti²³⁰.

²²⁵ Nisco, s.196.

²²⁶ Akgüç, Atif, İtalyan Cumhuriyeti Anayasası, Adalet Bakanlığı Yayınları Yeni Seri No:13, Ankara, 1972, s.8.

²²⁷ Nisco, s.198.

²²⁸ Kyriakakis, s.345-347; Nisco, s.198.

²²⁹ Bu kararlardan birinde Belçika Temyiz Mahkemesi; “*Kanun tarafından tayin edilmediği sürece bu şirket veya herhangi bir topluluğun, bir hükmi şahıs olarak cezalandırılmayacağını zira gerçek kişiler vasıtasıyla şirketlerin gösterdikleri ve tabiata uygun olarak da sadece suçların faillerinin takip edilebileceğini*” belirtilmiştir. Bkz. Yarsuvat, s.891.

²³⁰ Robinson, A.A., s.48 vd.

Belçika’da, 4 Mayıs 1999 tarihli Ceza Kanunu’nda, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmiştir. Kanunun 5 inci maddesi; *“Bir tüzel kişilik, özü itibariyle faaliyet amacını gerçekleştirmek ya da çıkarlarını savunmak üzere işlenen ya da tüzel kişilik namına işlenen suçlardan ötürü cezai olarak sorumludur.*

Bir tüzel kişi, yalnızca gerçek bir kişinin aracılığıyla işlenen suçtan dolayı sorumlu tutulursa, kişi sadece daha ağır olan suçtan dolayı sorumlu tutulur.” şeklinde düzenlenmiştir²³¹. Buna göre, tüzel kişiliğin işlenen bir suçtan dolayı cezalandırılabilmesi için, suçun tüzel kişiliğin amacıyla bağlantılı ve suçun tüzel kişiliğin yararına olarak işlenmiş olması gerekmektedir²³².

Fransa’da öngörülen sistemden farklı olarak Belçika Ceza Kanununda, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun doğabilmesi bakımından, sorumluluğun özel olarak düzenlenmiş olması aranmamış ve 5 inci maddedeki genel şartlar oluştuğu takdirde, cezai sorumluluğun her suç bakımından söz konusu olabileceği bir sistem öngörülmüştür²³³.

6- Hollanda

Hollanda, Kıta Avrupasına hâkim olan *societas delinquere non potest* ilkesinden sıyrılarak, 1976 tarihli Ceza Kanunu ile, ceza kanununda tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu kabul eden ilk ülke olmuştur. Bu tarihten sonra diğer Avrupa ülkeleri de hukuk sistemlerinde tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu kabul etme yoluna gitmiştir²³⁴.

Hollanda hukukunda tüzel kişilerin cezai sorumluluğu 1976 tarihli Hollanda Ceza Kanunu ile öngörülmüştür. Kanunun 51.2 nci maddesinde; *“Bir tüzel kişi tarafından suç işlendiğinde, kanun tarafından öngörülen ceza işlemleri ile bazı ceza ve güvenlik tedbirleri şu hallerde uygulanabilir;*

- 1) *Tüzel kişiye karşı ya da,*
- 2) *Suç teşkil eden kararı aldırان ve hukuka aykırı hareketleri yöneten kişiye karşı veya,*
- 3) *Yukarıdaki 1 ve 2 bentlerinde yer alan durumlara iştirak eden kişilere karşı”*

²³¹ Bkz. www.legislationline.org (Erişim Tarihi: 18.07.2011).

²³² **Robinson, A.A.**, s.48.

²³³ **Robinson, A.A.**, s.48 vd.

²³⁴ **Savic**, s.11.

Kanunun 2 nci maddesi, tüzel kişiliğin cezai sorumluluğu bakımından ikincil bir sorumluluk öngörmektedir. Bu sorumluluğun kaynağını, tüzel kişi ve gerçek kişinin suç teşkil eden eylemleri oluşturmaktadır. Kanunda öngörülen ikincil sorumluluk, yalnızca tüzel kişiliğin yetkililerinin fiilleri ile sınırlandırılmamıştır. Bunun yanında tüzel kişiliğin bünyesinde belirli görevlerde çalışan kişilerin fiilleri de bu kapsamdadır²³⁵.

7- Danimarka

Şirketlerin cezai sorumluluğu, Danimarka Ceza Kanununda, 12.06.1996 tarih ve 474 sayılı yasa ile kanunun 5 inci bölümünde düzenlenmiştir. Bu başlık altında düzenlenen hükümler yalnızca, şirketin cezalandırılabilmesinin mümkün olduğu uygun suç tipleri bakımından öngörülmüştür²³⁶.

Kanunun 27/1 nci maddesi; *“Bir tüzel kişinin cezai sorumluluğu, tüzel kişilik bünyesinde işlenen suçun, bu tüzel kişiye bağlı bir veya birden fazla kişi tarafından veya tüzel kişiliğin kendisi tarafından işlenmesi şartına bağlıdır”* şeklinde düzenlenmiştir.

Kanunun 27/1 nci maddesinde düzenlenen cezai sorumluluğun söz konusu olabilmesi bakımından, suç teşkil eden fiili işleyen kimseler yalnızca şirket yönetimiyle sınırlı tutulmamış, üst düzey yöneticiler, şirket tarafından resmi olarak istihdam edilen ve temsilciler de bu kapsama dahil edilmiştir. Ayrıca, tüzel kişilik bünyesinde işlenen suç deyimiyle, kişilerin şirketle ilişkili fakat hususi işleri için gerçekleştirdikleri fiiller, kapsam dışında bırakılmıştır²³⁷.

8- İsviçre

İsviçre Ceza Kanununun 102/1 nci maddesi, şirketlerinin cezai sorumluluğunu düzenlemektedir. Kanunun 102/1 nci maddesine göre; *“Şirket bünyesinde ve şirketin faaliyeti çerçevesinde organlarca işlenen bir suç ya da kabahatten ötürü, gerçek kişilere fiil isnat edilemediği hallerde, işlenen fiil şirkete isnat edilir. Bu durumda, şirket en fazla beş milyon frank para cezası ile cezalandırılmalıdır. Buna göre, bir suç şirketin bünyesinde ve şirketin*

²³⁵ Kaulen-Gritter, s.4.

²³⁶ Robinson, A.A., s.53.

²³⁷ Robinson, A.A., s.53.

faaliyeti çerçevesinde işlenirse şirket de cezai olarak sorumlu tutulur” şeklinde düzenlenmiştir²³⁸.

Buna göre, İsviçre Ceza Kanunundaki hüküm, gerçek kişilerin sorumluluğuna alternatif getirmektedir. 102/1 nci maddede de açıkça belirtildiği üzere, tüzel kişilerin sorumluluğu ikincil sorumluluktur ve gerçek kişilere fiilin isnat edilemediği hallerde, şirketin cezalandırılabilmesi mümkündür. Bu noktada, şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenen ve şirketin organizasyon kusurundan kaynaklanan suçların, bir gerçek kişiye isnat edilemeyen durumlarda, şirket cezalandırılmaktadır²³⁹.

Kanunun 102/2 nci maddesinde ise; *“Bir ihlalin şirkete yüklenebildiği ve ihlalin önlenmesi hususunda, şirketin bütün makul ve alınması gereken organizasyonel önlemleri almadığı durumlarda, şirket gerçek kişilerden bağımsız olarak cezalandırılabilir”* denilmek suretiyle, 102/1 nci maddedeki hükümden ayrılarak, şirketin kanunda katalog halinde belirtilen suçların işlenmesini önleme hususunda zorunlu ve öngörülebilir organizasyon önlemlerini almadığı hallerde, gerçek kişilerden bağımsız olarak cezalandırılabileceği öngörülmüştür²⁴⁰.

9- Birleşik Krallık

Birleşik Krallıkta, Lordlar Kamarası, 1915 yılında *Lennard’s Carrying Co. Ltd./Asiatic Petroleum Co. Ltd.* isimli bir hukuk davasında vermiş olduğu kararda, kimlik prensibini ortaya koyarak, tüzel kişiliğin kimliğini taşıyan, onu doğrudan temsil eden yöneticisinin fiilinden, tüzel kişiliğin doğrudan hukuki sorumlu olduğunu (directly liable) kabul edilmiştir. Kimlik prensibi, 1940’lı yıllara kadar uygulamada yer almıştır²⁴¹.

1940’lı yıllarda, mahkeme kararlarında temsil prensibi etkisini göstermiştir. Ancak 1971 yılında Lordlar Kamarası, *Tesco Supermarkets Ltd/Nattrass* davasında vermiş olduğu kararda, tüzel kişiliğin ancak, tüzel kişiliğin kimliğini yansıtan üst yöneticinin suç teşkil eden

²³⁸ Bkz. **Robinson, A.A.**, s.35.

²³⁹ **Nisco**, s.196.

²⁴⁰ Bkz. **Nisco**, s.196; **Robinson, A.A.**, s.36.

²⁴¹ **Wagner**, s.3.**Robinson, A.A.**, s.18;

fiilinden dolayı sorumlu tutulabileceğine hükmederek, kimlik prensibini yeniden esas almıştır²⁴².

1995 yılında Kraliyet Danışma Meclisince verilen *Meridian Global Funds Management Asia Ltd/Security Commissions* kararında da, “tüzel kişiliğin sorumluluğunun söz konusu olabilmesi, tüzel kişiliğin kimliğini doğrudan yansıtan yöneticinin, yasada ya da tüzel kişiliğin statüsünde yetkilendirilip yetkilendirilmediğinin tespiti ile mümkün olabilir” denilerek, tüzel kişiliğin yöneticisinden ne anlaşılması gerektiği hakkında daha somut bir çerçeve çizilmiştir²⁴³.

10- Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri’nde genel itibariyle türev sorumluluk prensibi türlerinden olan kimlik ve temsil teorisi benimsenmektedir. Birçok eyalet, kimlik prensibinin egemen olduğu Model Ceza Kanunu’nu benimseyerek tüzel kişilerin cezalandırılabilceğini kabul etmiştir. Ancak uygulamada daha çok temsil prensibinin egemenliği bulunmaktadır²⁴⁴.

Amerika Birleşik Devletlerinde başlangıçta, tüzel kişiliğin cezalandırılması ile ilgili olarak İngiliz Mahkemelerinin verdiği kararlara paralel kararlar verilmiştir. Yüzyılın başında, mahkeme kararları ile, özellikle de *New York Central/Hudson River Railroad Company v U.S.* davasında, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu suçun manevi unsuru ile ilişkilendirilerek genişletilmiştir²⁴⁵.

Amerikan hukukunda, cezai sorumluluğa ilişkin olarak esas itibariyle gerçek ve tüzel kişiler arasındaki sorumluluk ilişkisi kapsamında temsil modeli önem taşımaktadır. Elkins Act kanunu ile birlikte Amerikan mahkemesi, özel hukuk alanındaki *culpa in eligendo* (yardımcı şahsı seçmede kusur) ilkesini ceza hukukuna uyarlamış ve içtihatlarla ortaya çıkan temsil prensibi yasal bir zemine kavuşturulmuştur²⁴⁶.

²⁴² Robinson, A.A., s.18.

²⁴³ Robinson, A.A., s.18.

²⁴⁴ Savic, s.13; Robinson, A.A., s.29 vd.

²⁴⁵ Diskant, s.134, 135; Wagner, s.3; Robinson, A.A., s.29 vd.

²⁴⁶ Savic, s.13; Wagner, s.3.

11- Kanada

Kanada mahkemeleri, genel itibariyle tüzel kişilerin cezai sorumluluğu konusunda bir teoriye bağlanmaktan kaçınmıştır. Tüzel kişiliğin cezai sorumluluğu, tüzel kişilerin kimliğini yansıtan üst düzey yöneticilerin şirket bünyesinde alınan kararlardaki kusurlarına dayandırılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu yapılırken esas itibariyle kimlik ve temsil prensiplerine uygun kararlar verilmiştir²⁴⁷.

Kanada mahkemeleri, İngiliz mahkemelerinden farklı olarak kimlik prensibini genişleterek, daha alt seviyedeki yöneticilerin suç teşkil eden eylemlerinden dolayı da tüzel kişiliği sorumlu tutmaktadır. Ancak bu sorumluluk, temsil sorumluluğu düzeyine erişmemektedir²⁴⁸. Ayrıca kimlik prensibinin ortaya çıkmasına, suçun manevi unsurunun tüzel kişiliğe izafe edebilme arayışı neden olmuştur. Bu anlayış özellikle, R. V. Sault Ste. Marie (1978), Dredge/Dock (1985) ve R. v. Safety-Kleen Canada (1997) davalarında kendisini göstermiştir²⁴⁹.

Kanada Yüksek Mahkemesi, Dredge/Dock davasında, bir şirketin faaliyet gösterdiği ticari ya da sosyal alanlardaki yükümlülüklerinin ihlalden dolayı, şirketin tıpkı gerçek kişiler gibi sorumlu tutulması gerektiğini kabul etmiştir. Bu durum, gerçek kişinin fiilinden dolayı tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu genişleten bir etki yaratmıştır²⁵⁰.

Kanada Yüksek Mahkemesi Dredge/Dock davasında, kimlik teorisine ilişkin olarak; şirketin ceza hukuku anlamında sorumlu tutulabilmesi için gerçek kişilerle eşit ancak soyut bir varlık olarak kabul edilmesi gerektiğini, şirket çalışanının kendisine şirketçe verilen görev kapsamında gerçekleştirdiği eylemin şirketin eylemi olarak değerlendirilebileceğini, sorumluluğun tespitinde, verilen görevin coğrafi ya da fonksiyonel konumuna ve bunun şirketin faaliyeti ile bağlantısına bakılması gerektiğini, bu kapsamda şirketin yönetim kurulunun, yöneticilerinin ve kendisine şirketin yönetiminde idari bir görev tayin edilen tüm çalışanların fiillerinin şirkete yüklenebileceğini, şirketin faaliyet sahalarına göre şirketi yöneten kişilerin birden fazla olabileceğini ve şirketin kimliğini doğrudan yansıttığının kabul

²⁴⁷ Ferguson, s.3-6; Robinson, A.A., s.24.

²⁴⁸ Beale, Sara Sun, "A Response To The Critics Of Corporate Criminal Liability", Durham 2009, s.1497; Savic, s.15; Wagner, s.4.

²⁴⁹ Wagner, s.4; Savic, s.16; Robinson, A.A., s.24 vd.

²⁵⁰ Ferguson, s.7; Robinson, A.A., s.24 vd.

edilebileceğini, ancak bu kişilerin aldığı görevin hileyle ya da hukuka aykırı başka bir yolla alınmamış olması gerektiğini belirtmektedir²⁵¹.

12- Avustralya

Avustralya hukukunda, başlangıçta mahkeme kararları temsil prensibine dayanmaktaydı ancak Amerika Birleşik Devletlerindeki kimlik teorisine ilişkin gelişmelerden Avustralya hukuku da etkilenmişti. Ancak bu konuda en dikkat çekici hususu, şirketlerin cezalandırılmasında organizasyon sorumluluğu anlayışını içeren kanun hükümleri oluşturmaktadır. Şirketlerin cezalandırılmasına ilişkin bu hükümler, bu konuda dünyadaki en karmaşık modeli teşkil etmektedir. Bunun yanında bazı özel kanunlarda, temsil prensibinin benimsendiği hükümlere de rastlamak mümkündür²⁵².

III- ULUSLARARASI KONGRELERDE ALINAN KARARLAR

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, Uluslararası Ceza Hukuku Kongrelerine de konu olmuş ve bazı kongrelerde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

1929 yılında Bükreş'te gerçekleştirilen Kongrede, tüzel kişilerin faaliyetlerinin suç teşkil etmesi halinde, bunun hukuk düzenini bozacağı gerekçesiyle tüzel kişilere yönelik sosyal savunma tedbirlerinin alınmasının gereği vurgulanmış ve tüzel kişilere yönelik uygulanacak ceza ya da tedbirlerin, gerçek kişilerin cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmaması gerektiği ifade edilmiştir²⁵³.

1953 yılında Roma'da gerçekleştirilen Kongreye sunulan genel raporda, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenen suç dolayısıyla, gerçek kişilerin menfaat sağlamasının önlenemeyeceği ifade edilerek, tüzel kişilerin de suçun faili olarak kabul edilmesi ve bu yönde kanun değişikliklerinin yapılması gerektiği tavsiye edilmiştir²⁵⁴.

²⁵¹ Ferguson, s.9; Wagner, s.4; Robinson, A.A., s.24 vd.

²⁵² Robinson, A.A., s.10 vd.; Wagner, s.4.

²⁵³ Bkz. Erman, s.101; Memiş, Pınar, "2. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi (Bükreş, 6-12 Ekim 1929)", Suç ve Ceza Dergisi, S.:2, Y.: 2009, s.79.

²⁵⁴ Erman, s.101; Kangal, s.67.

1957 yılında Atina’da gerçekleştirilen Kongre’de ise, tüzel kişilerin kanunda öngörüldüğü hallerde cezai sorumluluğunun söz konusu olabileceği belirtilmiştir. Bu hallerde tüzel kişilere fesih, askıya alma, kayyım atama tedbirlerinin yanı sıra para cezası da verilebileceği ifade edilmiştir²⁵⁵.

1959 ve 1979 Roma, 1978 Budapeşte ve 1980 Brüksel Kongrelerinde de, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun benimsenmesi yönünde kararlar alınmıştır²⁵⁶. 1991 tarihinde Messina’da gerçekleştirilen uluslararası toplantıda da, çevre suçlarında tüzel kişilerin suç faili olabilmesi yönünde kararlar alınmıştır²⁵⁷.

IV- AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDAKİ DURUM

Avrupa Birliği (AB.) hukukunun temelini ve birincil kaynağını oluşturan kurucu anlaşmalar, 1951 Paris (AKÇT) ve 1957 Roma antlaşmalarıdır (AET ve AAET). AB.’ye üye olan devletler, antlaşmalar ile bağlı olup, bu anlaşmalar ulusal mevzuattan üstün konumdadır²⁵⁸. Birliğin ikincil hukuk kaynağını ise, tüzükler, direktifler, kararlar ve görüşler oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği hukukunda, üye devletler bakımından ortak uygulanabilecek bir ceza hukuku mevzuatı yer almamaktadır. Ancak Avrupa Birliği bünyesinde alınan çeşitli kararlarda tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Avrupa Konseyi’nin 1977 yılında, çevrenin korunmasında ceza hukukunun katkısı konulu ve 28 sayılı tavsiye kararı ile tüketicilerin korunmasında ceza hukukunun rolü konulu R (82) 15 ve R (88) 18 sayılı tavsiye kararları ile üye devletlerin tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu kabul etmeleri önerilmiştir²⁵⁹.

Avrupa Konseyi’nin 12.10.1993 tarih ve 2847/93 sayılı ortak balıkçılık siyaseti için denetim düzenlemesinin kabulü hakkındaki tüzükte, üye devletlerin ortak balıkçılık

²⁵⁵ Kangal, s.67.

²⁵⁶ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.297; Kangal, s.67.

²⁵⁷ Şen, Ersan, “Çevre Ceza Hukuku”, (Ceza Hukuku Açısından Sağlıklı ve Düzenli Bir Çevrede Yaşama Hakkı), İstanbul 1994, s.138.

²⁵⁸ AB. Hukukunun özellikleri, bütünlük, özerklik, üstünlük ve doğrudan uygulanabilirliktir.

²⁵⁹ Bkz. Wagner, s.7; Yarsuvat, s.890; Özcan, Çevre Suçlarında Şirketlerin Cezai Sorumluluğu, s.79. Bu tavsiye kararları ile üye devletler, kendi iç hukuklarında kararın gereğini yapıp yapmama konusunda serbest bırakılmışlardır. Bkz. Yarsuvat, s.890.

politikalarına uymayan gerçek ve tüzel kişilere yönelik idari veya cezai yaptırımların uygulanması konusunda çaba sarf edecekleri kararlaştırılmıştır.

Avrupa Konseyi'nin 24.02.1997 tarih ve 41997X0154 sayılı insan ticareti ve çocukların cinsel istismarının önlenmesi hakkındaki ortak önlem kararında ise, üye devletlerin iç hukuklarında, işlenen suçtan dolayı tüzel kişilere yönelik idari ya da adli yaptırımların uygulanmasının sağlanması kararlaştırılmıştır.

Avrupa Konseyi'nin, suç örgütüne üye olmanın cezalandırılmasına ilişkin 21.12.1998 tarih ve 41998X0733 sayılı ortak önlem kararında da, üye devletlerin, işlenen suçtan dolayı gerçek kişilerin sorumluluğu saklı kalmak kaydıyla, tüzel kişiler hakkında da etkili, orantılı ve caydırıcı yaptırımların alınması hususunda özen gösterecekleri belirtilmektedir.

Avrupa Topluluklarının Mali Çıkarlarının Korunmasına Dair 26.07.1995 tarihli sözleşmeye, 19.06.1997 tarihinde eklenen 2. protokolün 3. maddesi ile de, üye devletlere rüşvet ve kara para aklama suçları bakımından, tüzel kişilere idari veya cezai olarak yaptırım uygulanması yükümlülüğünü getirmektedir.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, Corpus Juris'te de düzenlenmiştir. Avrupa Parlamentosunun (AP.) girişimi ile, “Avrupa Birliğinin Mali Çıkarlarının Korunmasına İlişkin Ceza Hukuku Kurallarına Dair Corpus Juris” hazırlanan proje 1997 yılında tamamlanmış, bir süre gözden geçirilen proje “Corpus Juris 2000” adıyla 20.09.1999 tarihinde AP.'na sunulmuştur²⁶⁰.

Corpus Juris 2000'de tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, “Toplulukların Ceza Sorumluluğu” başlıklı 13 üncü maddede; *“1) Suçun topluluğun çıkarı için bir organı, temsilcisi veya topluluk adına hareket eden yahut karar verme hususundaki hukuki veya fiili bir yetkisi bulunan bir kimse tarafından işlenmesi halinde, tüzel kişiliği olan ya da bağımsız bir malvarlığına sahip ve hukuk süjesi niteliğini taşıyan topluluklar, 1 ila 8 inci maddede yer alan suçlardan sorumludur.*

²⁶⁰ **Erdem, Mustafa Ruhan,** Avrupa Birliği Hukukunun Üye Devletlerin Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etkisi, Ankara 2004, s.168.

2) *Toplulukların cezai sorumluluğu, aynı fiillerin asli fail, azmettireni veya fer'i faili olan gerçek kişilerin cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmaz*" şeklinde düzenlenmiştir²⁶¹.

Corpus Juris'te tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, özel hükümlerin düzenlendiği birinci bölümde 1 ve 8 inci maddeleri arasındaki yer alan "*Avrupa Topluluğu'nun Mali Çıkarlarına Karşı Dolandırıcılık ve Benzeri Suçlar*" (m.1), "*İhaleye Fesat Karıştırma*" (m.2), "*Karapara Aklama ve Suç Eşyasına Yataklık*" (m.3), "*Suç Örgütü*" (m.4), "*Rüşvet*" (m.5), "*İhtilas*"²⁶² (m.6), "*Görevi Kötüye Kullanma*" (m.7) ve "*Meslek Sırrının İfşası*" (m.8) suçları bakımından öngörülmüştür.

Corpus Juris'in düzenlemesine göre, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için, 1 ila 8 inci maddelerde yer alan suçların, topluluğun çıkarı için işlenmesi gerekir. Corpus Juris 1997 metninde ise, söz konusu suçların tüzel kişiliğin yararına işlenmesi aranmıştır (m.14)²⁶³.

Corpus Juris'in 13 üncü maddesinde yalnızca tüzel kişilerin değil, tüzel kişiliği bulunmayan bağımsız malvarlığına sahip hukuk sùjelerinin de cezai sorumluluğu öngörülmüştür. Bu yönüyle, Corpus Juris'te ceza sorumluluğunun topluluklar bakımından geniş tutulduğu görülmektedir.

Toplulukların cezai sorumluluğuna gidilebilmesi, suçun belirli kişiler tarafından işlenmesi ile sınırlı tutulmuştur. Buna göre, 1 ila 8 inci maddelerde yer alan suçların "*topluluğun bir organı, temsilcisi ya da topluluk adına hareket eden veya karar verme hususunda hukuki ya da fiili bir yetkisi bulunan kimseler*" tarafından, topluluğun çıkarına olarak işlenmesi halinde, topluluğun cezalandırılacağı belirtilmiştir.

²⁶¹ Çeviri için bkz. **Keskin, Serap-Zafer, Hamide-Kocasakal, Ümit**, Avrupa Birliğinin Mali Çıkarlarının Korunmasına İlişkin Ceza Hukuku Kuralları, Ankara 2001, s.102, 103. Corpus Juris 1997 metninde "Tüzel Kişilerin Cezai Sorumluluğu" başlıklı 14 üncü maddesinde; "*1) 1-8. Maddelerdeki suçlar, tüzel kişi veya birlik yararına organlarından biri, temsilcisi veya tüzel kişi ya da birlik adına hareket eden veya hukuki veya fiili olarak topluluk adına karar verme yetkisine sahip olan diğer herhangi bir kişi tarafından işlendiği takdirde bu suçlardan tüzel kişiler ve hukuk sùjesi olup kendine ait malvarlığı bulunan topluluklar da cezaen sorumludur.*"

2) *Tüzel kişinin veya topluluğun cezai sorumluluğu, aynı fiilden dolayı asli fail, azmettiren veya fer'i fail olarak gerçek kişinin cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmaz*" şeklinde düzenlenmişti. Bkz. **Keskin-Zafer-Kocasakal**, s.66; Ayrıca bkz. **Erdem**, s.182.

²⁶² İhtilasın kelime anlamı aşırma. Bkz. www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 30.05.2011)

²⁶³ **Erdem**, s.182.

Maddede topluluk adına hareket eden veya karar verme hususunda hukuki ya da fiili yetkileri bulunan kişilerin topluluğun çıkarına bu suçları işlemesi neticesinde de, topluluğun cezai sorumluluğunun kabul edilmesiyle, sorumluluğun alanının geniş tutulmak istendiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan resmi olarak bir yetkisi olmasa bile, fiili olarak bu yetkiyi kullanan kimselerin fiillerinden ötürü de tüzel kişilerin cezai sorumluluklarının kabul edildiği ifade edilmelidir.

13 üncü maddenin 2 nci fıkrasında ise, toplulukların cezai sorumluluğunun, suçu işleyen veya suça iştirak edenlerin cezai sorumluluğunu kaldırmayacağı açıkça düzenlenmiştir.

Topluluklara yönelik yaptırımlar ise, Corpus Juris 2000'in 14 üncü maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre topluluklara yönelik asli cezalar olarak, 10 milyon Euro'ya kadar para cezası öngörülmüştür. Maddenin 2 nci fıkrasında kamu yararının gerektirdiği hallere ilişkin olarak, 1. maddede öngörülen suç için, gelecekte Avrupa Topluluğu Hukuku çevresinde verilebilecek sübvansiyonlardan 5 yıla kadar men, 1 ve 2. maddelerde öngörülen suçlar için, kamu mercilerinin Avrupa Topluluğu fonlarını kullanarak vereceği sübvansiyonlardan 5 yıla kadar men, 3 ila 6 ncı maddeler arasında yer alan suçlar için 5 yıla kadar Topluluk bünyesinde veya milli bir kamu görevinden yasaklılık gibi tamamlayıcı cezalar ile 4 üncü fıkrada müsadere tedbiri de öngörülmüştür²⁶⁴.

²⁶⁴ Bkz. **Keskin-Zafer-Kocasakal**, s.102, 103.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK CEZA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLER

§1. 5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNUN ESAS ALDIĞI SUÇ GENEL TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE TÜZEL KİŞİLER

I- GENEL OLARAK

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK.’nda, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi bağlamında ele alınmış ve bu konu kanunun, “Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği” başlıklı 20 nci maddesinin 2 nci fıkrasında; *“Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır”* şeklinde düzenlenmiştir.

Hükümet tasarısından farklı olarak²⁶⁵, 5237 sayılı yasada, özel hukuk tüzel kişileri hakkında ceza yaptırımının uygulanamayacağı, ancak tüzel kişilere, kendilerine özgü güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımların uygulanabileceği kabul edilmiştir²⁶⁶. Diğer bir ifadeyle, 5237 sayılı TCK.’da, tartışmaya yer bırakmaksızın tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmemiştir.

5237 sayılı TCK.’da tüzel kişilere güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar ise, özel olarak düzenlenmiştir. Kanunun “Tüzel Kişiler Hakkında Güvenlik Tedbirleri” başlıklı 60 ncı maddesinde tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, *“iznin iptali”* ve *“müsadere”* olarak öngörülmüştür²⁶⁷.

²⁶⁵ Hükümet Tasarısında tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmişti. Tasarının “Suçlu ve Suç” başlıklı ikinci kısmının, “Tüzel Kişiler” başlıklı ikinci bölümünün, “Özel hukuk tüzel kişilerinin ceza sorumluluğu” başlıklı 25 inci maddesinde; *“Özel hukuk tüzel kişileri, kanunun ayrıca belirttiği hallerde, organ veya temsilcilerinin tüzel kişi yararına işledikleri suçlardan dolayı sorumludurlar. Bu sorumluluk fiili işleyen kimsenin suçunu ortadan kaldırmaz. Tüzel kişinin sorumluluğu hakkında kanunların ayrıca hüküm koyduğu haller saklıdır”* denilmekteydi.

²⁶⁶ Hükümet Tasarısının, “Özel hukuk tüzel kişileri hakkında uygulanacak cezalar” başlıklı 26 ncı maddesinde; *“Özel hukuk tüzel kişilerinin organ veya temsilcilerinin tüzel kişi yararına işledikleri suçlardan dolayı sorumlu oldukları hallerde, fiili işleyen kimse hakkında hükmedilen veya hükmedilmesi gereken para, müsadere veya mülkiyetin Devlete geçirilmesi cezaları tüzel kişi hakkında da ayrıca hükmolunur”* denilmekteydi.

²⁶⁷ Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, TCK.’nın 60 ncı maddesinde; (1) *Bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde, iznin iptaline karar verilir.*
(2) *Müsadere hükümleri, yararına işlenen suçlarda özel hukuk tüzel kişileri hakkında da uygulanır.*

5237 sayılı TCK.’da tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi, her ne kadar Adalet Komisyonu Raporunda²⁶⁸ ve Kanunun 20 nci maddesinin gerekçesinde²⁶⁹ “ceza sorumluluğunun şahsiliği” ilkesi bağlamında ele alınmışsa da, konunun 5237 sayılı TCK.’nun sistematigi içinde ele alınması ve bu kapsamda ceza hukukunun genel hükümler kısmındaki müesseseler bakımından değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Çalışmamızın bu kısmında, 5237 sayılı TCK. sisteminde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesini, ceza hukuku genel hükümlere ilişkin düzenlemeler çerçevesinde gerekçelendirecek ve bu konuyu doktrindeki farklı yaklaşımları da göz önüne alarak ele alacağız.

II- SUÇTA VE CEZADA KANUNİLİK İLKESİ BAKIMINDAN TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, uluslar arası sözleşmelerde ve birçok ülkenin ceza kanunlarında yer bulunan, ceza hukukun en temel ilkelerinden biridir. Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi; bir kimsenin kanunda suç olarak yazılı bulunmayan bir fiilden dolayı cezalandırılmayacağı ve kanunda yazılı cezalardan başka hiçbir cezaya mahkûm edilemeyeceğini ifade eder. Bu ilke, insan hak ve özgürlüklerinin doğrudan teminatını sağlayarak –bireyin haklarına devletin keyfi müdahalesini önleyen- ceza hukukunun güvence fonksiyonunu sağlar²⁷⁰.

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi bugün demokratik hukuk devleti olma özelliğine sahip tüm devletlerin, ceza kanunlarında benimsemiş olduğu temel bir ilkedir. Ancak bu ilke bağlamında tüzel kişilerin cezalandırılabilirliği sorunu, ceza hukukunun geçmişinden

(3) Yukarıdaki fıkralar hükümlerinin uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, hâkim bu tedbirlere hükmetmeyebilir.

(4) Bu madde hükümleri kanunun ayrıca belirttiği hallerde uygulanır” şeklinde düzenlenmiştir.

²⁶⁸ Bu konuda bkz. “Adalet Komisyonu Raporu”.

²⁶⁹ Bu konuda bkz. “5237 sayılı TCK. m.20 gerekçe”.

²⁷⁰ Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi için bkz. **Artuk, Mehmet Emin**, “Ceza Kanununun Suç Siyaseti Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, Ceza Hukuku Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Aralık 2006, s.11 vd.; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.107 vd.; **Özgenç, İzzet**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, s.102; **Koca, Mahmut-Üzülmez, İlhan**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010, s.40 vd.; **Hakeri, Hakan**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2011, s.12 vd.; **Demirbaş**, s.40; **Şen**, s.12-13; **Yaşar, Osman-Gökcan, Hasan Tahsin-Artuç, Mustafa**, Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu, C:1, Ankara 2010, s.7 vd.; **Parlar, Ali-Hatipoğlu, Muzaffer**, Türk Ceza Kanunu Yorumu, Ankara, 2010, s.58.

günümüze tartışla gelmiş, uluslar arası hukukta ve devletlerin iç hukuklarında genel geçer bir yargıya varılamamıştır.

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, 5237 sayılı TCK.’nun 2 nci maddesinde; “(1) *Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz.*

(2) *İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.*

(3) *Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz”* şeklinde düzenlenmiştir.

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi uyarınca, tüzel kişinin suç faili olarak kabul edilmesi ve cezalandırılabilmesi, bunun suç ve ceza içeren normda açık bir şekilde belirtilmiş olmasına bağlıdır. Zira tüzel kişiler, niteliği itibarıyla, klasik suçlar²⁷¹ denilen suçları işleyemezler. Bu nedenle, tüzel kişilerin belirli suçlar açısından cezai sorumluluğunun kabul edilebilmesi için, bu sorumluluğun hangi suçlarda söz konusu olabileceğinin açıkça belirtilmesi gerekir²⁷². Ancak, 5237 sayılı TCK.’nun sisteminde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu açık bir şekilde kabul edilmemiştir (TCK. m.20).

5237 sayılı TCK.’da tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu yerine güvenlik tedbiri sorumluluğunun kabul edilmesi nedeniyle, suç ve cezada kanunilik ilkesinin, güvenlik tedbirleri açısından ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, TCK. m.2’nin düzenlemesine paralel olarak, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri bakımından ilkenin geçerli olup olmayacağı, idarenin düzenleyici işlemleriyle tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri konulup konulamayacağı ve tüzel kişilere yönelik güvenlik tedbiri içeren hükümlerin uygulanmasında kıyas yapılıp yapılamayacağı hususlarına temas edeceğiz.

²⁷¹ Adam öldürme, yaralama, hırsızlık gibi suçlar, klasik suçlar olarak adlandırılmaktadır.

²⁷² Tüzel kişilerin suç faili olabileceği suçlar açısından, hangi cezai yaptırıma muhatap tutulacağının da ilgili ceza normunda açık bir şekilde belirtilmesi gerekir. Tüzel kişilerin işlediği suçlara karşılık olarak gösterilen cezalar, tüzel kişinin niteliğine uygun olarak kanunda düzenlenebilir. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu öngörülmüşse, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi uyarınca da, tüzel kişilere, kanunda öngörülen –tüzel kişiliğin niteliğine uygun- cezalardan başka bir ceza hükmedilemeyecektir.

Kanunsuz güvenlik tedbiri olmaz ilkesi bakımından konuyu değerlendirmek gerekirse; tüzel kişilerin sorumluluğuna ilişkin olarak 5237 sayılı TCK.'nın “Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği” başlıklı 20 nci maddesinin 2 nci fıkrasında; *“Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır”* denilmek suretiyle tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu kabul edilmiştir.

5237 sayılı TCK. sisteminde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmemesinin doğal bir sonucu, kanunun 45 inci maddesinde ceza yaptırımı olarak öngörülen hapis ve adli para cezalarının, tüzel kişiler hakkında uygulanamayacak olmasıdır. Nitekim, hapis cezası, niteliği itibariyle tüzel kişilere uygulanabilecek bir yaptırım türü değildir. Ancak adli para cezası tüzel kişilere uygulanabilir niteliktedir. Bu bakımdan, TCK.'da tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmesinin uygulamadaki en önemli sonucu, tüzel kişilerin adli para cezası ile cezalandırılmayacak olmasıdır.

Türk hukukunda, 1982 Anayasası'nın “Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar” başlıklı 38 inci maddesinde; *“Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur”* ve TCK.'nın “Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi” başlıklı 2 nci maddesinin 1 inci fıkrasında; *“Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz”* denilmek suretiyle, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, güvenlik tedbirleri bakımından da kabul edilmiştir²⁷³.

²⁷³ TCK. m.2'nin gerekçesinde bu konuya ilişkin olarak; *“Kanunun amacına ilişkin maddesinde ifade edilen kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınabilmesi için, hangi fiillerin suç teşkil ettiğinin kanunda açık bir şekilde belirlenmesi gerekir. Aynı şekilde, suç işlenmesi dolayısıyla verilecek ceza ve tedbirlerle, cezaya mahkûmiyetin hukukî sonuçları ve bu yaptırımların süre ve miktarlarının da kanunla düzenlenmesi zorunludur.*

Anayasamızda da ifade edilen ve evrensel nitelikteki “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesinin gereği olarak suçların tanımlanması ve ceza hukuku yaptırımları koyma yetkisine sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi sahiptir. Yine Anayasamıza göre yasama görevi, devredilmesi mümkün olmayan bir yetkidir. Bireyin maddî ve manevî varlığı üzerinde derin etkiler doğuran suç ve cezaların, ancak ulusal iradeyi temsil eden organ tarafından yapılacak kanunla düzenlenebilmesi, kişi hak ve özgürlüklerine sağlanan en önemli anayasal garantilerden birini oluşturmaktadır (...)” denilmektedir. Yargıtay'ın 2007/6390 E, 2007/6303 K. sayılı, 07.05.2007 tarihli kararında da; *“5237 sayılı TCK. 'nın "Hapis cezasının ertelenmesi" kenar başlıklı 51. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinde, "İşlediği suçtan dolayı iki yıl ve\da daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir" hükmü ile aynı maddenin üçüncü fıkrasında, "Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olamaz." hükmü ve dördüncü fıkrasında ise, "Denetim süresi içinde; a) Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün, bu amaçla bir eğitim*

Kanunsuz güvenlik tedbiri olmaz ilkesi uyarınca, tüzel kişiler hakkında, kanunda açıkça suç sayılmamış bir fiilden dolayı, güvenlik tedbiri uygulanamaz. Tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanabilmesi, işlenen suça karşılık, tedbirin yasada öngörülmüş olmasına bağlıdır. TCK.'da tüzel kişilere, her suç bakımından güvenlik tedbiri öngörülmemiştir. Nitekim TCK.'nun 60/4 ıncı maddesinde tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin, ancak kanunda belirtilen suçlar bakımından uygulanabileceği açıkça belirtilmiştir.

Kanunsuz güvenlik tedbiri olmaz ilkesinin diğer bir sonucu, tüzel kişilere kanunda öngörülen güvenlik tedbirlerinden başka bir tedbirin uygulanamayacak olmasıdır. Buna göre, tüzel kişilere yönelik olarak, TCK. m.60/1 ve 60/2 nci maddelerinde öngörülen “*iznin iptali*” ve “*müsadere*” güvenlik tedbirlerinden başka bir tedbir uygulanamaz (TCK. m.2).

İdarenin düzenleyici işlemleri ile tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri arasındaki ilişki değerlendirilecek olursa, 1982 Anayasasının 38/3 inci maddesinde, güvenlik tedbirlerinin ancak kanunla konulabileceği belirtilmiştir. Her ne kadar TCK.'nun 2/2 nci maddesinde suç ve cezaların idarenin düzenleyici işlemleriyle düzenlenemeyeceği belirtilmiş olsa da, bu hususta güvenlik tedbirleri bakımından açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

İfade etmek gerekir ki, gerek Anayasanın 38/3 inci, gerekse TCK.'nun 2/1 nci maddesindeki düzenlemeler çerçevesinde, güvenlik tedbirlerinin ancak kanunla konulabileceği belirtilmelidir. Buna göre, tüzel kişilere uygulanacak güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımların, idarenin düzenleyici işlemleriyle konulması mümkün değildir²⁷⁴.

programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi hükmününün, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, mahkemece karar verilebilir.” hükmünün yer almasına rağmen, 5 ay hapis cezası ertelenen sanık hakkında, madde hükmünde yer almayan “alkollü içecek kullanmasının ve alkollü içki kullanılan yerlere girmesinin yasaklanmasına” şeklinde karar verilmesinde isabet görülmediğinden (...) suçta ve cezada yasallık ilkesi uyarınca, yasada öngörülme-yen yükümlülükler kimseye yüklenemeyeceğinden, (...) hükmün bozulmasına” karar verilmiştir. Karar için bkz. Kazancı İçtihat Bankası.

²⁷⁴ TCK.'nun 2 nci maddesinin gerekçesinde; “ (...) Anayasada temel hak ve özgürlükler alanının, kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemeyeceğinin öngörülmesi de, bu garantinin bir ifadesidir. Kişi hak ve özgürlükleri konusunda kanun hükmünde kararname çıkarılmaması bakımından anayasal normla getirilen bu yasağın, idarenin diğer düzenleyici işlemleri için de geçerli olduğu kuşkusuzdur. İşte maddenin ikinci fıkrasındaki düzenlemeyle, Anayasada yer alan emredici normların gereği yerine getirilerek, idarenin düzenleyici işlemleriyle bir suç tanımının kapsamının belirlenemeyeceği ve ceza konulamayacağı açıkça düzenlenmiş olmaktadır (...)” denilmektedir. Görüldüğü üzere, madde metninde güvenlik tedbirlerinin idarenin düzenleyici işlemleriyle konulamayacağı belirtilmediği gibi, maddenin gerekçesinde de bu yönde bir değerlendirmeye yer verilmemiştir.

Diğer taraftan, TCK.'nın 60/4 ncı maddesinde tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin, kanunda ayrıca belirtildiği hallerde uygulanabileceğinin belirtilmesi karşısında, idarenin düzenleyici işlemleriyle kanun çıkarılması mümkün olmadığından, idarenin düzenleyici işlemleriyle, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri konulabilmesi mümkün değildir. Buna göre, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, idarenin düzenleyici işlemleriyle değil, ancak yasa koyucu tarafından çıkarılacak yasalarla öngörülebilir²⁷⁵. Buna karşılık, idari nitelikte cezaların, idarenin düzenleyici işlemleriyle öngörülmesi mümkündür.

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinde kıyasa da değinmek gerekir. Ceza hukukunda kıyas yasaktır²⁷⁶. TCK.'nın 2/3 inci maddesinde; “*Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz*” denilmek suretiyle, kıyas yasağına açıkça yer verilmiştir. Kıyas yasağının, güvenlik tedbirleri içeren hükümler bakımından açıkça öngörülmemiş olması, güvenlik tedbirleri bakımından kıyasın mümkün olup olamayacağı sorusunu akla getirmektedir²⁷⁷.

Güvenlik tedbirleri, ceza yaptırımından farklı olmakla birlikte, yasada suç ve ceza içeren normların düzenlendiği özel hükümler kısmında değil, genel hükümler kısmında düzenlenmiştir. Ancak, “suç ve ceza içeren hükümler” deyiminden, yalnızca suçların ve bunlara karşılık verilecek cezaların düzenlendiği özel hükümler kısmı anlaşılmamalıdır. Genel hükümler kısmındaki düzenlemeler, suç ve cezaların uygulanmasına ilişkin hükümler olduğundan, bu kısımda yer alan düzenlemelerin (Temel ilkeler, tanımlar, uygulama alanı, ceza sorumluluğunun esasları, yaptırımlar) de kıyas yasağına dâhil olduğu belirtilmelidir²⁷⁸.

Kıyas yasağının bir sonucu olarak, kanunda tüzel kişilere özgü belirlenen güvenlik tedbirleri kıyas edilmek suretiyle, kanunda tüzel kişiler bakımından öngörülmeyen yeni güvenlik tedbirlerine hükmedilemez. Tüzel kişilere, tüzel kişiliğin niteliğine uygun düşen ve yasada öngörülen (TCK.m.60) güvenlik tedbirlerden başka bir tedbire hükmedilemez. 5237 sayılı TCK.'da tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, “*faaliyet izninin iptali*” ve “*müsadere*”

²⁷⁵ TCK.'nın 2 nci maddesinin 2 nci fıkrasında “*İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz*” denilmektedir. Her ne kadar 2 nci fıkrada güvenlik tedbirinden söz edilmemiş olsa da, 1 inci fıkradaki hüküm karşısında, tüzel kişilere ancak kanunda yazılı güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceği, bu anlamda idarenin düzenleyici işlemleriyle güvenlik tedbiri düzenlenemeyeceğini belirtmeliyiz.

²⁷⁶ TCK. m.2/3'e göre: “*Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.*”

²⁷⁷ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.125.

²⁷⁸ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.124; Koca-Üzülmez, s.49.

olarak öngörülmüştür (TCK. m.60). Bu güvenlik tedbirlerine kıyas yapılarak, tüzel kişilere, kanunda yer almayan bir tedbir uygulanamaz²⁷⁹.

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri yalnızca kanunda belirtilen suç tiplerinin ihlali nedeniyle uygulanabilmektedir (TCK. m.60/4). Nitekim, 5237 sayılı TCK.'nın özel hükümler kısmında yer alan birtakım suç tiplerinde, suç ve cezaların yer aldığı maddelerde²⁸⁰, bir kısım suçlarda ise suç ve ceza içeren normun dışında farklı bir maddede ortak hüküm şeklinde²⁸¹, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceği belirtilmiştir²⁸².

Kıyas yasağının diğer bir sonucu olarak, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceğine ilişkin hüküm, ister suç ve ceza içeren normun yer aldığı maddede, isterse ortak hüküm şeklinde farklı bir maddede düzenlenmiş olsun, bu düzenlemeler suç ve cezaların uygulanmasına ilişkin hükümler olduğundan, yasadaki suçlara kıyas yapmak suretiyle, yasada sorumluluğunun açıkça öngörülmediği suçlar bakımından, tüzel kişilere, özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi mümkün değildir.

III- KUSUR İLKESİ BAKIMINDAN TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU

Kusur ilkesi, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesiyle birlikte, ceza hukukunun ve suç siyasetinin en temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır²⁸³. Kusur ilkesi, hukuk devleti

²⁷⁹ *Kıyas yasağına ilişkin olarak TCK. 'nın 2 nci maddesinin gerekçesinde; (...) Yine suçta ve cezada kanunilik ilkesinin doğal bir sonucu olan evrensel ilke niteliğindeki ceza kanunlarının uygulanmasında kıyasa başvurulamayacağı, maddenin üçüncü fıkrasında açıkça düzenlenmiştir. Böylece ceza kanunlarının bireye güvence sağlama işlevinin bir gereği daha yerine getirilmiş olmaktadır. Yeni tarihli ceza kanunlarında da kıyas yasağına ilişkin olarak açık hükümlere yer verilmektedir. Örneğin yeni Fransız Ceza Kanununda bu husus “ceza kanunları dar yorumlanır” biçiminde ifade edilmiştir. Kıyas yasağıyla getirilen güvencenin tam anlamıyla uygulanabilmesini mümkün kılmak amacıyla, kıyasa yol açacak şekilde yapılacak geniş yoruma da başvurulamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Ancak bu hükümle ceza hukukunda genişletici yorum tümüyle yasaklanmamakta, sadece bu yorum biçiminin kıyasa yol açacak şekilde uygulanmasının önüne geçilmek istenmektedir (...)” denilmektedir.*

²⁸⁰ Örneğin Soykırım (m.76), İnsanlığa karşı suçlar (m.77), Örgüt (m.78.), Göçmen kaçakçılığı (m.79), İnsan ticareti (m.80) suçlarında, tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmedileceği, bizzat suç ve ceza içeren normun düzenlendiği maddede belirtilmiştir.

²⁸¹ Örneğin özel hayata ve hayatın gizli alanı karşı suçlar bakımından, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri 140 ıncı maddede, bazı malvarlığına karşı suçlar bakımından ise 169 uncu maddede, ortak hüküm şeklinde düzenlenmiştir.

²⁸² Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceği suçlar, yalnızca TCK.'da yer almayıp, bazı özel ceza yasalarındaki suçlarda da yer almaktadır.

²⁸³ Kusur ilkesi için bkz. **Artuk**, “Ceza Kanununun Suç Siyaseti Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, s.13; **Koca-Üzülmez**, s.40; **Hakeri**, s.28; Adalet Komisyonu Raporunda kusur ilkesi ile ilgili olarak; “*Kusur ilkesi, ceza yaptırımının, ancak işlediği fiilden dolayı kişinin kınanabilmesi durumunda uygulanabilmesini ifade eder. Bu ilke, bir yandan işlediği fiil dolayısıyla kusurlu olmayan bir kimseye ceza verilemeyeceğini*

ilkesinin doğal sonuçlarından biri olup, ilkenin anayasal bir önemi ve değeri de bulunmaktadır. Bir kimsenin fiilden ötürü sorumlu tutulabilmesi, fiilin o kişiye yüklenebilmesine, kişinin fiilinden ötürü kınanabilmesine bağlıdır²⁸⁴. Kişi, kusur yeteneğine²⁸⁵ sahip değilse, fiilinden ötürü cezalandırılmaz²⁸⁶.

Esasında, ceza hukukunda doktrininde, kusurun ve kusurluluğun hukuki niteliği konusunda bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bir görüşe göre kusur, kast ve taksire dayanan suçun bir unsurudur²⁸⁷. Bir kimsenin kast ve taksiri olmaksızın (kusuru olmaksızın) cezalandırılabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla ceza hukukunda objektif sorumluluk kabul edilemez. Neticenin objektif olarak gerçekleşmesi, failin cezalandırılabilmesi için yeterli değildir. Failin bu neticeyi, kasten ya da taksirli hareketi ile meydana getirmesi gerekir. Hukuka aykırı fiili gerçekleştiren failin eyleminin suç olarak nitelendirilebilmesi, failin kusurlu olmasına bağlıdır²⁸⁸.

Kusur ve kusurluluğu suçun unsurları dışında mütalaa eden görüşe göre ise, kusur ve kusurluluk, failin kınanabilirliğine ilişkin bir değer yargısıdır. Suçun oluşabilmesi için kusurluluğa ihtiyaç yoktur. Kişinin kastı ya da taksiri kusura ilişkin değil, suçun manevi unsuruna ilişkindir. Bu anlamda kusurluluk suçun oluşabilmesi için değil, failin cezalandırılabilmesi için aranan bir koşuldur. Failin, kusur yeteneği yok ise, cezalandırılması mümkün değildir²⁸⁹.

5237 sayılı TCK.'nın benimsediği sisteme göre de kusurluluk, suçun bir unsuru olmayıp, failin kınanabilirliğine ilişkin bir değer yargısıdır. Bu nedenle, suçun oluşabilmesi,

ifade ettiği gibi; diğer yandan faile kusurundan daha ağır bir cezanın uygulanmasını yasaklar. Bu bakımdan, salt netice sorumluluğu, kusur ilkesiyle bağdaşmamaktadır” görüşlerine yer verilmiştir.

²⁸⁴ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.475.

²⁸⁵ Kusur yeteneği, bir kimsenin iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan ayırt edebilme kabiliyetidir. Kusur ilkesi için bkz. **Artuk**, “Ceza Kanununun Suç Siyaseti Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, s.13.

²⁸⁶ **Yaşar-Gökcan-Artuç**, C:1, s.386 vd.

²⁸⁷ **Centel-Zafer-Çakmut**, s.345

²⁸⁸ Kusur ve kusurluluğu, suçun bir unsuru olarak kabul eden görüşler için bkz. **Centel-Zafer-Çakmut**, s.43-46.

²⁸⁹ Kusur ve kusurluluğu, suçun unsurları dışında kabul eden görüş için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.475 vd.; **Özgenç**, s. 331 vd.; **Koca- Üzülmöz**, s.295; **Yaşar-Gökcan-Artuç**, C:1, s.387.

failin kusurluluğunun bulunmasına bağlı değildir. Kusurluluk, failin eyleminden ötürü cezalandırılabilmesi bakımından gereklidir²⁹⁰.

Tüzel kişiler, gerçek kişiler gibi maddi bir bünyeye sahip değildirler. Bu nedenle tüzel kişilerin gerçek kişilerden bağımsız bir hareket yeteneğinden söz edilemez. Tüzel kişi eylem ve işlemlerini, gerçek kişilerden oluşan organları ya da temsilcileri aracılığıyla yapabilir²⁹¹.

Tüzel kişiler, gerçek kişiler gibi hareket yeteneğine sahip olmadıklarından, tipe uygun ve hukuka aykırı bir davranış gerçekleştiremezler. Dolayısıyla, tüzel kişilere, suç teşkil eden bir fiilden ötürü kusur yüklenemez. Bu nedenle tüzel kişilerin kusurlu davranışları ya da suç teşkil eden bir fiilden dolayı da kınanabilmeleri mümkün değildir. Tüzel kişiliğin organ veya temsilcisi tarafından işlenen suçtan ötürü kusurlu davranış ve o davranıştan ötürü kınanabilirlik, ancak suçu işleyen tüzel kişiliğin organ veya temsilcisi gerçek kişi bakımından söz konusu olabilir.

Kusur ilkesi, tüzel kişilerin cezalandırılabilirliği açısından da ele alınmalıdır. Buna göre, hareket ve kusurlu davranış yeteneği bulunmayan tüzel kişilerin²⁹², haksızlık teşkil eden bir fiilden ötürü cezalandırılabilmesi de mümkün değildir²⁹³. Organın ya da temsilcinin eyleminden ötürü tüzel kişiliğin cezalandırılması, objektif sorumluluğun kabul edilmesi anlamına gelir. Çağdaş ceza hukukunda ise sorumluluk objektif değil, sübjektiftir²⁹⁴.

Kusur ilkesinin sonucu olarak, failin kusursuz yapılan bir fiilden ötürü cezalandırılmaması, cezanın kusurun oranını aşmaması ve cezanın failin hak ettiğiinden az ya

²⁹⁰ CMK.'nın 223 üncü maddesinde hüküm çeşitleri arasında gösterilen, ceza verilmesine yer olmadığı kararı, kusurluluğu kaldıran haller bakımından da öngörülmüştür. Bu da göstermektedir ki, kanun koyucu kusurluluğu, suçun bir unsuru olarak görmemekte, failin cezalandırılabilmesi bakımından aramaktadır.

²⁹¹ Bu konuya ilişkin olarak, AYM.'nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında; "(...) Tüzelkişinin bireysel iradesi olmadığı için isnat yeteneği de bulunmadığı görüşü, organın aldığı ve suç teşkil eden kararı uygulayan gerçek kişinin cezalandırılması yani tüzelkişinin suçundan dolayı başka birinin sorumlu tutulması sonucunu doğurur. Ayrıca, tüzelkişinin organlarında görevli kişilerin gizli oyla aldıkları ve suçu oluşturan bir kararın sorumlusu bulunamaz. Eğer tüzelkişinin ceza sorumluluğu olmadığı da kabul edilirse cezalandırılacak kimse bulunamayacaktır. Hareketsiz kalmanın suçun maddi unsurunu gerçekleştirmeye yeterli olmayan durumlarda da, eylemi gerçekleştirmede en önemli görevi üstlenen veya bu eylemi bizzat yerine getiren gerçek kişi cezalandırılmamış olacak ve tüzelkişinin de sorumsuzluğu kabul edilirse suç failleri yine ceza görmemiş olacaktır (...)" denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com.tr (Erişim Tarihi: 23.03.2011).

²⁹² Özgenç, s.180; Yaşar-Gökcan-Artuç, C:1, s.388.

²⁹³ Özgenç, s.180.

²⁹⁴ Centel-Zafer-Çakmut, s.45.

da çok olamaması gösterilmektedir²⁹⁵. Buna göre, kusur ilkesi, kusurlu davranma ve bu davranıştan ötürü kınanmadan ziyade, işlenen suçtan dolayı ceza ve cezalandırılma bakımından ele alınmaktadır.

İfade etmek gerekir ki, tüzel kişilerin kusurlu davranma yeteneğinin bulunmaması yalnızca cezai yaptırıma tabi tutulmamasını sonuçlamaktadır. Kusur sorumluluğu (kusur ilkesi) yalnızca ceza hukuku anlamında geçerli olan bir ilkedir. Bunun dışında tüzel kişilerin, organları aracılığı ile gerçekleştirdikleri sözleşme içi ve sözleşme dışı (haksız fiil) işlem ve eylemlerinden dolayı gündeme gelecek hukuki ve idari sorumlulukları, kusur sorumluluğu ya da kusursuz sorumluluk şeklinde gerçekleşebilir²⁹⁶. Zira, tüzel kişiler fiil yeteneğine sahip olmasa da, fiil ehliyetine sahiptir²⁹⁷.

Bununla birlikte, ceza hukuku anlamında tüzel kişilerin cezalandırılmasına alternatif olarak öngörülen güvenlik tedbirleri niteliğindeki yaptırımlar, nitelik, amaç ve sonuçları yönüyle cezadan ayrıldıklarından, organları ya da temsilcileri olan gerçek kişilerce işlenen bir fiil nedeniyle, cezai sorumluluğu kabul edilmeyen tüzel kişiler bakımından, ceza yerine güvenlik tedbiri sorumluluğunun öngörülmesi, ceza yaptırımını ile ilişkilendirilen kusur ilkesiyle çelişmemektedir.

IV- CEZA SORUMLULUĞUNUN ŞAHSİLİĞİ İLKESİ BAKIMINDAN TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU

Ceza sorumluluğu, tarihsel süreçte çeşitli aşamalardan geçmiştir. Çok eski dönemlerde bireyler, hiçbir illi etkide bulunmadıkları hareketlerden de sorumlu tutulmaktaydı (başkasının fiilinden sorumluluk)²⁹⁸. Daha sonraki dönemlerde ise bireyin hareketi ile oluşan

²⁹⁵ Öztürk-Erdem, s.43.

²⁹⁶ Özgenç, s.181.

²⁹⁷ Özgenç, tüzel kişilerin fiil ehliyetinin bulunmadığı görüşünü savunmaktadır. Ancak kanaatimce burada kast edilen fiil ehliyeti, hukuki anlamda fiil ehliyeti değil, ceza hukuku anlamında hareket (fiil) yeteneği ya da kabiliyetidir. Zira tüzel kişilerin hak ehliyeti bulunduğu gibi, fiil ehliyeti de bulunmaktadır. Tüzel kişileri fiil ehliyetini organları aracılığı ile kullanırlar. Tüzel kişi, organları aracılığı ile medeni hakları kullanabilir, borç altına girebilir ve hukuki işlemlerin öznesi olabilirler. Tüzel kişiliğin hak ve fiil ehliyeti için bkz. Oğuzman-Seliçi-Oktay, s.181-195.

²⁹⁸ Eski dönemlerde mevcut olan şahsi öç usulünde, failin fiilinden ötürü, ailesi ya da kabilesinden biri de cezalandırılabilirdi. Şahsi öç usulünde suç teşkil eden fiil, farklı aile veya klanlardaki kişiler arasında işlendiğinde, bu aile veya klanların üzerinde egemen bir güç bulunmadığından, şahsi öç usulü geçerli oluyordu. Buna göre, örneğin aileden biri öldürülmüş ise, aile, failin ya da failin mensup olduğu aile ya da kabileden birini de öldürebiliyordu. Çağdaş ceza hukukunda ise, bu anlayış terk edilmiş ve her failin kendi fiilinden ötürü sorumlu tutulabileceği anlayışı kabul edilmiştir. Bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.28.

netice arasında maddi nedenselliğin bulunduğu fakat hareket ile netice arasında psikolojik bağın (manevi unsur) bulunmadığı eylemlerden ötürü sorumluluk anlayışı kabul edilmiştir (objektif sorumluluk)²⁹⁹.

Ceza hukukunun sübjektifleştirilmesi safhasında ise kusurlu sorumluluk ve kişilik yönünden sorumluluk anlayışları benimsenmiştir³⁰⁰. Bugün, çağdaş ceza hukuku anlayışında da kabul edilen sorumluluk türü kusur sorumluluğudur. Kusur sorumluluğuna göre, kişi ancak kast veya taksirine dayanan ve maddi olarak sebebiyet verdiği fiillerinden dolayı sorumlu tutulabilir³⁰¹.

Kusur sorumluluğu, günümüz ceza hukukunun en temel ilkelerinden biri olan kusur ilkesi bağlamında ele alınmaktadır. Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi de, kusur ilkesinin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir³⁰². Gerçekten de, 5237 sayılı TCK.'nın 20 nci maddesindeki düzenleme ile Türk hukukunda kusur ilkesi, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi ile birlikte ele alınmıştır.

Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine³⁰³ göre, hiç kimse başkasının fiilinden ötürü sorumlu tutulamaz³⁰⁴. Her fail kendi fiilinden sorumludur. Bu ilke, eski dönemlerde mevcut

²⁹⁹ **Toroslu, Nevzat**, “Ceza Sorumluluğunun Gelişimi”, YD., C.:16, S.:1-2, Ocak-Nisan 1990, s.121-123; **Özen, Muharrem**, Ceza Hukukunda Objektif Sorumluluk, Ankara 1998, s.16-21.

³⁰⁰ Kişilik yönünden sorumluluğa göre, failin cezalandırılması fiili nedeniyle değil, kişiliği ve yaşam biçimi nedeniyle. Bu sorumluluk anlayışı 1940’lı yılların Nasyonal Sosyalist Almanya’sında kabul edilmiştir. Bkz. **Toroslu**, s.123; **Özen**, s.19-21.

³⁰¹ **Toroslu**, s.123; **Özen**, s.19-21.

³⁰² Bkz. **Centel-Zafer-Çakmut**, s.44; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.13.

³⁰³ Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi için bkz. **Hakeri**, s.29.

³⁰⁴ **Yaşar-Gökcan-Artuç**, C:1, s.386 vd.; Türk hukukunda ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi, Anayasanın 38 inci maddesinin 7 inci fıkrasında; “*Ceza sorumluluğu şahsidir*” ve TCK.’nın 20 nci maddesinin 1 inci fıkrasında “*Ceza sorumluluğu şahsîdir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz*” şeklinde düzenlenmiştir. Bu konuya ilişkin olarak, AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında; “(...) *Anayasa’nın 38. maddesinin altıncı fıkrasındaki “Ceza sorumluluğu şahsidir” tümcesinin yalnız gerçek kişileri kapsadığı, tüzelkişiyi dışında bıraktığı savı, bugün yeni bir yorum getirmektedir. Nitekim, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların tüzelkişiye büyük önem kazandırdığı günümüzde, tüzelkişiliği olan ve anonim şirket veya iktisadi devlet kuruluşu niteliğiyle kurulan bankaların toplumsal hayatımızda üstlendikleri görevleri ve sorumlulukları gereği gibi yerine getirmeyerek, hukuka aykırı eylemleri suç oluşturduğu takdirde, yalnız organlarında görevli gerçek kişilere ceza yaptırımı uygulayıp tüzelkişiyi bu yaptırımın dışında tutmak çıkar ve sorumluluk ilişkisinin hukuksal yönünü dengesiz düzenlemek anlamına gelir*” denilmektedir. Bu konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi’nin 16.6.1964 günlü, E. 1963/ 101, K. 1964/49 sayılı kararında; (...) “*yöneticilerin fiil ve hareketlerinin kolektif bir iradenin sonucu olduğu ve bu sonuçtan tüzelkişinin sorumlu tutulmasının başkasının cezalandırılması anlamına gelemeyeceği*” görüşü, klâsik öğretide eleştirilerek Anayasanın ceza sorumluluğunun şahsi olduğu ilkesine ters düştüğü ileri sürülmüşse de, yeni öğreti kolektif iradenin tüzelkişinin iradesini oluşturduğunu ve bu iradenin tüzelkişinin bağımsız iradesi olduğunu doğrulamaktadır. Nitekim, gerçeklik varsayımını kabul etmiş olan

olan başkasının fiilinden ötürü sorumluluğu reddederek, sorumluluğun yalnızca suçu işleyen faile ait olduğunu kabul eder³⁰⁵.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi bağlamında halen tartışılan bir konudur. Günümüzde dahi tüzel kişilerin cezalandırılmasının, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık oluşturup oluşturmadığı, diğer bir ifadeyle tüzel kişiliğin organlarını oluşturan gerçek kişi veya kişilerce bir suçun işlenmesi dolayısıyla, suçu işleyen gerçek kişilerin yanında tüzel kişilerin de cezalandırılmasının, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi ile çelişip çelişmediği sorusuna yanıt aranmaktadır³⁰⁶. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin olarak, tarihi süreçte ortaya çıkan görüşlerde de, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine vurgu yapılmış ve özellikle tüzel kişilerin esasını açıklayan teorilerin savunucuları, ortaya koydukları tezlerde bu soruya yanıt aramaya çalışmışlardır.

Doktrindeki bir görüşe göre, ceza yaptırımı, suçu işleyen faile özgüdür. Suçun oluşabilmesi, her şeyden önce iradi bir davranışa bağlıdır³⁰⁷. Tüzel kişilerin hareket yeteneği

hukukumuzda, organların kolektif iradesiyle alınan kararlarla tüzelkişi borçlanmakta, alacaklı olmakta ya da haksız fiillerden dolayı tazminat ödemekte; kendisine karşı işlenen suçlardan zarar görmüşse suç faillerine karşı açılan kamu davasına katılabilmekte ve tazminat da isteyebilmektedir. Bütün bu hallerde tüzelkişi bir gerçek kişi gibi kabul edilmekte, ancak organları bir suç işlemişse tüzelkişinin ceza sorumluluğu olamayacağı ileri sürülerek yalnız organlarını oluşturan kişiler cezalandırılmaktadır. Halbuki bugün, tüzelkişilerin ekonomik ve toplumsal hayatta kazandıkları önemden dolayı hukuksal güvenceleri de daha iyi sağlanmaktadır. Bu ortamdan yararlanarak sermayelerini ve üretimlerini artırmakta, iş alanlarını genişletmektedirler. Bu kolaylıklara bir de ceza sorumsuzluğu katılarak suç fiillerine göz yumulmasında toplumun yararı değil, zararı vardır.

Gerçekten, Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasındaki "Ceza sorumluluğu şahsidir" hükmünün yalnız gerçek kişileri ilgilendirdiğine ve tüzelkişilerin hükmün kapsamı dışında olduğuna ilişkin Anayasa'da hiçbir açıklık yoktur. Anayasa Mahkemesi, yukarıda anılan kararıyla bu fıkra ya günün ekonomik ve sosyal koşulları içinde yeni bir yorum getirerek tüzelkişilerin de ceza sorumluluğu olduğu sonucuna varmış, bu suretle organlarının kolektif kararlarıyla tüzelkişinin bireysel suçlu iradesini oluşturduğunu kabul etmiştir. Bu yorum, tüzelkişilerin gerçeklik teorisine uygun olarak -ceza yaptırımlarındaki farklılıklar dışında- gerçek kişiler gibi ceza sorumluluğu olduğunu doğrulamaktadır. Bu yorum biçimi, Anayasa Mahkemesi'nin, bir yasanın Anayasa'ya uygunluk denetimini ceza hukuku ilkelerine göre değil, Anayasa'ya göre yapmasının da bir sonucudur (...)" denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.03.2011).

³⁰⁵ Şahsi öç usulü için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.28; **Demirbaş**, s. 67; **Yaşar-Gökcan-Artuç**, C:1, s.385.

³⁰⁶ Bu konuya ilişkin olarak AYM.'nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında; "(...) Tüzelkişinin cezalandırılması durumunda suçun işlenmesinde hiçbir kusuru olmayan diğer üyelerin de dolaylı olarak cezalandırılmış sayılacağı görüşüne karşılık gerçek kişilerin cezalandırılmasında da aile bireylerinin dolaylı bir zarar gördükleri söylenebilir. Aynı biçimde, tüzelkişinin üyeleri de dolaylı zarar görebilirler. Ancak, tüzelkişinin organlarını seçen, kendileridir. Tüzelkişiye nitelikli yöneticiler seçmemelerinden ve onları gereği gibi denetlemediklerinden dolayı uğradıkları zarara katlanmaları gerekir (...)" denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.03.2011).

³⁰⁷ **Koca-Üzülmez**, s.150.

bulunmadığından bir suçun faili olabilmesi ya da bir suça iştirak etmesi mümkün değildir³⁰⁸. Bu anlamda tüzel kişiler, suç işleyememeleri ve işlenen suça iştirak edememeleri nedeniyle, bir başkasının işlediği suçtan ötürü de cezalandırılmazlar. Tüzel kişi, hukuk tarafından bir kişilik olarak tanındığından, ceza sorumluluğunun şahsiliği anlamında bir kişiliğe sahiptirler ve tüzel kişilerin cezalandırılması, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık oluşturmaktadır³⁰⁹.

Diğer bir görüşe göre ise, tüzel kişileri yargılamadan bir tedbire ya da cezaya başvurmak, “ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi” ile bağdaşmamaktadır³¹⁰. Bu görüşe göre TCK.’nın 20 nci maddesinde yer alan hüküm, tüzel kişilerin suç faili sayılmasını engellemez. Tüzel kişiyi temsil eden gerçek kişilere verilecek cezaların yanında, tüzel kişiye de ceza verilmelidir. Zira, tüzel kişiliğin temsilcisi gerçek kişilerin olumlu hareketleri tüzel kişiye yansıdığı gibi, olumsuz hareketleri de yansımalıdır³¹¹. Ayrıca ceza normunda, kişiye verilecek cezanın yanında kimin cezalandırılacağına da açıkça belirtilmesi gerekir. Tüzel kişiler, yapıları gereği çevre, mali vb. suçlarda cezalandırılabilir olmalıdır. Aksi halde toplum düzeninin sağlanması ve suçların önüne geçilmesi açısından sorunlar ortaya çıkabilir³¹².

5237 sayılı TCK. sisteminde, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi, kanunun “Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği” başlıklı 20 nci maddesinin gerekçesinde; “*Suç ve ceza politikası gereği olarak ancak gerçek kişiler suç faili olabilir ve sadece gerçek kişiler hakkında ceza yaptırımına hükmedilebilir. Bu anlaşılış, Anayasamızda da güvence altına alınan ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralının bir gereğidir*” şeklinde açıklanmıştır³¹³.

³⁰⁸ Vidal, Georges-Magnol, Joseph, Ceza Hukuku (Çev.:Devrin, Şinasi Z.), Ankara 1949, s.67; Özgenç, s. 190; Koca-Üzülmez, s.180; Kangal, s. 173, 174.

³⁰⁹ Bkz. Vidal-Magnol, s.67; Dannecker, s.507, 508; Özgenç, s.183, 184; 5237 sayılı TCK.’nın “Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği” başlıklı 20 nci maddesinde; (...) *Özel hukuk tüzel kişilerinin suç faili sayılıp sayılmaması ile işlenen bir suçtan dolayı bunlar hakkında bir yaptırıma hükmedilmesi sorununu birbirinden ayırmak gerekir. Suç ve ceza politikası gereği olarak ancak gerçek kişiler suç faili olabilir ve sadece gerçek kişiler hakkında ceza yaptırımına hükmedilebilir. Bu anlaşılış, Anayasamızda da güvence altına alınan ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralının bir gereğidir (...)*” denilmektedir. 5237 sayılı TCK.’ya göre, tüzel kişiler de ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine tabidir. Dolayısıyla gerçek bir kişinin eyleminden ötürü tüzel kişiliğe cezai yaptırım uygulanması, bu ilkeye aykırılık teşkil edecektir.

³¹⁰ Şen, Ersan, Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu, İstanbul 2006, s.58.

³¹¹ Şen, Ersan, Türk Ceza Hukuku, Suçun Genel Esasları ve Unsurları, İstanbul 2002, 309, 310.

³¹² Şen, Suçun Genel Esasları ve Unsurları, s.59.

³¹³ 5237 sayılı TCK’nun 20 nci maddesinin gerekçesinde; Tasarının “Suçun faili” başlıklı maddesi değiştirilmiş olup, madde metninde Anayasamıza uygun olarak ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralı vurgulanmıştır.

Adalet Komisyonu Raporunda da bu konuya ilişkin olarak; “Ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralı bağlamında, özel hukuk tüzel kişileri hakkında ceza yaptırımının uygulanmayacağı; buna karşılık, güvenlik tedbiri niteliğinde yaptırımlara hükmedilebileceği kabul edilmiştir” denilerek, ceza sorumluluğun şahsiliği ilkesine vurgu yapılmıştır³¹⁴.

Kanaatimizce de, TCK.’nın 20 nci maddesinin gerekçesinde de ifade edildiği üzere, tüzel kişilerinin suç faili sayılıp sayılmaması ile işlenen bir suçtan dolayı bunlar hakkında bir yaptırıma hükmedilmesi sorununu birbirinden ayırmak gerekir. Tüzel kişilerin, organın veya temsilcinin fiilinden sorumlu tutulması, iki açıdan ceza sorumluluğunun şahsiliği ile çelişmektedir. İlk olarak, organ veya temsilcinin eyleminden dolayı tüzel kişinin cezalandırılması, hukuk düzeninin kendisine kişilik izafe ettiği, hak ve fiil ehliyeti verdiği fakat hareket etme ve kusurlu davranma yetenekleri bulunmayan tüzel kişilerin haksız olarak cezai yaptırıma maruz bırakılması anlamına gelmektedir³¹⁵. İkinci olarak ise, tüzel kişiliğin, organ ve temsilcisinin işlemiş olduğu suçtan ötürü cezalandırılması, dolaylı olarak tüzel kişiliğin yetkilisi olan ya da tüzel kişilikle organik bağı bulunan diğer gerçek kişilerin de cezalandırılmasını sonuçlamaktadır. Bu durum, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi ile çelişmektedir.

Özel hukuk tüzel kişilerinin suç faili sayılıp sayılmaması ile işlenen bir suçtan dolayı bunlar hakkında bir yaptırıma hükmedilmesi sorununu birbirinden ayırmak gerekir. Suç ve ceza politikası gereği olarak ancak gerçek kişiler suç faili olabilir ve sadece gerçek kişiler hakkında ceza yaptırımına hükmedilebilir. Bu anlayış, Anayasamızda da güvence altına alınan ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralının bir gereğidir. Ancak, işlenen suç dolayısıyla özel hukuk tüzel kişileri hakkında güvenlik tedbiri niteliğinde yaptırımlara hükmedilebilecektir.

“Para cezası”nın uygulamasındaki kolaylık, tüzel kişiler hakkında da ceza yaptırımına hükmedilebileceği düşüncesine haklılık kazandırmaz. Tüzel kişiler için ancak idari yaptırım niteliğinde “para cezası” öngörülebilir. Çünkü, idari yaptırımlarla, ceza yaptırımları arasında neden, amaç ve sonuçları bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, şirket niteliğindeki bir tüzel kişinin faaliyeti ile ilgili olarak doğan vergi borcunun zamanında ve tam olarak ödenmemesi dolayısıyla, tüzel kişi hakkında da “para cezası” verilebilmektedir. Ancak, bu yaptırımın asıl amacı, verginin zamanında ve eksiksiz olarak ödenmemesi dolayısıyla kamu maliyesinin uğradığı zararın giderilmesi ve vergi düzeninin etkinliğinin sağlanmasıdır. Bu tür yaptırımların bir ceza hukuku yaptırımı olmadığı açıktır. Vergi borcunun gerçeğe uygun bir şekilde doğmasının önüne geçebilmek amacıyla sahte belge düzenlenmiş olması durumunda ayrıca bu sahteciliği gerçekleştiren gerçek kişiler hakkında ceza yaptırımına hükmedilebilecektir. Bu durumda bile tüzel kişi hakkında verilen “para cezası”, bir idari yaptırım olma özelliğini korur.

Yapılan bu yeni düzenlemeyle, tüzel kişiler hakkında da özellikle “para cezası” bağlamında ceza yaptırımına hükmedilebileceği yönündeki hukukî temelden yoksun anlayışın önüne geçilmek amaçlanmıştır” denilmektedir.

³¹⁴ Adalet Komisyonu Raporunda bu konuya ilişkin olarak; “Ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralı bağlamında, özel hukuk tüzel kişileri hakkında ceza yaptırımının uygulanmayacağı; buna karşılık, güvenlik tedbiri niteliğinde yaptırımlara hükmedilebileceği kabul edilmiştir” denilmektedir.

³¹⁵ Kişi kavramı hukuksal bir kurgunun ürünüdür. Kişi kavramından gerçek kişilerin yanında tüzel kişi de anlaşılmalıdır. Bkz. **Ersoy, Yüksel**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2002, s.137.

Diğer taraftan, tüzel kişilerin suç işleyememeleri, suç ve ceza politikasının gereği olarak tüzel kişilere dönük -ceza dışında- bir yaptırım uygulanamayacağı anlamına gelmemektedir. Zira TCK.'da ceza dışında, yaptırım türü olarak güvenlik tedbirleri de öngörülmüştür. Güvenlik tedbirleri, birçok yönden ceza yaptırımından ayrılmaktadır. Güvenlik tedbirleri ceza olmayıp, cezaya alternatif ve cezanın işlevini yerine getiremeyeceği durumlar bakımından uygulanan, kusuru değil tehlikeliliği³¹⁶ dikkate alan yaptırım türüdür³¹⁷.

Tüzel kişiliğin organını oluşturan ya da temsilcisi olan gerçek kişilerin suç teşkil eden fiillerinden ötürü, tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanmasının, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil edip etmediğinin yanıtını, ceza sorumluluğunun esasında değil, cezaya alternatif olarak öngörülen güvenlik tedbirlerinin felsefi temellerinde aramak gerekir³¹⁸.

V- CEZA HUKUKUNDA TÜZEL KİŞİLERİN KORUNAN HUKUKİ DEĞERLERİ

Suç siyaseti gereği cezalandırılması öngörülen fiillerin suç olarak ihdası ile bir hukuki değer korunması amaçlanır. Suçla korunmak istenen bu değere korunan hukuki değer denir. Korunan hukuki değer, diğer bir ifadeyle suçunu hukuki konusu, soyut bir beklentiden ibaret olup, maddi bir niteliğe sahip değildir³¹⁹.

Hukuk düzeni, yalnızca gerçek kişilere ait değerleri korumaz³²⁰. Tüzel kişiler de, korunan hukuki değer sahibi olabilir. Bazı hukuki değerler, gerçek kişilere özgüdür. Örneğin yaşama hakkı, vücut dokunulmazlığı, cinsel dokunulmazlık gibi hukuki değerler yalnızca gerçek kişilere özgüdür³²¹. Bazı değerler ise, hem gerçek kişilere hem de tüzel kişilere ait olabilir. Mülkiyet hakkı gibi malvarlığı hakları bu tiptendir.

³¹⁶ Tüzel kişiliğin tehlikeliliğine ilişkin olarak bkz. **Centel, Nur**, Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri Sistemi, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2006, S. C., s.7.

³¹⁷ **Özgenç**, s.680 vd.; **Demirbaş**, s.583, **Koca-Üzülmüş**, s.518 vd.; **Hakeri**, s.586.

³¹⁸ Şen'e göre TCK. m. 20/2'de tüzel kişiler bakımından öngörülen iznin iptali ve müsadere hükümleri sonuçları itibarıyla tedbir niteliğinde değil ceza niteliğini taşımaktadır. Bkz. **Şen**, s.58.

³¹⁹ Korunan hukuki değer kavramı için bkz. **Ünver, Yener**, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Ankara 2003, s.546; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.305.

³²⁰ Alman doktrininde hukuki değerlerin sahibine ilişkin olarak, bireysel ve kolektif hukuki değerler şeklinde bir ayırım yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ünver**, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, s.546.

³²¹ Bkz. **Ünver**, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, s.551.

Bazı hukuki değerlerin doğal ve zorunlu sahibinin Devlet tüzel kişiliği olduğu da ileri sürülmüştür³²². Gerçekten de, TCK. ’nun ikinci kitabının “Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler” başlıklı dördüncü kısmında yer alan suç tiplerinde, bir kamu hukuku tüzel kişiliği olan Devlete ait değerlerin korunduğu görülmektedir.

Bu bölümde düzenlenen suçların ihdası ile, Devlet tüzel kişiliğine ait “kamu idaresinin güvenilirliği ve işleyişi” (m. 247-266), “Devletin yargılama faaliyeti” (m.267-298), “Devletin egemenlik alametleri ve organlarının saygınlığı” (m.299-301), “Devletin güvenliği” (m.302-308), “Anayasal düzen ve bu düzenin işleyişi” (m.309-316), “millî savunma” (m.317-325), “Devlet sırları” (m.326-339) ve “Devletin yabancı devletlerle olan ilişkileri”nin (m.340-343) korunması amaçlanmıştır.

Ceza hukukunda korunan hukuki değerlerin sahibi olarak devlet ve birey ikilemi, ülkelerin ceza kanunlarında düzenledikleri suçlar arasında öncelik sonralık ilişkisine de konu olmuş, tarihsel süreçte ülkelerin suç siyasetleri gereğince, suçların ceza kanunundaki sınıflandırmasında korunan hukuki değer ölçütü önemli bir yer tutmuştur³²³.

İfade etmek gerekir ki, Devlet, hukuk kurallarıyla bağlı ve bireyin hizmetinde olan siyasi bir yapılanmadır³²⁴. “Devlet” tüzel kişiliğinin varlık amacı, nihai olarak bireyin mutlu, huzurlu, güvenli bir yaşam sürdürebilmesidir. Devlet tüm erkleriyle, bu amacın gerçekleşmesi için çalışır. Bu bakımdan, Devletin koruyuculuğunu ve temsilciliğini yaptığı tüm değerler, esas itibarıyla bireye ait değerlerdir³²⁵. Nitekim, çağdaş ceza hukuku anlayışında da, korunan hukuki değerlerin yegâne sahibinin birey olduğu kabul edilmektedir³²⁶.

Korunan hukuki değerlerin sahibi ile, suçun konusu aynı şey olmamakla birlikte, mağdur kavramını da bu kavramlardan ayırmak gerekir. Ceza hukukunda mağdur yalnızca gerçek kişiler olabilir, tüzel kişiler ise suçtan zarar gören olabilirler³²⁷. Bu bakımdan devletin

³²² Devletin mağdur olabileceğini ileri süren görüş için bkz. **Soyaslan, Doğan**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara 2005, s.225; **Erem, Faruk-Danışman, Ahmet-Artuk, Mehmet Emin**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 1997, s.242; **Öztürk-Erdem**, n.518.

³²³ Korunan hukuki değerlerin suçların gruplandırılmasındaki fonksiyonu için bkz. **Ünver**, s.795 vd.

³²⁴ **Ünver**, s.573.

³²⁵ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.308; **Özgenç**, s.198, 199.

³²⁶ **Ünver**, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, s.573.

³²⁷ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.307.

korunan değerlerine karşı işlenen suçlarda, mağdurun “Devlet” tüzel kişiliği değil, toplumu oluşturan tüm bireyler olduğu belirtilmelidir³²⁸.

VI- TÜZEL KİŞİLERİN TİPİKLİKTEKİ KONUMU

Suçun oluşabilmesi, failin hareketinin ceza normunda belirtilen tipe birebir uymasına bağlıdır. Cezai yaptırımın uygulanması, haksızlık teşkil eden eylemin ceza normundaki soyut tasvirinin gerçekleştirilmesiyle (somutlaştırılmasıyla) mümkündür³²⁹. Suçun bir unsuru olarak ifade edilen kanuni unsur, tipiklik kavramını³³⁰ karşılamaz. Zira bir eylemin kanunda düzenlenmiş olması, bazen suçun oluşabilmesi bakımından yeterli olmayabilir³³¹. Bu itibarla tipiklik kavramının kanuni unsur yerine kullanılması, suçun unsurlarının belirlenmesinde önemli bir başlangıç noktasıdır³³².

5237 sayılı TCK.’nın özel hükümler kısmında yer alan suçlarda yasaklanan eylemin zamiri olarak genellikle “*her kim, kimse, kişi*” gibi sözcüklere yer verilmiştir. Tüzel kişiler, klasik suçlar denilen adam öldürme, yaralama, hırsızlık, yağma gibi suçları yapısı itibarıyla gerçekleştiremezler. Ancak suç siyasetinin gereği olarak ortaya çıkan birçok suç tipi bakımından -özellikle ekonomik ve ticari suçlar³³³- tüzel kişilerin, tipiklikte yer alan eylemin muhatabı olabildiği görülmektedir³³⁴.

³²⁸ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.308, 309.

³²⁹ Demirbaş, s. 138; Koca-Üzülmez, s.143 vd.

³³⁰ Suçun unsurlarından tipiklik için bkz. **Keyman, Selahattin**, “Tipiklik ve Ceza Hukuku”, AÜHFD., C.: XXXVII, S.: 1-4 (1980), Ankara 1982, s.59 vd.; **Önder**, s.39; **Koca-Üzülmez**, s.143 vd.

³³¹ Örneğin, halkın belirli bir kesiminin diğer bir kesimine karşı kışkırtılması TCK.’nın 216 ıncı maddesinde suç olarak düzenlenmiştir. Ancak bu suçun oluşabilmesi için kışkırtmanın halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip kesimleri arasında yapılması gerekir. Aynı şekilde, TCK.’nın 235’inci maddesinde düzenlenen ihaleye fesat karıştırma suçunda da, suçun oluşabilmesi, eylemin maddede sınırlı sayıda belirtilen eylemlere bire bir uymasına bağlıdır. Bu nedenle tipiklik unsurunun kavramsal açılımı karşısında, kanunilik unsuru yerine tipiklik unsurunun suçun unsurları arasında sayılması daha yerinde bir yaklaşımdır.

³³² Bu hususta doktrinde açık suç tipleri ve kapalı suç tipleri ayrımı yapılmaktadır. Buna göre açık suç tipleri, haksızlığı bizzat belirlemeyip, bu belirlemeyi hâkime bırakırlar. Kapalı suç tiplerinde ise, ceza normunda haksızlık içeren eylem bizzat belirtilmiştir. Kapalı suç tiplerinde hareketin niteliği konusunda yoruma açıklık bulunmamaktadır. Ayrım için bkz. **Öztürk-Erdem**, n.156.

³³³ Bunlara örnek olarak çevre suçları, vergi suçları, icra-ıflas suçları, ticari suçlar, fikri suçlar gösterilebilir.

³³⁴ Anayasa Mahkemesi’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K sayılı kararında (RG: 04.02.1991/20776); “(...) tüzel kişiler yapıları gereği gerçek kişilerden farklı oldukları için yaş, cins, akrabalık gibi yalnız kişilerde aranan bazı özelliklerden yoksun bulunduklarından (Medeni Kanun, md. 46) ceza hukuku yönünden de ırza geçme, zina, adam öldürme gibi türü yalnız gerçek kişilerin işleyebilecekleri suçları işlemeleri de düşünülemez. Ancak, tüzel kişilerin amaçları ile sınırlı olarak kuruldukları ve bu amacın yasa dışı veya yasaya aykırı bir amaç olamayacağından hareket ederek suç işlemelerinin olanaksız bulunduğu savı da doğru değildir. Zira, tüzel kişilerin amaçlarına uygun faaliyetleri sırasında da, vergi beyan etmeme,

Kanun koyucunun ceza normunda belirttiği “kimse, kişi” den maksat esas itibariyle insandır. Zira, tipiklikte yasaklanan eylemi yalnızca gerçek kişinin yapabilme kabiliyeti vardır³³⁵. Hareket yeteneği bulunmayan tüzel kişilerin, bir suçun faili olabilmesi mümkün değildir³³⁶. Tüzel kişiler, tipiklikte yer alan eylemin öznesi olamayacağından, ceza normunda yer alan “kim, kişi, kimse” kavramlarını da karşılayamaz. Bu sebeple tüzel kişilerin eylem ya da işlemleri neticesinde bir haksızlık meydana gelse de –tipiklik unsuru bulunmadığından- bu haksızlığın suç olarak ifade edilebilmesi mümkün değildir³³⁷.

Suçun manevi unsuru da bazen tipikliğin bir parçası olabilir³³⁸. Kural olarak suçlar doğrudan ve olası kastla işlenebilir. Ceza normunda manevi unsur türünün belirtildiği durumlarda manevi unsur tipikliğin bir parçası haline gelir. Örneğin bazı suçlarda kanun koyucu suçun oluşabilmesi için failin “bilerek”³³⁹ hareket etmesini aramıştır. Kanun koyucu istisnai olarak taksirli sorumluluğu da -bazı suçlar açısından- kabul etmiştir. Bu hallerde tüzel kişiler, hareket kabiliyetine sahip olmadıklarından, suçun bilme ve isteme unsurunu yerine getiremezler. Taksirli sorumluluk açısından ise tüzel kişilerin objektif dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı hareketinden de söz edilemez. Tüm bu hallerde tüzel kişilerin, suçun tipiklik unsurunu karşılayamadığı ifade edilmelidir.

Kanun koyucu, 5237 sayılı TCK.’da, tipiklikte suçun failini “kim, kişi, kimse ..vb.” olarak telaffuz etmiştir. Bu anlamda, ceza normuna bakılarak suçun failinin gerçek kişi mi yoksa tüzel kişi mi olduğunun tespit edilebilmesi mümkün değildir³⁴⁰. Tüzel kişilerin, hukukta şahıs statüsünde olması nedeniyle, bir ceza hukuku normunda geçen “kim, kimse, kişi vb.” ifadelerin tüzel kişileri de kapsadığı düşünülebilir. Bu noktada, “kim, kimse, kişi vb.” kavramların içeriğinin, bu kavramların hukuki niteliğinden çok, ceza normunda yasaklanan fiillerin tüzel kişi tarafından işlenebilirliği bakımından ele alınması gerekmektedir.

vergi kaçırma, evrakta sahtekarlık, iş yasalarına aykırılık ve benzeri diğer suçları da işlemeleri mümkündür (...)” denilmektedir.

³³⁵ Suçun maddi unsurlarından olan fiil ve fail unsurları, geniş anlamda tipikliğin birer parçalarıdır. Buna doktrinde tipikliğin objektif (maddi) unsurları denilmektedir. Bkz. **Koca-Üzülmez**, s. 142; **Demirbaş**, s.206.

³³⁶ **Demirbaş**, s. 223 vd.; **Özgenç**, s.183; **Hakeri**, s.124; **Koca-Üzülmez**, s.144.

³³⁷ **Dannecker**, s.508.

³³⁸ Kural olarak suçun manevi unsuru kasttır. Taksir ise istisnai bir manevi unsur türüdür. Suçun manevi

³³⁹ Kanun koyucunun bazı suçların manevi unsuruna ilişkin tipiklikte kullandığı “bilerek, bildiği halde, bilmesine rağmen ...” gibi ifadeler suçun ancak doğrudan kastla işlenebileceğini gösterir. Bu suçlar olası kastla işlenemez.

³⁴⁰ Esasında tipiklikte geçen “kim, kimse, kişi, vb.” kavramlarını tüzel kişiliği kapsayıp kapsamadığı, kanunun tüzel kişiliği açıklayan teorilerden hangisini benimsediği ile yakından ilişkilidir.

Tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu, 5237 sayılı TCK.’da suç ve ceza politikasının bir gereği olarak, kabul edilmiştir. Tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu, TCK.’nun 20 nci maddesinde düzenlenmiş olup, genel norm niteliğindedir. Ancak kanunun 60/4 maddesinde, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi, bunun kanunda ayrıca belirtilmesine bağlanmıştır. Bu düzenleme, tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğunu, tipikliğin bir parçası haline getirmiştir. İşlenen bir suçtan dolayı, tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanabilmesi, istisnai bir nitelik taşımaktadır ve ancak tipiklikte düzenlenmişse söz konusu olur.

Kanaatimizce, kanun koyucunun, TCK.’nun 20 nci maddesinde tüzel kişilere ceza yaptırımının uygulanamayacağını belirtmesi, tüzel kişilerin suç faili olarak kabul edilmediğinin açık bir göstergesidir. Ceza sorumluluğu kabul edilemeyen tüzel kişilerin, işlenen bir suçtan dolayı fail olarak cezalandırılabilmesi de mümkün değildir. Bu bakımdan tipiklikte faili nitelendirmek için kullanılan “kim, kimse, kişi” gibi kavramların yalnızca gerçek kişilere özgü anlaşılması gerekir. TCK. m.20’de yer alan düzenleme genel bir düzenleme olup, yasa bu konuda bir istisna tanımamıştır.

VII- TÜZEL KİŞİLERİN FİİL YETENEĞİ

1- Fiil Kavramı

Fiil, dış dünyada etki doğuran, icrai ya da ihmali olarak ortaya çıkan ve belirli bir amaca yönelen iradi insan davranışdır³⁴¹. İradi hareket edebilme kabiliyeti yalnızca insanlarda mevcuttur. Ceza hukuku anlamında hareket, salt maddi bir niteliğe sahip

³⁴¹ Fiil kavramı için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.236 vd. **Centel-Zafer-Çakmut**, s.228 vd.; **Özgenç**, s.155 vd.; **Koca-Üzülmüş**, s.157 vd.; **Hakeri**, s.128 vd.; **Demirbaş**, s.222 vd.; Centel-Zafer-Çakmut’a göre ceza hukukunun ilgi alanına giren hareket, suç tanımına uyan veya suç tanımındaki neticeyi gerçekleştirmeye yönelik bulunan davranıştır. Ancak kanaatimizce ceza hukukunun, bir davranışı fiil olarak kabul edebilmesi için, davranışın mutlaka suç tanımına uyması ya da suç tanımındaki neticeyi gerçekleştirmeye yönelik olması gerekmez. Zira eğer bir insan davranışı suç tanımına birebir uymuyorsa ya da herhangi bir suçla bağdaşmıyorsa, bu halde fiil yokluğundan değil, tipikliğin bulunmadığından söz edilebilir. Hakeri’ye göre fiil, hareket, hareketin sonucunda meydana gelen netice ve hareket ile netice arasındaki nedensellik bağından oluşur. Bkz. **Hakeri**, s.135.

değildir³⁴². Ceza hukukunu ilgilendiren hareketlerin, dış dünyada değişiklik meydana getiren maddi niteliğinin yanında, psikik bir özellik de göstermesi gerekir³⁴³.

İradi olmayan hareketler³⁴⁴ ceza hukukunun ilgi alanına girmezler. Hayvanların ve diğer canlıların maddi bir hareketlerinden söz edilebilirse de, iradi hareket yetenekleri bulunmadığından, bu canlıların hareketlerine ceza hukuku anlamında değer yüklenmemiş ve herhangi bir sonuç bağlanmamıştır³⁴⁵.

Ceza hukukunda hangi davranışların ya da hareketlerin fiil olarak nitelendirileceği önem taşımaktadır. Zira, ceza hukuku anlamında fiil olarak kabul görmeyen bir eylemin, cezalandırılabilmesi de mümkün değildir. Belirli bir davranışın fiil niteliğinde olup olmadığı, fiilin kaynağının bu fiili iradi olarak gerçekleştirip gerçekleştirmediği ile ilgilidir³⁴⁶. Bir fiilin, ceza hukuku anlamında fiil niteliğinde olup olmadığını, fiilin bizatihi kendisi belirler. Bu şekilde fiil, kendi kendisini sınırlayan bir işlev görür³⁴⁷.

Ceza hukukunda fiilin, biçimsel niteliği, tipiklikte kendisini gösterir. Gerçekten de, hukuka aykırı olan fiil, her şeyden önce tipik bir fiildir. Fiilin tipiklikte yer alması, diğer bir ifadeyle fiilin biçimsel niteliği, onun kanun koyucu tarafından önceden belirli fakat soyut bir formda, asgari unsurlarıyla ceza normunda belirlenmesini ifade eder³⁴⁸.

Tipik fiil soyuttur, şekilseldir. Fiili somut bir hukuka aykırılık olarak var eden, dış dünyada bir zarar ya da tehlikeye sebebiyet veren, diğer bir ifadeyle bir hukuki değeri ihlal eden, iradi insan davranışdır. Dış dünyada değişiklik meydana getiren, iradi insan davranışı, fiilin biçimsel niteliğini ortaya koyar. İradi insan davranışının, tipiklikteki soyut kalıba

³⁴² Hakeri'ye göre insanların fiziki katılımıyla gerçekleştirmelerine rağmen, ruhsal bir katkının bulunmadığı eylemler hareket sayılmaz. Bkz. **Hakeri**, s.136.

³⁴³ **Keyman, Selahattin**, "Cürmi Fiilin Yapısal Unsuru Olarak Hareket", AÜHFD., C.:XL, S.:1-4, Ankara 1988, s.139.

³⁴⁴ İradi hareket insana özgüdür. Bu nedenle ceza hukuku anlamında yalnızca insanların hareket yeteneğinin bulunduğu kabul edilir.

³⁴⁵ **Centel-Zafer-Çakmut**, s.237; **Demirbaş**, s.222.

³⁴⁶ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.239.

³⁴⁷ Fiilin sınırlayıcı fonksiyonu için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.239; **Koca-Üzülmez**; s.134.

³⁴⁸ Fiilin niteliği için bkz. **Keyman**, s.123.

uyması, hukuka aykırılığa karine teşkil eder³⁴⁹. Fiili, tipiklikteki kalıba sokan, iradi insan davranışı, fiilin maddi yönünü ortaya koyar³⁵⁰.

2- Tüzel Kişilerin Fiil Yeteneği

Tüzel kişilerin hareket yeteneğinin bulunup bulunmadığı, ceza hukukunda fiilin ne anlama geldiği ile ortaya konulabilir. Ceza hukukunda fiil kavramı, ontolojik ve normativist yaklaşımlarla açıklanmıştır³⁵¹.

Ontolojik teorilerden, doğal hareket teorisi insanın iradi davranışını ve bu davranışın dış dünyada meydana getirdiği değişikliklerle açıklar. Doğal hareket teorisine göre, davranış ile neyin amaçlandığı önem arz etmez. Ontolojik teorilerden amaççı teori ise, iradi insan davranışının dış dünyada meydana getirdiği değişikliği, fiili açıklamak bakımından yeterli görmemektedir. Amaççı teori, iradi insan davranışının belirli bir amaca yönelmesini aramaktadır. Bu teoriye göre, bir amaca yönelmemiş iradi insan davranışı, fiil olarak nitelendirilemez. Sosyal hareket teorisine göre ise, fiil, insanın sosyal bakımdan önem arz eden iradi davranışlarıdır³⁵².

Normativist teoriler ise, fiilin hukuki bir kavram olduğu görüşünü ileri sürer. Ontolojik yaklaşımla ele alınan fiil, hukuka aykırı değilse, ceza hukuku bakımından önemsizdir. Bu teoriye göre, iradi insan davranışı, norma aykırılık halinde ceza hukukunu ilgilendirir³⁵³.

İfade etmek gerekir ki, dış dünyada etki doğuran davranışlar her şeyden önce maddi nitelik taşırlar. Ceza hukukunda fiilin maddi bir anlamı vardır. Belirli nesne, olay ya da bireylerin, insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenimler (düşünmek, sanmak, şüphelenmek, vb.), diğer bir ifadeyle, dış dünyada objektif olarak bir nitelik kazanamamış ruhsal ve zihinsel davranışlar ceza hukukunda fiil olarak nitelendirilmezler³⁵⁴.

³⁴⁹ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.233; Koca-Üzülmez, s.; Hakeri, s.131.

³⁵⁰ Keyman, s.132.

³⁵¹ Fiil teorileri için bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.244 vd.; Koca-Üzülmez, s.130 vd.

³⁵² Ontolojik teoriler için bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.244 vd.; Koca-Üzülmez, s.130 vd.

³⁵³ Normativist teoriler için bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.252 vd.

³⁵⁴ Hakeri, s.133.

Dış dünyada değişiklik yaratan maddi hareketin iradi olması gerekir. İrade, bir şeyi yapip yapmamaya karar verme gücü, istenç³⁵⁵ anlamına gelmektedir. İrade, salt bir düşünce değildir. İrade bilinçli ve özgür bir istemeyi içerir³⁵⁶. İrade, manevi nitelik taşımakla birlikte maddi varlığını davranışla kazanır. Bu da dış dünyada bir olgu, durum ya da değişiklik meydana getirmesiyle söz konusu olur ve ancak bu halde kendisine hukuksal bir sonuç bağlanabilir.

Kanaatimizce, ceza hukuku anlamında fiil, ontolojik teorilerden doğal hareket teorisi ile açıklanabilir. Buna karşılık, hareketin ontolojik yönü, ceza hukuku anlamında fiili açıklamaya yeterli olmamaktadır. Dış dünyada değişiklik meydana getiren iradi davranış, yalnızca icrai nitelikteki suçları kapsamına almaktadır. İhmali hareketin cezalandırılabilmesi için, icrai bir davranış, taksirli hareketlerin cezalandırılabilmesi için ise, dikkat ve özen gösterme yükümlülüğünü emreden bir norma ihtiyaç bulunmaktadır³⁵⁷. Bu bakımdan, ceza hukuku anlamında fiili açıklarken, ontolojik ve normativist yaklaşım birlikte ele alınmalıdır³⁵⁸.

Tüzel kişilerin -ister bir gerçeklik ister bir varsayım olarak mütalaa edilsin- gerçek kişilerden bağımsız kendine özgü maddi bir davranışta bulunma yetisi bulunmamaktadır³⁵⁹. Tüzel kişiler, gerçek kişilerden müteşekkil organları veya temsilcileri aracılığıyla, dış dünyada değişiklik meydana getiren bir harekette bulunabilirler. Medeni hukukta, tüzel kişilerin, gerçek kişilerden bağımsız fiil ehliyeti bulunduğu kabul edilirken, ceza hukuku anlamında tüzel kişilerin fiil yeteneğinden söz edilemez. Bu anlamda ontolojik olarak, tüzel kişilerin dış dünyada bizzat bir değişiklik meydana getirmeleri mümkün değildir.

İrade ise, bilinçli ve özgür bir isteme olarak açıklanabilir. Bilinç ve özgür istem, yalnızca gerçek kişilere izafe edilebilir. İnsanın iradesini ortaya koymaya yarayan, diğer bir deyişle bilinçli ve özgür istemi ortaya çıkaran, fonksiyonel organ beyindir. Tüzel kişilerin ise biyolojik bir yapısı bulunmamaktadır. Tüzel kişiler, hukukun bir varsayımı olarak kabul

³⁵⁵ www.tdk.com.tr (Erişim Tarihi: 07.10.2010)

³⁵⁶ **Keyman**, s.140, 141.

³⁵⁷ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.255 vd.

³⁵⁸ Aynı yönde görüş için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.255 vd.; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.236, 237.

³⁵⁹ Buna karşılık, tüzel kişiliğin fiil ehliyeti mevcuttur. Tüzel kişilerin, kendisini oluşturan organlar ya da temsilciler aracılığıyla borç altına girmeleri ya da hak sahibi olabilmeleri mümkündür. Yetkili organın ya da temsilcinin bu tasarrufları doğrudan tüzel kişiliği bağlar ve tüzel kişi adına hukuki sonuç doğurur.

edilmelidir. Maddi bünyeleri bulunmayan tüzel kişiler, yetkili organlarında bulunan gerçek kişilerin iradi hareketleriyle bağımlıdır. O halde, tüzel kişilerin gerçek kişilerden bağımsız iradi hareketinden de söz etmek mümkün değildir.

Tüzel kişilerin, işlem, karar şeklinde ortaya çıkan davranışlarının, maddi bir yönü bulunmamaktadır. Bu tür davranışlar, kendisine hukuksal sonuç bağlanan ancak içerisinde maddi nitelikte insan davranışını barındıran hükmi davranışlardır. Tüzel kişilerin işlemleri ve kararları da içerisinde maddi nitelikte insan davranışlarını barındırır. İradi olan işlemin kendisi değil, maddi nitelikteki insan davranışdır. Tüzel kişinin işlemleri ve kararları suçun maddi unsurlarından fiili karşılamamaktadır. Bu nedenle ceza hukuku, işlemin dış âlemde yarattığı neticeyle ilgilenirken, cezai sorumluluğu işlemi gerçekleştiren tüzel kişiye değil, bizatihi işlemin kurucu unsuru olan maddi nitelikteki insan davranışına yüklemelidir³⁶⁰.

Tüzel kişilerin fiil yetenekleri bulunmadığından, normun tüzel kişiye icrai bir davranışta bulunma ya da dikkat ve özen gösterme yükümlülüğünü yüklemesi de beklenemez. İhmali davranış, yapmama şeklinde gerçekleşir ve normda icrai bir davranışta bulunma yükümlülüğü yer alıyorsa, ceza hukuku bakımından önem arz eder. Taksirli hareket ise, normun belirli bir konuda dikkat ve özen yükümlülüğünü öngördüğü durumlarda cezalandırılabilir. Ontolojik olarak, tüzel kişilerin hareket yetisinin bulunmaması nedeniyle, tüzel kişilerin bu yükümlülükleri yüklenebilmesi, dolayısıyla ihmali ya da taksirli bir hareket meydana getirmesi mümkün değildir.

VIII- SUÇUN FAİLİ OLARAK TÜZEL KİŞİLER

Ceza hukukunda, tipiklikte belirtilen soyut fiil üzerinde hâkimiyet kurarak, tipe uygun haksızlığı gerçekleştiren kişi, fail olarak adlandırılır³⁶¹. Ceza hukukunda fail, fiilin kaynağıdır. Bir davranışın, ceza hukukunda fiil olarak değeri yoksa ya da davranış fiil kalitesi

³⁶⁰ Bu konuya ilişkin olarak, AYM.'nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında; “(...) tüzel kişiler, yapıları gereği, gerçek kişilerden farklı oldukları için yaş, cins, akrabalık gibi yalnız gerçek kişilerde aranan bazı özelliklerden yoksun bulunduklarından (Madenî Kanun md. 46); ceza hukuku yönünden de ırza geçme, zina, adam öldürme türü yalnız gerçek kişilerin işleyebilecekleri suçları işlemeleri de düşünülemez. Ancak, tüzel kişilerin amaçları ile sınırlı olarak kuruldukları ve bu amacın yasa dışı veya yasaya aykırı bir amaç olamayacağından hareket ederek suç işlemelerinin olanaksız bulunduğu savı doğru değildir. Zira, tüzel kişilerin amaçlarına uygun faaliyetleri sırasında da, vergi beyan etmeme, vergi kaçırma, evrakta sahtekârlık, iş yasalarına aykırılık ve benzeri diğer suçları da işlemeleri mümkündür” denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com.tr. (Erişim Tarihi: 23.03.2011).

³⁶¹ Fail kavramı için bkz. **Özgenç**, s.178; **Koca-Üzülmez**, s.150; **Hakeri**, s.124; **Aydın, Devrim**, Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, Ankara, 2009, s.56.

taşıımıyorsa, fiilin süjesinin failliğinden söz edilemez. Fail, fiilin doğal bir sonucu, onun ayrılmaz bir parçası ve onun belirleyicisidir.

Bir suçun faili olabilmek için, her şeyden önce, fiil yeteneğini haiz olmak gerekir³⁶². Maddi anlamda fiil yeteneği bulunan her canlının fiili, ceza hukuku anlamında fiil kalitesini taşımaz. Diğer taraftan, tipiklikteki soyut davranışı gerçekleştiren kişinin hareketinin iradi olması gerekir. Bu bakımdan, ceza hukuku anlamında fiil yeteneğini haiz olsa da, insan tarafından gerçekleştirilen refleks hareketler, bilincin tümüyle ortadan kalktığı sırada gerçekleştirilen (derin uyku, sara nöbetleri, hipnotize etki altında gerçekleştirilen fiiller vb.) hareketler iradilik unsurunun eksikliğinden dolayı fiil kalitesini taşımazlar³⁶³.

Bir kimsenin fail olarak nitelendirilebilmesi için, kusur yeteneğinin bulunması, kendisine fiili dolayısıyla cezai sorumluluk yüklenebilmesi gerekmez. Kasti ya da taksirli hareketiyle, tipiklikteki haksızlığı gerçekleştirmek, fail olabilmek için yeterlidir³⁶⁴.

Her suçta bir fail vardır. Fail, fiilin kaynağıdır, yaratıcısıdır, süjesidir. Fiilsiz suç olamayacağı gibi, failsiz suç da olmaz. Bu nedenle fail de fiil gibi, suçun maddi unsurlarından biridir³⁶⁵.

İradi hareket yeteneğine sahip olan yegâne varlık insan olduğundan, yalnızca gerçek kişiler fail olabilir³⁶⁶. Örneğin hayvanlar, maddi olarak hareket edebilmekle birlikte, algılayabilme ve davranışlarını yönlendirebilme (iradi hareket edebilme) yetenekleri bulunmadığından, hareketleri ceza hukuku anlamında fiil niteliğini taşımazlar³⁶⁷.

5237 sayılı TCK.'nın 37 nci maddesinin 1 inci fıkrasında faillik; “*Suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur*” şeklinde ifade edilmiştir. Fail olarak sorumlu tutulabilmenin esası, suçun kanuni tanımında

³⁶² Çağdaş ceza hukuku fail değil fiil ceza hukukudur. Bu bakımdan failliğin temelinde fiil bulunmaktadır.

³⁶³ Yüce, s.202; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.242.243.

³⁶⁴ Aydın, s.85.

³⁶⁵ Suçun unsurlarından biri olan fail, doktrinde bazı yazarlarca suçun tipiklik unsurunun bir parçası olarak incelenmiş, bazı yazarlarca ise suçun maddi unsurları arasında inceleme konusu yapılmıştır. Fiili tipiklikte inceleyen görüş için Bkz. Öztürk-Erdem, s.159; Hakeri, s.121, 124; Faili, suçun maddi unsurlarında inceleyen görüş için Bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.289 vd; Özgenç, s.178.

³⁶⁶ Koca-Üzülmüş, s.150.; Özgenç, s.179, 180; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.289; Hakeri, s.124.

³⁶⁷ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.289.

yer alan fiilin bizzat gerçekleştirilmesidir. Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, 5237 sayılı TCK. sisteminde dar anlamda faillik sistemi benimsenmiştir³⁶⁸.

Tipiklikte yer alan “*kişi, kimse, her kim*” terimleri, 5237 sayılı TCK. sisteminde yalnızca gerçek kişileri ifade etmektedir. Bu terimlerin tipiklikte yer verildiği suçlara, herkes tarafından işlenebilen suçlar denilmektedir. Ancak herkes deyimi yalnızca gerçek kişileri ifade eder³⁶⁹.

5237 sayılı TCK. sisteminde, tüzel kişilerin cezalandırılmayacağı öngörülmüştür (TCK. m.20). Tüzel kişilerin cezalandırılmayacağının öngörülmesinin diğer bir sonucu, 5237 sayılı TCK.’da tüzel kişilerin, işlenen bir suçun faili olarak nitelendirilememesidir.

İfade etmek gerekir ki, hareket yeteneği gerçek kişilere özgüdür. Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyeti bulunmakla birlikte, organlarını oluşturan gerçek kişilerden bağımsız bir hareket yeteneği bulunmamaktadır. Tüzel kişiler, yetkili organları ya da temsilcileri aracılığıyla, hukuk âleminde sonuç doğuran tasarruflarda bulunabilirler.

Tüzel kişilerin, organlarını oluşturan gerçek kişilerden ayrı, maddi bir bünyeleri ve hareket yetenekleri bulunmadığından, suç işleme imkânları da yoktur. Tüzel kişiliğin organı ya da temsilcisi durumunda bulunan gerçek kişilerin hareketleri, cezai olarak tüzel kişiye yüklenemez. Cezai sorumluluk, bizzat fiili gerçekleştiren kişiye ait olmalıdır. Zira ceza sorumluluğunun esası kusura dayanmaktadır. Fiil yeteneği bulunmayan tüzel kişilere kusur da yüklenemez. Bu nedenle ceza sorumluluğu kabul edilmeyen tüzel kişilerin, bir suçun faili olabileceği de düşünülemez³⁷⁰.

³⁶⁸ Doktrinde faillik kavramı dar ve geniş anlamda faillik olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Buna göre dar anlamda faillik denildiğinde, tipiklikteki haksızlığı yaparak doğrudan neticeye sebebiyet verenler suçun failidir. Tipiklikteki haksızlığı bizzat gerçekleştirmeyen ve fakat suça bir şekilde iştirak edenler ise azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulmaktadır. Geniş anlamda faillik denildiğinde ise, suçun işlenmesine herhangi bir şekilde katılan herkes fail sayılır. Tipiklikteki haksızlığı gerçekleştiren kimse ile suça azmettiren veya yardım eden olarak katılan kimseler de fail olarak ifade edilmektedir. Bkz. **Aydın**, s.56, 57; **Özgenç, İzzet**, Suça İştirakin Hukuki Esası ve Faillik, İstanbul 1996, s.52-63.

³⁶⁹ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.289.

³⁷⁰ **Özgenç**, s.190.

IX- SUÇUN MAĞDURU OLARAK TÜZEL KİŞİLER

Suçun maddi unsurlarından biri olan mağdur, haksızlığa uğrayan kişi demektir³⁷¹. Her suçun bir mağduru vardır. Suçun mağduru, suçla korunan hukuki değerın sahibi olan kişi ya da kişilerdir³⁷².

Bazı durumlarda, mağdurun hem korunan hukuki değeri hem de suçun maddi konusunun sahibi olduğu söylenebilir. Örnek olarak, hırsızlık suçunda, mağdur (A), taşınır malın sahibi olabileceğı gibi malın zilyedi de olabilir. Ancak taşınır malın sahibi (B), zilyedi de (A) ise, korunan hukuki değeri sahibi malın zilyedi olan (A)'dır. Bu nedenle söz konusu olayda (A) mağdur, (B) ise suçtan zarar görendir³⁷³. Vücut bütünlüğüne ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda, korunan hukuki değeri sahibi (mağdur) ile suçun maddi konusunun sahibi zorunlu olarak aynı kişidir³⁷⁴.

Mağdur, yalnızca gerçek kişiler olabilir. Tüzel kişiler mağdur olamazlar³⁷⁵. Bazı suçlarda mağdur belirli bir kişi ya da kişiler olabilir. Mağdurun belirli bir kimse olmadığı bazı suçlarda ise mağdur, toplumu oluşturan herkeştir. Örneğin zimmet, rüşvet gibi suçlarda mağdur (suçla korunan hukuki değeri sahibi) devlet değil, toplumu oluşturan herkeştir³⁷⁶.

Tüzel kişiler bir suçun mağduru olamazlar, ancak suçtan zarar gören olabilirler³⁷⁷. Suçtan zarar gören kişi, aynı zamanda o suçun mağduru olabileceğı gibi, mağdurdan başka bir kimse de olabilir³⁷⁸. Örneğin bir tüzel kişiliğın mülkiyetinde bulunan bir malı veya parayı muhafaza ile görevli olan tüzel kişi temsilcisine ya da tüzel kişiliğın organında yer alan bir gerçek kişiye karşı işlenen hırsızlık ya da yağma suçunda, suçun mağduru bizzatihi suça maruz

³⁷¹ Mağdur kavramı için bkz. **Özgenç**, s.197.

³⁷² **Koca-Üzülmez**, s.153; **Özgenç**, s.197; **Hakeri**, s.126.

³⁷³ Özgenç'e göre hırsızlık suçunda suçun konusu çalınan eşyadır. Suçun mağduru ise, bu malın sahibi olan malın ait olduğı kişidir. Bkz. **Özgenç**, s.197.

³⁷⁴ Örneğin yaralama suçunda, korunan hukuki değeri yaralamaya muhatap olan kişidir, suçun maddi konusu ise yaralamaya muhatap olan kişinin vücududur. Yine cinsel saldırı suçunda suçla korunan hukuki değeri sahibi cinsel saldırıya maruz kalan kişidir, suçun maddi konusu ise cinsel saldırıya maruz kalanın vücududur.

³⁷⁵ **Özgenç**, s. 198; **Koca-Üzülmez**, s.153; **Hakeri**, s.126.

³⁷⁶ Bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.782, 904.

³⁷⁷ Suçtan zarar gören kavramı için bkz. **Özgenç**, s.198; **Hakeri**, s.124; **Koca-Üzülmez**, s.153.

³⁷⁸ **Özgenç**, s.198.

kalan gerçek kişi iken, suç nedeniyle malvarlığı zarara uğrayan tüzel kişi suçtan zarar görendir³⁷⁹.

Örneğin, tüzel kişiliğin yetki organı olan gerçek kişinin, tüzel kişiliğin faaliyetlerini yürüttüğü sırada dolandırılması durumunda, suçun mağduru, bizzat hileli davranışlara muhatap olan, hileli davranışlarla iradesi sakatlanan tüzel kişiliğin yetkilisi gerçek kişidir. Tüzel kişi de, malvarlığı olarak işlenen suçtan zarar görür. Ancak ceza hukukundaki sıfatı mağdur değil, suçtan zarar görendir.

Doktrinde işlenen her suçta, Devlet tüzel kişiliğinin doğal mağdur olduğu ileri sürülmüştür³⁸⁰. Bir kamu hukuku dalı olan ceza hukukunda, işlenen her suç doğrudan veya dolaylı olarak Devlet tüzel kişiliği de etkilenebilir. Zira, Devlet tüzel kişiliğinin en önemli görevlerinden biri de, bireyin hukuksal değerlerini korumaktır. Bu koruma, idari ve cezai olarak gerçekleştirilir. Bu bakımdan, tek bir bireyin bile korunan hukuki değerlerinin ihlal edilmesi, dolaylı olarak Devlete de zarar vermektedir.

Kanaatimizce, ceza hukukunda bir suçun mağduru ancak gerçek kişiler olabilir. İşlenen suç dolayısıyla menfaati zedelenen kimseler gerçek kişilerdir. Tüzel kişiler de işlenen bir suçtan etkilenebilirler. Ancak tüzel kişiler ceza hukuku anlamında mağdur olarak nitelendirilemezler. Tüzel kişiler yalnızca suçtan zarar gören olarak ifade edilebilir.

Tüzel kişilerin mağdur olamaması, kamu davasına katılmasına engel teşkil etmez. Zira tüzel kişiler, suçtan zarar gören sıfatıyla kamu davasına katılabilir ve davada temsil edilebilirler (CMK. m.237, 249).

X- SUÇUN MADDİ KONUSU OLARAK TÜZEL KİŞİLER

Ceza hukukunda hareketin yöneldiği ya da işlendiği kişi ya da şey suçun konusunu teşkil etmektedir³⁸¹. Her suçla korunan hukuki bir değer bulunduğu gibi, her suçun bir konusu da mevcuttur. Suçun konusu bazı suçlar da insanın maddi bünyesi olabileceği gibi (Örn.

³⁷⁹ Özgenç, s.198; Koca-Üzülmez, s.153-154.

³⁸⁰ Devletin mağdur olabileceğini ileri süren görüş için bkz. Soyaslan, s.225; Erem-Danışman-Artuk, s.242; Öztürk-Erdem, n.518.

³⁸¹ Suçun konusu için bkz. Özgenç, s.193;

kasten öldürme ve kasten yaralama suçları); bir eşya ya da mal da olabilir (Örn. hırsızlık, mala zarar verme vb.)³⁸².

Tüzel kişiliğin farazi olduğunu ileri süren görüşe göre, suçun konusu yalnızca doğal bir gerçeklik olabileceğinden, tüzel kişiler suçun konusunu oluşturamaz. Bu görüşe göre, suçun konusunu ancak tüzel kişiliğin yetkili organlarını oluşturan gerçek kişiler ve tüzel kişiliğin malvarlığı değerleri oluşturabilir³⁸³.

Tüzel kişilerin doğal yaşamda gerçekten var olduğunu ileri süren görüşe göre ise, tüzel kişiler gerçek kişilerden ayrı ve bağımsız olarak sosyal yaşamda fiilen var olduklarından, bizzat suçun konusunu oluşturabilirler³⁸⁴.

Suçun konusu olarak “kişi” denildiğinde gerçek kişiler akla gelmektedir. Ancak tüzel kişilerin de suçun konusunu oluşturması mümkündür. Gerçekten de bazı suç tiplerinde tüzel kişiliğin bizzat kendisi suçun konusunu oluşturmaktadır. Örneğin TCK.’nın 301 inci maddesinde düzenlenen suç tipinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, kamu hukuku tüzel kişilikleri suçun konusunu oluşturur³⁸⁵.

Suçun konusu ile mağdur kavramları farklı olup, birbiriyle karıştırılmamalıdır. Suçun mağduru, suçtan doğrudan zarar gören ve suçun konusunun sahibi olan kişidir. Suçun mağduru yalnızca gerçek kişiler olabilir. Suçun konusunu ise, gerçek ve tüzel kişiler oluşturabilir. TCK. m.301’deki suç tipinde suçun konusunu bizzat Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kamu hukuku tüzel kişilikleri oluştururken, bu suç tipinde mağdur toplumu oluşturan herkestir³⁸⁶.

³⁸² Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.303; Centel-Zafer-Çakmut, s.222; Özgenç, s.193; Koca-Üzülmez, s.154.

³⁸³ Erem, Faruk, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, C.:I, Ankara 1995, s.256.

³⁸⁴ Erem, s.256.

³⁸⁵ Bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 10. Baskı, Ankara 2010, s.1082 vd.

³⁸⁶ Artuk-Gökçen-Yenidünya, Ceza Hukuku Özel Hükümler, s.1081, 1082.

XI- SUÇUN MANEVİ UNSURUNUN TÜZEL KİŞİLER İLE İLİŞKİSİ

1- Genel Olarak

Suçun dört unsurundan biri olan manevi unsur³⁸⁷, fiil ile fail arasındaki psikolojik bağı ifade eder. Fiil, failin iradi hareketi neticesinde meydana gelir. Fiilin iradi olması, failin kasten ya da taksirle hareket ettiğine karine teşkil etmez. Fiilin iradiliği yalnızca, insanın zihinsel faaliyetinin bilinçli bir şekilde dışarıya yansıtılmasıdır. Neticeli suçlarda failin iradi fiili ile netice de öngörülmüş ve istenmişse kasttan, öngörülmesi gereken netice öngörülememiş ya da öngörülüp de istenilmemiş ve harekete devam edilmişse taksirden söz edilir. Sırf hareket suçlarında iradi fiil ortaya çıktığı anda suç gerçekleşir.

Tüzel kişiler organları vasıtasıyla işlemlerini gerçekleştirirler. Tüzel kişilerin maddi bir bünyeleri ve hareket yetenekleri bulunmadığından, iradi fiili ancak tüzel kişiliğin yetkili organı ya da temsilcisi gerçek kişi gerçekleştirebilir. Suçun manevi unsuru failin fiil ile arasındaki psikolojik bağı ifade ettiğinden, tüzel kişilerin kasten ya da taksirle hareket edebilmesi söz konusu olamaz.

2- Tüzel Kişilerin Kasıtlı Hareketi

Kast, suçun maddi unsurlarının fail tarafından bilerek ve isteyerek gerçekleştirilmesidir³⁸⁸. Failin gerçekleştirmek istediği neticeleri ve bu neticelere zorunlu olarak bağlı olan neticeleri öngörmesi, bilmesi ve istemesi doğrudan kastı meydana getirir. Failin gerçekleştirmek istediği neticelere zorunlu olarak bağlı bulunmayan neticeleri öngörmesi ve kabullenmesi durumunda olası kasttan söz edilir. Kural olarak suçlar kasten işlenir. Taksirli sorumluluk istisnaidir. Bunun yanında kasten işlenebilen suçlar olası kastla da işlenebilir. Ancak kanunda özel olarak belirtilen bazı durumlarda suçlar ancak doğrudan kastla işlenebilir.

Kastın unsurları bilme ve istemedir. Failin, iradi olarak yaptığı fiilin ve bu fiilin sonucunda ortaya çıkabilecek neticeyi bilmesi ve bu bilinçle hareket etmesi bilme unsurunu oluşturur. Kastın diğer unsuru ise isteme unsurudur. Failin eylemini ve eyleminin sonucunda

³⁸⁷ Suçun manevi unsuru için bakınız. **Özgenç**, s.213 vd.; **Hakeri**, s.191 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.178 vd.

³⁸⁸ Kast kavramı için bkz. **Koca-Üzülmez**, s.179 vd.; **Özgenç**, s.213 vd.; **Hakeri**, s.197 vd.;

ortaya çıkacak neticeleri bilmesi yetmez, bu neticelerin istenmesi de gerekir. Kastı, taksirden ayıran en önemli farkı isteme unsuru oluşturmaktadır. Zira taksirde neticenin istenmesi söz konusu değil iken, hareketin iradiliği ve bilinmesi kastla aynı özelliği taşır. Dolayısıyla taksirdeki bilme ve isteme neticeye değil, harekete yöneliktir³⁸⁹.

Kastı açıklayan teoriler³⁹⁰, tasavvur teorisi, irade teorisi, bilinç ve irade teorisinden oluşmaktadır. Tasavvur teorisine göre kastın varlığı için, neticenin öngörülmesi yeterlidir. Bu teori kasta ilişkin sorumluluk alanını çok geniş tutar³⁹¹.

İrade teorisine göre ise, neticeyi tasavvur etmek yeterli değildir. Tasavvur edilen netice iradi olarak gerçekleşirse kasttan söz edilir. İrade teorisi, tasavvur edilen neticenin iradi olarak gerçekleştirilmesini, diğer bir deyişle istenmesini aradığından, tasavvur teorisine göre sorumluluk alanını daraltmıştır³⁹².

Bilinç ve irade teorisine göre ise, neticeye yönelik tasavvur ve irade birlikte bulunmalıdır. Kast, bilinçli bir irade olarak tanımlanmalıdır. Neticenin gerçekleşeceği bilinci ile iradi olarak hareket eden fail kasten hareket etmiştir³⁹³.

Kast kavramı, 5237 sayılı TCK.'nın 21 inci maddesinin 2 nci fıkrasında; *“Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir”* şeklinde tanımlanmıştır³⁹⁴.

³⁸⁹ Özgenç, s.213 vd.; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.317 vd; Parlar-Hatipoğlu, s.330,

³⁹⁰ Kastı açıklayan teoriler için bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.317 vd; Parlar-Hatipoğlu, s.326.

³⁹¹ Parlar-Hatipoğlu, s.328.Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.317 vd;

³⁹² Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.317 vd; Parlar-Hatipoğlu, s.328.

³⁹³ Parlar-Hatipoğlu, s.328; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.317 vd;

³⁹⁴ TCK. m21'in gerekçesinde; *“Kast, kişi ile işlediği suçun maddî unsurları arasındaki psikolojik bağı ifade etmektedir. Suçun kanuni tanımındaki maddî unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesi, kastın varlığı için zorunludur. Suç tanımında yer almakla birlikte, fiilin ifade ettiği haksızlık üzerinde etkili olmayan koşulların gerçekleştiğinin bilinip bilinmemesi, kastın varlığı açısından önem taşımamaktadır. Örneğin objektif cezalandırılabilme koşulunun arandığı suçlarda bu koşulun veya şahsî cezasızlık sebebinin fail tarafından bilinmesi gerekmez.*

Madde metninde doğrudan kasttan ayrı olarak olası kast da tanımlanmıştır.

Olası kast durumunda suçun kanuni tanımında yer alan unsurlardan birinin somut olayda gerçekleşebileceği öngörülmesine rağmen, kişi fiili işlemektedir. Diğer bir deyişle, fail unsurların meydana gelmesini kabullenmektedir. Mevzuatımıza giren yeni bir kavram olan olası kastla ilgili uygulamadan bazı örnekler vermek yararlı olacaktır.

Yolda seyreden bir otobüs sürücüsü, trafik lambasının kendisine kırmızı yanmasına rağmen, kavşakta durmadan geçmek ister; ancak kendilerine yeşil ışık yanan kavşaktan geçmekte olan yayalara çarpar ve bunlardan bir veya birkaçının ölümüne veya yaralanmasına neden olur. Trafik lambası kendisine kırmızı yanan sürücü, yaya geçidinden her an birilerinin geçtiğini görmüş; fakat, buna rağmen kavşakta durmamış

Tüzel kişilerin kendilerine özgü bir iradesi yoktur. İrade insana özgü bir kavramdır. İradesi bulunmayan tüzel kişilerin iradi hareket edebilmeleri de mümkün değildir³⁹⁵. Bu nedenle tüzel kişilerde manevi unsurun yokluğu, tüzel kişilerin cezalandırılmamasına etkindir. Zira ceza hukukunda iradi nitelikte olmayan hareketler fiil niteliğini taşımaz. Tüzel kişi tarafından işlenmiş gibi algılanan suç, esasen tüzel kişi adına hareket eden gerçek kişinin eylemi neticesinde meydana gelmiştir. Bu bakımdan tüzel kişinin eyleminin temelinde, gerçek kişiye ait iradi bir eylem bulunmaktadır³⁹⁶.

İfade etmek gerekir ki, tüzel kişilerin öngörebilme, iradi hareket edebilme, bilme, isteme gibi insana özgü yetenekleri bulunmamaktadır. Bu yetenekler gerçek kişilere özgüdür. Tüzel kişiliğin yetkili organını oluşturan gerçek kişilerin tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işledikleri suçlarda, suça ilişkin bilme, isteme, öngörme, kabullenme gibi nitelikler bizzat suçu işleyen gerçek kişilere atfedilebilir. Bu itibarla, tüzel kişilerin kasti hareketinden söz edilemez³⁹⁷.

3- Tüzel Kişilerin Taksirli Hareketi

Taksir, öngörülebilir nitelikteki neticenin, fail tarafından hiç öngörülememesi ya da öngörüldüğü halde bu neticenin istenmemesidir³⁹⁸. Birinci halde bilinçsiz taksir, ikinci halde bilinçli taksirden söz edilir.

Kastta olduğu gibi, taksirde de hareketin iradi olması gerekir. Hareket iradi değilse, taksirden söz edilemez³⁹⁹. Taksirli harekette, kasttan farklı olarak objektif dikkat ve özen

ve yoluna devam etmiştir. Bu durumda otobüs sürücüsü, meydana gelen ölüm veya yaralama neticelerinin gerçekleşebileceğini öngörerek, bunları kabullenmiştir.

Düğün evinde törene katılanların tabancaları ile odanın tavanına doğru ardı ardına ateş ettikleri sırada, bir kişinin aldığı alkolün de etkisi ile elinin seyrini kaybetmesi sonucu, yere paralel olarak yaptığı atışlardan bir tanesinden çıkan kurşun, törene katılanlardan birinin alnına isabet ederek ölümüne neden olur. Bu örnek olayda kişi yaptığı atışlardan çıkan kurşunların orada bulunan herhangi birine isabet edebileceğini öngörmüş; fakat, buna rağmen silâhiyle atışa devam etmiştir. Burada da fail silâhiyle ateş ederken ortaya çıkacak yaralama veya ölüm neticelerini kabullenmiştir.

Verilen bu örneklerde kişinin olası kastla hareket ettiğinin kabulü gerekir.

Suçun olası kastla işlenmesi durumunda temel cezada indirim yapılması öngörülmüştür.

Kasten işlenebilen suçlar, ilke olarak hem doğrudan hem de olası kastla işlenebilir. Ancak, kanundaki tanımında “bilerek” ifadesine yer verilmiş olan suçlar sadece doğrudan kastla işlenebilir. Örneğin iftira suçunda, failin suçsuz olduğunu “bilerek” kişiye suç isnad etmesi gerektiğinden, bu suç ancak doğrudan kastla işlenebilir” şeklinde ifade edilmiştir.

³⁹⁵ **Özgenç**, s.180; **Parlar-Hatipoğlu**, s.320.

³⁹⁶ **Parlar-Hatipoğlu**, s.320.

³⁹⁷ **Çolak**, s.36.

³⁹⁸ Taksir kavramı için bkz. **Özgenç**, s.234 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.211; **Hakeri**, s.221 vd.;

yükümlülüğüne aykırılık söz konusudur. Kasttaki bilme, isteme unsurları taksirde yalnızca harekete ilişkindir.

Tüzel kişilerin, iradi hareket yetenekleri bulunmadığından taksirli hareket etmeleri de mümkün değildir⁴⁰⁰. Dikkat ve özen yükümlülüğü yalnızca gerçek kişilere özgü bir yükümlülüktür. Hareket yeteneği bulunmayan tüzel kişilerin, dikkat ve özen yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Bu açıdan tüzel kişilerin taksirli suçları işleyebilmesi ve bu suçlardan cezalandırılması düşünülemez.

XII- TÜZEL KİŞİLERİN KUSURLULUĞU

Kusurluluk, işlenen bir suçun maddi unsurunu oluşturan hareketi gerçekleştiren kişinin, fiilinden sorumlu tutulup tutulmayacağı, diğer bir ifadeyle fiilinden ötürü cezalandırılıp cezalandırılmayacağı hususundaki değer yargısını ifade eder. Kusurluluk, failin eyleminden ötürü kınanıp kınanmayacağı konusundaki değer yargısıdır⁴⁰¹.

Kusurluluk, suçun bir unsuru değildir⁴⁰². Kişinin kasti ya da taksirli hareketi neticesinde, diğer unsurları da mevcutsa suç meydana gelir. Suçun oluşmasında, failin kusurlu olup olmamasının bir önemi yoktur. Kusurluluk, failin suç teşkil eden kasti ya da taksirli hareketinden dolayı cezalandırılabilmesi bakımından önemlidir. Fiil ile fail arasındaki psikolojik bağı ifade eden manevi unsur, fiil odaklıdır, bu nedenle kast ya da taksire ilişkin değer yargısı fiile bakılarak tespit edilir. Ancak kusurlulukta, ortaya çıkan değer yargısının kaynağı bizzat failin kendisidir⁴⁰³.

Kişinin kusurlu davranabilmesi, her şeyden önce fiil ve kusur yeteneğinin bulunmasına bağlıdır⁴⁰⁴. Kusur yeteneği, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan ayırt edebilme ve buna uygun olarak hareket edebilme yeteneğidir⁴⁰⁵. Dolayısıyla kişinin

³⁹⁹ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.61.

⁴⁰⁰ Çolak, s.36.

⁴⁰¹ Kusurluluk kavramı için bkz. Özgenç, s.331; Koca-Üzülmez, s.297 vd.; Hakeri, s.317 vd.;

⁴⁰² Özgenç, s.331; Koca-Üzülmez, s.295.

⁴⁰³ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.475.

⁴⁰⁴ Hakeri, s.319; Özgenç, s.180.

⁴⁰⁵ Kusur yeteneği için bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.477; Hakeri, s.318;

kusurlu davranabilmesi algılama ve irade yeteneğinin bulunmasına bağlıdır. Algılama ve irade kusurluluğun iki unsuru olarak ortaya çıkmaktadır⁴⁰⁶.

Algılama ve irade yeteneği gerçek kişilere özgüdür. Tüzel kişilerin iyi kötünden, haklıyı haksızdan ayırt edebilme yetenekleri bulunmadığı gibi, buna bağlı olarak davranışlarını yönlendirme kabiliyetleri de bulunmamaktadır⁴⁰⁷. Fiil yeteneği bulunmayan tüzel kişilerin, kusurlu davranması da beklenemez⁴⁰⁸. Bu bakımdan tüzel kişilerin kusur yeteneğinden ve kusurluluğundan söz edilemez⁴⁰⁹.

5237 sayılı TCK.’nın birinci kitabının “Ceza Sorumluluğunu Azaltan veya Kaldıran Nedenler” başlıklı ikinci bölümünde kusurluluğu etkileyen haller; “*amirin emri*” (m.24/2), “*zorunluluk hali*” (m.25/2), “*sınırın aşılması*” (m.27), “*cebir ve şiddet, korkutma, tehdit*” (m.28), “*haksız tahrik*” (m.29), “*hata*” (m.30), “*yaş küçüklüğü*” (m.31), “*akıl hastalığı*” (m.32), “*sağır ve dilsizlik*” (m.33), “*geçici nedenler, alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma*” (m.34) olarak düzenlenmiştir.

5237 sayılı TCK.’da düzenlenen kusurluluğu etkileyen haller incelendiğinde, bu hallerin yalnızca gerçek kişilerin bünyesine uygun oldukları, tüzel kişilerin doğasına ve yapısı ile örtüşmediği görülmektedir. Buradan hareketle, 5237 sayılı TCK.’nın sisteminde, kusur yeteneği bulunmayan tüzel kişilerin kusurluluğu bulunmadığından, cezalandırılmasının da mümkün olmadığı ifade edilmelidir. Nitekim TCK.’nın 20 nci maddesinde, tüzel kişilerin

⁴⁰⁶ Algılama ve irade yeteneği için bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.478.; Koca-Üzülmez, s.298, 299.

⁴⁰⁷ Vidal-Magnol, s.67; Erem-Danışman-Artuk, s.442, Erem, s.502, 503.

⁴⁰⁸ Özgenç, s.190; Hakeri, s.319.; Koca-Üzülmez, s.150; Kangal, s.131; Çolak, s.36.

⁴⁰⁹ Dannecker, s.506; Bu konuya ilişkin olarak, AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında; “*Öğretide ve uygulamada uzun süreden beri tüzelkişinin ceza sorumluluğu ve isnat yeteneğinin olamayacağını savunan bu klâsik görüş, bugün etkisini yitirmiş ve yerini tüzelkişinin ceza sorumluluğu olduğu ve isnat kabiliyeti de bulunduğu görüşüne terk etmeye başlamıştır. Klâsik görüşe göre tüzelkişinin ceza sorumluluğunun olmadığı savının en önemli kanıtı, suçun ancak anlama ve isteme yeteneği olan gerçek kişiler tarafından işlenebileceği; tüzelkişilerde ise, bu tür yetenekler bulunmadığından suç işlemlerinin olanaksız bulunduğu savıdır. Özellikle hukukumuzda tüzelkişiler için kabul edilmiş olan gerçeklik teorisi, tüzelkişinin, kendisini oluşturan gerçek kişilerin iradelerinden farklı bir iradesi olduğu görüşünü benimsemektedir. Buradan kalkılarak, tüzelkişinin organları aracılığıyla, her türlü hukukî işlemleri yapabileceği, hakları kazanabileceği ve borç altına girebileceği, aynı zamanda organların haksız fiillerinden dolayı sorumlu olacağı tartışmasız iken ceza sorumluluğu olamayacağı görüşünü çelişkili bulur. Gerçi suç, aslında organlarını oluşturan gerçek kişilerin düşünce ve eylemleri sonucu tüzelkişiye işletilmiş olmaktadır. Böylece sonuçta tüzelkişi suç işlemektedir. Bu nedenle, tüzelkişi işlediği suçun sorumlusu olmalıdır*” denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com.tr (Erişim Tarihi: 23.03.2011).

cezalandırılmayacağını belirtilmesi de, tüzel kişilerin kusurluluğunun kabul edilmediğinin bir göstergesidir⁴¹⁰.

Diğer taraftan, güvenlik tedbirleri, kusur yeteneği bulunan kimselere karşı öngörülebileceği gibi, bulunmayan kişilere de uygulanabilir⁴¹¹. Bu bakımdan tüzel kişilerin kusur yeteneğinin bulunmaması, tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanmasına engel teşkil etmez. Nitekim, TCK.'nın 60 ıncı maddesinde, kanunda ayrıca belirtilen hallerde, suçun tüzel kişilerin faaliyeti çerçevesinde ya da tüzel kişilerin yararına olarak işlenmesi hallerinde, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması öngörülmüştür. Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin öngörüldüğü suçlarda, suç teşkil eden eyleminden dolayı, tüzel kişi değil, suçu bizzat işleyen gerçek kişi failin kusurluluğu araştırılır.

XIII- TÜZEL KİŞİLERİN SUÇA İŞTİRAKI

Tüzel kişiler, tipiklikteki haksızlığı bizzat gerçekleştirememeleri nedeniyle, fail olamazlar. Bu durum, işlenen bir suçta haksızlığı bizzat gerçekleştirmeyen tüzel kişilerin, suça iştirakinin mümkün olup olamayacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Gerçekten de, tüzel kişilerin yetkili organları tarafından alınan bir karar gereğince, bir kimsenin suçta araç olarak kullanılması, aklında suç işleme kararı bulunmayan bir kimseye bu kararın verilmesi ya da suç işleyen bir kimseye yardım edilmesi hallerinde, tüzel kişilerin suça iştirak ettikleri bu nedenle, dolaylı fail, azmettiren, yardım eden olarak sorumlu tutulmaları gerektiği ileri sürülebilir.

Suçta iştiraktan söz edilebilmesi için birden çok kişi tarafından yapılan birden çok hareket mevcut olmalıdır⁴¹². Faillikte olduğu gibi, iştirak bakımından da gerekli olan hareket, iradi harekettir⁴¹³. İradi hareketin yanında, iştirakin manevi unsuru olarak “iştirak iradesi” bulunmalıdır. İştirak iradesi deyiminden, suçun işleneceğinin bilinmesi ve istenmesinin

⁴¹⁰ Dannecker, s.508.

⁴¹¹ İçel, Kayıhan-Sokullu Akıncı, Füsun-Özgenç, İzzet-Sözöer, Adem-Mahmutoğlu, Fatih S.-Ünver, Yener, İçel Yaptırım Teorisi, İstanbul 2002, s.41; Parlar, Ali-Hatipoğlu, Muzaffer, 5237 Sayılı TCK.'na Göre Suçlarda Teşebbüs-İştirak –İçtima ve Yaptırımlar, İstanbul 2005, s.486.

⁴¹² Suça iştirak kavramı ve iştirakin şartları için bkz. Özgenç, İzzet, Suça İştirakin Hukuki Esası ve Faillik, İstanbul 1996, s.52-63; Otacı, Cengiz, Türk Ceza Hukukunda İştirak, AD., Yıl: 93, Ekim 2001, s.84 vd.; Aydın, 380 vd.; Koca-Üzülmez, s.410 vd.; Hakeri, s.461 vd.

⁴¹³ Aydın, s.87.

yanında, kişinin kendi davranışı ile diğer kişilerin davranışlarına katkı sağlayarak suça ortak olma iradesi anlaşılır⁴¹⁴.

İrade, gerçek kişilere özgü bir kavram olduğundan, tüzel kişilerin iradi hareket yeteneğinden ve bir suça iştirak iradesinin bulunduğundan söz edilemez. Tüzel kişilerin fail olamamasının yanında, işlenen bir suça iştirak etmeleri de mümkün değildir. Bu bakımdan 5237 sayılı TCK.’nın 37/2 nci maddesinde yer alan “*suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan kişi*”, 38/1 nci maddesinde yer alan “*başkasını suç işlemeye azmettiren*” ve 39/1 uncu maddesinde yer alan “*suçun işlenmesine yardım eden kişi*” deyimlerinden yalnızca gerçek kişi anlaşılmalıdır.

Tüzel kişilerin yetkili organlarında alınan bir karar gereğince, suça iştirak hallerinden birinin gerçekleşmesi halinde, kararı alan tüzel kişiliğin yetkili organlarını oluşturan gerçek kişiler dolaylı fail, azmettirten ya da yardım eden olarak sorumlu tutulabilirler. Örneğin yetkili organlarca alınan karar gereğince, tüzel kişiliğin temsilcisi (X)’in, üçüncü kişi (E) ile yapacağı bir anlaşmada, hileli davranışlar sergileyerek (E)’nin iradesinin yanıltılmasının istenmesi ve bu suretle tüzel kişiliğe bir menfaat sağlanmasının telkin edilmesi halinde, tüzel kişiliğin yetkili organının almış olduğu karara katılan gerçek kişiler azmettiren olarak sorumlu tutulurlar.

XIV- TÜZEL KİŞİLERE YAPTIRIM UYGULANMASI

1- Genel Olarak

5237 sayılı TCK.’da yaptırım türleri olarak “ceza” ve “güvenlik tedbirleri” öngörülmüştür⁴¹⁵. Ceza yaptırımları, 45 inci maddede “*hapis cezası*” ve “*adli para cezası*” olarak düzenlenmiştir⁴¹⁶. Hapis cezaları, yasanın 46 ncı maddesinde “*ağırlaştırılmış müebbet*

⁴¹⁴ Aydın, s.112.

⁴¹⁵ 5237 sayılı yasada “cürüm-kabahat” ayırımına yer verilmemiştir. Kabahat ve buna karşılık verilen idari nitelikteki yaptırımlar, 5326 sayılı Kabahatler Kanununda düzenlenmiştir.

⁴¹⁶ TCK. m.45’in gerekçesinde; “*Kabahatlerin ceza kanunundan çıkarılmasının kabul edilmesi, Tasarıda benimsenen yaptırım sistem ve türlerinin değişmesini sonuçlamıştır. Suç karşılığı olarak uygulanabilecek yaptırımlar, ceza ve güvenlik tedbirleri olarak belirlenmiştir. Ceza olarak ise sadece hapis ve adli para cezası uygulanacaktır. Böylece cezalar bakımından sade, basit ve uygulanması kolay bir sistem oluşturulmuştur.*

Bir suç karşılığında kanunda ceza olarak sadece hapis cezası öngörülebileceği gibi, hapis cezası adli para cezası ile seçenek olarak veya bu cezaların her ikisi birlikte de öngörülebilir.

Bu düzenlemeyle, “asli ceza” ve “fer’i ceza” ayırımı kaldırılmıştır” denilmektedir.

*hapis cezası*⁴¹⁷ (m.47), “*müebbet hapis cezası*” (m.48), “*sürelî hapis cezası*” (m.49); diğêr bir ceza yaptırımı türü olarak -765 sayılı yasada mevcut “*ağır para cezası-hafif para cezası*” ayrımı kaldırılarak- “*adli para cezası*” (m.52) yaptırımı öngörölmüşür.

Güvenlik tedbirleri⁴¹⁸ ise, kanunun 53 ve 60 ncı maddeleri arasında, “*belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma*” (m.53), “*eşya müsadere*” (m.54), “*kazanç müsadere*” (m.55), “*çocuklara özgü güvenlik tedbirleri*” (m.56), “*akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri*” (m.57), “*suçta tekrerrür ve özel tehlikeli suçlular*” (m.58), “*sınır dışı edilme*” (m.59) ile tüzel kişilere özgü olarak “*faaliyet iznini iptali*” ve “*müsadere*” (m.60) olarak öngörölmüşür.

Çalışmamızın bu kısmında, 5237 sayılı TCK. sisteminde, tüzel kişilere ceza yaptırımının uygulanamamasının nedenleri üzerinde duracak ve güvenlik tedbirlerine ilişkin genel bilgilere yer verdikten sonra yasada tüzel kişilere özgü olarak öngörölen “*faaliyet izninin iptali*” ve “*müsadere*” güvenlik tedbirlerine temas edeceğiz.

2- Tüzel Kişilere Ceza Yaptırımı Uygulanamamasının Nedenleri

Ceza, suçlu hakkında, suç oluşturan fiili dolayısıyla, onu yeniden topluma kazandırmak, ıslah etmek ve kamu düzenini sağlamak amacıyla, yargı organlarınca verilen, caydırıcı, korkutucu yaptırımdır⁴¹⁹.

Tüzel kişilere ceza yaptırımının uygulanamamasının nedenlerini, cezanın amaçları ile açıklamak gerekir. Cezanın amacı, doktrinde kefarete ve adalet teorileri, önleme-caydırıcılık teorisi ve bu iki teörinin birleşmesinden meydana gelen uzlaştııcı teoriler ile açıklanmıştır⁴²⁰.

⁴¹⁷ 5237 sayılı TCK’da öngörölen en ağır ceza ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıdır. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının düzenlendiğı TCK.’nın 47 nci maddesinin gerekçesinde; “*Hukuk sistemimizde ölüm cezası kaldırılmıştır. Bunun yerine, sıkı güvenlik rejimine göre çektilerecek ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası kabul edilmiştir (...)*” denilmektedir.

⁴¹⁸ Adalet Komisyonu Raporunda güvenlik tedbirleri ile ilgili olarak; “*(...) Güvenlik tedbirleri, Hükümet Tasarısından farklı olarak, son derece sade bir şekilde düzenlemeye tabi tutulmuştur. Hükümet Tasarısında, bir taraftan “fer’i ceza”lara, diğêr taraftan da güvenlik tedbirlerine yer verilmiştir. Ancak, öngörölen “fer’i ceza”larla güvenlik tedbirleri arasında kabul edilebilir somut bir ölçüt belirlenmemiştir. Bu düzenleme 765 sayılı Türk Ceza Kanunundaki erteleme hükümlerinin ortaya çıkardığı sorunların devam etmesine olanak tanıyabilecek nitelikte göröldüğü için; Komisyon çalışmalarında, erteleme kurumunun hukuki yapısında değışiklik yapıldığı gibi, “fer’i ceza” kavramı terk edilmiş ve güvenlik tedbirleri bir sistematik çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir*” denilmektedir.

⁴¹⁹ Cezanın tanımı için bkz. **Dönmezer-Erman**, II, n.1309; **Erem-Danışman-Artuk**, s.682; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.90; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.523 vd. **İçel-Sokullu-Özgenç-Sözüer-Mahmutoğlu-Ünver**, s.4; **Özgenç**, s; **Özbek-Kanbur-Bacaksız-Doğın-Tepe**, s.535; **Koca-Üzölmez**, s.487.

Kefaret ve adalet teorilerine göre, ceza suç işlendiği için vardır. Cezanın başka bir işlevi ya da amacının bulunmasına ihtiyaç yoktur. Zira, cezanın bizatihi kendisi bir amaçtır. Cezadan, suça verilen karşılık dışında başka bir işlev beklenmemelidir. Ceza işlenen suç dolayısıyla ortaya çıkan kusurlu davranışın kefaretidir. Toplum düzeninin bozan kişi, adaletin gereği olarak cezalandırılmalıdır⁴²¹.

Önleme-caydırıcılık teorisine göre ise, işlenen suç dolayısıyla faile verilen cezanın amacı, bir daha suç işlenmesinin önüne geçmektir. Bu yönüyle ceza, geleceğe yönelik bir işlev görmektedir. Toplumu oluşturan bireyler, suç karşılığı olarak faile verilen cezayı görerek, hareketlerini ona göre şekillendirmekte ve suç işleme yönünde bir iradeleri varsa, bundan caymaktadırlar. Bu cezanın genel önleme işlevini ifade etmektedir. Diğer taraftan, suç işleyen kişiye verilen ceza, onun bir daha suç işlemesinin önüne geçmek için bir araçtır. Zira cezaya muhatap kalan fail, ceza sayesinde kendisini yenileyecek ve ıslah edilmiş olacaktır. Bunun sonucu olarak da, gelecekte suç işlemekten kendisini alıkoyacaktır. Ayrıca, suç işleyen failin cezalandırılması, toplumun güvenliğinin sağlanması işlevini de görecektir⁴²².

Uzlaştırıcı teoriler ise, diğer iki teorinin tek başlarına yeterli olmadığı ve her iki teorinin de esasen cezanın amacını oluşturduğu düşüncesini ortaya koymaktadır. Buna göre ceza, hem kefaret işlevini görerek adaletin sağlanmasına hizmet ederken, diğer yandan da geleceğe yönelik olarak genel ve özel önlemeyi sağlamaktadır⁴²³.

Gerçekten de, suç karşılığında verilen ceza yaptırımı, bir yandan ortaya çıkan suçun karşılığında bir ödetme işlevi taşıırken diğer yandan da genel ve özel caydırıcılık işlevini yerine getirmektedir⁴²⁴. 5237 sayılı TCK.'da, bu teorilerin etkilerini görmek mümkündür⁴²⁵.

⁴²⁰ Cezanın amacına ilişkin teoriler için bkz. **Erem-Danışman-Artuk**, s.684; **Yüce, Turhan Tufan**, Ceza Hukuku Dersleri, C.:I, Manisa 1982, s.5; **Önder**, s.514, 515; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.703-706; **Gökçen, Ahmet**, “Cezanın Amacı ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Sistemleri” in: Ceza Hukuku Makaleleri, İstanbul 2002, s.46.; **Koca-Üzülmez**, s.488 vd.

⁴²¹ Kefaret ve adalet teorileri için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.703 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.488, 489.

⁴²² Önleme-caydırıcılık teorileri için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.706 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.488, 489.

⁴²³ Uzlaştırıcı teoriler için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.711 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.490.

⁴²⁴ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.711.

⁴²⁵ TCK.'nın “Ceza Kanununun amacı” başlıklı 1 inci maddesinde, ceza kanunun amaçları arasında suçun önlenmesi de sayılmıştır. Diğer taraftan 3 üncü maddede, “suç işleyen kişi hakkında fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirlerine hükmolunur” denilmek suretiyle dolaylı olarak kefaret ve adalet teorilerine atıf yapılmıştır.

5237 sayılı TCK.'da tüzel kişilerin cezalandırılmamasının nedenlerini, cezanın amacına ilişkin teoriler ışığında değerlendirmek isabetli olur. Kefaret ve adalet teorilerinde cezanın amacı kusurun kefareti olarak ifade edilmiştir. Tüzel kişilerin iradi hareket yetenekleri yoktur. Hareket yeteneği bulunmayan tüzel kişilerin kasten ya da taksirli davranmaları da mümkün değildir. Bu nedenle, bir fiilden ötürü tüzel kişilerin kınanması da söz konusu olamaz. Dolayısıyla tüzel kişilerin cezalandırılması, kusurun kefareti olarak görülemez⁴²⁶.

Diğer taraftan ceza, adaletin gerçekleşmesi için kusurlu kişiye verilen bir karşılıktır. Bu yönüyle, ceza kusurun somutlaşmış biçimidir⁴²⁷. Kusurlu davranma yeteneği bulunmayan tüzel kişilerin bir suçun faili olabilmesi, diğer bir ifadeyle suç işleyebilmesi mümkün değildir⁴²⁸. Ayrıca tüzel kişilerin hareket yeteneği bulunmadığından, fiil ile orantılı bir cezaya muhatap tutulabilmesi de söz konusu olamaz. Bu nedenle, tüzel kişilerin cezalandırılması, cezanın kefaret işlevine ve adaletin sağlanmasına hizmet edemez.

Önleme-caydırıcılık teorilerin bakımından, tüzel kişilerin cezalandırılmamasını ise şu şekilde açıklamak gerekir. Her şeyden önce, işlenen suç dolayısıyla faile verilen cezadan tüzel kişilerin etkilenmesi, eyleminden cayması mümkün değildir. Algılama ve irade, gerçek kişilere özgü kavramlardır. Bir durumun, hareketin, olgu ya da olayların tüzel kişiler tarafından algılanması mümkün değildir. Özellikle, tüzel kişilerin maddi bünyeleri bulunmadığından hürriyeti bağlayıcı cezaları hissedemezler⁴²⁹. Bu nedenle, işlenen suç dolayısıyla, cezanın sonuçlarını gören kimseler yalnızca gerçek kişilerdir⁴³⁰.

Suç, insan doğasından, çevreden, sosyolojik ya da psikolojik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler, tüzel kişiliğe izafe edilemez. Cezanın faili ıslah etme işlevi,

⁴²⁶ Bkz. **Özgenç, İzzet**, “Tüzel Kişinin Sorumluluk Ehliyeti, Anayasa Mahkemesi’nin Bir Kararı Üzerine Düşünceler”, in: Reha Poroy’a Armağan, İstanbul 1995, s.331.

⁴²⁷ **Özgenç**, s.564.

⁴²⁸ Bu konuya ilişkin olarak AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında; “*Bir suçun işlenmesi ile failin bu suçtan sorumlu tutulması ve cezalandırılması farklı konular olup birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Örneğin, küçük bir çocuğun işlediği suçtan dolayı cezalandırılmaması, ceza politikasının bir tercihi olup, cezalandırmama suçun işlenmediği anlamına gelmez. Kaldı ki, organları tüzelkişiyi hak sahibi yapabildiğine, borçlandırılabildiğine ve işledikleri haksız fiilleriyle tazminat ödemesine neden olabildiklerine ve bütün bu sonuçlara tüzelkişi bağımsız kişiliği ile muhatap olabildiğine göre, yine bu organları aracılığıyla suç işleyebileceği ve ceza sorumluluğu da kabul edilmelidir*” denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com.tr (Erişim Tarihi: 23.03.2011).

⁴²⁹ **Vidal-Magnol**, s.67.

⁴³⁰ Bkz. **Dannecker**, s.506; **Özgenç**, Tüzel Kişilerin Sorumluluk Ehliyeti, s.331.

yalnızca suç işleyen gerçek kişiler bakımından mümkün olabilir. Tüzel kişilere verilen cezadan ötürü, tüzel kişiliğin ıslah edilebilmesi mümkün değildir⁴³¹. Zira, bir kimseyi suça iten nedenler yalnızca gerçek kişilere özgüdür. Bu nedenlerin hiçbirisi tüzel kişiliğin yapısına uymamaktadır. Genel ve özel önleme işlevi yalnızca gerçek kişiler bakımından sonuç doğurabilir. Ceza yaptırımı, tüzel kişilerin yapısına uymadığı gibi⁴³², işlenen suç dolayısıyla tüzel kişilere ceza verilmesinin pratik hiçbir faydası da bulunmamaktadır⁴³³. Bu nedenle tüzel kişilerin cezalandırılması, önleme-caydırıcılık teorileriyle de bağdaşmamaktadır.

Ayrıca, tüzel kişilerin cezalandırılmasının penoloji biliminde⁴³⁴ benimsenen “her suçlunun kendi kişiliğine uygun bir yaptırıma muhatap tutulması” ilkesi ile de bağdaşmadığı, zira suçlu kişilik özelliklerinin insana özgü olduğu ileri sürülmüştür⁴³⁵. Penoloji biliminin benimsediği bu ilkeye göre tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi gerekir⁴³⁶. Gerçekten de kişilik, bir kimseyi diğer bir kimseden ayıran manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünüdür ve bu nitelikler ancak gerçek kişilere atfedilebilir.

Her suçlunun kendi kişiliğine uygun bir yaptırıma muhatap tutulmasına benzer bir kurum olarak TCK.’daki “Cezanın bireyselleştirilmesi” gösterilebilir. TCK.’nın “Cezanın belirlenmesi” başlıklı 61 inci maddesinin temel cezanın belirlenmesi bakımından, bireyselleştirmede dikkate alınacak subjektif unsurlar olarak “failin kast veya taksire dayalı

⁴³¹ Bu konuya ilişkin olarak AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararında; *Tüzelkişiye verilecek cezanın ıslah edici hiçbir etkisi olamayacağı da söylenmiştir. Ancak, tüzelkişi yerine, suçtan dolayı organlarını oluşturan gerçek kişilerin cezalandırılmaları da tüzelkişiyi hiç etkilemeyeceği gibi, kamu önünde cezanın küçültücü ve utandırıcı etkisi tüzelkişiye değil, gerçek kişiye ait olacaktır. Bu nedenle işlenen suçtan dolayı tüzelkişiyi değil; gerçek kişileri cezalandırmanın, tüzelkişiyi ıslah bakımından yararı söz götürür*” denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com.tr (Erişim Tarihi: 23.03.2011).

⁴³² **Artuk, Mehmet Emin-Gökçen, Ahmet-Yenidünya, A. Caner**, TCK. Şerhi, Genel Hükümler, Cilt:1, Ankara 2009, s.390.

⁴³³ Artuk-Gökçen-Yenidünya, TCK. Şerhi, C.:1, s.Özcan, **Onur**, Çevre Suçlarında Şirketlerin Cezai Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s.83.

⁴³⁴ Penoloji, suçluların cezalandırması ve ardından topluma kazandırılması yöntemlerini araştıran bir suç bilimi dalıdır.

⁴³⁵ AYM.’nin 14.02.1989 tarih, 1988/15 E., 1989/9 K. sayılı kararı, www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.03.2011) “*Tüzelkişinin, işlediği suçtan dolayı cezalandırılmayacağı; ceza yaptırımının gerçek kişilere uygulanabileceği savının uzun süre etkili olmasına karşın, bugün ciddi gerekçelere dayanmadığı anlaşılmıştır. Ancak, klâsik görüşün etkisinde kalan ceza hukuku ve ceza yasaları suç işleyen tüzelkişiyi, eylemine uygun ceza yaptırımları üretememiştir. Oysa, suç işleyen ve bu yüzden ceza sorumluluğu da olması gereken tüzelkişiye verilecek ceza, toplumda itibarını sarsarak, kendisini yasalara uygun davranmaya çağırmış olacaktır. Ancak idam, hapis gibi cezaların yalnız gerçek kişilere verilebileceği de gözardı edilemez. Bu durumda bu yaptırımların benzerleri olan kapatma ve geçici süreli çalışmadan yasaklama cezaları düşünülebilir. Para cezası ise suç işleyen tüzelkişiye uygulanacak en uygun yaptırımlardan biridir*” denilmiştir. Karar için bkz. www.kazanci.com.tr (Erişim Tarihi:20.03.2011)

⁴³⁶ **Erman**, s.102; **Özen**, s.69.

kusurunun ağırlığı (m.61/1-f), failin güttüğü amaç ve saiki (m.61/1-g)” belirtilmiştir. Kanunun 62/2 nci maddesinde ise, takdiri indirim sebepleri olarak, failin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususların göz önünde bulundurulabileceği belirtilmiştir. Cezanın bireyselleştirilmesi bakımından TCK.’nun düzenlemesinde yer alan tüm bu ölçütlerin de tüzel kişilerin bünyesine uygun olmayıp, yalnızca gerçek kişilere özgü olduğunu ifade etmek gerekir.

§2. 5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ

I- GENEL OLARAK GÜVENLİK TEDBİRLERİ

Güvenlik tedbirleri⁴³⁷, suçun işlenmesinin ardından ortaya çıkan tehlikeli hali gidermeye yönelik olarak hâkim tarafından hükmedilen, cezaya alternatif yaptırımlardır⁴³⁸. Güvenlik tedbirleri çağdaş ceza hukukunun yaptırım alanında getirdiği en önemli yeniliklerden biridir. Bu yeniliğin ortaya çıkmasında en önemli etken, mevcut cezaların suçların önlenmesindeki etkisinin azalması ve toplumu ve insanları korumadaki yetersizliğinin ortaya çıkmaya başlamasıdır⁴³⁹.

Güvenlik tedbirleri, ceza yaptırımı ile benzerlikler taşımakla birlikte, birçok yönden farklılık arz etmektedir. Ceza geçmişte işlenen suça karşılık bir kefaret amacının yanı sıra özel ve genel önleme amaçlarını güderken, güvenlik tedbirlerinde amaç yalnızca ileriye dönüktür. Güvenlik tedbirleri, bastırma değil önleme tedbirleridir⁴⁴⁰. Suçun işlenmesiyle ortaya çıkan tehlikeli halin cezalandırılmasından ziyade, tehlikeliliğin, türüne uygun bir usulle yok edilerek, suçta tekerrürün önlenmesi amaçlanmaktadır⁴⁴¹.

Güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi için tehlikeli bir halin bulunması, suçun işlenmiş olması, tedbirin kanun tarafından öngörülmüş olması gerekir. Güvenlik tedbirine hâkim tarafından hükmedilir⁴⁴².

Güvenlik tedbirleri kusur yeteneği bulunan faillere uygulanabileceği gibi, kusur yeteneği bulunmayan faillere de uygulanabilir⁴⁴³. TCK.'da gerçek kişilerin bizzat kendilerine

⁴³⁷ Güvenlik tedbiri kavramı için bkz. **Artuk, Mehmet Emin**, “Güvenlik Tedbirleri”, GÜHFD, C.:XII, Y.:2008, S.:1-2. s.461 vd.; **Özgenç**, s.679, **Koca-Üzülmez**, s.534 vd; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.90.; **Hafizoğulları, Zeki**, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri, Ankara Barosu Dergisi, Y.:65, S.:1, 2007, s.91 vd.

⁴³⁸ **Artuk**, Güvenlik Tedbirleri, s.466 vd.; **Özgenç**, s.679, **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.90.

⁴³⁹ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.905; **Özgenç**, s.679; **Özbek-Kanbur-Bacaksız-Doğan-Tepe**, s.565.

⁴⁴⁰ **Demirbaş**, 583.

⁴⁴¹ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.912, 913.

⁴⁴² Güvenlik tedbirlerinin şartları için bkz. **Artuk**, “Güvenlik Tedbirleri”, s.466.

⁴⁴³ **İçel**, Yaptırım Teorisi, s.41, **Parlar, Ali-Hatipoğlu, Muzaffer**, 5237 Sayılı TCK.’na Göre Suçlarda Teşebbüs-İştirak –İçtima ve Yaptırımlar, İstanbul 2005, s.486.

karşı ve mallar hakkında uygulanan güvenlik tedbirlerinin yanı sıra, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri de öngörülmüştür⁴⁴⁴.

Buna göre TCK.'da öngörülen güvenlik tedbirlerinden, *“belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma”* (m.53), *“eşya müsadere”* (m.54), *“kazanç müsadere”* (m.55), *“çocuklara özgü güvenlik tedbirleri”* (m.56), *“akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri”* (m.57), *“suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular”* (m.58), *“sınır dışı edilme”* (m.59) güvenlik tedbirlerinin yanında, TCK.'nın 60 ıncı maddesinde *“tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri”* düzenlenmiştir.

II- TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ

5237 sayılı TCK.'nın 60 ıncı maddesinde tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri olarak faaliyet izninin iptali ve müsadere güvenlik tedbirleri sayılmıştır. Suçta ve cezada kanunilik ilkesinin düzenlendiği TCK.'nın 2 nci maddesinde; *“kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir tedbire hükmedilemeyeceği”* belirtilmiştir.

Güvenlik tedbirleri bakımından da kabul edilen *“suçta ve cezada kanunilik ilkesi”* uyarınca, tüzel kişiler hakkında, kanunda tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri olarak gösterilen iznin iptali ve müsadere güvenlik tedbirlerinden başka bir tedbire hükmedilemez.

Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, özünde suçun ve bunun karşılığı olarak cezanın yasa ile düzenlenmiş olmasını gerektiren bir anlam ifade etse de, cezaya alternatif bir yaptırım türü olan güvenlik tedbirleri bakımından da bu ilkenin geçerli olması gerekir. Zira güvenlik tedbirleri de bir yaptırım türüdür ve bu yaptırımların da keyfiyete yol açacak biçimde uygulanmamalıdır.

Nitekim Anayasanın 38 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında; *“Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur”* ve 5237 sayılı TCK.'nın 2 nci maddesinin 1 inci fıkrasında *“Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz”* denilmek suretiyle, suçların ve ceza

⁴⁴⁴ TCK.'da düzenlenen güvenlik tedbirleri için bkz. **Hafızoğulları**, s.93 vd.

yaptırımının yanında güvenlik tedbirleri de “kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi” kapsamına dahil edilmiştir.

TCK.’da tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri olarak “*iznin iptali*” ve “*müsadere*” güvenlik tedbirleri öngörülmüştür⁴⁴⁵. Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, TCK.’nun 60 ıncı maddesinde; “(1) Bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde, iznin iptaline karar verilir.

(2) Müsadere hükümleri, yararına işlenen suçlarda özel hukuk tüzel kişileri hakkında da uygulanır.

(3) Yukarıdaki fıkralar hükümlerinin uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, hakim bu tedbirlere hükmetmeyebilir.

(4) Bu madde hükümleri kanunun ayrıca belirttiği hallerde uygulanır” şeklinde düzenlenmiştir.

TCK.’nun 60 ıncı maddesine göre, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, yalnızca özel hukuku tüzel kişileri hakkında uygulanabilir. Bu düzenleme ile kamu hukuku tüzel kişileri, güvenlik tedbiri sorumluluğunun dışarısında bırakılmıştır. Bu nedenle, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri denildiğinde, yalnızca özel hukuk tüzel kişilerinin anlaşılması gerekir.

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri olan “*iznin iptali*” ve “*müsadere*” güvenlik tedbirleri, yasada bu güvenlik tedbirlerinin öngörüldüğü suç tipleri dışında kalan bir suç tipi bakımından uygulanamaz (TCK. m.60/4).

⁴⁴⁵ Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri için bkz. . Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.955 vd.; Öztürk-Erdem, s.413; Özgenç, s.722 vd.; Koca-Üzülmez, s.573 vd.; Demirbaş, s.606 vd.; Hakeri, s.613, 614; Kangal, “Yeni Türk Ceza Kanununda Tüzel Kişiler”, s.87 vd.; Özcan, Çevre Suçlarında Şirketlerin Cezai Sorumluluğu, s.110 vd.

1- Faaliyet İzninin İptali

Faaliyet izninin iptali, özel hukuk tüzel kişisine, yetkili makamlarca verilen faaliyet izninin suçun işlenmesiyle birlikte geri alınması ile söz konusu olur. Faaliyet izninin iptalinden maksat, özel hukuk tüzel kişisine belirli bir alanda çalışmasına ya da faaliyet göstermesine olanak tanıyan ve yetkili makamlarca verilen izin iptalidir⁴⁴⁶.

Faaliyet izninin iptali güvenlik tedbirinin uygulanması belirli şartlara bağlıdır. Bunlar; “suçun muhatabının özel hukuk tüzel kişisi olması, özel hukuk tüzel kişisine belirli bir alanda faaliyette bulunması izninin verilmiş olması, faaliyet izninin yetkili bir kamu kurumunca verilmiş olması, suçun özel hukuk tüzel kişisinin organları veya temsilcilerinin iştirakiyle işlenmiş olması, suçu işleyen organ veya temsilcinin işlediği suç nedeniyle mahkûmiyete uğraması, suçun özel hukuk tüzel kişisine verilen faaliyet izninin kötüye kullanılması suretiyle işlenmesi, suçun tüzel kişi yararına işlenmesi, suçun kasten işlenmesi, faaliyet izninin iptali tedbirinin uygulanacağı ilgili suç tipinde belirtilmiş olması ve uygulanacak tedbirin orantılı olması”dır⁴⁴⁷.

A- Faaliyet İzninin İptalinin Şartları

a- Suçun Muhatabının Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olması

Faaliyet izninin iptali güvenlik tedbirinin uygulanabilmesi için, işlenen suçun muhatabının faaliyet izni iptale konu olan özel hukuk tüzel kişi olması gerekir⁴⁴⁸. Tüzel kişiler bakımından “sınırlı sayı ilkesi” geçerli olup, kanun tarafından tüzel kişilik olarak öngörülmemiş bir kişi ya da insan topluluğunun tüzel kişilik olarak nitelendirilmesi mümkün değildir⁴⁴⁹.

TCK.’da kamu hukuku tüzel kişileri bakımından, güvenlik tedbiri sorumluluğu öngörülmemiştir. Faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri, yalnızca özel hukuk tüzel kişileri hakkında uygulanabilir (TCK. m.60/1). Türk hukukunda, “dernekler, vakıflar, özel hukuk tüzel kişileri TCK.’nun 60/1 maddesindeki düzenleme uyarınca, kamu hukuku tüzel kişileri

⁴⁴⁶ Artuk-Gökcen-Yenidünya, s.955 vd.

⁴⁴⁷ Artuk-Gökcen-Yenidünya, s.956.

⁴⁴⁸ Bakıcı, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri, Ankara 2008, s.1363.

⁴⁴⁹ Dural-Öğüz, s.202.

hakkında güvenlik tedbirine hükmolunamaz⁴⁵⁰. Türk hukukunda, Dernekler⁴⁵¹, Vakıflar⁴⁵², Ticaret şirketleri⁴⁵³, Sendikalar⁴⁵⁴ ve Siyasi Partiler⁴⁵⁵, özel hukuk tüzel kişileridir⁴⁵⁶.

b- Tüzel Kişiliğe Belirli Bir Alanda Faaliyet İzni Verilmiş Olması

Her özel hukuk tüzel kişinin bir kuruluş amacı vardır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere kurulan özel hukuk tüzel kişileri belirli alanlarda faaliyet gösterirler. Bu faaliyet, bazı hallerde bir kamu kurumunun izniyle gerçekleşmektedir.

Faaliyet izni, tüzel kişilerin kuruluş sistemleri ile karıştırılmamalıdır. Tüzel kişiler serbest kuruluş sistemi, izin sistemi ve tescil sistemine tabi olarak kurulabilirler⁴⁵⁷. Faaliyet izni, tüzel kişiliğin kuruluşuyla ilgili olmayıp, tüzel kişiliğin belirli bir alanda faaliyet göstermesi amacıyla verilen ruhsattır⁴⁵⁸. Bu itibarla, tüzel kişiliğin kuruluşunun serbest kuruluş, izin ya da tescil sistemine bağlı olup olmaması, iznin iptali bakımından bir önem arz etmez.

Örneğin, Dernekler Kanunu'nun 3 üncü maddesinde *“fîl ehliyetine sahip olan herkes, önceden izin alınmaksızın dernek kurma hakkına sahiptir”* denilmek suretiyle, dernekler bakımından serbest kuruluş sistemi benimsenmiştir. Derneklerin, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, eğitim ve öğretim faaliyetleri için yurt, pansiyon; üyeleri için lokal açmaları ve lokallerinde alkollü içki kullanılması ile bu tesislerin işletilmesi mülkî idare amirinden izin almalarına bağlıdır (Der. K. m.26).

Yararına suç işlenen tüzel kişiye belirli bir alanda faaliyet izni verilmemişse, işlenen suç dolayısıyla faaliyet izninin iptali de söz konusu olmaz⁴⁵⁹. Bu bakımdan örneğin, derneğin mülki idare amirinden aldığı izne bağlı olarak, Der. K.'nun 26 ncı maddesinde belirtilen faaliyetlerini gerçekleştirdiği sırada, derneğin yetkili organı veya temsilcisi tarafından derneğin yararına olarak kanunda öngörülen bir suçun işlenmesi durumunda, derneğe bu

⁴⁵⁰ **Bakıcı**, s.1363.

⁴⁵¹ MK. m.56 vd., Der. K. m.2/a.

⁴⁵² MK. m.101 vd, Vakıflar Kanunu, m.4.

⁴⁵³ TTK. m.136 vd.

⁴⁵⁴ Sendikalar Kanunu.

⁴⁵⁵ Siyasi Partiler Kanunu.

⁴⁵⁶ **Kangal**, “Yeni Türk Ceza Kanununda Tüzel Kişiler”, s.88.

⁴⁵⁷ **Oğuzman-Seliçi-Oktay**, s.178; **Dural-Öğüz**, s.222, 223.

⁴⁵⁸ **Bakıcı**, s.1363.

⁴⁵⁹ **Özcan**, Çevre Suçlarında Şirketlerin Cezai Sorumluluğu, s.110.

alanda verilen faaliyet iznin iptali söz konusu olabilecektir. Fakat izne tabi olmayan faaliyetler kapsamında gerçekleşen suçlardan ötürü, faaliyet izninin iptali mümkün olmaz.

c- Faaliyet İzninin Yetkili Bir Kamu Kurumunca Verilmiş Olması

Tüzel kişiye, belirli alanda faaliyet göstermesi amacıyla verilen izin, yetkili kamu kurumunca verilmiş olmalıdır. Tüzel kişiye verilen izin yetkili kamu kurumunca verilmemişse ya da yetkili kamu kurumunca verilmiş olan izin, hukuken geçerli değilse, tüzel kişiliğe belirli bir alanda faaliyet izni verildiğinden söz edilemez. Bu durumda, faaliyet izninin iptali de söz konusu olmaz.

Faaliyet izninin kanun tarafından verilen bir izin olması durumunda, faaliyet izninin iptalinin söz konusu olup olmayacağı hususunda kanunda bir açıklık yoktur. Kanaatimizce, faaliyet izninin kanun tarafından verildiği hallerde, bu izin iptaline ilişkin kanunda açık bir hüküm bulunmadığı sürece, faaliyet izninin iptali söz konusu olamaz. Öte yandan, TCK.'nın 60 ıncı maddesinde faaliyet izninin iptaline ilişkin olarak yetkili bir kamu kurumundan söz edildiğinden, kanun tarafından öngörülen bir faaliyet çerçevesinde, tüzel kişiliğin yararına işlenen suçtan ötürü, faaliyet izninin iptalinin söz konusu olamayacağı da ifade edilmelidir.

d- Kasıtlı Bir Suçun İşlenmiş Bulunması

Faaliyet izninin iptali yalnızca kasten işlenebilen suçlar bakımından söz konusu olabilir (TCK. m.60/1). Bu bakımdan taksirli suçlar bakımından tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmedilemez.

İfade etmek gerekir ki, TCK. m.60/4'e göre, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, kanunda ayrıca belirtildiği hallerde uygulanabilir. TCK.'nın özel hükümler kısmında tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin öngörüldüğü suç tiplerine bakıldığında, bu suçların taksirli işleniş biçiminin bulunmadığı, bu suçların yalnızca kasten işlenebilen suçlar olduğunu da görülmektedir. Öte yandan, söz konusu suçların taksirle işlenmiş olması halinde, tüzel kişiliğin organı veya temsilcisi olan gerçek kişinin, mahkûmiyete uğraması söz konusu olmayacağından, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali de uygulanamayacaktır.

e- Suç Tipinde Tüzel Kişilere Özgü Güvenlik Tedbirlerinin Uygulanacağına Belirtilmiş Olması

Faaliyet izninin iptali yalnızca, ilgili suç tipinde buna ilişkin bir hükmün bulunması durumunda uygulanabilir (TCK. m.60/4). Esasen TCK.'nın 2 nci maddesi, 60. maddenin 4. fıkrasını gereksiz kılmaktadır. Zira, kanunun özel hükümler kısmında yer alan suçlara karşılık olarak tüzel kişi hakkında iznin iptalinin uygulanabileceği belirtilmemişse, hâkim kıyas yaparak tüzel kişi hakkında iznin iptaline hükmedemez⁴⁶⁰.

f- Suçun Tüzel Kişiliğin Organ Veya Temsilcisinin İştirakiyle İşlenmiş Olması

Tüzel kişilerin faaliyet izninin iptaline hükmedilebilmesi için, suçun özel hukuk tüzel kişinin organlarının ya da temsilcilerinin iştirakiyle işlenmiş olması gerekir.

TCK. m.60/1'de, iştirakiyle ifade yer aldığından, tüzel kişiliğin organının ya da temsilcisinin suçu bizzat işlemesi gerekmez. Suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan organ ya da temsilci dolaylı fail olarak sorumlu tutulduğu hallerde de, yararına suç işlenen tüzel kişiliğe iznin iptali güvenlik tedbiri uygulanabilir.

⁴⁶⁰ TCK.'nın özel hükümler kısmında tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin öngörüldüğü suç tiplerinin tamamı kasten işlenebilen suçlar olup, bu suçların taksirli işleniş biçimi düzenlenmemiştir. TCK.'daki bu suçlar; "Soykırım" (TCK. m.76), "İnsanlığa Karşı Suçlar" (TCK. m.77), "Göçmen Kaçakçılığı" (TCK. m.79), "İnsan Ticareti" (TCK. m.80), "İnsan Üzerinde Deney" (TCK. m.90), "Organ veya Doku Ticareti" (TCK. m.91), "Tehdit" (TCK. m.106, 111), "Şantaj" (TCK. m.107, 111), "Cebir" (TCK. m.108,111), "Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma" (TCK. m.109, 111), "Haberleşmenin Gizliliğini İhlal" (TCK. m.132, 140), "Kişiler Arasındaki Konuşmaların Dinlenmesi ve Kayda Alınması" (TCK. m.133, 140), "Özel Hayatın Gizliliğini İhlal" (TCK. m.134, 140), "Kişisel Verilerin Kaydedilmesi" (TCK. m.135, 140), "Verileri Hukuka Aykırı Olarak Verme veya Ele Geçirme" (TCK. m.136, 140), "Verileri Yok Etmeme" (TCK. m.138, 140), "Hırsızlık" (TCK. m.141, 169), "Güveni Kötüye Kullanma" (TCK. m.155, 169), "Dolandırıcılık" (TCK. m.157, 169), "Çevrenin Kasten Kirletilmesi" (TCK. m.181), "Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti" (TCK. m.188, 189), "Müstehcenlik Suçu" (TCK. m.226), "Fuhuş Suçu" (TCK. m.227), "Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama" (TCK. m.228), "İhaleye Fesat Karıştırma" (TCK. m.235, 242), "Edimin İfasına Fesat Karıştırma" (TCK. m.236, 242), "Fiyatları Etkileme" (TCK. m.237, 242), "Kamuya Gerekli Şeylerin Yokluğuna Neden Olma" (TCK. m.238, 242), "Ticarî Sır, Bankacılık Sırrı veya Müşteri Sırrı Niteliğindeki Bilgi veya Belgelerin Açıklanması" (TCK. m.239, 242), "Mal veya Hizmet Satımından Kaçınma" (TCK. m. 240, 242), "Tefecilik" (TCK. m.241, 242), "Bilişim Sistemine Girme" (TCK. m.243, 246), "Sistemi Engelleme, Bozma, Verileri Yok Etme veya Değiştirme" (TCK. m. 244, 246), "Banka veya Kredi Kartlarının Kötüye Kullanılması" (TCK. m.245, 246), "Rüşvet" (TCK. m.252, 253), "Suçtan Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama" (TCK. m.282), "Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak" (TCK. m.302), "Devlete Karşı Savaşa Tahrik" (TCK. m.304), "Anayasayı İhlal" (TCK. 309) suçlarıdır.

Diğer yandan yetkili organ veya temsilcinin suça azmettiren ya da yardım eden olarak iştirak etmesi ve suçun tüzel kişiliğin yararına olarak işlenmesi halinde de tüzel kişilere, bunlara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

Tüzel kişiliğin organ veya temsilcisinden ne anlaşılması gerektiği de, faaliyet izninin iptaline karar verilebilmesi bakımından önem arz etmektedir. Medeni Hukuk anlamında tüzel kişiliğin organları bakımından şekli ve maddi ölçütler benimsenmiş olup, temsil açısından da organlara özgülenen temsil yetkisi ve Borçlar Hukuku anlamında ortaya çıkan temsil ilişkisi söz konusu olmaktadır.

Kanaatimizce, tüzel kişilerin organı, kanunun, tüzüğün yetkilendirdiği ya da genel kurul kararı ile veya hâkim ya da resmi bir makamın kararı ile yetkilendirilen organları ifade edebileceği gibi, bu şekilde yetkilendirilmemiş fiili organlarını da ifade etmektedir. Nitekim Türk doktrininde ve uygulamasında organ sıfatının tayininde maddi ölçüt dikkate alınmaktadır⁴⁶¹. Bu bakımdan, tüzel kişiliğin faaliyetlerini bağımsız ve süreklilik arz edecek şekilde yerine getiren fiili organın, tüzel kişiliğin yararına kanunun öngördüğü suçları işlemesi halinde, tüzel kişilere faaliyet izninin iptalinin uygulanabileceği düşüncesindeyiz.

Temsil ilişkisi bakımından da kanun koyucu TCK.’nın 60 ıncı maddesinde “temsilci” kavramına yer vererek, kanaatimizce iradi temsili kastetmiştir. Zira madde metninde temsil yetkisini haiz organ kavramına yer verilmiş olması, temsilci deyiimi ile iradi temsil ilişkisinin kastedildiğini göstermektedir.

g- Suçun Tüzel Kişiliğe Verilen Faaliyet İzninin Kötüye Kullanılması Suretiyle İşlenmiş Olması

Tüzel kişilere faaliyet iznini iptali tedbirinin uygulanabilmesi için, işlenen suç ile iznin kullanılması arasında nedensellik bağlantısının bulunması gerekir. Bu kapsamda işlenen suç, tüzel kişiliğin faaliyet alanıyla ilgili olmalı ve belirli bir alanda verilen faaliyet izninin kötüye kullanılması suretiyle işlenmelidir. İşlenen suçun, tüzel kişiliğin faaliyeti ile bir

⁴⁶¹ Ergün, s.190, 191.

bağlantısı bulunmaması halinde, suç dolayısıyla tüzel kişilere faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri uygulanamaz⁴⁶².

h- Suçun Tüzel Kişiliğin Yararına İşlenmesi

Tüzel kişilere güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi, suçun tüzel kişiliğin yararına olarak işlenmesine bağlıdır (TCK.m.60). Yarar kavramının geniş anlaşılması gerekir, Yarar, maddi bir menfaat olabileceği gibi, manevi bir menfaat de olabilir. Aynı şekilde yarar, doğrudan olabileceği gibi dolaylı da olabilir⁴⁶³.

İşlenen suç dolayısıyla tüzel kişiliğin yarar sağlamış olması şart değildir. Suçun, tüzel kişi yararına olarak işlenmesi ve fakat fiil nedeniyle tüzel kişiliğe herhangi bir yarar sağlanamadan eylemin teşebbüs aşamasında kalması halinde de faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri uygulanabilir.

Kanaatimizce, TCK.’nın 60 ıncı maddesinde “tüzel kişi yararına işlenen” deyiminden maksat, tüzel kişiliğin organ veya temsilcisinin suçu, tüzel kişiliğe yarar sağlamak saikıyla işlenmiş olmasıdır. Bu itibarla, suçun tüzel kişinin yararına işlenip işlenmediğinin tespitinde, failin hangi saikle hareket ettiğine bakılmalıdır. Fail, kanunda öngörülen suç tiplerini, tüzel kişiliğe yarar sağlamak maksadıyla işlememişse, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri uygulanamaz.

İzin iptali güvenlik tedbirinin uygulanabilmesi bakımından aranan “yarar” şartı, özel hükümler kısmında yer alan suç tiplerinde başka bir şart belirtilmemişse geçerli olur. Aksi halde, suç tipindeki düzenleme genel hükümlere göre özel norm niteliği taşıdığından, bu özel hükmün uygulanması gerekir. Örneğin göçmen kaçakçılığı suçunun düzenlendiği 79 uncu maddenin 4 üncü fıkrasında suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde tüzel kişi hakkında tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirinin uygulanabileceği belirtilmiştir. Bu bakımdan, faaliyet izninin iptalinin uygulanabilmesi için, göçmen kaçakçılığı suçunun bir tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması yeterli olmakta, suçun mutlaka tüzel kişiliğin yararına işlenmesi aranmamaktadır.

⁴⁶² **Bakıcı**, s.1363.

⁴⁶³ **Kangal**, “Yeni Türk Ceza Kanununda Tüzel Kişiler”, s.89.

Örneğin, ticari bir anlaşmanın ifası amacıyla Yunanistan limanından kalkan (X) A.Ş.'ye ait gemiye, Türkiye'ye kaçak yollardan girmek isteyen göçmenleri, şahsına maddi menfaat temin etmek amacıyla bindiren tüzel kişiliğin temsilcisi (A), göçmen kaçakçılığı suçundan cezalandırılır. Bu halde suç, tüzel kişiliğin yararına olarak işlenmemektedir. Ancak suç, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlendiğinden, tüzel kişiye iznin iptali güvenlik tedbiri uygulanabilecektir.

i- Suçu İşleyen Organ Veya Temsilciye İşlediği Kasıtlı Suç Nedeniyle Mahkûmiyet Kararı Verilmiş Olması

Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmedilebilmesi için, tüzel kişi organ veya temsilcisinin tüzel kişi yararına işlediği suçtan dolayı mahkûmiyete uğramış olması gerekir⁴⁶⁴. CMK. m.223/1'de hüküm çeşitleri, beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve davanın düşmesi olarak gösterilmiştir. Mahkûmiyetin dışında kanunda sayılan diğer hükümlerin verilmesi halinde, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali uygulanamayacaktır.

j- Uygulanacak Faaliyet İzninin İptali Tedbirinin İşlenen Fiille Orantılı Olması

Tüzel kişiye uygulanacak olan güvenlik tedbirleri, işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkaracaksa, hâkim somut olayın özelliklerine göre, güvenlik tedbirine hükmetmeyebilir. Kanun koyucu güvenlik tedbirinin tüzel kişiye uygulanması bakımından hâkime bir takdir yetkisi tanımıştır.

B- Faaliyet İzninin İptalinin Sonuçları

Faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri, tüzel kişinin tümüyle kapatılmasını sonuçlamaz. Bu tedbir, belirli alanda faaliyet izni verilen tüzel kişiliğin, yalnızca o alandaki faaliyet izninin iptal edilmesini gerektirir. Tüzel kişiliğin faaliyet izninin iptali, tüzel kişiliğin

⁴⁶⁴ CMK. m. 223/5'e göre "Yüklenen suçu işlediğinin sabit olması halinde, sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilir".

sona ermesi anlamına gelmemektedir. Faaliyet izninin iptaline karar verilen tüzel kişilik varlığını korumaya devam eder⁴⁶⁵.

C- Faaliyet İzninin İptalinin İnfazı

Faaliyet izninin iptali, İnfaz Tüzüğü'nün 63 üncü maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine ilişkin Mahkemece verilen ilam Cumhuriyet başsavcılığına gönderilerek, infaz defterine kaydedilir (İnfaz Tüzüğü m.63/2-a).

Cumhuriyet başsavcılığınca, güvenlik tedbirini içeren bu ilâm, tedbirin niteliğine göre tüzel kişiliğin faaliyetine izni vermeye yetkili makamlara bildirilir. Bu makamlarca yargı kararının gereği yerine getirildikten sonra, durum Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir ve ilâm iade edilir (İnfaz Tüzüğü m.63/2-b).

2- Müsadere

5237 sayılı TCK.'da düzenlenen tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinden biri de müsadere⁴⁶⁶. Müsadere, kazanç ve eşya müsadereci olarak kanunun 54 ve 55 inci maddelerinde düzenlenmiştir. TCK.'nın 60 ıncı maddesinde ise “*müsadere hükümlerinin yararına işlenen suçlarda özel hukuk tüzel kişileri hakkında da uygulanması*” öngörülmüştür.

Müsadere, 5237 sayılı TCK.'da güvenlik tedbirleri başlığı altında düzenlenmiştir. Bu bakımdan yasada müsadereci hukuki niteliği güvenlik tedbiri olarak belirlenmiştir.

A- Eşya Müsadereci

a- Genel Olarak

Eşya müsadereci⁴⁶⁷, 5237 sayılı TCK.'nın 54 üncü maddesinde; “*(1) İyiniyetli üçüncü kişilere ait olmamak koşuluyla, kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da suçtan meydana gelen eşyanın müsadereci hükmolunur. Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olması durumunda müsadere edilir.*”

⁴⁶⁵ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.957; Özgenç, s.720; Özcan, Çevre Suçlarında Şirketlerin Cezai Sorumluluğu, s.110; Kangal, “Yeni Türk Ceza Kanununda Tüzel Kişiler”, s.89;

⁴⁶⁶ Müsadere kavramı için bkz. Özgenç, s.695 vd.; Koca-Üzülmez, s.546 vd.; Hakeri, s.597 vd.

⁴⁶⁷ Eşya müsadereci için bkz. Özgenç, s.695vd.; Hakeri, s. 598 vd.; Koca-Üzülmez, s.547 vd.

(2) Birinci fıkra kapsamına giren eşyanın, ortadan kaldırılması, elden çıkarılması, tüketilmesi veya müsadereyesinin başka bir surette imkânsız kılınması halinde; bu eşyanın değeri kadar para tutarının müsadereyesine karar verilir.

(3) Suçta kullanılan eşyanın müsadere edilmesinin işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle hakkaniyete aykırı olacağı anlaşıldığında, müsadereyesine hükmedilmeyebilir.

(4) Üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşya, müsadere edilir.

(5) Bir şeyin sadece bazı kısımlarının müsadereesi gerektiğinde, tümüne zarar verilmeksizin bu kısmı ayırmak olanaklı ise, sadece bu kısmın müsadereyesine karar verilir.

(6) Birden fazla kişinin paydaş olduğu eşya ile ilgili olarak, sadece suça iştirak eden kişinin payının müsadereyesine hükmolunur” şeklinde düzenlenmiştir⁴⁶⁸.

⁴⁶⁸ TCK. Madde 55’in gerekçesinde; Müsadere ve “suç nedeniyle mülkiyetin devlete geçmesi” başlığını taşıyan yaptırımlar Tasarıda “fer’i ceza” olarak düzenlenmiştir. Bilindiği üzere müsadere, bir şeyin mülkiyetinin devlete geçmesini sonuçlayan bir yaptırımdır. Bu nedenle müsadere yanında “suç nedeniyle mülkiyetin devlete geçmesi” adıyla ayrı bir yaptırım düzenlemesi, bilimsel açıdan doğru olmadığı gibi, kavram karışıklığına da yol açabilecektir.

Ayrıca, Tasarıda müsadere yaptırımı bir “ceza” olarak öngörülmesine rağmen, “suç dolayısıyla hiç kimse mahkûm edilmese de” müsadereye hükmedilebilmesi kabul edilmiştir. Ceza niteliğindeki bir yaptırıma, bir kimsenin mahkûmiyeti olmadan başvurulamayacağı açıktır.

Belirtilen bu sakıncaların giderilmesi ve müsadereyenin Anayasada yer alan mülkiyet hakkını zedelememesi için, suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen eşyanın müsadereyesine karar verileceği kabul edilmiştir. Ancak, bunun için, eşyanın iyiniyetli üçüncü kişilere ait olmaması gerekir. Başka bir deyişle, kişinin suçun işlenmesine iştirak etmemesi, suçun işlenişinden haberdar olmaması durumunda, sahibi bulunduğu eşya bir suçun işlenmesinde kullanılmış olsa bile, müsadereye hükmedilemeyecektir. Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanmış olan eşya ise, suçun icra hareketlerine henüz başlanmamış ise, sadece bu nedenle müsadere edilemeyecektir. Ancak bu eşyanın niteliği itibarıyla kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olması durumunda müsadereyesine hükmedilecektir.

Yapılan yeni düzenleme ile getirilen temel değişiklik, müsadereyenin hukukî niteliğinin bir güvenlik tedbiri olduğunun kabul edilmesidir. İşte bu nedenledir ki, müsadereye hükmedilmesi için bir suçun işlenmesi zorunlu olmakla birlikte, bu suçtan dolayı bir kimsenin cezaya mahkûm edilmesi gerekmemektedir. Örneğin suç işlenmesinde kullanılan tehlikeli eşya, bunu kullanan fail çocuk veya akıl hastası olması nedeniyle cezalandırılmasa dahi, müsadereyesine hükmedilebilecektir.

İkinci fıkraya göre, müsadere konusu eşyanın ortadan kaldırılması, elden çıkarılması, tüketilmesi veya müsadereyesinin başka bir surette imkânsız kılınması hâlinde; bunun değeri kadar para tutarının müsadereyesine hükmedilecektir.

Üçüncü fıkrafta ise, müsadere orantılılık kuralı kabul edilmiştir. Buna göre, suçta kullanılan eşyanın müsadere edilmesinin işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle hakkaniyete aykırı olacağı anlaşıldığında, müsadereyesine hükmedilmeyecektir.

Tüzel kişiler, yetkili organ veya temsilcileri gerçek kişilerden bağımsız bir malvarlığına sahiptir. Bu nedenle tüzel kişilere özgü müsadere hükümleri, tüzel kişiliğin mülkiyetinde bulunan eşyalar hakkında uygulanır.

b- Tüzel Kişilere Eşya Müsaderesi Uygulanabilmesinin Şartları

aa- Bir Eşyanın Mevcut Olması

Müsadereden söz edebilmek için, ilk olarak müsaderenin konusunu oluşturacak bir eşyanın mevcut olması gerekir. Eşyanın kapsamı tartışmalı olmakla birlikte, taşınır veya taşınmaz belirli bir maddi varlığı bulunan ve ekonomik değere sahip olan her türlü şey eşya sayılır. Hayvanlar da eşya sayılmakla birlikte, canlı insan eşya sayılmaz. Buna karşılık, doktrinde cesedin belirli bir ekonomik değerinin olabileceği gerekçesiyle, eşya olarak kabul edilebileceği ifade edilmektedir⁴⁶⁹. Bunun dışında maddi bir varlığı bulunmayan haklar ve talepler bakımından müsadere söz konusu olamaz⁴⁷⁰.

bb- Eşyanın Tüzel Kişiliğe Ait Olması

Tüzel kişilere müsadere kararı verilebilmesi için, eşyanın tüzel kişiliğe ait olması gerekir⁴⁷¹. Suçta kullanılan eşya, tüzel kişiliğe ait olmayıp iyiniyetli üçüncü kişilere ait ise, müsadereye karar verilemez. Fakat eşyanın, tüzel kişiliğin yararına olarak suç işleyen organ veya temsilciye ya da suça iştirak eden üçüncü bir kişiye ait olması halinde, bu eşya bakımından müsadere kararı verilebilir.

cc- Eşyanın Suçla Bağlantılı Olması

Eşya hakkında müsadere kararı verilebilmesi için, eşyanın işlenen suçla bağlantılı olması gerekir. Tüzel kişilerin, yetkili organları ve temsilcileriyle hareket ederler. Tüzel kişiliğin organ veya temsilcisi, tüzel kişiliğin yararına işlediği suçlarda, tüzel kişiliğin

Maddenin dördüncü fıkrasında, yasak olan eşyanın müsaderesine ilişkin hükme yer verilmiştir. Üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşyanın, her hâlde müsaderesine hükmolunacaktır.

Beşinci fıkrafta, kısmi müsadere; altıncı fıkrafta ise, müşterek veya iştirak hâlinde mülkiyete konu olan eşyanın müsaderesi düzenlenmiştir” denilmektedir.

⁴⁶⁹ Bkz. Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.926; Gökçen, s.81; Öztürk-Erdem, n.601; Gedik, Doğan, Türk Ceza Hukukunda Müsadere, Ankara 2007, s.110.

⁴⁷⁰ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.926; Gedik, s.113.

⁴⁷¹ Bkz. Gedik, s.152.

mülkiyetinde olan eşyanın, suçta bizzat kullanılması, suçun işlenmesine tahsis edilmesi ya da suçun işlenmesi neticesinde meydana gelmiş olması gerekir (TCK m.54/1).

Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olması durumunda müsadere edilir (TCK. m.54/1).

Suçta kullanılan, suçun işlenmesine tahsis edilen veya suçun işlenmesi neticesinde meydana gelen tüzel kişiliğe ait eşyanın, ortadan kaldırılması, elden çıkarılması, tüketilmesi veya müsaderesinin başka bir surette imkânsız kılınması hâlinde; bu eşyanın değeri kadar para tutarının müsaderesine karar verilir (TCK. m.54/2).

Bir suçta kullanılmayan, suçun işlenmesine tahsis edilmeyen veya suçun işlenmesi neticesinde meydana gelmeyen, bizzatı üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşya da, müsadere edilir. Ancak bu eşyanın tüzel kişiliğe ait olması durumunda, eşyanın müsaderesine karar verilebilmesi, o suç bakımından tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceğinin belirtilmesine bağlıdır. İşlenen suç bakımından tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri öngörülmemişse, suçu işleyen yetkili organlar veya temsilciler suçtan dolayı cezalandırılırlar ancak tüzel kişiliğe ait eşya hakkında müsadere kararı verilemez (TCK m.54/4).

Tüzel kişiliğe ait eşyanın müsaderesini gerektiren bir durum ortaya çıktığında, o eşyanın, tümüne zarar verilmeksizin ilgili kısmı ayırmak olanaklı ise, sadece bu kısmın müsaderesine karar verilir (TCK. m.54/5).

dd- Suçun Kasten İşlenmiş Olması

Tüzel kişilere ait bir eşya hakkında, müsadere kararı verilebilmesi için, suçun kasten işlenmesi gerekir (TCK. m.54/1). Taksirli suçlar hakkında müsadere kararı verilemez. Diğer taraftan, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, kanunda ayrıca belirtilen hallerde uygulanabilir (TCK m.60/4). Kanunda, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabileceğinin belirtildiği suçlar, yalnızca kasten işlenebilen suçlardır. Bu itibarla, tüzel kişilere eşya müsaderesi uygulanabilmesi, kanunda belirtilen ve ancak kasten işlenebilen bu suçların işlenmesi ile gerçekleşebilir (TCK. m.60/4).

Suçun teşebbüs aşamasında kalmış olması, failin gösterdiği etkin pişmanlık nedeniyle faile ceza verilmemesi, müsadere kararının verilmesi bakımından önem arz etmez⁴⁷². Ancak hazırlık hareketleri aşamasında kalan bir eylemin varlığı halinde⁴⁷³ ya da suçun failin gönüllü vazgeçmesi nedeniyle işlenememesi durumunda işlenen bir suçtan söz edilemeyeceğinden, müsadere kararı verilemez⁴⁷⁴.

Örneğin tüzel kişiliğe ait bir gemiyle tüzel kişiliğe maddi menfaat sağlamak amacıyla, göçmenleri Yunanistan'dan Türkiye'ye getirmek üzere yola çıkan tüzel kişiliğin yetkilisi (A)'nın, gemi henüz Türkiye'ye varmadan, rotasını değiştirip Yunanistan'a geri dönmesi durumunda, göçmen kaçakçılığı suçuna gönüllü vazgeçme söz konusu olacağından, tüzel kişiye ait gemi hakkında müsadere uygulanamaz.

ee- Suçun Tüzel Kişiliğin Organları Veya Temsilcilerinin İştirakiyle İşlenmiş Olması

Tüzel kişilere müsadere tedbirinin uygulanabilmesi için, suçun özel hukuk tüzel kişinin yetkili organlarınca ya da tüzel kişi adına hareket etmeye yetkili kişilerin iştirakiyle işlenmiş olması gerekir.

TCK. m.60/1'de, iştirakiyle ifade yer aldığından, tüzel kişiliğin yetkili organının ya da temsilcisinin suçu bizzat işlemesi gerekmez. Suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan yetkili organ ya da temsilci dolaylı fail olarak sorumlu tutulduğu hallerde de, yararına suç işlenen tüzel kişiliğe müsadere güvenlik tedbiri uygulanabilir.

Yetkili organ veya temsilcinin suça müşterek fail, azmettiren ya da yardım eden olarak iştirak etmesi ve suçun tüzel kişiliğin yararına olarak işlenmesi halinde de tüzel kişilere müsadere güvenlik tedbiri uygulanabilir.

⁴⁷² Öztürk-Erdem, n.605; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.930.

⁴⁷³ Hakeri, s.598.

⁴⁷⁴ Bak. Bakıcı, s.1064; Bu takdirde, hazırlık hareketlerinin kendisi kanunda suç olarak düzenlenmişse ya da gönüllü vazgeçme anına kadarki hareketler başka bir suçu oluşturuyorsa, suçlar hakkında -tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanacağını belirtilmiş olması şartıyla- tüzel kişilere ait eşya hakkında müsadereye karar verilebilir. Gedik'e göre, suçun haksızlık muhtevasına bir etkisi olmayan gönüllü vazgeçme halinde de müsaderenin mümkün olması gerekir. Bkz. Gedik, s.191.

ff- Suçun Tüzel Kişiliğin Yararına İşlenmiş Olması

Müşadere tedbirinin uygulanabilmesi, suçun tüzel kişiliğin yararına olarak işlenmesine bağlıdır (TCK. M.60/2). Faaliyet izninin iptali güvenlik tedbirinden farklı olarak, burada tüzel kişiliğin faaliyet gösterdiği alanda suçun işlenmiş olmasına gerek olmadığı gibi, suçun faaliyet izninin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle işlenmiş olması da gerekmez.

Suçun, tüzel kişiliğin yararına olarak işlenmesinden maksat, tüzel kişiliğin suçun işlenmesi neticesinde yarar sağlamış olması değildir. Yetkili organ veya temsilcinin, suçu tüzel kişiliğe yarar sağlamak maksadıyla (saikiyla), tüzel kişiliğe ait bir eşyayı suçun işlenmesinde kullanması veya suçun işlenmesine tahsis etmesi ya da eşyanın bizzat suçtan meydana gelmesi durumunda, bu eşyanın müşaderesi söz konusu olabilir. Eşya müşaderesinin uygulanabilmesi için failin, suçu tüzel kişiliğin yararına olarak işlemiş olması yeterli olup, yararın gerçekleşmiş olması gerekmez⁴⁷⁵.

Yararın elde edilmesinin suçun tamamlanması bakımından önem arz ettiği suçlarda ise, tüzel kişi lehine yarar edilmemişse, suç teşebbüs aşamasında kalır ancak bu durum eşya müşaderesinin uygulanmasına engel teşkil etmez. Örneğin (A) limited şirketinin temsilcisi (C), şirkete alınacak yeni bilgisayarlar kaynağı oluşturması için, tüzel kişiliğe ait bozuk bilgisayarları hileli davranışlarla (K)'ya satsa, ancak (K) henüz bilgisayarların bedelini ödemediği durumu fark etse, dolandırıcılık suçu teşebbüs aşamasında kalacak fakat bu durum suçunu konusunu oluşturan ve tüzel kişiliğe ait olan bilgisayarların müşadere edilmesine engel teşkil etmeyecektir.

gg- Eşyanın İyiniyetli Üçüncü Kişilere Ait Olmaması

Tüzel kişilere müşadere güvenlik tedbirinin uygulanabilmesi için, eşyanın tüzel kişiliğe ait olması, dolayısıyla iyiniyetli üçüncü kişilere ait olmaması gerekir⁴⁷⁶. Eşyanın

⁴⁷⁵ Özcan, s.328.

⁴⁷⁶ Centel-Zafer-Çakmut'a göre, müşadere konusunda üçüncü kişilerin iyiniyeti değil, ancak suça katılma kastlarının bulunup bulunmadığı esas alınabilir.

iyiniyetli üçüncü kişilere ait olmamasından maksat, suça iştirak etmeyen ve suçun işlendiğinden habersiz olan kişilerdir⁴⁷⁷.

hh- Müsaderenin İşlenen Fiille Orantılı Olması

Eşya müsaderesinin düzenlendiği, 54 üncü maddenin 3 üncü fıkrasında müsaderenin orantılı olması aranmıştır. Orantılılık ilkesi, tüzel kişilere ait eşya hakkında uygulanacak müsadere tedbiri bakımından da öngörülmüştür. Buna göre, tüzel kişilere ait eşya hakkında müsadere güvenlik tedbirinin uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, hâkim bu tedbirlere hükmetmeyebilir (TCK m.60/3).

ii- Müsadereye Karar Verilmiş Olması

Tüzel kişiler hakkında eşya müsaderesine karar verilebilmesi için, mahkemenin buna karar vermiş olması gerekir. Müsadere kararı için, işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet kararı verilmesine gerek yoktur⁴⁷⁸. İşlenen suç dolayısıyla, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verildiği hallerde⁴⁷⁹ de (CMK. m.223/3-4) yüklenen suçun işlendiği sabit olduğundan, mahkeme müsadere kararına hükmedebilir (CMK. m.223/6). Yargılama neticesinde verilen beraat, davanın reddi, durma ve davanın düşmesi kararı verildiği hallerde, tüzel kişilere ait eşyalar hakkında müsadere kararı verilemez⁴⁸⁰.

jj- Suç Tipinde Tüzel Kişilere Özgü Güvenlik Tedbirlerinin Uygulanacağına Belirtilmiş Olması

TCK.’nın 55 inci maddesinde düzenlenen eşya müsaderesi kasten işlenebilen tüm suçlar bakımından mümkün olabilir. Ancak tüzel kişilere özgü eşya müsaderesi, istisnai olarak 60 ıncı maddede düzenlendiğinden, kanunda ayrıca belirtilen suçlar bakımından bu

⁴⁷⁷ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.929; Öztürk-Erdem, n.601.

⁴⁷⁸ Aksi yönde görüş için bkz. Öztürk-Erdem, n.606.

⁴⁷⁹ CMK. m.223/3’te ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren haller; “yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik, geçici nedenler, amirin emrini ifa, zorunluluk hali, cebir-tehdit, meşru savunmada sınırın korku, heyecan veya telaşla aşılması, kusurluluğu ortadan kaldıran hata” olarak belirtilmiştir.

CMK. m.223/4’te ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren haller; “etkin pişmanlık, şahsi cezasızlık sebebi, karşılıklı hakaret, işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı” olarak belirtilmiştir.

⁴⁸⁰ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.929.

tedbire başvurulabilir (TCK. m.60/4). Kanunda belirtilmeyen suçlar bakımından, kasten işlenen bir suçtan dolayı, tüzel kişilere ait eşya üzerinde müsadere tedbirine karar verilemez.

B- Kazanç Müsaderesi

a- Genel Olarak

Kazanç müsaderesi⁴⁸¹, 5237 sayılı TCK.’nın 55 inci maddesinde; “(1) Suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddî menfaatler ile, bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesine karar verilir. Bu fıkra hükmüne göre müsadere kararı verilebilmesi için, maddî menfaatin suçun mağduruna iade edilememesi gerekir.

(2) Müsadere konusu eşya veya maddî menfaatlere elkonulmadığı veya bunların merciine teslim edilmediği hâllerde, bunların karşılığını oluşturan değerlerin müsaderesine hükmedilir.

(3) (Ek: 26.06.2009–5918) Bu madde kapsamına giren eşyanın müsadere edilebilmesi için, eşyayı sonradan iktisap eden kişinin 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun iyiniyetin korunmasına ilişkin hükümlerinden yararlanamıyor olması gerekir” şeklinde düzenlenmiştir.

Tüzel kişiliğin yararına olarak suç işlenmesi durumunda, suçun işlenmesi ile elde edilen, suçun konusu oluşturan, suçun işlenmesi için sağlanan ve bunların değerlendirilmesi ya da dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesine karar verilebilir.

b- Tüzel Kişilere Kazanç Müsaderesinin Uygulanabilmesinin Şartları

aa- Genel Olarak

Eşya müsaderesinin şartları, uygulanabildiği ölçüde kazanç müsaderesinde de söz konusudur. Eşya müsaderesindeki bu şartlar bakımından, ilgili kısma atıf yapmakla yetiniyoruz.

⁴⁸¹ Kazanç müsaderesi için bkz. **Hakeri**, s.602 vd.; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.701; **Koca-Üzülmez**, s.549 vd.; **Özgenç**, s.699 vd.; **Demirbaş**, s.589.

bb- Suçla Bağlantılı Maddi Menfaatlerin Veya Ekonomik Kazançların Ortaya Çıkması

Tüzel kişilere özgü eşya müsaderesinden farklı olarak, kazanç müsaderesinde eşyanın suçun işlenmesinde kullanılması veya suçun işlenmesine tahsis edilmesi ya da eşyanın bizzat suçtan meydana gelmesi söz konusu değildir. Kazanç müsaderesinde suçun işlenmesi ile elde edilen, suçun konusunu oluşturan, suçun işlenmesi için sağlanan maddî menfaatlerin ya da bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesi söz konusudur.

Bu noktada eşya müsaderesinden farklı olarak, kazanç müsaderesinin uygulanabilmesi için, tüzel kişi yararına işlenen suç neticesinde tüzel kişiliğin maddi menfaati ya da ekonomik kazancı elde etmiş olması gerekir. Bu maddi menfaatler ya da ekonomik kazançlar elde edilmemişse, kazanç müsaderesinin uygulanması mümkün değildir. Bu halde şartları oluştuğu takdirde, tüzel kişilere özgü faaliyet izninin iptali ve eşya müsaderesi hükümleri uygulanabilir.

Suçun işlenmesi ile tüzel kişiliğin maddi menfaat elde etmesi durumunda, bu maddi menfaatler kazanç müsaderesine konu olabilir. Örneğin, (X) derneğinin yetkili organları tarafından belirli kişilerin dolandırılması neticesinde derneğin malvarlığına kazandırılan bir miktar paranın müsaderesi mümkündür (TCK. m.169).

Suçun konusunu oluşturan bir maddi menfaatin bulunması durumunda da, suçun konusunu oluşturan maddi menfaat müsadereye konu olabilir. Örneğin bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi, kooperatife menfaat sağlamak amacıyla düzenlediği sahte belgeler neticesinde elde ettiği parayı, çeşitli muhasebe işlemlerine tabi tutarak aklaması durumunda, suçun konusunu oluşturan maddi menfaatler kazanç müsaderesine tabi tutulabilecektir (TCK. m.282/1-5)⁴⁸².

Kazanç müsaderesi hükümleri, suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler bakımından da uygulanır. Örneğin (X) limited şirketinin banka hesabına, bazı kişilerin telefonlarının dinlenmesi amacıyla yatırılan para, suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaat sayılır ve bu para müsadere edilebilir (TCK. m.132, m.140).

⁴⁸² Artuk-Gökcen-Yenidünya, s.933.

Tüzel kişiliğin yararına olarak işlenen suç neticesinde, tüzel kişiliğin suçun işlenmesi il elde ettiği, bizzat suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatlerin değerlendirilmesi ya da dönüştürülmesi sonucunda ortaya çıkan ekonomik kazançlar da, kazanç müsadereğine konu olabilir.

Değerlendirmeden, elde edilen maddi menfaate değer kazandırılması, menfaatin kıymetlendirilmesi anlaşılmalıdır⁴⁸³. Örneğin, (Z) komandit şirketine insan ticareti yoluyla maddi menfaat sağlayan yönetim kurulu üyesi (A)'nın, elde ettiği paraları banka mevduat hesabına yatırması durumunda, yatırılan bu para kazanç müsadereğine konu olabilir.

Dönüştürme denildiğinde ise, elde edilen maddi menfaatin başka bir türde kullanılması, olduğundan başka bir şekle çevrilmesi anlaşılmalıdır⁴⁸⁴. Örneğin, (Y) limited şirketinin uyuşturucu madde ticaretinden elde ettiği, para ile şirket adına araba alınması durumunda, bu araba kazanç müsadereğine konu olabilecektir⁴⁸⁵.

cc- Maddi Menfaatin Suçun Mağduruna İade Edilememesi

Tüzel kişiliğin yararına işlenen suç neticesinde elde edilen maddi menfaatlerin kazanç müsadereğine tabi tutulabilmesi için, suçtan elde edilen maddi menfaatlerin suçun mağduruna iade edilememesi gerekir (TCK. m.55/1). Örneğin, (L) vakfının yönetim kurulu üyesi (S), derneğin karşı dairesinde bulunan, avukat (G)'ye ait hukuk bürosunun kapısından içeri girse ve burada bulunan (G)'ye ait bilgisayarı vakıfta kullanmak üzere çalsa, çalınan bilgisayar suçun mağduru olan (G)'ye iade edilebileceğinden, bu eşya üzerinde kazanç müsadereği güvenlik tedbiri uygulanamaz.

dd- Eşyayı Sonradan İktisap Eden Kişinin 22/11/2001 Tarihli Ve 4721 Sayılı Türk Medenî Kanununun İyiniyetin Korunmasına İlişkin Hükümlerinden Yararlanamıyor Olması

Türk Medeni Kanununun iyiniyetin korunmasına ilişkin hükümlerine göre, malı iyiniyetle iktisap eden kimsenin iyiniyeti korunmaktadır. Bu kapsamda, eşyayı sonradan iktisap eden kimsenin iyiniyetli olması durumunda kazanç müsadereği uygulanamaz.

⁴⁸³ Değerlendirme sözcüğü için bkz. www.tdk.gov.tr

⁴⁸⁴ Dönüştürme sözcüğü için bkz. www.tdk.gov.tr

⁴⁸⁵ Benzer örnekler için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.934.

III- DAVA VE CEZA İLİŞKİSİNİ SONA ERDİREN SEBEPLERİN TÜZEL KİŞİLERİN GÜVENLİK TEDBİRİ SORUMLULUĞUNA ETKİSİ

1- Şüpheli, Sanık veya Hükümlünün Ölümü

Soruşturma aşamasında, henüz iddianame hazırlanmadan, şüphelinin ölmesi durumunda, ceza soruşturması yapılamaz. Bu takdirde, kovuşturma olanağı bulunmadığından, Cumhuriyet Savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verir (CMK.m.172/1).

Kovuşturma aşamasında, sanığın ölmesi durumunda ise, kamu davası ortadan kalkar. Bu takdirde, mahkeme kamu davasının düşürülmesine karar verir (TCK.m.64/1, CMK.m.223/8).

Şüpheli veya sanığın ölümü, müsadere muhakemesinin yapılmasını engellemez⁴⁸⁶. Buna göre, niteliği itibariyle müsadereye tabi eşya ve maddi menfaatler hakkında davaya devam edilerek, müsadere kararı verilebilir (TCK.64/1). Şüpheli veya sanığın ölümünün, tüzel kişilere uygulanacak müsadere güvenlik tedbirine bir etkisi bulunmamaktadır. Şüpheli veya sanık ölse dahi müsadere muhakemesi yapılarak (CMK.m.256), tüzel kişilere eşya veya kazanç müsaderesi uygulanabilmesi mümkündür⁴⁸⁷. Ancak bunun için, işlendiği iddia edilen suç bakımından, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin öngörülmüş olması ve müsaderenin şartlarının gerçekleşmiş olması gerekir.

Soruşturma aşamasında şüpheli veya kovuşturma aşamasında sanığın ölümünün, tüzel kişilere uygulanacak faaliyet izninin iptaline etkisi konusunda, TCK.'da bir hüküm bulunmamaktadır. TCK.m.64'te, sanığın ölümü halinde, yalnızca müsadere hükümleri bakımından muhakemenin devam edebileceği belirtilmiştir. Nitekim, faaliyet izninin iptali güvenlik tedbirinin uygulanabilmesi için, işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet gerektiğinden (şüphelinin ölümü halinde kovuşturma yapılamadığından ve sanığın ölümü halinde de kamu davası ortadan kaldırıldığından), bu halde muhakemeye devam edilerek tüzel kişilere faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri uygulanamayacaktır.

⁴⁸⁶ Sanık ve hükümlünün ölümünün dava ve ceza ilişkisine etkisi için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.961, 962; **Öztürk-Erdem**, s.433 vd.; **Özgenç**, s.765; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.712 vd; **Demirbaş**, s.666 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.603-605; **Hakeri**, s.629 vd.; **Özbek-Kanbur- Bacaksız-Doğan-Tepe**, s.645 vd.; Şüpheli, sanık ve hükümlünün ölümünün müsadereye etkisi için bkz. **Gedik**, s.216 vd.

⁴⁸⁷ Davanın düşürülmesi dar anlamda ceza muhakemesi sona ermekle birlikte, müsadere muhakemesi diğer bir ifadeyle geniş anlamda ceza muhakemesi varlığını sürdürecektir. Bkz. **Centel-Zafer-Çakmut**, s.715.

Hükümlünün ölümü halinde ise, müsadereye ve yargılama giderlerine ilişkin olup ölümden önce kesinleşmiş bulunan hüküm infaz olunur (TCK.m.64/2). Bu nedenle, hükümlünün ölümü üzerine, tüzel kişilere yönelik kesinleşmiş bulunan bir müsadere kararı söz konusu ise, bu hüküm infaz edilir. Ancak, hükümlünün ölümünden önce tüzel kişilere yönelik kesinleşmiş bir müsadere kararı verilmemişse, hükümlünün infazından sonra verilecek bir müsadere kararı infaz edilemeyecektir⁴⁸⁸.

Hükümlünün ölümünden önce veya sonra tüzel kişiye yönelik faaliyet izninin iptali kararı verilmiş ve bu karar kesinleşmişse, hükümlünün ölümü üzerine bu kararın infaz edilebileceğini ifade etmek gerekir. Her ne kadar 64 üncü maddede faaliyet izninin iptali bakımından bir hüküm yer almamakta ise de, TCK. m.60'taki şartlar çerçevesinde, tüzel kişilere işlenen suçtan dolayı faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri uygulanabilmesi bakımından bir engel bulunmadığı düşüncesindeyiz.

2- Şikâyetten Vazgeçme

Şikâyet, ceza muhakemesi şartlarından biridir⁴⁸⁹. Şikâyete bağlı suçlarda, suçun soruşturulması ve kovuşturulması, süresi içinde şikâyete yetkili kimsenin şikâyette bulunmasına bağlıdır (TCK.m.73).

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin öngörüldüğü suçlardan “*Tehdit*” (m.106/1), “*Haberleşmenin gizliliğini ihlal*” (m.132, 139), “*Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması*” (m.133, 139), “*Özel hayatın gizliliğini ihlal*” (m.134, 139), “*Güveni kötüye kullanma*” (m.155/1), “*Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin ifşası*” (m.239/1-2), suçlarının soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlıdır.

Bu suçların işlenmesi neticesinde, şikâyet şartı gerçekleşmemişse, soruşturma yapılamaz. Şikâyet şartı gerçekleşmiş olmakla birlikte şikâyetten vazgeçme söz konusu ise, soruşturma aşamasında kovuşturmaya yer olmadığı kararı, kovuşturma aşamasında da kamu

⁴⁸⁸ Centel-Zafer-Çakmut’a göre, müsadere kararının infaz edilebilmesi için, kararın ölümden önce kesinleşmiş olmasının aranması, TCK.m.54 hükmüne ters düşmektedir. Bkz. **Centel-Zafer-Çakmut**, s.716.

⁴⁸⁹ Şikâyet kavramı ve şikâyetin dava ve ceza ilişkisine etkisi için bkz. **Centel-Zafer-Çakmut**, s.714 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.634 vd.; **Özgenç**, s.553; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.579 vd.; **Hakeri**, s.647; **Demirbaş**, s.674 vd.; **Kunter-Yenisey-Nuhoğlu**, s.673 vd.

davasının düşmesine karar verilir. Bu halde, soruşturma ve kovuşturma yapılamayacağından tüzel kişilere faaliyet izninin iptali ve müsadere güvenlik tedbirleri de uygulanamaz⁴⁹⁰.

Diğer taraftan, bu suçlardan ötürü başlayan kovuşturmada şikâyetten vazgeçilmesi halinde, tüzel kişilere uygulanan müsadere güvenlik tedbirinin sonucu olarak müsadere olunan şeyler geri alınamaz (TCK.m.74/1).

3- Af

Af, yasama ya da yürütme organı tarafından, kamu davasının düşmesi, cezanın kalkması, hafiflemesi ya da mahkûmiyetin tüm neticelerinin ortadan kalkması sonucunu doğuran idari bir tasarruftur⁴⁹¹. Af, genel af ve özel af olmak üzere iki türdür (TCK.m.65)⁴⁹².

Mahkûmiyetten önce genel af çıkarılması halinde, kamu davasının düşmesine karar verilir (TCK.m.65/1, CMK.m.223/8). Kamu davasının genel af nedeniyle düşmesi neticesinde, muhakemeye devam edilemeyeceğinden, tüzel kişilere yönelik olarak faaliyet izninin iptali⁴⁹³ kararı verilemez. Müsadere kararının verilebilmesi için mahkûmiyet şartı aranmadığından, kanaatimizce kamu davasının düşmesi halinde de müsadere muhakemesi devam ettirilerek, müsadere kararı verilebilmelidir. Ancak TCK.m.74/1’de yer alan “*genel af (...) müsadere olunan şeylerin (...) geri alınmasını gerektirmez*” hükmü uyarınca kamu davasını düşüren genel affın, müsadere muhakemesini de engelleyeceği ileri sürülmektedir⁴⁹⁴.

Genel af, mahkûmiyet hükmü verildikten sonra çıkarılmış ise, hükmolunan cezalar tüm sonuçlarıyla ortadan kalkar. Bu halde, asıl cezaya ek bir yaptırım niteliğinde olan güvenlik tedbirleri de, affın etkilenir⁴⁹⁵. Müsadere güvenlik tedbiri ise, ceza mahkûmiyetinin kanuni bir sonucu olmayıp, işlenen suç dolayısıyla hükmedilen bir güvenlik tedbidir. Bu itibarla, işlenen suç dolayısıyla mahkûmiyet hükmü verilip de, tüzel kişilere yönelik olarak

⁴⁹⁰ Şikayetin müsadereye etkisi için bkz. **Gedik**, s.230 vd.

⁴⁹¹ Affın tanımı için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.962 vd.; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.732 vd.

⁴⁹² Genel af ve özel af kavramları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Özgenç**, s.766; **Öztürk-Erdem**, s.434 vd.; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.962 vd.; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.732 vd.; **Hakeri**, s.631; **Koca-Üzülmez**, s.605 vd.; **Özbek-Kanbur- Bacaksız-Doğan-Tepe**, s.647 vd.; **Demirbaş**, s.667 vd.

⁴⁹³ Faaliyet izninin iptali için mahkûmiyet şartı gerektiğinden ve kamu davasının düşmesi sebebiyle mahkûmiyet hükmü verilemeyeceğinden, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali güvenlik tedbirinin uygulanmasına karar verilemez.

⁴⁹⁴ **Gedik**, s.222; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.737.

⁴⁹⁵ **Centel-Zafer-Çakmut**, s.737.

müsadere kararı henüz verilmemişse ya da mahkûmiyetle birlikte verilen müsadere kararı kesinleşip de infazı gerçekleşmemişse dahi müsadere kararı verilerek, tedbirinin infaz edilebileceği kanaatindeyiz⁴⁹⁶.

Ayrıca, infaz olunan müsadere tedbirinin de genel affın etkilenmesi söz konusu değildir (TCK.m.74/1). Diğer taraftan, tüzel kişilere uygulanacak faaliyet izninin iptali, hükmolunan cezanın bir sonucu olduğundan, işlenen suç dolayısıyla verilen mahkûmiyet hükmünden sonra, genel affın söz konusu olması halinde, tüzel kişilere hükmedilen faaliyet izninin iptali tedbirinin infazına da son verilir.

Özel af ise, cezanın infazına son veren ya da infaz süresini kısaltan veya cezanın türünü değiştiren af türüdür (TCK.m.65/2). Özel af mahkûmiyeti etkilememekte, yalnızca cezayı etkilemektedir. Güvenlik tedbirinin, özel affın etkilenip etkilenmeyeceği konusunda TCK.'da bir hüküm yer almamaktadır. Kanaatimizce, mahkûmiyetten önce özel affın söz konusu olması halinde, kamu davasının düşmesi söz konusu olmayacağından, davaya devam edilerek tüzel kişilere yönelik olarak faaliyet izninin iptali uygulanabilir. Özel affın, mahkûmiyet hükmünden sonra gerçekleşmesi halinde ise affın mahkûmiyeti etkilememesi sebebiyle⁴⁹⁷, tüzel kişilere yönelik olarak uygulanacak faaliyet izninin iptaline karar verilebilecektir.

Özel af halinde, müsadere güvenlik tedbirinin uygulanabilmesi bakımından bir engel bulunmamaktadır. Özel af yalnızca cezaya etki etmekte olup, mahkûmiyetten önce gerçekleşen özel affın kamu davasının devamına engel teşkil etmemekte ve mahkûmiyetten sonra gerçekleşen özel affın mahkûmiyete bağlı sonuçlara bir etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle, mahkûmiyetten önce özel affın gerçekleşmesi halinde tüzel kişilere yönelik olarak müsadere muhakemesine devam edilerek, müsadere kararı verilebilir. Mahkûmiyetin kesinleşmesinden sonra gerçekleşen özel af halinde ise müsadere kararı henüz verilmemişse, müsadere kararı verilebilir, müsadere kararı verilip de infaz edilmemişse, özel af bu kararın infazına engel teşkil etmez⁴⁹⁸. Son ihtimalde, müsadere kararı verilip de, bu karar infaz edildiği takdirde, özel affın gerçekleşmesi müsadere olunan şeylerin geri alınmasını gerektirmez (TCK.m.74/1).

⁴⁹⁶ Aksi görüş için bkz. **Gedik**, s.223.

⁴⁹⁷ **Centel-Zafer-Çakmut**, s.739; **Gedik**, s.224.

⁴⁹⁸ **Gedik**, s.224.

4- Zamanaşımı

Zamanaşımı da dava ve ceza ilişkisini sona erdiren hallerden biridir⁴⁹⁹. Dava zamaşımasının güvenlik tedbirlerine etkisi konusunda TCK.'da genel bir hüküm bulunmamaktadır⁵⁰⁰.

Dava zamaşıması, kamu davasının açılmamasını, kamu davası açılmışsa davanın düşmesini sonuçlar⁵⁰¹. Faaliyet izninin iptali güvenlik tedbiri bakımından, mahkûmiyet şart olduğundan, dava zamaşımasının söz konusu olduğu hallerde, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali güvenlik tedbirinin uygulanması imkânı da bulunmamaktadır⁵⁰².

Tüzel kişilere uygulanacak müsadere güvenlik tedbiri bakımından ise, mahkûmiyet şartı bulunmayıp, suçun işlendiğinin sabit olması yeterlidir. Kanun koyucu, kamu davasının düşmesi sonucu doğrudan hallerden yalnızca sanığın veya hükümlünün ölümü halinde müsadere muhakemesine devam edilebileceğini öngörmüştür (TCK.m.64/1).

Bu düzenlemeye göre, kamu davasının, dava zamaşımasının gerçekleşmesi neticesinde düşmesi halinde müsadere muhakemesine devam edilmemesi gerektiği sonucu, zımni bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak kanaatimizce, işlenen suçun sabit olup da, dava zamaşıması nedeniyle mahkûmiyet hükmünün verilemediği hallerde, kamu davasının düşmesi kararı ile birlikte, müsadere kararı da verilebilmelidir.

Ceza zamaşıması ise, hükmedilen cezanın belli sürelerin geçmesiyle infaz edilememesini sonuçlamaktadır⁵⁰³. Tüzel kişilere yönelik olarak öngörülen faaliyet izninin iptali için, işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet yeterli olup, cezanın infaz edilmesi gerekmez.

⁴⁹⁹ Zamaşıması kavramı ve zamaşımasının dava ve ceza ilişkisine etkisi için bkz. **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.974 vd.; **Demirbaş**, s.682 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.611 vd.; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.739 vd.; **Öztürk-Erdem**, s.436 vd.; **Hakeri**, s.635 vd.; **Özbek-Kanbur- Bacaksız-Doğan-Tepe**, s.650 vd.

⁵⁰⁰ Bu konuda müsadere güvenlik tedbiri istisnadır. TCK.'nın 70 inci maddesinde müsadereye ilişkin hükmün, kesinleşmeden itibaren yirmi yıl geçtikten sonra infaz edilemeyeceği belirtilmiştir.

⁵⁰¹ **Centel-Zafer-Çakmut**, s.742.

⁵⁰² Dava zamaşıması süresinin güvenlik tedbirlerine etkisi için bkz. **Alşahin, Mehmet Emin**, Ceza Hukukunda Zamaşıması, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2010, s.217.

⁵⁰³ Ceza zamaşıması için bkz. **Öztürk-Erdem**, n.692 vd.; **Centel-Zafer-Çakmut**, s.751 vd.; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.1014 vd.; **Demirbaş**, s.698 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.629 vd.; **Hakeri**, s.640 vd.; **Özbek-Kanbur- Bacaksız-Doğan-Tepe**, s.673 vd.

Bu bakımdan ceza zamanaşımının gerçekleşmesi, tüzel kişilere uygulanacak faaliyet izninin iptali güvenlik tedbirini engellememektedir.

Tüzel kişilere uygulanacak müsadere güvenlik tedbiri bakımından da, mahkûmiyet ya da cezanın infaz edilmesi şart koşulmamakta, suçun işlendiğinin sabit olması yeterli olmaktadır. Bu nedenle kural olarak, ceza zamanaşımının gerçekleşmesi, tüzel kişilere uygulanacak müsadere tedbirini etkilemez. Ancak TCK.'da müsadereye ilişkin özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, müsadereye ilişkin hüküm, kesinleşmeden itibaren yirmi yıl geçtikten sonra infaz edilemez (TCK.m.70).

IV- HAPİS CEZASINA SEÇENEK KURUMLARIN TÜZEL KİŞİLERİN GÜVENLİK TEDBİRİ SORUMLULUĞUNA ETKİSİ

1- Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi⁵⁰⁴, CMK.'nın 171/3 inci maddesinde düzenlenmiştir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için, diğer şartlarıyla birlikte, işlenen suçun soruşturulması ve kovuşturulmasının şikâyeteye bağlı olması ve üst sınırı bir yıl ya da daha az süreli hapis cezasını gerektiren bir suç olması gerekir.

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin öngörüldüğü suçların birçoğu re'sen soruşturulan ve kovuşturulan suçlardan olup, şikâyeteye bağlı suçlardan “*Tehdit*” suçunun cezasının üst sınırı iki yıl, “*Haberleşmenin gizliliğini ihlal*” suçunun üç yıl, “*Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması*” suçunun (TCK.m.133/1) altı ay, “*Özel hayatın gizliliğini ihlal*” suçunun iki yıl, “*Güveni kötüye kullanma*” suçunun iki yıl, “*Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin ifşası*” suçunun üç yıldır.

Bu bakımdan kamu davasının açılmasının ertelenmesi yalnızca TCK.'nın 133/1-2 üncü maddesinde düzenlenen “*Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması*” suçu bakımından söz konusu olabilir. Buna göre, 133/1-2 üncü maddedeki suçun işlenmesi nedeniyle, şartları oluştuğu takdirde kamu davasının açılmasının ertelenmesine

⁵⁰⁴ Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu için bkz. **Kunter-Yenisey-Nuhoğlu**, s.1248 vd.; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.783 vd.; **Özgenç**, s.582; **Demirbaş**, s.628 vd.; **Koca-Üzülmez**, s.605 vd.; **Özbek-Kanbur- Bacaksız-Doğan-Tepe**, s.647 vd.

karar verilebilir (CMK.m.171/3). Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez (CMK. m.171/4).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmesi halinde, suç bakımından öngörülen tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulanamaz. Ancak failin, denetim süresi içerisinde kasıtlı suç işlemesi halinde, kamu davası açılacağından ötürü, diğer şartları da gerçekleştiği takdirde, mahkûmiyet hükmü ile birlikte tüzel kişilere yönelik faaliyet izninin iptali kararı verilebilir. Müsadere güvenlik tedbiri ise, mahkûmiyet hükmüne bağlı olmayıp şartları gerçekleştiği takdirde, uygulama alanı bulabilecektir.

2- Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasına seçenек kurumlardan biridir⁵⁰⁵. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için, sanığa yüklenen suçtan dolayı mahkemece verilen sonuç cezanın iki yıl veya daha az süreli hapis ya da adli para cezası olması, sanığın daha önceden kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması, mahkemece sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurulduğunda yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması ve suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekir (CMK. m.231).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulur (CMK. m.231/8). Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülöklere aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlölükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek; cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenек yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü kurabilir (CMK. m.231/11).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesiyle, hüküm açıklanmamış olur. Tüzel kişilere yönelik olarak faaliyet izninin iptali kararı bakımından,

⁵⁰⁵ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu için bkz. **Kunter-Yenisey-Nuhoğlu**, s.1520 vd.

mahkûmiyet şartı arandığından ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla birlikte mahkûmiyet hükmü açıklanmamış olduğundan, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali tedbirinin de uygulanması söz konusu olamaz. Denetim süresi içinde sanığın, kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülöklere aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Bu durumda, mahkûmiyet hükmü ile birlikte, diğör şartları da oluştuğı takdirde, faaliyet izninin iptaline karar verilebilir.

Müşadere bakımından ise, durum farklıdır. Müsadereye karar verilebilmesi için mahkûmiyet şartı gerekmeyp, suçun işlendiğinin sabit olması yeterlidir. Bu bakımdan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması halinde, tüzel kişilere müşadere güvenlik tedbirinin uygulanmasına engel teşkil etmez.

3- Hapis Cezasının İnfazının Ertelenmesi

Hapis cezasının ertelenmesi de hapis cezasına seçenek kurumlardan biridir⁵⁰⁶. Hapis cezasında, hükmün açıklanmasının ertelenmesinden farklı olarak, mahkûmiyet hüküm verilmiştir ancak hükmün sonucu olarak ortaya çıkan cezanın infazının ertelenmesi söz konusudur. İşlediğı suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir⁵⁰⁷. Erteleme kararının verilebilmesi için kişinin, daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması ve suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceğı konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması gerekir (TCK.m.51/1).

Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir (TCK. m.51/3). Hükümlünün denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlölöklere, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi halinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir (TCK. m.51/7).

⁵⁰⁶ Hapis cezasının ertelenmesi kavramı için bkz. Öztürk-Erdem, s.364 vd.; Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.796 vd.; Centel-Zafer-Çakmut, s.622 vd.; Özgenç, s.622; Özbek-Kanbur- Bacaksız-Doğın-Tepe, s.628 vd.; Hakeri, s.573 vd.; Hafizoğulları, s.84.

⁵⁰⁷ Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediğı sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır (TCK.m.51/1).

Erteleme kararı yalnızca hapis cezalarına ilişkin olup, güvenlik tedbirleri hakkında erteleme kararı öngörülmemiştir. Bu bakımdan, tüzel kişilerin yararına olarak işlenen suçlardan ötürü, yargılama sonucunda yetkili organ ya da temsilciye hükmedilen hapis cezasının ertelenmesinin, tüzel kişilere uygulanacak faaliyet izninin iptali ve müsadere güvenlik tedbirine bir etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca, hapis cezasının infazının ertelenmesi nedeniyle belirlenen denetim süresi içerisinde, hükümlünün kasıtlı bir suç işlemesi halinden de, tüzel kişilere hükmedilen faaliyet izninin iptali ve müsadere güvenlik tedbirlerinin infazı etkilenmeyecektir.

§3. 5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNUN ÖZEL HÜKÜMLERİNDE TÜZEL KİŞİLERİN GÜVENLİK TEDBİRİ SORUMLULUĞU

5237 sayılı TCK.’da tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi, bunun yasada ayrıca belirtilmesiyle mümkündür. Bu husus, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin düzenlendiği TCK.’nın 60 ıncı maddesinin 4 üncü fıkrasında; *“Bu madde hükümleri kanunun ayrıca belirttiği hallerde uygulanır”* denilmek suretiyle ifade edilmiştir.

I- TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİNİN ÖNGÖRÜLDÜĞÜ SUÇ TİPLERİ

5237 sayılı TCK.’nın özel hükümler kısmında yer alan bazı suç tipleri bakımından, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması öngörülmüştür. TCK.’da yer alan bu suçlar; *“Soykırım”* (TCK. m.76), *“İnsanlığa Karşı Suçlar”* (TCK. m.77), *“Göçmen Kaçakçılığı”* (TCK. m.79), *“İnsan Ticareti”* (TCK. m.80), *“İnsan Üzerinde Deney”* (TCK. m.90), *“Organ veya Doku Ticareti”* (TCK. m.91), *“Tehdit”* (TCK. m.106, 111), *“Şantaj”* (TCK. m.107, 111), *“Cebir”* (TCK. m.108, 111), *“Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma”* (TCK. m.109, 111), *“Haberleşmenin Gizliliğini İhlal”* (TCK. m.132, 140), *“Kişiler Arasındaki Konuşmaların Dinlenmesi ve Kayda Alınması”* (TCK. m.133, 140), *“Özel Hayatın Gizliliğini İhlal”* (TCK. m.134, 140), *“Kişisel Verilerin Kaydedilmesi”* (TCK. m.135, 140), *“Verileri Hukuka Aykırı Olarak Verme veya Ele Geçirme”* (TCK. m.136, 140), *“Verileri Yok Etmeme”* (TCK. m.138, 140), *“Hırsızlık”* (TCK. m.141, 169), *“Güveni Kötüye Kullanma”* (TCK. m.155, 169), *“Dolandırıcılık”* (TCK. m.157, 169), *“Çevrenin Kasten Kirletilmesi”* (TCK. m.181), *“Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti”* (TCK. m.188, 189), *“Müstehcenlik Suçu”* (TCK. m.226), *“Fuhuş Suçu”* (TCK. m.227), *“Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama”* (TCK. m.228), *“İhaleye Fesat Karıştırma”* (TCK. m.235, 242), *“Edimin İfasına Fesat Karıştırma”* (TCK. m.236, 242), *“Fiyatları Etkileme”* (TCK. m.237, 242), *“Kamuya Gerekli Şeylerin Yokluğuna Neden Olma”* (TCK. m.238, 242), *“Ticarî Sır, Bankacılık Sırrı veya Müşteri Sırrı Niteliğindeki Bilgi veya Belgelerin Açıklanması”* (TCK. m.239, 242), *“Mal veya Hizmet Satımından Kaçınma”* (TCK. m.240, 242), *“Tefecilik”* (TCK. m.241, 242), *“Bilişim Sistemine Girme”* (TCK. m.243, 246), *“Sistemi Engelleme, Bozma, Verileri Yok Etme veya Değiştirme”* (TCK. m. 244, 246), *“Banka veya Kredi Kartlarının Kötüye Kullanılması”* (TCK. m.245, 246), *“Rüşvet”* (TCK. m.252, 253), *“Suçtan*

Kaynaklanan Malvarlığı Değerlerini Aklama” (TCK. m.282), *“Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak*” (TCK. m.302), *“Devlete Karşı Savaşa Tahrik*” (TCK. m.304), *“Anayasayı İhlal*” (TCK. 309) suçlarıdır.

II- SUÇ TİPLERİNDE ÖZELLİK ARZ EDEN DURUMLAR

1- Genel Olarak

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, kanunda ayrıca belirtilen hallerde uygulanabilir (TCK.m.60/4). Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması bakımından, TCK.’nın özel hükümler kısmında farklı ifadeler yer verilmiştir.

Ceza kanununun özel hükümler kısmında, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin hükmedilebileceğinin belirtildiği suçlarda, tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğunun üç şekilde ifade edildiği görülmektedir. Tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanabilmesi bakımından bir grup suç tipinde, *“suçun işlenmesi”*, bir grup suç tipinde *“suçun tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması”* ve son olarak bir kısım suçlarda ise *“işlenen suç dolayısıyla tüzel kişilerin haksız menfaat sağlamış olması”* şartı aranmıştır.

Kanaatimizce, kanun koyucunun tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması bakımından, kanunun özel hükümler kısmında farklı ifadeler yer vermiş olması, salt bir kavramsal farklılık olarak görülmemelidir. Her ne kadar bu konuda, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin düzenlendiği TCK.’nın 60 ıncı maddesinde ya da özel hükümler kısmında yer alan suç tiplerinin düzenlendiği madde metinlerinde veya gerekçelerinde, bu hususa değinilmemişse de, kanun koyucunun, özel normda kullandığı farklı deyimlerin, yasal bir sonuca bağlanabileceği ve dolayısıyla uygulamada farklılıklar yaratabileceği düşüncesindeyiz.

2- Suçun İşlenmesi Nedeniyle Tüzel Kişilere Güvenlik Tedbiri Uygulanması

TCK.’da yer alan bir grup suç tipinde, tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirinin uygulanması hususunda herhangi bir şart öngörülmemiş olup, genel olarak ilgili *“suçun işlenmesiyle tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerine hükmedileceği”* belirtilmiştir.

Kanunda yer alan “soykırım, insanlığa karşı suçlar, örgüt, insan ticareti, haberleşmenin gizliliğini ihlal, kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması, özel hayatın gizliliğini ihlal, kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme, verileri yok etmeme, müstehcenlik, fuhuş, kumar oynanması için yer ve imkân sağlama, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak, devlete karşı savaşa tahrik, anayasayı ihlal suçlarında” bu suçlardan dolayı tüzel kişilere güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi bakımından herhangi bir şart aranmamıştır.

Bu kapsamda, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde ya da tüzel kişiliğin yararına “Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar”, “Özel Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar”, “Genel Ahlaka Karşı Suçlar”, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”ın işlenmesi dolayısıyla, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi bakımından özel hükümlerde herhangi bir özellik öngörmemiştir. Bu itibarla, bu suçlar nedeniyle tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri uygulanabilmesi için, genel hüküm niteliğinde olan TCK.’nın 60 ıncı maddesinde yer alan şartların gerçekleşmesi gerekmektedir.

3- Suçun Tüzel Kişiliğin Faaliyeti Çerçevesinde İşlenmiş Olması Nedeniyle Tüzel Kişilere Güvenlik Tedbiri Uygulanması

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin öngörüldüğü bir grup suç tipinde ise, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması bakımından, ilgili suçun “tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması” aranmıştır. Kanunda yer alan bu suçlar, “göçmen kaçakçılığı, insan üzerinde deney, organ veya doku ticareti, çevrenin kasten kirletilmesi ve uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçları”dır.

Bu gruptaki suçlar incelendiğinde ise, bu suçların tüzel kişiliğin yetkili organ ya da temsilcisi olan gerçek kişilerce, tüzel kişilik perdesinin arkasına gizlenmek suretiyle kolayca işlenebildiği ve bunun sonucu olarak suçu işleyen failin daha zor tespit edilebildiği değerlendirilmesi yapılabilir.

Gerçekten de, bu suçlarda, suçu işleyen tüzel kişiliğin yetkili organında yer alan ya da temsilcisi olan gerçek kişinin tespit edilebilmesi daha zordur. Örneğin, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde yapılan taşımacılık sırasında, göçmen kaçakçılığı ya da organ veya

doku ticareti yapılması ya da tüzel kişiliğin faaliyeti alanı çerçevesinde çevrenin kirletilmesi hallerinde, suçun faili olan tüzel kişilik yetkilisi ya da temsilcisi gerçek kişinin belirlenebilmesi uygulamada sıkıntı yaratmaktadır.

Bu itibarla, söz konusu suçlarda, suçun faili olan tüzel kişiliğin organ veya temsilcisinin belirlenebilmesindeki zorluk nedeniyle, tüzel kişilerin tehlikeli halinin daha fazla ortaya çıktığı ve bunun sonucu olarak tüzel kişilere güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesinin kolaylaştırıldığı, bu kapsamda söz konusu suçların tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmesinin, tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanması açısından yeterli görüldüğü ifade edilebilir.

4- Suçun İşlenmesi Neticesinde Haksız Menfaat Sağlayan Tüzel Kişilere Güvenlik Tedbiri Uygulanması

Son kategoride yer alan suç tiplerinde ise, tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğu bakımından, ilgili suçtan ötürü *“tüzel kişiliğin yararına haksız bir menfaatin sağlanmış olması”* aranmıştır.

Buna göre kanunda yer alan *“tehdit, şantaj, cebir, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, hırsızlık, güveni kötüye kullanma, dolandırıcılık, “ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, fiyatları etkileme, kamuya gerekli şeylerin yokluğuna neden olma, ticarî sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması, mal veya hizmet satımından kaçınma, tefecilik, bilişim sistemine girme, sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme, banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması, rüşvet”* suçları bakımından tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri uygulanabilmesi için, bu suçlardan dolayı tüzel kişiliğin yararına haksız bir menfaatin sağlanmış olması gerekmektedir.

Bu gruptaki suçların özelliklerine bakıldığında, hürriyete, malvarlığına, ekonomik ve ticari hayata ve bilişim sistemlerine karşı suçlardan oluştuğu, bu suçların günlük hayatta sık rastlanılan suçlardan olduğu, ayrıca bu suçların fail ya da faillerinin tespitinin nispeten daha kolay olduğu görülmektedir.

Kanaatimizce, kanun koyucu bu gruptaki suçların işlenebilmesindeki kolaylık sebebiyle, tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğunu daraltmış ve güvenlik tedbirlerinin

uygulanabilmesini, işlenen suçtan dolayı tüzel kişiliğin haksız bir menfaat sağlamış olmasına bağlamıştır. Dolayısıyla, tedbirin uygulanabilmesi bakımından, bu gruptaki suçların söz konusu olduğu hallerde, genel nitelikteki TCK.'nın 60 ıncı maddesinde belirtilen suçun tüzel kişiliğin yararına işlenmesi şartının yanı sıra, işlenen suç dolayısıyla tüzel kişiliğin haksız bir menfaat sağlamış olması şartı aranacaktır.

İfade etmek gerekir ki, son grup suç tiplerinin tamamlanıp da, tüzel kişilerin haksız menfaat sağlamadığı ya da suçların teşebbüs aşamasında kaldığı durumlarda, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulanamayacaktır. Örneğin (Y) tüzel kişiliğinin yararına olarak bir oto galerisinden araba çalan, şirket temsilcisi (A)'nın, henüz söz konusu arabayı tüzel kişiliğin malvarlığı değerine katmamış olması ya da söz konusu hırsızlık eyleminin icrası sırasında polis ekiplerinin müdahalesi üzerine suçun teşebbüs aşamasında kalması hallerinde, tüzel kişiliğin yararına işlenen suçtan dolayı henüz tüzel kişilik lehine haksız bir menfaat sağlanamamış olduğundan, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulanamayacaktır.

§4. ÖZEL CEZA KANUNLARINDA TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU

I- GENEL OLARAK

5237 sayılı TCK.’nun 5 inci maddesinde; *“Bu Kanunun genel hükümleri, özel ceza kanunları ve ceza içeren kanunlardaki suçlar hakkında da uygulanır”* denilmek suretiyle, genel nitelikteki TCK.’nun genel hükümlerinin, ceza içeren diğer yasalardaki suçlar hakkında da uygulanacağı belirtilmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, özel ceza kanunlarında da, yeni ceza kanununa uyum sağlanması amacıyla çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden biri de tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkindir.

Bu kapsamda, muhtelif özel ceza kanunlarındaki bazı suçlar bakımından, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri getirilerek, 5237 sayılı TCK.’nun tüzel kişilere özgü benimsediği sorumluluk sistemine uyum sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda, önemli olduğunu düşündüğümüz, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 5941 sayılı Çek Kanunu, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda, konuya ilişkin yer alan düzenlemelere temas edeceğiz.

II-5846 SAYILI FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNU

Fikri ve Sanat Eserleri Kanununda, 23.01.2008 tarih ve 5728 sayılı yasa ile getirilen değişiklik öncesinde suçun failini düzenleyen mülga 74 üncü⁵⁰⁸ maddede, kanunun 71, 72 ve 73 üncü maddelerinde cezai yaptırım altına alınan eylemlerin kimler tarafından

⁵⁰⁸ 5728 sayılı Kanunla mülga edilen FSEK.’in 74 üncü maddesinde; *“71, 72, 73 ve 80 inci maddelerde sayılan suçlar, hizmetlerini ifa ettikleri sırada bir işletmenin temsilcisi veya müstahdemleri tarafından işlenmiş ise, suçun işlenmesine mani olmıyan işletme sahibi veya müdürü yahut her hangi bir nam ve sıfatla olursa olsun işletmeyi fiilen idare eden kimse de fail gibi cezalandırılır. Cezayı mucip fiil işletme sahibi veya müdürü yahut işletmeyi fiilen idare eden kimse tarafından emredilmiş ise bunlar fail gibi; temsilci veya müstahdem ise, yardımcı gibi cezalandırılır.*

Temsil edilmesinin kanuna aykırılığını bildiği bir eserin umuma gösterilmesi için karşılıklı veya karşılıksız olarak bir mahalli tahsis eden veya böyle bir eserin temsilinde vazife veya rol alan kimse, yardımcı olarak cezalandırılır.

Bir tüzelkişinin işleri çevrilirken 71, 72, 73 ve 80 inci maddelerde sayılan suçlardan biri işlenirse; masraf ve para cezasından tüzelkişi diğer suçlularla birlikte müteselsilen mesuldür” denilmekteydi.

gerçekleştirilebileceği, dolayısıyla kimlerin suç faili olabileceği bizzat belirtilmekteydi. Ancak daha sonradan yapılan değişikliklerle 74 üncü madde yürürlükten kaldırılmıştır.

Bilindiği gibi, 5237 sayılı TCK.'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, kanunun genel hükümler kısmında yer alan düzenlemeler, özel ceza kanunlarındaki suçlar bakımından da uygulama alanı kazanmıştır (TCK. m.5).

5728 sayılı yasadan önce yürürlükte bulunan FSEK.'in 74 üncü maddesinde yer alan *“Bir tüzelkişinin işleri çevrilirken 71, 72, 73 ve 80 inci maddelerde sayılan suçlardan biri işlenirse; masraf ve para cezasından tüzelkişi diğer suçlularla birlikte müteselsilen mesuldür”* hükmü nedeniyle, 765 sayılı TCK.'da yer alan objektif sorumluluğa istinaden, fikri suçlar bakımından da tüzel kişiler aleyhine para cezasına hükmedilebiliyordu⁵⁰⁹.

Ancak 5237 sayılı yasada objektif sorumluluğun terk edilmesi ve tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi nedeniyle, FSEK.'in 74 üncü maddesi, TCK.'nın benimsediği yeni sistemle örtüşmüyordu. 5728 sayılı yasa ile 74 üncü maddenin kaldırılması, bu çelişkiyi ortadan kaldırmış ve fikri suçlar bakımından tüzel kişilerin cezai sorumluluğu ortadan kaldırmıştır⁵¹⁰. Bu hükmün kaldırılmasıyla birlikte, tüzel kişilerin Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda düzenlenen suçların faili olamayacağı,⁵¹¹ bu suçlardan dolayı ancak suçu işleyen gerçek kişilerin cezalandırılabilmesini belirtmeliyiz⁵¹².

Fikri suçları işleyen gerçek kişiler, bir tüzel kişiliğin organında yer alabileceği gibi, tüzel kişilerin temsilcisi de olabilir. Bu hallerde, fiili işleyen gerçek kişiler, suç tipinde yer alan cezai yaptırımlara maruz kalır. Bu suçların bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında TCK.'da yer alan tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunacaktır (FSEK. m.81/14)⁵¹³.

FSEK.'da, gerek gerçek kişiler gerekse tüzel kişiler bakımından idari yaptırımlar öngörülmemiş olup, yalnızca cezai nitelikteki yaptırımlara yer verilmiş, tüzel kişiler bakımından da kendilerine özgü güvenlik tedbirleri öngörülmüştür.

⁵⁰⁹ **Şahin, Ayşenur**, Fikri Hukukta Eser Sahibinin Mali Haklarının Korunması, İstanbul, 2010, s.203.

⁵¹⁰ **Dalyan, Şener**, Bilgisayar Programlarının Fikri Hukukta Korunması, Ankara, 2009, s.261.

⁵¹¹ **Yazıcıoğlu, Yılmaz**, Fikri Mülkiyet Hukukundan Kaynaklanan Suçlar, İstanbul 2009, s.186, 200, 223, 244, 259, 286, 309, 368, 424, 447,.

⁵¹² **Öztan, Fırat**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara 2008, s.687; **Şahin**, s.203; **Dalyan**, 261, 262.

⁵¹³ **Şahin**, s.204.

Fikri suçlardan ve özellikle tüzel kişilik perdesi altından işlenen suçlardan ötürü, tüzel kişilerin yararına olarak büyük miktarda haksız kazançların oluşabileceği göz önüne alınarak, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin yanında, tüzel kişilere idari para cezalarının da uygulanması ileri sürülmüş ve bu suretle fikri suçlara caydırıcılığın artırılabilceği idare edilmiştir⁵¹⁴.

Kanaatimizce, fikri suçları bakımından adli ceza yaptırımların öngörülmesi, suçların caydırıcılığı bakımından yeterli olmaktadır. Suçun tüzel kişiliğın yararına olarak işlenmesi durumunda da, tüzel kişilere faaliyet iznini iptali ve müsadere güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesinin, idari para cezalarından daha etkili olduğunu ifade etmek gerekir. Zira, fikri suçlar nedeniyle tüzel kişiliğın yararına bir menfaat sağlanmışsa, haksız menfaat teşkil eden eşyanın ya da kazancın müsadere yoluyla, bu ihtiyaç giderilebilecektir.

III- 2499 SAYILI SERMAYE PİYASASI KANUNU

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununda düzenlenen suçlar bakımından, tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu öngörülmemiştir. Söz konusu suçlar bakımından, yalnızca gerçek kişiler cezalandırılabilirler.

Diğır taraftan tüzel kişilere yönelik olarak idari cezalar öngörülmüştür. Buna göre, SPK.na dayanılarak yapılan düzenlemelere, belirlenen standart ve formlara ve Kurulca alınan genel ve özel nitelikteki kararlara aykırı hareket ettiğı tespit edilen gerçek kişiler ve tüzel kişilere, gerekçesi belirtilmek suretiyle Kurul tarafından onbeşbin Türk Lirasından yüzbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilebilmektedir (SPK. m.47-A).

IV- 5941 SAYILI ÇEK KANUNU

5941 sayılı Çek Kanununda, tacir tüzel kişi veya onun faaliyetleri ile ilişkilendirilmek kaydıyla, tüzel kişinin gerçek kişi ortakları, ortakların ilgili bulunduğı veya tüzel kişinin veya ortaklarının etkisi altında bulundurduğu gerçek kişiler ile tüzel kişinin yönetim organında görev alan veya temsilcisi sıfatını taşıyan gerçek kişiler adına açılmış olan çek hesaplarının, tacir tüzel kişiye ait kabul edileceğı düzenlenmiştir (Çek K. m.4/2).

⁵¹⁴ **Dalyan**, s.262.

Bu düzenlemeyle birlikte, tüzel kişi tacirin gerçek kişi ortaklarına ait çek hesaplarını, tüzel kişi tacire ait kabul etmek suretiyle, tüzel kişinin çek hesabından ödenemeyen çeklerin, gerçek kişi ortaklara ait çek hesaplarından ödenmesinin önü açılmış ve gerçek kişi ortakların hukuki sorumluluk alanı genişletilmiştir⁵¹⁵.

5941 sayılı Çek Kanununun düzenlemesine göre, karşılıksız çek düzenleme fiillerinden ötürü ancak gerçek kişilerin cezai sorumluluğu bulunmaktadır. Karşılıksız çek düzenleme suçunda, çek hesabı sahibinin tüzel kişi olması hâlinde, bu tüzel kişinin malî işlerini yürütmekle görevlendirilen yönetim organının üyesi, böyle bir belirleme yapılmamışsa yönetim organını oluşturan gerçek kişi veya kişiler cezalandırılırlar (Çek K. m.5/1-2)⁵¹⁶.

Kanunun 5 inci maddesinin 4 üncü fıkrasında ise; *“Karşılıksız çek düzenleyen, adına karşılıksız çek düzenlenen ve ileri düzenleme tarihli çek üzerinde yazılı tarihe göre kanunî ibraz süresi içinde ibrazında, karşılığını ilgili banka hesabında bulundurmamayan gerçek ve tüzel kişi hakkında, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının talebi üzerine, sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde resen mahkeme tarafından, karşılıksız çıkan her bir çekle ilgili olarak, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilir”* şeklinde düzenlenmiştir.

Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının hukuki niteliği koruma tedbiridir⁵¹⁷. Ancak Yargıtay 10. CD.’nin, 2007/22854 E., 2010/199 K. sayılı, 18.01.2010 tarihli kararında,

⁵¹⁵ Bkz. **Topçuoğlu, Metin**, “Yeni Çek Kanunu’na Göre Tüzel Kişileri Temsilen Çek Düzenlenmesi ve Sonuçları”, GÜHFD., C.:XIV, Y.:2010, S.:2, s.142 vd.; **Ulusoy, Erol E.**, “Çek Kanunu Tüzel Kişilik Perdesini Aralıyor”, İNÜHFD, C.:1, S.:1, 2010, s.72.

⁵¹⁶ 5941 sayılı Çek Kanununun “Ceza sorumluluğu, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı” başlıklı 5 inci maddesinin 1 ve 2 nci fıkralarında; *“(1) Üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanunî ibraz süresi içinde ibrazında, çekle ilgili olarak karşılıksızdır işlemi yapılmasına sebebiyet veren kişi hakkında, hamilin şikâyeti üzerine, her bir çekle ilgili olarak, binbeşyüz güne kadar adli para cezasına hükmolunur. Ancak, hükmedilecek adli para cezası, çek bedelinin karşılıksız kalan miktarından az olamaz. Mahkeme ayrıca, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağına; bu yasağın bulunması hâlinde, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının devamına hükmeder. Bu davalar, çekin tahsil için bankaya ibraz edildiği veya çek hesabının açıldığı banka şubesinin bulunduğu yer ya da hesap sahibinin yahut şikâyetçinin yerleşim yeri mahkemesinde görülür.*

(2) Birinci fıkra hükmüne göre çek karşılığını ilgili banka hesabında bulundurmamakla yükümlü olan kişi, çek hesabı sahibidir. Çek hesabı sahibinin tüzel kişi olması hâlinde, bu tüzel kişinin malî işlerini yürütmekle görevlendirilen yönetim organının üyesi, böyle bir belirleme yapılmamışsa yönetim organını oluşturan gerçek kişi veya kişiler, çek karşılığını ilgili banka hesabında bulundurmamakla yükümlüdür (...)” denilmektedir.

⁵¹⁷ Bkz. **Kunter, Nurullah- Yenisey, Feridun, Nuhoglu, Ayşe**, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Bası, İstanbul 2010.

çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı güvenlik tedbiri olarak belirtilmiştir⁵¹⁸. Kanaatimizce de, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı, Çek Kanununun düzenlemesine göre, bir koruma tedbiri niteliğindedir. Nitekim, bu karara soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine Sulh Ceza Hakimi tarafından da karar verilebilmesi, tedbirin hukuki niteliğinin koruma tedbiri olduğunu göstermektedir.

V- 5411 SAYILI BANKACILIK KANUNU

Bankacılık Kanunu'nun 7 nci maddesine göre, Türkiye'de kurulacak bir bankanın Anonim Şirket şeklinde kurulması şarttır⁵¹⁹. Bu nedenle, bankalar zorunlu birer anonim şirket olarak kurulurlar. Bu özelliğiyle bankaların hukuki niteliğinin, özel hukuk tüzel kişiliği olduğu ifade edilmelidir.

Bankacılık Kanununda, bankalara yönelik olarak idari ve adli ceza yaptırımları öngörülmüştür. Kanunun 146 ncı maddesinde, kuruluşlara ilişkin idari para cezaları düzenlenmiştir. Kuruluş deyimi, kanunun 2 nci maddesinde kredi kuruluşu olarak ifade edilmiştir. Kredi kuruluşları deyiminden ise, mevduat bankaları ve katılım bankaları anlaşılmaktadır. (Bank. K.m.2)

Kanunun, “İlgili kişilere ilişkin idari para cezaları” başlıklı 147 nci ve “Sınırlamalara, kararlara ve düzenlemelere aykırı hareketler dolayısıyla idarî para cezaları” başlıklı 148 inci maddelerinde yer verilen idari para cezalarının muhatabı olarak, “ilgili gerçek ve tüzel kişi” deyimine yer verilmiştir⁵²⁰.

Kanunun, “Savunma hakkı ve kapatma kararı” başlıklı 149 uncu maddesinin 2 nci fıkrasında ise; *“Bu Kanunun 13 üncü maddesi hükümlerine aykırı olarak yurt içinde açılan şube ve temsilcilikler hakkında 146 ncı maddenin birinci fıkrasının (a) bendi hükümleri uygulanmakla birlikte, bunlar Kurumun talebi üzerine valiliklerce geçici veya sürekli kapatılabilir”* denilmektedir. Kanun koyucu, 149 uncu maddede, kanuna aykırı olarak açılan şube ve temsilcilikler hakkında kapatma cezası öngörmüştür. Buradaki kapatma cezası,

⁵¹⁸ Karar için bkz. Kazancı İçtihat Bankası.

⁵¹⁹ Bankaların, anonim şirket olarak kurulma zorunluluğu için bkz. **Özkurt, Ayşegül**, Bankacılık Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İstanbul 2010, s.106, 107; Ayrıca bkz. **Donay, Süheyl**, Bankacılık Ceza Hukuku, İstanbul, 2007, s.10, 11.

⁵²⁰ Bankacılık Kanununun 146, 147 ve 147 nci maddelerine göre, bu maddelerde alan idari para cezalarını verme yetkisi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kuruluna aittir.

Kurumun talebi üzerine valiliklerce verilebildiğinden, bu cezanın idari nitelikte bir ceza olduğu belirtilmelidir.

Bankacılık Kanununun 150 ve 161 inci maddeleri arasında ise suçlar düzenlenmiştir⁵²¹. İzinsiz faaliyette bulunmak suçunun⁵²² düzenlendiği 150 nci maddenin 1 inci fıkrasında, kanuna göre alınması gereken izinleri almaksızın banka gibi faaliyet gösteren ya da mevduat kabul eden yahut katılım fonu toplayan gerçek kişiler ile tüzel kişilerin görevlilerinin cezalandırılacağı belirtilmiştir. Maddenin devamında ise, *“suçun bir işyeri bünyesinde işlenmesi hâlinde bu işyerlerinin bir aydan bir yıla kadar, tekerrür hâlinde ise sürekli olarak kapatılmasına karar verilebilir”* denilmektedir.

Maddenin ikinci fıkrasında da Kanuna göre alınması gereken izinleri almaksızın ticaret unvanlarında, her türlü belge, ilân ve reklamlarında veya kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda banka adını ya da banka gibi faaliyet gösterdikleri ya da banka gibi mevduat veya katılım fonu topladıkları izlenimini uyandıracak söz ve deyimleri kullanan gerçek kişiler ile tüzel kişilerin görevlilerin cezalandırılması öngörülmüştür. Bu suç nedeniyle de, *“işyerlerinin bir aydan bir yıla kadar, tekerrür hâlinde ise sürekli olarak kapatılmasına karar verilebilir”* denilmek suretiyle, 1 inci fıkradaki duruma paralel bir düzenlemeye yer verilmiştir.

İfade etmek gerekir ki, maddede sözü edilen kapatma yaptırımı, bir suça karşılık öngörüldüğünden, hukuki niteliği itibariyle güvenlik tedbiridir. Maddede, kapatma yaptırımı öngörülen işyerlerinin bir tüzel kişiliği bulunmamaktadır⁵²³. Bu bakımdan söz konusu güvenlik tedbiri, tüzel kişilere özgü olarak TCK.’nın 60 ıncı maddesinde öngörülen iznin iptali güvenlik tedbirinden farklıdır. Faaliyet izninin iptali, bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı

⁵²¹ Bankacılık Kanununda; *“İzinsiz faaliyette bulunmak”* (m.150), *“Mevduat ve katılım fonu sahiplerinin haklarını engellemek”* (m.151), *“Düzeltilici, iyileştirici ve kısıtlayıcı önlemleri almamak”* (m.152), *“Yetkili merciler ile denetim görevlilerince istenen bilgi ve belgeleri vermemek ve görevlerini yapmalarını engellemek”* (m.153), *“Belgelerin saklanması yükümlülüğüne aykırı davranmak”* (m.154), *“Gerçeğe aykırı beyanda bulunmak”* (m.155), *“İşlemlerin kayıt dışı bırakılması ve gerçeğe aykırı muhasebeleştirme”* (m.156), *“İtibarın zedelenmesi”* (m.158), *“Sırların açıklanması”* (m.159), *“Zimmet”* (m.160) suçları düzenlenmiştir.

⁵²² İzinsiz faaliyet bulunmak suçu için bkz. **Donay**, Bankacılık Ceza Hukuku, s.59.

⁵²³ Bkz. **Donay**, Bankacılık Ceza Hukuku, s.59.

suçlardan mahkûmiyet halinde verilir iken, Bankacılık Kanununda yer alan kapatma yaptırımını, 150 nci maddedeki suçların gerçek kişilerce veya tüzel kişilerin görevlilerince bir işyeri bünyesinde işlenmesi halinde söz konusu olur.

Bankacılık Kanununun, 6111 sayılı kanunun 149 uncu maddesiyle getirilen, Ek 1 inci maddesinde Risk Merkezine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Maddenin 1 inci fıkrasına göre Risk Merkezi, Türkiye Bankalar Birliği nezdinde, kredi kuruluşları ile Kurulca uygun görülecek finansal kuruluşların müşterilerinin risk bilgilerini toplamak ve söz konusu bilgileri bu kuruluşlar ile gerçek veya tüzel kişilerin kendileriyle ya da onay vermeleri koşuluyla özel hukuk tüzel kişileri ile de paylaşılmasını sağlamak üzere kurulan birimdir. Maddenin 9 uncu fıkrasında da, Risk Merkezinin bütün işlem ve kayıtlarının gizli olduğu belirtilmiştir.

Kanunun Ek 1 inci maddesinin 10 uncu fıkrasında ise, *“Risk Merkezi nezdinde bulunan sır niteliğindeki bilgileri, bu konuda kanunen yetkili kılınan mercilerden başkalarına açıklayanlar, hukuka aykırı olarak kendisi ya da başkası yararına kullananlar, yayanlar, verenler, aktaranlar veya ele geçirenler hakkında 159⁵²⁴ uncu madde hükümleri uygulanır. Bu fıkra tanımlanan suçların bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında Türk Ceza Kanununun tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur”* denilmek suretiyle, tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğu, söz konusu fiillerin tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmesine bağlanmıştır.

⁵²⁴ Bankacılık Kanununun “Sırrın Açıklanması” başlıklı 159 uncu maddesinde; *Bu Kanunun 73 üncü maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen yükümlülüğe uymayanlar için bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bin günden ikibin güne kadar adli para cezası hükmolunur. Banka ve müşterilere ait sırları açıklayan üçüncü kişiler hakkında da aynı cezalar uygulanır.*

Yukarıdaki fıkra belirtilen kimseler sırları kendileri ya da başkaları için yarar sağlamak amacıyla açıklamış olursa verilecek cezalar altıda bir oranında artırılır. Ayrıca, fiilin önemine göre sorumluların bu Kanun kapsamına giren kuruluşlarda görev yapmaları, iki yıldan aşağı olmamak üzere geçici veya sürekli olarak yasaklanır” denilmektedir.

VI- 213 SAYILI VERGİ USUL KANUNU

Vergi suçları, vergi mevzuatına uyma zorunluluğu altında bulunan kişilerin vergi kanunlarındaki hükümlere aykırı hareket, devletin vergi kaybına yol açan ve kamu düzenini bozan, kanunda yaptırım altına alınmış hukuka aykırı fiillerdir⁵²⁵.

Vergi suç ve cezaları, devletin en büyük gelir kaynağı olan vergilerin devlete eksiksiz bir biçimde ödenmesi ve devletin ekonomik istikrarının sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan vergi suçlarının ihdası ile devletin ve kamunun ekonomik yararları⁵²⁶ korunmak istenmiştir⁵²⁷.

Vergi suç ve cezaları 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun dördüncü kitabında düzenlenmiştir. Vergi Usul Yasasında 5728 sayılı yasa ile yapılan değişiklik öncesinde, idari suçlar ve adli suçlar bir başlık altında düzenlenmişti. Ancak 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK. ile birlikte suç ve kabahatlerin farklı kanunlarda yer alması nedeniyle, Vergi suç ve cezalarında da 5728 sayılı yasa ile, yeni TCK. sistemine buna paralel düzenlemeler getirilmiştir⁵²⁸.

⁵²⁵ Vergi, kamu hizmetlerine harcanmak için hükümetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı malların fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı paradır. Bkz. www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 09.01.2011), **Uysal, Mehmet**, “Yeni Yasaların Işığında Vergi Kaçakçılığı Suçları”, İBD., C:83, S.2009/3, s.1; Vergi suçu, 1947 tarihli Vergi Usul Kanunu Tasarısının gerekçesinde “Vergi Kanunlarının koyduğu vazife ve mecburiyetlerin mükellefler tarafından cezayı icap ettirecek şekilde yerine getirmemesi vergi suçudur” şeklinde tanımlanmıştı. Eski Türk Ceza yasasının öngördüğü suç sistemine paralel olarak vergi cezası öngörülen tüm davranışlar bakımından vergi suçu kavramı kullanılmakta idi. Ancak 5237 sayılı TCK.nun getirdiği suç-kabahat ayrımı ile birlikte, Vergi Usul Yasası'nda da yeni sisteme paralel birtakım değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerde temel olarak, ceza hukuku anlamında yaptırım öngörülen fiiller vergi suçu adı altında düzenlenerek, bu fiillere 5237 sayılı TCK.'da düzenlenen hapis ve adli para cezası yaptırımları öngörülmüştür. Diğer taraftan suç olarak düzenlenmeyen bazı fiiller kabahat olarak düzenlenmiş ve bu fiiller bakımından idari yaptırım öngörülmüştür. Daha fazla bilgi için bkz. **Taşdelen, Aziz**, Vergi Usul Kanunu Yönünden Vergi Kabahatleri, Ankara, 2010, s.9, 10; Ayrıca bkz. **Taş, Fatma**, Vergi Mahremiyetinin İhlali Suçu, Ankara 2008, 50; **Çomaklı, Şafak Ertan**, Vergi Ceza Hukukunda Mahsus Suç, Ankara 2008, s.19.

⁵²⁶ Vergiler devletin en büyük gelir kaynağı olup, devletin topluma hizmet edebilmesinin de en önemli mali kaynağını teşkil eder. Bu bakımdan vergi suçlarının devleti ekonomik olarak zarara uğratması ve faillerin haksız kazanç elde etmesi nedeniyle, vergi ziyana yol açan fiiller cezalandırılmıştır.

⁵²⁷ **Donay, Sühely**, Ceza Mahkemesinde Yargılanan Vergi Suçları, İstanbul 2008, s.12.

⁵²⁸ **Taşdelen**, s.9 vd.

Yeni TCK. sisteminde suç ve kabahatlerin ayrılması, Vergi mevzuatında da suç ve kabahatlerin farklı başlıklarda düzenlenmesine yol açmış ve bu suretle yeni yasanın öngördüğü sisteme uyum sağlanmıştır⁵²⁹.

5728 sayılı yasa ile yapılan değişikliğin bir sonucu olarak, Vergi Usul Kanununda adli cezalar ve idari cezalar olmak üzere iki tür yaptırım sistemi benimsenmiştir⁵³⁰. Buna göre vergi ziyai kabahati ve usulsüzlük kabahatleri şeklinde ortaya çıkan vergi kabahatleri⁵³¹ hakkında idari yaptırımlar benimsenmiş, kabahatler dışında kalan ve suç olarak düzenlenen fiiller bakımından ise adli yaptırımlar öngörülmüştür⁵³².

Vergi Hukukunda mükellef, devlet maliyesi için vergi verme yükümlülüğü altında olan kimse ya da kuruluş olarak tanımlanmaktadır⁵³³. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 8 inci maddesine göre vergi mükellefi, verginin ödenmesi bakımından vergi dairesine muhatap olan gerçek ve tüzel kişilerdir.

Tüzel kişilerin, kendilerini oluşturan organlar ya da temsilciler aracılığı ile hareket ederler. Dolayısıyla, tüzel kişiliğin iradesi, esasen tüzel kişiliğin yetkili organlarının iradesidir. Buna karşın, vergi hukukunda vergi verme ödevi hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler bakımından öngörülmüştür.

Vergi Usul Kanunu, tüzel kişileri de vergi mükellefi olarak tanımlamış ve böylece tüzel kişilik perdesi arkasında yapılabilecek ihlallerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Ancak VUK.'un tüzel kişileri de vergi mükellefi olarak sayması, tüzel kişilerin VUK.'da sayılan suçlardan değil ve fakat kabahatlerden dolayı sorumlu tutulmasını sonuçlamıştır⁵³⁴.

Vergi kabahati, vergi ödevlerinin yerine getirilmemesi nedeniyle idari yaptırımla karşılanan fiillere verilen addır⁵³⁵. Vergi kabahatleri, vergi ziyai kabahati ve usulsüzlük kabahatleri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

⁵²⁹ Uysal, s.1274; Çomaklı, s.40, 41.

⁵³⁰ Başaran Yavaşlar, Funda, "Vergi Suç ve Kabahatleri Hukuku'nda Son Durum", İBD, C:82, S.2008/6, s.2839.

⁵³¹ Şenyüz, s.32.

⁵³² Taşdelen, s.9 vd; Donay, s.39, 40; Çomaklı, s.40, 41.

⁵³³ Çomaklı, s.101.

⁵³⁴ Donay, s.86.

⁵³⁵ Şenyüz, s.11.

Vergi kabahatlerinin oluşturan fiiller vergi usul kanununda sayılmıştır. Vergi kabahatlerinde yaptırım olarak vergi cezaları öngörülmüştür⁵³⁶. Vergi kabahatleri bakımından tüzel kişilerin, vergi cezalarının muhatabı olabileceği kabul edilmiştir⁵³⁷. Nitekim “Tüzel kişilerin sorumluluğunun” düzenlendiği 333 üncü maddede; “*Tüzel kişilerin idare ve tasfiyesinde Vergi Kanununa aykırı hareketlerden tevellüt edecek vergi cezaları tüzel kişiler adına kesilir*” denilerek, bu duruma işaret edilmiştir. Ancak, VUK.’da tüzel kişilerin kabahatlerden doğan sorumluluğu doğrudan sorumluluk olarak benimsemişken, Kabahatler Kanununda tüzel kişiler tali olarak sorumlu tutulmuştur⁵³⁸.

Vergi Usul Kanununda tüzel kişilik bünyesinde gerçekleştirilen kabahatler bakımından tüzel kişi temsilcisi gerçek kişilere idari cezalar öngörüldüğü gibi aynı fiilden ötürü tüzel kişiye de idari yaptırımlar öngörülmüştür. Dolayısıyla kabahati işleyen gerçek kişi olsa dahi tüzel kişi de kabahati işlemiş gibi cezadan doğrudan sorumlu tutulmaktadır⁵³⁹. Bu sebeple VUK.’ta, tüzel kişilerin doğrudan bir sorumluluğu söz konusu olmaktadır⁵⁴⁰. VUK.’taki düzenlemelerde tüzel kişilere uygulanacak idari yaptırımlar bakımından bir takdir hakkı tanınmamış, tüzel kişilerin doğrudan sorumlu olduğu belirtmiştir⁵⁴¹.

Buna karşılık, Kabahatler Kanunu’nda tüzel kişiliğin temsilcisi ya da organı olan veya tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen gerçek kişiler bakımından idari yaptırımlar öngörülmüşken, tüzel kişi açısından tali bir sorumluluk benimsenerek, tüzel kişilere idari ceza uygulanabilmesi idarenin takdirine bırakılmıştır (KK. m.8//1)⁵⁴².

Vergi hukukunda tüzel kişiye ait vergi ödevlerinin zamanında yerine getirilmemesi nedeniyle verilen vergiler, tüzel kişiliğin malvarlığından karşılanmaktadır. Tüzel kişiliğin bünyesinde gerçekleştirilen vergi kabahatleri neticesinde, tüzel kişi vergi kabahatinden dolayı sorumlu tutulmaktadır. Bu nedenle, tüzel kişilere kesilen vergi cezaları tüzel kişiliğin malvarlığından ödenmektedir⁵⁴³.

⁵³⁶ Vergi cezalarının amacı, devletin vergi ziyamı tazmin etmektir. Bkz. **Çomaklı**, s.129.

⁵³⁷ Bkz. **Şenyüz**, s.26; **Çomaklı**, s.129.

⁵³⁸ Bkz. **Taşdelen**, s.42, 43.

⁵³⁹ **Şenyüz**, s.27.

⁵⁴⁰ **Çomaklı**, s.138.

⁵⁴¹ **Taşdelen**, s.42 vd.

⁵⁴² **Taşdelen**, s.42 vd.

⁵⁴³ **Çomaklı**, s.138.

Kabahatlerden kaynaklanan vergi cezaları, öncelikli olarak tüzel kişiliğin malvarlığından karşılanır. Tüzel kişilerin vergi mükellefiyetine ilişkin yükümlülükler tüzel kişiliğin temsilcisi ya da tüzel kişiliğin organları aracılığıyla yerine getirilir⁵⁴⁴. Tüzel kişilikten kısmen ya da tamamen alınamayan vergi cezası söz konusu olduğu takdirde, söz konusu vergi cezası kanuni yükümlülükleri yerine getirmeyen tüzel kişiliğin kanuni temsilcilerinin malvarlıklarından alınır⁵⁴⁵. Ortakların şahsi vergilerine ilişkin cezalardan tüzel kişilik sorumlu tutulamaz⁵⁴⁶. Ortakların şahsi vergi cezalarından ortaklar kendi malvarlıklarınca sorumlu olurlar.

Vergi Usul Kanununda, vergi suçları⁵⁴⁷ bakımından ise, yalnızca gerçek kişiler bakımından cezai sorumluluk öngörülmüştür. Buna göre Kanununda cezai yaptırım altına alınan fiiller bakımından cezai sorumluluk, fiili gerçekleştiren gerçek kişiye aittir. Vergi suçları bakımından -5237 sayılı TCK.'nın sistemine paralel olarak- tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmemiştir⁵⁴⁸.

Nitekim, Kanunun 359 uncu maddesinde düzenlenen suçlara ilişkin cezai yaptırım olarak yalnızca hapis cezası öngörülmüş olup, adli para cezası yaptırımı öngörülmemiştir. Hapis cezası niteliği gereği yalnızca gerçek kişilere uygulanabileceğinden, bu maddedeki fiiller bakımından tüzel kişilere yönelik bir cezai yaptırımdan söz etmek mümkün değildir. VUK.'ta tüzel kişiler, şartları oluştuğu takdirde yalnızca vergi kabahatlerinden dolayı vergi cezaları ile cezalandırılacaklardır.

⁵⁴⁴ Şenyüz, Doğan, Vergi Ceza Hukuku, Bursa 2008, s.26.

⁵⁴⁵ Şenyüz, s.27.

⁵⁴⁶ Danıştay 3. D. 27.12.1985, 1984/2099 E., 1985/3543 K. sayılı kararı. Karar için bkz. Kayhan, Mehmet, Vergi Usul Kanununda Kaçakçılık, Ankara 2008, s. 173.

⁵⁴⁷ Vergi suç ve cezaları, Vergi Usul Kanununun 359 uncu maddesinde; “a) Vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunan;1) Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar, gerçek olmayan veya kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar veya defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kaydedenler, 2) Defter, kayıt ve belgeleri tahrif edenler veya gizleyenler veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar, hakkında on sekiz aydan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur (...) b) Vergi kanunları uyarınca tutulan veya düzenlenen ve saklama ve ibraz mecburiyeti bulunan defter, kayıt ve belgeleri yok edenler veya defter sayfalarını yok ederek yerine başka yapraklar koyanlar veya hiç yaprak koymayanlar veya belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar, üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (...) c) Bu Kanun hükümlerine göre ancak Maliye Bakanlığı ile anlaşması bulunan kişilerin basabileceği belgeleri, Bakanlık ile anlaşması olmadığı halde basanlar veya bilerek kullananlar iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” şeklinde düzenlenmiştir.

⁵⁴⁸ Donay, s.86.

Tüzel kişilere, TCK.'nın 60 ıncı maddesinde öngörülen güvenlik tedbirleri de, VUK.'ta düzenlenen suçlar bakımından öngörülmemiştir. Ancak kanunun, vergi mahremiyetinin ihlali suçunun düzenlendiği 362 nci maddesinde, vergi mahremiyetine uymaya mecbur olan kimselerin bu mahremiyeti ihlal etmeleri halinde, TCK.'nın 239 uncu maddesinin uygulanacağı belirtilmiştir.

TCK.'nın 239 uncu maddesinde yer alan suç, “Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması” suçu olup, Kanunun ikinci kitabının dokuzuncu bölümünde “Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişki Suçlar” arasında yer almaktadır. Kanun koyucu, 242 nci maddede ortak hüküm olarak, bu bölümdeki suçlar bakımından tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri öngörmüştür. Buna göre, bu bölümde yer alan suçların işlenmesi suretiyle, tüzel kişilere bir haksız menfaat sağlanırsa, yararına menfaat sağlanan tüzel kişi hakkında, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulanır (TCK.m.242).

VUK.'un 362 nci maddesindeki atıf nedeniyle, vergi mahremiyetinin ihlali suçları dolayısıyla, tüzel kişiye bir haksız menfaat sağlandığı takdirde, bu tüzel kişiye güvenlik tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanıp uygulanmayacağı sorusu gündeme gelmektedir.

Kanaatimizce, VUK.'un 362 nci maddesindeki atıf, vergi mahremiyetinin ihlali suçunun faili olan gerçek kişinin cezai sorumluluğuna ilişkindir. Kanun koyucu, 362 nci maddede suç olarak öngördüğü fiile doğrudan cezai bir yaptırım bağlamamış, bu hususta TCK.'nın 239 uncu maddesini işaret etmiştir.

Diğer taraftan, tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu bakımından özellik kuralı geçerli olup, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri ancak kanunun ayrıca belirttiği hallerde uygulanabilir (TCK.m.60). Bu itibarla, VUK.'un 362 nci maddesinde düzenlenen vergi mahremiyetinin ihlali suçu bakımından tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri ayrıca belirtilmediğinden, bu suç bakımından, TCK.'nın 239 uncu maddesine yapılan atıf dolayısıyla, TCK.'nın 242 nci maddesinde öngörülen tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması mümkün değildir.

VII- 5607 SAYILI KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE KANUNU

21.03.2007 tarihinde kabul edilen 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 3 üncü maddesinde, suçlar⁵⁴⁹ ve kabahatler⁵⁵⁰ bir arada düzenlenmiştir. Kanunda yer alan suçlar bakımından hapis ve adli para cezaları birlikte öngörülmüştür.

⁵⁴⁹ Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda suçlar, kanunun 3 üncü maddesinin 1 ila 7 nci maddeleri arasında; “(1) Eşyayı, gümrük işlemlerine tâbi tutmaksızın Türkiye’ye ithal eden kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Eşyanın, belirlenen gümrük kapıları dışından Türkiye’ye ithal edilmesi halinde, verilecek ceza üçte birinden yarısına kadar artırılır.

(2) Eşyayı, sahte belge kullanmak suretiyle gümrük vergileri kısmen veya tamamen ödenmeksizin, Türkiye’ye ithal eden kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Transit rejimi çerçevesinde taşınan serbest dolaşımda bulunmayan eşyayı, rejim hükümlerine aykırı olarak gümrük bölgesinde bırakan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(4) Belli bir amaç için kullanılmak veya işlenmek üzere ülkeye geçici ithalat ve dâhilde işleme rejimi çerçevesinde getirilen eşyayı, sahte belge ile yurt dışına çıkarmış gibi işlem yapan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(5) Birinci ilâ dördüncü fıkralarda tanımlanan fiillerin işlenmesine iştirak etmeksizin, bunların konusunu oluşturan eşyayı, bu özelliğini bilerek ve ticarî amaçla satın alan, satışa arz eden, satan, taşıyan veya saklayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(6) Özel kanunları gereğince gümrük vergilerinden kısmen veya tamamen muaf olarak ithal edilen eşyayı, ithal amacı dışında başka bir kullanıma tahsis eden, satan veya devreden ya da bu özelliğini bilerek satın alan veya kabul eden kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(7) İthal kanun gereği yasak olan eşyayı ithal eden kişi, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren suç oluşturmadığı takdirde, iki yıldan altı yıla kadar hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. İthal yasak eşyayı, bu özelliğini bilerek satın alan, satışa arz eden, satan, taşıyan veya saklayan kişi, aynı ceza ile cezalandırılır” şeklinde düzenlenmiştir.

⁵⁵⁰ Kabahatler ise, kanunun 8 ila 16 ncı maddelerinde; “(8) Antrepo veya geçici depolama yerlerindeki serbest dolaşımda bulunmayan eşyayı, gümrük idaresinin izni olmadan kısmen veya tamamen çıkaran veya değiştiren kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idarî para cezası verilir.

(9) Geçici ithalat, dahilde işleme ve gümrük kontrolü altında işleme rejimi çerçevesinde ülkeye getirilen eşyayı, gümrük işlemlerini gerçekleştirmeksizin serbest dolaşıma sokan kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idarî para cezası verilir.

(10) Genel düzenleyici idarî işlemlerle ithali yasaklanan eşyayı ithal eden kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin dört katı idarî para cezası verilir. Eşyanın değersiz, artık veya atık madde olması durumunda, idarî para cezası; dökme halinde gelen eşya için ton başına yirmibin Türk Lirası, ambalajlı gelmesi halinde kap başına dörtyüz Türk Lirası olarak hesaplanır.

(11) İthal, lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tâbi olan eşyayı, aldatıcı işlem ve davranışlarla ithal eden kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idarî para cezası verilir. Eşyanın değersiz, artık veya atık madde olması durumunda, idarî para cezası; dökme halinde gelen eşya için ton başına beşbin Türk Lirası, ambalajlı gelmesi halinde kap başına yüz Türk Lirası olarak hesaplanır.

(12) İhracı kanun gereği yasak olan eşyayı Türkiye’den ihraç eden kişi, fiil daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(13) Genel düzenleyici idarî işlemlerle ihracı yasaklanan eşyayı ihraç eden kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı idarî para cezası verilir. İhracı, lisansa, şarta, izne, kısıntıya veya belli kuruluşların vereceği uygunluk veya yeterlilik belgesine tâbi olan eşyayı aldatıcı işlem ve davranışlarla ihraç eden kişiye, eşyanın gümrüklenmiş değerinin yarısı kadar idarî para cezası verilir.

Kanunda yer verilen kaçakçılık fiilleri, 5237 sayılı TCK’nun sistemine uygun olarak, yalnızca gerçek kişiler tarafından işlenebilir. İşlenen suçtan ötürü hapis ve adli para cezaları da yalnızca suçu işleyen gerçek kişiye hükmedilebilir.

Kanunun “Nitelik haller” başlıklı 4 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasında ise “*Bu Kanunda tanımlanan suçların, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde veya yararına olarak işlenmesi halinde, ayrıca bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur*” denilmek suretiyle tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu düzenlenmiştir.

Madde metninde ifade edildiği üzere, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri yalnızca işlenen suç dolayısıyla öngörülmüştür. İdari yaptırım gerektiren kabahatler bakımından, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulanamaz⁵⁵¹. Ancak tüzel kişiler hakkında, Kanunun 3 üncü maddesinde belirtilen ve kabahatler bakımından öngörülen idari cezalar uygulanabilir.

VIII- 2820 SAYILI SİYASİ PARTİLER KANUNU

Siyasi partiler, 2820 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde; “*Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır*” şeklinde tanımlanmıştır. Buna tanıma göre siyasi partiler, hukuki nitelik itibarıyla özel hukuk tüzel kişileridir.

(14) İhracat gerçekleşmediği halde gerçekleşmiş gibi göstermek ya da gerçekleştirilen ihracata konu malın cins, miktar, evsaf veya fiyatını değişik göstererek ilgili kanun hükümlerine göre teşvik, sübvansiyon veya parasal iadelerden yararlanmak suretiyle haksız çıkar sağlayan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Beyanname ve eki belgelerde gösterilen ile gerçekte ihraç edilen eşya arasında yüzde onu aşmayan bir fark bulunması halinde, sadece 27/10/1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanunu hükümlerine göre işlem yapılır.

(15) Gümrük vergileri ödenmek suretiyle ihraç edilebilen eşyayı, gümrük işlemlerine tâbi tutmaksızın veya aldatıcı işlem ve davranışlarla gümrük vergileri kısmen veya tamamen ödenmeksizin Türkiye’den ihraç eden kişiye, eşyanın gümrük vergilerinin iki katı idarî para cezası verilir.

(16) İhracatın, aracı şirket üzerinden gerçekleştirilmesi halinde, iştirake ilişkin hükümler saklı kalmak üzere bu madde hükümlerine göre ceza yaptırımı, imalatçı veya tedarikçi ihracatçılar hakkında uygulanır. Ancak bu Kanunun gerekli kıldığı nezaret görevini yerine getirmeyen aracı şirket yetkililerine, malın gümrüklenmiş değerinin yarısı kadar idarî para cezası verilir” şeklinde düzenlenmiştir.

551

Meran, Necati, Kabahatler Kanunu ve Kabahat İçeren Kanunlar, Ankara 2007, s.29.

Anayasanın 68/3 inci maddesine göre siyasî partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler. Siyasi Partiler Kanununun 61-75 inci maddeleri arasında, siyasi partilere ilişkin olarak mali hükümlere yer verilmiştir. Siyasi partilerin mali açıdan denetlenmesi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır (Siy. Par. K.m.74, 75).

Kanunun 76 ncı maddesinde, siyasi partilerin mali hükümlere aykırı eylemlerine yönelik birtakım mali yaptırımlar öngörülmüştür. Buna göre, siyasi partilerin kanunda gösterilen mali hükümlere aykırı olarak bağış kabul ettiği ya da mal veya gelir edindiği Anayasa Mahkemesince tespit edildiği takdirde, bu yolla elde edilen gelirlerin tamamının, Kanunda belirtilen miktarlardan fazla gelirlerle, taşınmaz malların kanuni miktarı geçen kısmının karşılığının Hazineye irat kaydedilmesine, taşınmaz malların ise Hazine adına tapuya tesciline karar verilir. Siyasi Partilere, Kanunun 67 nci maddesi hükmüne aykırı olarak kredi veya borç sağlandığı takdirde de, bu kredi veya borçlara Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazinece elkonulur (Siy. Par. K.m.76). Yine, Kanunun 69 uncu maddesinde belirtilen esaslara aykırı olarak bir siyasi partinin tevsik edilmeyen kaynaklardan gelir sağladığı anlaşılırsa, Anayasa Mahkemesi kararıyla bu gelir Hazineye irat kaydedilir (Siy. Par. K.m.76). Belgelendirilmesi gerektiği halde belgelendirilmeyen parti giderleri miktarınca parti malvarlığı, Anayasa Mahkemesi kararıyla Hazineye irat kaydedilir (Siy. Par. K.m.76).

Siyasi partilere yönelik mali yaptırımların yanı sıra kapatma yaptırımı da uygulanabilir. Siyasa partilere ilişkin, Anayasanın 68/4 inci⁵⁵² maddesinde ve Siyasi Partiler Kanununda⁵⁵³ birtakım yasaklar öngörülmüştür.

⁵⁵² Anayasanın 68/4 inci maddesine göre; siyasî partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.

⁵⁵³ Siyasi Partiler Kanununda siyasi partilerle ilgili olarak; Demokratik Devlet düzeninin korunması ile ilgili yasaklar (m.78), bağımsızlığın korunmasına ilişkin yasaklar (m.79), “Devletin tekliği ilkesinin korunmasına ilişkin yasaklar (m.80), azınlık yaratılmasının önlenmesine ilişkin yasaklar (m.81), bölgecilik ve ırkçılık yasağı (m.82), eşitlik ilkesinin korunmasına ilişkin yasaklar (m.83), Atatürk İlke ve İnkılâplarının ve Laik Devlet niteliğinin korunmasına ilişkin yasaklar (m.84-89), tüzük ve programlar ile parti faaliyetlerine ilişkin yasaklar (m.90), parti içi çalışmaların demokrasi esaslarına uygun olma zorunluluğu (m.93), Üniforma giydirmeye ve güvenlik kuvvetlerinin görevlerini üstlendirme yasağı (m.94), kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumuna ilişkin yasaklar (m.95), parti adları ve işaretlerine ilişkin yasaklar (m.96) düzenlenmiştir.

Siyasi Partiler Kanununun 101 inci maddesine göre, bir siyasi partinin kapatılmasına üç halde karar verilebilir. İlk olarak, bir siyasi partinin tüzük ve programının Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi; ikincisi bir siyasi partinin, Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespiti⁵⁵⁴ ve son olarak bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması, hallerinde siyasi partinin temelli kapatılmasına karar verilir (Siy. Par.K.m.101).

İfade etmek gerekir ki, Siyasi Partiler Kanununda, siyasi partilere yönelik olarak öngörülen kapatma yaptırımının dayanağını, suç oluşturan fiiller meydana getiriyorsa, bu kapatma yaptırımının nitelik itibarıyla güvenlik tedbiri olduğu ifade edilmelidir. idari bir yaptırımdır. Her ne kadar, kapatma yaptırımına Anayasa Mahkemesi tarafından hükmedilse de, yaptırımın güvenlik tedbiri olarak nitelendirilmesi için, işlenen bir suça karşılık verilmiş olması gerekir. Siyasi partilerin kapatılmasının öngörüldüğü, Siy.PK.nun 101 inci maddesindeki fiiller ise, bir suçtan mücerrettir. Bu bakımdan, kapatma yaptırımının idari nitelikte olduğu ifade edilmelidir.

IX- 6102 SAYILI TÜRK TİCARET KANUNU

13.01.2011 tarihinde kabul edilen 6102 sayılı TTK.’nun 63 üncü maddesinde; “*Tüzel kişilerin işlerini görmeleri sırasında bir haksız rekabet fiili işlenirse 62 nci madde hükmü, tüzel kişi adına hareket eden veya etmesi gerekmiş olan organın üyeleri veya ortakları hakkında uygulanır. Haksız rekabet fiilinin bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine de karar verilebilir*” denilmek suretiyle, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri sorumluluğu öngörülmüştür.

⁵⁵⁴ Buna göre, bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır (AY. m.69/6).

Haksız rekabet fiilleri, TTK.'nun 55 inci maddesinde gösterilmiş olup, 62 nci maddede cezayı gerektiren fiiller arasında sayılmıştır. Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri ise, 62 nci maddede cezalandırılan fiiller arasından yalnızca haksız rekabet fiilleri bakımından öngörülmüştür.

TTK.'nun 62 nci maddesinde, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin, haksız rekabet fiilinin tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde uygulanacağı kabul edilmiştir. Buna göre, tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğunun doğabilmesi için, suçun tüzel kişiliğin yetkili organı ya da temsilcisi olan gerçek kişi tarafından tüzel kişi yararına olarak işlenmesi gerekmemekte ya da tüzel kişiliğin işlenen suçtan dolayı bir kazanç sağlaması aranmamaktadır. TCK.'da yer alan bazı suçlarda da öngörüldüğü üzere, TTK. m.62'de de haksız rekabet fiilleri açısından suçun, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması yeterlidir.

Ayrıca, TTK.'nun 62 nci maddesinde, haksız rekabet fiillerinin de cezalandırıldığı eylemler bakımından, soruşturma yapılabilmesi için şikâyet şartı aranmıştır. Şikâyet şartının gerçekleşmediği durumlarda, suça ilişkin soruşturma başlatılamayacak olup, tüzel kişilik hakkında güvenlik tedbiri de uygulanamayacaktır. Ancak şikâyet şartı gerçekleştiği takdirde, şartları gerçekleşmişse tüzel kişiler hakkında -haksız rekabet fiilleri nedeniyle- güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir.

TTK.'nun Anonim Şirketlere ilişkin suç ve cezaların düzenlendiği 562 nci maddesinin 7 nci fıkrasında ise, sır saklama yükümlülüğünün düzenlendiği 527 nci maddeye aykırılık halinde, suçu işleyen kişilerin TCK.'nun 239 uncu maddesine göre cezalandırılacağı belirtilmiştir. TCK.'nun 239 uncu maddesinde “Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması” suçu düzenlenmiş olup, 240 ncı maddede söz konusu suç bakımından (ortak hüküm niteliğinde) tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri öngörülmüştür.

Belirtmek gerekir ki, TTK.'nun 562/7 nci maddesinde TCK. m.239'a yapılan atıf, yalnızca suçu işleyen kişilere uygulanacak cezalar bakımındandır. Kanunsuz güvenlik tedbiri olmaz ilkesi uyarınca, güvenlik tedbiri sorumluluğu kıyas yapılarak genişletilemez. Ayrıca, TCK.'nun 60/4 ncı maddesinde de açıkça ifade edildiği üzere, tüzel kişilere özgü güvenlik

tedbirleri, kanunda ayrıca belirtilen hallerde uygulanabilir. TTK.'nun 562 nci maddesinde, tüzel kişilere yönelik güvenlik tedbiri uygulanması açıkça öngörülmediğinden, tüzel kişiliğin yetkili organı ya da temsilcisinin TTK. m.562/7 nci maddesinin atfıyla, TCK. m.239'a göre cezalandırıldığı hallerde, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulanamayacaktır.

§5. 5326 SAYILI KABAHAHLER KANUNUNDA TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU

I- GENEL OLARAK

İdari ceza hukukunun⁵⁵⁵ konusu oluşturan kabahatler, toplum düzenini, genel ahlakı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik dzeni⁵⁵⁶ korumak maksadıyla cezalandırılması gereken birtakım davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Haksızlık içeren hangi davranışların suç ya da kabahat teşkil edeceği, suç ve ceza siyasetinin önemli bir konusunu oluŐturmaktadır⁵⁵⁷.

Kabahat teşkil eden bir fiil, suç teşkil eden bir fiile oranla daha az haksızlık içermektedir. Haksızlık teşkil eden fiilin suç yerine kabahat kapsamına alınmasının birçok nedeni vardır. Ceza siyasetinin gereği olarak kanun koyucu, haksızlık teşkil eden fiili, haksızlığın ağırlığına göre ya kabahat ya da suç olarak dzenlemektedir⁵⁵⁸.

765 sayılı yasada yer alan cürüm ve kabahat ayırımına, 5237 sayılı TCK.'da yer verilmemesi ve tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi, tüzel kişilerin sorumluluğunun Kabahatler Kanunu kapsamında ele alınması gereğini ortaya çıkar mıŐtır⁵⁵⁹.

Türk hukukunda tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi nedeniyle, tüzel kişilerin hangi hallerde idari yaptırımlara muhatap olabileceği ve idari yaptırım gerektiren fiillerin sınırı konusu ve bu bağlamda tüzel kişilerin idari ceza sorumluluğunun sınırı, idari ceza hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde açıklanmalıdır.

⁵⁵⁵ İdari ceza hukukuna ilişkin tanımlar için bkz. **Oğurlu, Yücel**, İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış ve İdari Yaptırım-Ceza Yaptırımı Ayrımı, AÜEHFD, C.:3, S.:1, 1999, s.146.

⁵⁵⁶ Kabahatler Kanunu m.1.

⁵⁵⁷ Bu konuya ilişkin olarak Kabahatler Kanununun genel gerekçesinde; *“Haksızlık oluşturan bir fiilin suç veya kabahat olarak tanımlanmasında, izlenen suç politikası etkili olmaktadır. Ancak, bir fiilin suç veya kabahat olarak tanımlanmasında, bunun esasen haksızlık ifade etmesi gerektiği hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Esas itibarıyla haksızlık ifade etmeyen, hukuka aykırı olmayan bir fiil hiçbir surette suç veya kabahat olarak tanımlanamaz. Haksızlıklar arasında bu yönde bir tasnif yapılması durumunda; bu tasnifte, hukuka aykırı olan fiilin ifade ettiği haksızlık içeriği esas alınmalıdır. Bu bakımdan, esasen hukuka aykırı olan ve haksızlık ifade eden fiiller arasında suç veya kabahat olarak bir ayırım yapılması, bir nitelik farkı oluŐturmamaktadır. Söz konusu tasnif, haksızlıklar arasındaki nicelik farkına dayanmaktadır. Bu tasnif, haksızlıklar arasında sadece bir işlem farklılığı doğurmaktadır”* denilmektedir.

⁵⁵⁸ İdari ceza hukuku ve kabahatler için bkz. **İçel, Kayıhan**, “İdari Ceza Hukuku ve Kabahatleri Suç Olmaktan ıkarma Eğilimi”, İÜHFD, C.:50, S.:1-4, s.117 vd.; **Bayraktar, Köksal**, “Ceza Hukukunda Suç Olmaktan ıkarma Eğilimi”, İÜHFD, C.:50, S.:1-4, s.197 vd.; **Karagülmez, Ali**, Suç Olmaktan ıkarma-İdari Para Cezaları-Açıklamalı Kabahatler Kanunu, Ankara 2005, s.221vd.

⁵⁵⁹ Kabahatlerde Tüzel Kişilerin Sorumluluğu için bkz. **Karagülmez**, s.234, 235.

II- İDARİ YAPTIRIMLARA İLİŞKİN GENEL İLKELER VE TÜZEL KİŞİLERİN SORUMLULUĞU

5237 sayılı TCK.'nın 2 nci⁵⁶⁰ maddesinde düzenlenen kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, Kabahatler Kanunu'nda daha farklı ve esnek bir yapıda düzenlenmiştir⁵⁶¹. Kabahatler kanununun 4 üncü maddesinde; “(1) *Hangi fiillerin kabahat oluşturduğu, kanunda açıkça tanımlanabileceği gibi; kanunun kapsam ve koşulları bakımından belirlediği çerçeve hükmün içeriği, idarenin genel ve düzenleyici işlemleriyle de doldurulabilir.*

(2) *Kabahat karşılığı olan yaptırımların türü, süresi ve miktarı, ancak kanunla belirlenebilir*” denilerek, kanunilik ilkesi bakımından, kabahat ve idari ceza yaptırımları bakımından ikili bir ayrım öngörülmüştür.

Buna göre, kabahat içeren fiiller yasada açıkça gösterilmek suretiyle düzenlenebilir. Ancak, kabahat teşkil eden fiillerin çerçeve hüküm olarak belirtildiği hallerde, idarenin düzenleyici işlemleriyle de bu çerçeve hükmün içeriği doldurulabilir. Tüzel kişilerin hangi fiillerden sorumlu olacağı yasada açıkça belirtilen hallerin dışında, idarenin düzenleyici işlemleriyle de tüzel kişilerin idari ceza sorumluluğunu oluşturan fiiller belirlenebilecek ve bu kapsamda tüzel kişilerin idari ceza sorumluluğu genişletilebilecektir (KK. m.4/1).

Diğer taraftan, idarenin düzenleyici işlemleriyle kanundaki çerçeve hükmünün içeriğinin doldurulabilmesi, tüzel kişilere uygulanacak idari cezaların türü, süresi ve miktarına bir etkisi bulunmamaktadır. Düzenleyici işlemler ancak cezalandırılacak fiillerin alanının genişlemesine sebep olabilir. Kabahat fiillerine karşılık olarak, tüzel kişilere uygulanacak olan yaptırımlar ise, tür, süre ve miktar olarak ancak kanunla belirlenebilir (KK. m.4/2).

İfade etmek gerekir ki, idari ceza hukukunda kanunilik ilkesi, ceza hukukundaki kadar katı bir uygulamaya sahip değildir. Ceza hukukunda hürriyeti bağlayıcı ceza yaptırımı

⁵⁶⁰ Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, 5237 sayılı TCK.'nın 2 nci maddesinde; “(1) *Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz. (2) İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz. (3) Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz*” şeklinde düzenlenmiştir.

⁵⁶¹ K.K.'nın 4 üncü maddesinin gerekçesinde; “*Madde metninde, suçta kanunilik ilkesine nazaran, kabahatler açısından daha esnek bir sistem kabul edilmiştir. Buna karşılık, ikinci fıkrada, idari yaptırımlar açısından, cezada kanunilik ilkesine paralel bir hükme yer verilmiştir*” denilmektedir.

olarak hapis cezasının varlığı dolayısıyla, suç ve cezada kanunilik ilkesi katı olarak uygulanmakta iken, kabahatler hukukunda yalnızca idari türden cezaların mevcut bulunması, kabahatlerin haksızlık niteliğinin daha az olması nedeniyle, bu ilkenin daha esnek olmasına olanak tanınmıştır⁵⁶². Bu bağlamda, Türk hukukunda kabahatler bakımından, kanunda kapsamı ve koşulları belirtilen çerçeve hükmün içeriği, idarenin düzenleyici işlemleriyle doldurulabilir (KK.4/1). Bu düzenleme özellikle, cezai sorumluluğu kabul edilmeyen tüzel kişilerin, ceza siyasetinin gereği olarak idari cezalar ile daha sık muhatap olabileceği şeklinde değerlendirilebilir.

III- ORGAN VEYA TEMSİLCİNİN DAVRANIŞINDAN DOLAYI TÜZEL KİŞİLERİN İDARİ YAPTIRIM SORUMLULUĞU

Kabahatler Kanununun, “Organ veya temsilcinin davranışından dolayı sorumluluk” başlıklı 8 inci maddesinde; *“(1) Organ veya temsilcilik görevi yapan ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen kişinin bu görevi kapsamında işlemiş bulunduğu kabahatten dolayı tüzel kişi hakkında da idarî yaptırım uygulanabilir.*

(2) Temsilci sıfatıyla hareket eden kişinin bu sıfatla bağlantılı olarak işlemiş bulunduğu kabahatten dolayı temsil edilen gerçek kişi hakkında da idarî yaptırım uygulanabilir. Gerçek kişiye ait bir işte çalışan kişinin bu faaliyeti çerçevesinde işlemiş bulunduğu kabahatten dolayı, iş sahibi kişi hakkında da idarî yaptırım uygulanabilir.

(3) Kanunun, organ veya temsilcide ya da temsil edilen kişide özel nitelikler aradığı hallerde de yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır.

(4) Birinci ve ikinci fıkra hükümleri, organ veya temsilcilik ya da hizmet ilişkisinin dayanağını oluşturan işlemin hukuken geçerli olmaması halinde de uygulanır” hükmü yer almaktadır.

5237 sayılı TCK.’da tüzel kişilerin cezai sorumluluğu öngörülmemiştir. Bu nedenle, bugünkü ceza hukuku sistemimizde tüzel kişilerin -TCK.’da öngörülen ceza yaptırımlarından

⁵⁶² Kabahatler Kanununun 4. maddesinin gerekçesinde; “Madde metninde, suçta kanunilik ilkesine nazaran, kabahatler açısından daha esnek bir sistem kabul edilmiştir. Buna karşılık, ikinci fıkra, idari yaptırımlar açısından, cezada kanunilik ilkesine paralel bir hükme yer verilmiştir” denilmektedir.

biri olan- adli para cezasına mahkûm edilebilmeleri mümkün değildir. Ancak, Kabahatler Kanunu'nun 8 inci maddesine göre, tüzel kişiliğin organ veya temsilcilik görevini yapan veya organ veya temsilci olmamakla birlikte tüzel kişiliğin faaliyet çerçevesinde görev üstlenen kişinin, bu görevi kapsamında işlediği kabahatten ötürü, tüzel kişi hakkında da idari yaptırımlar uygulanabilir.

Kabahatler Kanununun 8 inci maddesi, zımni olarak tüzel kişilerin fail olamayacağını ortaya koymaktadır. Zira maddede, tüzel kişiliğin idari ceza sorumluluğu, tüzel kişiliğin kendi fiilinden değil, organ veya temsilcisi ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen bir kişinin işlediği kabahatlerden dolayı söz konusu olmaktadır. Bu anlamda 5237 sayılı TCK.'ya paralel olarak, bir tüzel kişinin kabahat işlemesinden değil, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde bir kabahat işlenmesi söz konusu olabilir. Tüzel kişiye uygulanan güvenlik tedbirlerinde olduğu gibi, idari yaptırımlar da doğrudan kabahat nedeniyle değil, kabahat dolayısıyla uygulanmaktadır⁵⁶³.

Kabahatler Kanununun 8 inci maddesindeki düzenleme ile -TCK.'nun öngördüğü sistemden farklı olarak- tüzel kişilerin kabahatten dolayı sorumlu tutulabilmesi için, mutlaka organ veya temsilcinin kabahat teşkil eden fiili aranmamaktadır. Organ veya temsilci sıfatı bulunmasa dahi tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen kişinin fiilinden dolayı da, tüzel kişilere idari yaptırım uygulanabilecektir. Örneğin derneğin faaliyetlerine fahri olarak katılan kişinin kabahat teşkil eden fiilinden ötürü tüzel kişiye idari yaptırım uygulanabilir⁵⁶⁴.

Kanunun 8/4 üncü maddesine göre, organ veya temsilcilik ya da hizmet ilişkisinin dayanağını oluşturan işlemlerin hukuken geçerli olup olmaması önem arz etmez. Buna göre, organ veya temsilcinin ya da hizmet ilişkisini doğuran görevin üstlenilmesinde bir hukuka aykırılık bulunduğu hallerde de, tüzel kişiliğin idari yaptırım sorumluluğu devam edecektir. Örneğin, (X) tüzel kişiliğinin yeterli sayı olmamasına rağmen almış olduğu karar gereği temsilci olarak atadığı (A), kabahat teşkil eden bir fiil icra etse ya da (Y) tüzel kişiliğinde, hukuken geçerli olmayan hizmet ilişkisine istinaden görev üstlenen (B)'nin tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde bir kabahat işlese, söz konusu hizmet ilişkisindeki hukuka aykırılıklardan ötürü, tüzel kişiliğin idari yaptırım sorumluluğu ortadan kalkmayacaktır.

⁵⁶³ **Hafizoğulları, Zeki-Özen, Muharrem,** Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010, s.396.

⁵⁶⁴ **Yurtcan, Erdener,** Kabahatler Kanunu ve Yorumu, İstanbul 2005, s.11.

Tüzel kişilerin sorumluluğunun düzenlendiği, Kabahatler Kanunu'nun 43/A maddesinde ise, tüzel kişilere idari para cezasının uygulanabileceği suçlar düzenlenmiştir. Buna göre, daha ağır idarî para cezasını gerektiren bir kabahat oluşturmadığı hallerde, bir özel hukuk tüzel kişinin organ veya temsilcisi ya da organ veya temsilci olmamakla birlikte bu tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenen bir kişi tarafından, TCK.'da yer alan “Dolandırıcılık” (m.157, 158), “İhaleye fesat karıştırma” (m.235), “Edimin ifasına fesat karıştırma” (m.236), “rüşvet” (m.252), “Suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama” (m.282) suçları ile; 5411 sayılı Bankacılık Kanununda yer alan “Zimmet” (m.160), 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan “Kaçakçılık” (m.3/1-7), 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanununun Ek 5 inci maddesinde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan “Terörün finansmanı” (m.8) suçlarının, tüzel kişinin yararına olarak işlenmesi halinde, ayrıca bu tüzel kişiye onbin Türk Lirasından ikimilyon Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir.

Kanunun 43/A maddesinde belirtilen ve TCK.'da düzenlenen dolandırıcılık, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma ve suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama suçlarının bakımından, TCK.'nın 169, 242 ve 282 nci maddelerinde ve ayrıca kaçakçılık suçları ile ilgili olarak Kaçakçılık Kanununun 4 üncü, Terörle Mücadele Kanunda terörün finansmanı suçu bakımından 8 inci maddede tüzel kişiler hakkında, kendilerine özgü güvenlik tedbirleri öngörülmüştür. Bu itibarla, bu suçlardan dolayı yargılama yapmakla görevli mahkemece, söz konusu suçlar dolayısıyla tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri ile birlikte, tüzel kişilere idari para cezaları da uygulanabilecektir (K.K.m.43/A-2).

§6. 5271 SAYILI CEZA MUHALEMESİ KANUNUNDA TÖZEL KİŞİLER

I- CEZA MUHALEMESİ SÜJELERİ BAKIMINDAN TÖZEL KİŞİLER

1- Tözel Kişilerin Şüpheli ve Sanık Sıfatı

Kolektif bir faaliyetin ürünü olan ceza muhakemesinde, yargılama sşjelerinden biri de savunma makamıdır. Savunma makamı şüpheli/sanık ve müdafiden oluşmaktadır.

Ceza muhakemesinde soruşturma süreci, bir suçun işlendiğı izlenimi veren bir halin ortaya çıkması ile diğler bir ifadeyle bir suç şüphesinin ortaya çıkmasıyla birlikte başlar. Şüpheye ilişkin bulgular, bir kişiyi ya da kişileri işaret ettiğı, gösterdiği durumlarda, şüphelinin de ortaya çıktığından söz edilir⁵⁶⁵.

Şüpheli, bir suçun faili olduğu hususunda bir düşünceye, tahmine veya yargıya sahip bulunulan ve suça ilişkin somut bulgular ile arasında çeşitli ilişki veya bağlantılar kurulabilen, kişi veya kişilerdir⁵⁶⁶. Şüpheli ve sanık ayrımı, muhakeme evrelerine göre yapılmıştır⁵⁶⁷. Buna göre şüpheli, kovuşturma aşamasında sanık olarak adlandırılmaktadır. Nitekim CMK.'nın 2 nci maddesinde şüpheli; *“soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişi”*, sanık ise; *“kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişi”* olarak tanımlanmıştır.

Şüpheli veya sanık, yalnızca suçu işleyen gerçek kişiler olabilir⁵⁶⁸. Tözel kişiler - cezai sorumluluğı bulunmadığından- şüpheli veya sanık sıfatını alamazlar. Tözel kişilere, bunlara özgü güvenlik tedbiri uygulanabilmesi, tözel kişiliğle şüpheli veya sanık sıfatını kazandırmaz⁵⁶⁹. Zira, şüpheli ve sanık, CMK.'nın 2 nci maddesine göre *“suç”* şüphesi altında

⁵⁶⁵ Centel, Nur-Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 7. Bası, 2010, s.136.

⁵⁶⁶ Centel-Zafer, s.136.

⁵⁶⁷ Özbek, Veli Özer-Kanbur, M. Nihat-Doğlan, Koray-Bacaksız, Pınar-Tepe, İlker, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2011, s.215; Parlar, Ali-Hatipoğlu, Muzaffer, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu, Ankara, 2008, s.5.

⁵⁶⁸ Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, s.428; Tözel kişilerin de şüpheli veya sanık olabileceğı yönündeki görüş için bkz. Ünver-Hakeri, s.206; Yargıtay 10. CD.'nin, 2007/22854 E., 2010/199 K. Sayılı, ve 18.01.2010 tarihli kararında “sanık şirket” ifadesine yer verilmiştir. Karar için bkz. Kazancı İçtihat Bankası.

⁵⁶⁹ Kunter-Yenisey-Nuhoğlu'na göre tözel kişilerin sanıklığı, güvenlik tedbirleri sorumluluğı bakımındandır. Bkz. Kunter-Yenisey-Nuhoğlu, s.428.

bulunan kişiyi ifade eder. Suç şüphesi ise, yalnızca suç işleme irade ve yeteneği bulunan gerçek kişilere izafe edilebilir⁵⁷⁰.

Tüzel kişiler, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi uyarınca, tüzel kişinin eyleminden dolayı cezalandırılmazlar. Buna karşın ceza adalet sistemimizde, tüzel kişinin organı veya temsilcisi olan gerçek kişi tarafından tüzel kişi yararına olarak veya tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarda, tüzel kişi hakkında güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğu, tüzel kişiliğin organı veya temsilcisi olan gerçek kişinin, tüzel kişiliğin yararına olarak veya tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlediği suçtan ötürü söz konusu olabilir.

Ceza muhakemesinde, C.Savcısı tarafından hazırlanan iddianamenin sonuç kısmında, suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir (CMK. 170/6). Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerinin uygulanması, tüzel kişilerin ceza muhakemesine hangi sıfatla katılacağı sorununu ortaya çıkarır.

Gerçek kişiler, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlediği suçlardan ötürü ceza muhakemesi aşamasında şüpheli ve sanık sıfatlarını alırlar. İşlenen suç dolayısıyla, tüzel kişiliğin organ veya temsilcisi de savunma makamının yanında, yargılamaya katılabilir. Bu aşamada tüzel kişi, “*katılan veya savunma makamı yanında yer alan*” sıfatıyla, duruşmaya kabul edilir (CMK. m.249/1). Savunma makamının yanında yer alan sıfatıyla duruşmaya katılan tüzel kişinin organ veya temsilcisi, sanığa sağlanan haklardan yararlanabilir (CMK. m.249/2)⁵⁷¹.

⁵⁷⁰ Yargıtay’ın 2007/1641 E., 2007/2024 K. sayılı ve 29.05.2007 tarihli kararında; “ (...) cezaların şahsiliği prensibi gereğince, 2004 sayılı İİK’nun 345. maddesine göre, borçlu tüzel kişiliği temsile yetkili gerçek kişi ya da kişiler hakkında isim belirtmek suretiyle şikayette bulunulması gerekmektedir. Şikâyetçi vekili tarafından verilen 11.4.2006 tarihli şikâyet dilekçesinde temsile yetkili gerçek kişi ya da kişiler gösterilmeden tüzel kişi hakkında mal beyanında bulunmamak fiili nedeniyle şikayette bulunulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şirketi temsile yetkili gerçek kişi hakkında on gün disiplin hapsi cezası ile cezalandırılmasına karar verilmesinin yasaya aykırı olduğu gözetilmeksizin, itirazın kabulü yerine reddine karar verilmesi isabetsizdir” denilmek suretiyle şikâyet dilekçesinde tüzel kişilerin şüpheli olarak gösterilemeyeceği belirtilmiştir.

⁵⁷¹ Centel-Zafer, s.138.

2- Tüzel Kişilerin Mağdur-Suçtan Zarar Gören Sıfatı

Ceza Muhakemesi Kanununda mağdur, suçtan zarar gören ve şikâyetçi kavramları birçok maddede telaffuz edilmiş, ancak bu kavramlar açıkça tanımlanmamıştır. Özellikle mağdur ve suçtan zarar gören kavramları arasındaki farkın ne olduğu kanunda açıkça belirtilmemiş ve muhtelif maddelerde bu kavramlar ayrı ayrı kullanılmış⁵⁷², muhtelif maddelerinde “*mağdur*” kavramı yerine “*suçtan zarar gören mağdur*” deyimini tercih edilmiş⁵⁷³, bazı maddelerde ise “*mağdur*” sıfatı hiç kullanılmayarak bunun yerine “*suçtan zarar gören*” kavramı tercih edilmiştir⁵⁷⁴.

Ceza hukukunda suçtan doğrudan zarar gören kişi aynı zamanda suçun mağdurudur⁵⁷⁵. Suçtan zarar gören kavramı ise mağdura göre daha geniş bir anlama sahiptir. İşlenen suç dolayısıyla korunan hukuki değerleri doğrudan ya da dolaylı olarak ihlal edilen kimse suçtan zarar gören olarak ifade edilir. Dolayısıyla suçtan zarar gören her kişinin aynı zamanda mağdur olduğu söylenemez⁵⁷⁶.

Mağdur, suçun maddi unsurlarından biridir. Suçun maddi konusunun ait olduğu kimse olan mağdur yalnızca gerçek kişiler olabilir. Tüzel kişiler suçun mağduru olamazlar ancak suçtan zarar gören olabilirler⁵⁷⁷.

Tüzel kişinin zararına olarak işlenen suçlarda, tüzel kişilikle birlikte tüzel kişiliğin yetkili organlarındaki gerçek kişiler ile tüzel kişiliğin temsilcileri ve üyeleri de suçtan zarar gören sayılmalıdır. Örneğin tüzel kişiliğin parasına zilyet olan (K)’ya karşı işlenen hırsızlık, dolandırıcılık, yağma suçunda, suçun mağduru (K) iken, tüzel kişilikle birlikte tüzel kişiliğin yetkili organları da suçtan zarar gören konumundadır⁵⁷⁸.

⁵⁷² CMK.’nın 170/3-c-d, 237/1, 239/1- 2, 253/1-4-6-7-9-13-16-21 inci maddelerinde mağdur ve suçtan zarar gören kavramları ayrı ayrı kullanılmıştır.

⁵⁷³ Mağdur kavramı, kanunun çeşitli maddelerinde “*suçtan zarar gören mağdur*” şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. CMK. m.127, 131.

⁵⁷⁴ CMK.’nın muhtelif maddelerinde mağdur kavramı kullanılmayıp, bunun yerine suçtan zarar gören deyimini tercih edilmiştir. Bkz. CMK.m.2/1-d, 2/1-j, 153/5, 171/2, 172/1, 173/1, 181/1, 238/2, 251/6.

⁵⁷⁵ **Kunter-Yenisey-Nuhoglu**, s.373; **Öztürk-Erdem**, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.315; **Centel-Zafer**, s.87.

⁵⁷⁶ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.308.

⁵⁷⁷ **Koca-Üzülmüş**, s.153; **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.307; **Ünver-Hakeri**, s.304.

⁵⁷⁸ **Artuk-Gökçen-Yenidünya**, s.308.

3- Tüzel Kişilerin Şikâyetçi (Müşteki) Sıfatı

Suçlar kural olarak re'sen takip edilmekle birlikte TCK.'nın özel hükümler kısmında şikâyet şartının arandığı suçlarda, takibin yapılabilmesi şikâyet şartının gerçekleşmesine bağlıdır. Şikâyete bağlı suçlarda, suçun bildirimine şikâyet; re'sen takip edilen suçlarda ise bu bildirim ihbar adı verilir⁵⁷⁹. Şikâyet şartı, bir ceza muhakemesi şartıdır. Zira şikâyete bağlı suçlarda şikâyet şartı, suçun unsurlarına ilişkin bir durum olmayıp, suç teşkil eden eylemin soruşturma ve kovuşturmasının yapılıp yapılamayacağı ile ilgilidir⁵⁸⁰.

Şikâyete bağlı suçlarda şikâyet hakkının kime ait olduğu hususunda gerek TCK.'da gerekse CMK.'da bir açıklık bulunmamaktadır. TCK.'nın 73/1 inci maddesinde “*yetkili kimse*” ve CMK.'nın 96 ncı maddesinde “*şikâyete yetkili olan kimse*”, TCK. madde 73/2 ve 73/3'de “*şikâyet hakkı olan kişi*” deyimine yer verilmiştir. Buna karşılık 73 üncü maddenin 4 ve 7 nci fıkralarında şikâyetten vazgeçmenin süjesi olarak “*suçtan zarar gören kişi*” gösterilmişken, CMK. 158/6'da “*mağdur*”un şikâyetten vazgeçmesinden söz edilmiştir.

İfade etmek gerekir ki, CMK.'nın dördüncü kitabının “Mağdur İle Şikâyetçinin Hakları” başlıklı birinci kısmında, mağdur ve şikâyetçi kavramına ayrı ayrı yer verilmiş olması, şikâyetçinin mağdurla sınırlandırılmayacağı, suçtan zarar görenin de şikâyet hakkının bulunduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Kanaatimizce de, şikâyetin anlamını ve niteliğini bozmayacak şekilde şikâyet hakkının suçtan doğrudan veya dolaylı zarar görene ait olduğu kabul edilmelidir. Dolayısıyla şikâyete bağlı suçlarda, korunan hukuki değeri doğrudan ya da dolaylı olarak ihlal edilen yani suçtan zarar gören kişi şikâyet hakkını kullanabilir.

Tüzel kişiler, suçun mağduru olamazlar, ancak suçtan zarar gören olabilirler⁵⁸¹. Tüzel kişiler, şikâyete bağlı bir suçtan dolayı suçtan zarar gören sıfatıyla şikâyet hakkını yetkili organları veya temsilcileri vasıtasıyla kullanabilir⁵⁸². Belirtmek gerekir ki, işlenen bir suç dolayısıyla tüzel kişiliğin suçtan zarar görmesi, dolaylı olarak tüzel kişiliğin üyelerini de zarara uğratar. Ancak tüzel kişiliğin üyelerinin şikâyet hakkının bulunduğunu kabul etmek,

⁵⁷⁹ Centel-Zafer, s.80, 81.

⁵⁸⁰ Kunter-Yenisey-Nuhoglu, s.95; Öztürk-Erdem, Ceza Muhakemesi Hukuku, s.90.

⁵⁸¹ Artuk-Gökçen-Yenidünya, s.307; Özgenç, s.198; Koca-Üzülmez, s.153.

⁵⁸² Centel-Zafer, s.88; Koca-Üzülmez, s.357.

şikâyetin amacıyla bağdaşmayacağı gibi, hakkın sınırlarını da genişletmiş olur. Bu itibarla, tüzel kişiliğin, şikâyete bağlı bir suçtan zarar görmesi durumunda, şikâyet hakkının yalnızca tüzel kişiliğin yetkili organlarına veya temsilcilerine ait olduğunu kabul etmek gerekir.

Örneğin (X) A.Ş.’nin mülkiyetinde olan bir araca zarar verilmesi durumunda, mala zarar verme suçu açısından şikâyet hakkı (X) A.Ş.’nin yetkili organları veya yetkilendirdiği temsilcisi tarafından kullanılabilir. (X) A.Ş.’nin Genel Kurul üyesi olan (B)’nin suçtan zarar gördüğünü belirterek şikâyet hakkının bulunduğunu ileri sürmesi mümkün değildir.

II- TÜZEL KİŞİLERİN KAMU DAVASINDA TEMSİLİ

1- Tüzel Kişilerin Kamu Davasına Katılması

Ceza muhakemesinde, suçlar kamu adına kovuşturulur. Kamu davasında iddia görevini kamu adına C.Savcısı yürütür. Ceza muhakemesinde mağdurların veya suçtan zarar görenlerin öç almasını engellemek ve kamu davasına aktif bir biçimde katılarak iddia makamına yardımcı olmalarını sağlamak amacıyla, mağdurların ve suçtan zarar görenlerin kamu davasına katılabilmesi öngörülmüştür⁵⁸³.

Kovuşturma aşamasında savcının yanında yer alarak kamu davasına müdahale eden mağdur veya suçtan zarar gören kişilere “*katılan*” denir. Katılanın, kamu davasına müdahale etmesi, mağdur veya suçtan zarar görenin açmış olduğu bir tali ceza davası niteliğindedir⁵⁸⁴.

Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler (CMK. m.237/1).

Tüzel kişiler, işlenen bir suçun mağduru olamazlar, ancak suçtan zarar gören olabilirler. Tüzel kişilerin işlenen suçtan dolayı malen sorumlu olması da mümkündür. Yargılama konusu işin hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddî ve malî sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişiye malen sorumlu denilir (CMK. m.6). Tüzel kişiler suçtan zarar görmeseler dahi yargılama

⁵⁸³ Centel-Zafer, s.801.

⁵⁸⁴ Centel-Zafer, s.801.

konusu olayın kesin hükümle sonuçlanmasından sonra, hükmün sonuçlarından maddi ya da mali olarak etkilenecek ise, malen sorumlu sıfatıyla yargılamaya katılabilir.

Tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde ya da tüzel kişinin yararına olarak işlenen bir suçtan yargılanan sanığın aleyhine olarak verilecek bir hükümden malen etkilenecek olması halinde, tüzel kişi davaya malen sorumlu olarak katılabilir. Kanun koyucu malen sorumlu kavramının tanımında hükümden maddi olarak etkilenecek kimseden söz etmiştir. Buradaki hükmün niteliği belirtilmemiş olup, sanık lehine ya da aleyhine olup olmaması arasında bir fark yoktur. Örneğin, tüzel kişiliğin temsilcisi (A), satış işlemi yapması için tüzel kişilikle ilgisi olmayan (C)’den yardım istese ve (C), hileli davranışlarla (B)’yi dolandırarak tüzel kişiliğin malvarlığına yarar sağlasa, bu durumda (C) sanık sıfatıyla yargılanacak ancak (X) tüzel kişisi ise malen sorumlu olarak davaya katılabilecektir.

Kanaatimizce, tüzel kişilerin kamu davasına katılan sıfatıyla kabulü, tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğunun söz konusu olmadığı hallerde mümkün olabilir. İşlenen suç nedeniyle, tüzel kişiliğin suçtan zarar görmesi, malen sorumlu olması hallerinde tüzel kişi davaya katılabilir. Suçun tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde ya da yararına olarak işlendiği durumlarda da tüzel kişiliğin suçtan zarar görmesi ya da malen sorumlu olacak olması sebebiyle, davaya katılan sıfatıyla katılabilir. Ancak, tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğunun öngörüldüğü suçların, tüzel kişiliğin organ ya da temsilcisi tarafından işlenmesi durumunda, tüzel kişiliğin güvenlik tedbiri sorumluluğu gündeme gelecektir. Bu durumlarda, tüzel kişilik davaya katılan sıfatıyla değil “*savunma makamının yanında yer alan*” sıfatıyla katılmalıdır.

CMK.’nın 237/1 inci maddesine göre kamu davasına katılabilen suçtan zarar gören ya da malen sorumlu olan tüzel kişiler, katılma hakkını fiilen yetkili organları ya da temsilcisi aracılığı ile kullanırlar. Katılma, kamu davasının açılmasından sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle olur (CMK. m.238/1).

Duruşma aşamasında tüzel kişinin yetkili organı ya da temsilcisi olan gerçek kişi bizzat duruşmaya katılarak, “katılan” sıfatıyla tüzel kişiyi temsil eder. Tüzel kişiliği temsil eden gerçek kişi, yasanın katılanlara sağladığı tüm haklardan yararlanabilir (CMK. m.249/2).

Ancak, tüzel kişiliği temsil edecek gerçek kişinin, duruşmada sanık sıfatıyla yer almaması gerekir (CMK.m.249/3). Bu durumda, tüzel kişiliğin başka bir temsilci tarafından temsil edilebilmesi mümkündür.

2- Tüzel Kişilerin Savunma Makamı Yanında Yer Alması

Bir tüzel kişiliğin organı ya da temsilcisinin, kanunda tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğunun öngörüldüğü suçları, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde ya da tüzel kişiliğin yararına olarak işlediği durumlarda, organ veya temsilci sanık sıfatını alırken, güvenlik tedbiri sorumluluğu gündeme gelen tüzel kişilik ise, -davaya sanık dışındaki temsilcileri aracılığıyla (CMK.m.249/3)- “savunma makamının yanında yer alan” sıfatıyla katılabilir (CMK. m.249/1).

Örneğin, (X) tüzel kişiliğinin temsilcisi (A), tüzel kişinin yararına olarak (B)’ye karşı dolandırıcılık suçunu işlese, yargılama aşamasında (A) sanık sıfatıyla yargılanırken, (X) tüzel kişiliği yargılamaya, sanık (A)’nın yanında, savunma makamı yanında yer alan sıfatıyla yargılamaya katılabilir.

III- ŞİRKET YÖNETİMİ İÇİN KAYYIM TAYİNİ

1- Genel Olarak

Şirket yönetimi için kayyım tayini, 5271 CMK.’da öngörülen yeni koruma tedbirlerinden biridir. Bu koruma tedbirinin ihdası ile şirketin malvarlığının kontrol edilmesi ve şirketin faaliyetleri konusunda bilgi edinilmesi amaçlanmıştır⁵⁸⁵. Şirket yönetimi için kayyım tayini koruma tedbiri, elkoyma koruma tedbirinin özel bir şeklini teşkil etmek de olup, tüzel kişilere uygulanacak müsadere güvenlik tedbirinin uygulanmasına da vasıta oluşturmaktadır⁵⁸⁶.

Şirket yönetimi için kayyım tayini, CMK.’nın 133 üncü maddesinde; “(1) Suçun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin

⁵⁸⁵ **Özbek-Kanbur-Doğan-Bacaksız-Tepe**, s.395; Ünver-Hakeri’ye göre, atanan kayyım, delil toplama, muhafaza altına alma ve işlenmekte olan suça belli şekillerde müdahale yetkisinin verilmemiş olması eksikliktir. Bkz. **Ünver, Yener-Hakeri, Hakan**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2011, s.424.

⁵⁸⁶ **Özbek-Kanbur-Doğan-Bacaksız-Tepe**, s.373; **Centel-Zafer**, s.387; Ayrıca bkz. **Öztürk-Tezcan-Erdem-Sırma-Saygılar-Alan**, s.450.

varlığı ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olması halinde; soruşturma ve kovuşturma sürecinde, hâkim veya mahkeme, şirket işlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak kayyım atayabilir. Atama kararında, yönetim organının karar ve işlemlerinin geçerliliğinin kayyımın onayına bağlı kılındığı veya yönetim organının yetkilerinin tümüyle kayyıma verildiği açıkça belirtilir. Kayyım tayinine ilişkin karar, ticaret sicili gazetesinde ve diğer uygun vasıtalarla ilan olunur.

(2) Hâkim veya mahkemenin kayyım hakkında takdir etmiş bulunduğu ücret, şirket bütçesinden karşılanır. Ancak, soruşturma veya kovuşturma konusu suçtan dolayı kovuşturmaya yer olmadığı veya beraat kararının verilmesi halinde; ücret olarak şirket bütçesinden ödenen paranın tamamı, kanunî faiziyle birlikte Devlet Hazinesinden karşılanır.

(3) İlgililer, atanan kayyımın işlemlerine karşı, görevli mahkemeye 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve 29.6.1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre başvurabilirler (...)” şeklinde düzenlenmiştir.

2- Tedbirin Konusu

Şirket yönetimi için kayyım tayini koruma tedbirinin konusunu, özel hukuk tüzel kişiliği bulunan ve TTK.’da düzenlenen kollektif, komandit, limited ve anonim şirketler oluşturmaktadır. Bu tedbir, özel hukuk tüzel kişiliği bulunan ancak şirket niteliğinde olmayan dernekler, vakıflar, siyasi partiler, sendikalar, kooperatifler bakımından uygulanamaz.

3- Tedbirin Uygulanma Şartları

A- Katalogda Yer Alan Suçlardan Biri İşlenmekte Olmalı

CMK.’da düzenlenen koruma tedbirinin bir kısmında olduğu gibi, şirket yönetimi için kayyım tayini bakımından da CMK. m.133/4’te katalog suçlar öngörülmüştür. Buna göre, şirket için kayyım tayini, TCK.’da yer alan; “Göçmen kaçakçılığı” (m.79), “İnsan ticareti” (m.80), “Uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti” (m.188), “Parada sahtecilik” (m.197), “Kumar oynanması için yer ve imkan sağlama” (m.228), “Zimmet” (m.247), “Suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama” (m.282), “Silahlı örgüt” (m.314), “Silah sağlama” (m.315), “Siyasal veya askeri casusluk” (m.328), “Devletin güvenliğine ve siyasi yararlarına ilişkin bilgileri açıklama” (m.329), “Gizli kalması gereken bilgileri açıklama”

(m.330) “Uluslar arası casusluk” (m.331), “Devletin sırlarından yararlanma, Devlet hizmetlerinde sadakatsizlik” (m.333), “Yasaklanan bilgileri temin” (m.334), “Yasaklanan bilgilerin casusluk amacıyla temini” (m.335), “Yasaklanan bilgileri açıklama” (m.336), “Yasaklanan bilgileri siyasi veya askeri casusluk maksadıyla açıklama” (m.337) suçları bakımından uygulama alanı bulabilir⁵⁸⁷.

Katalogda ayrıca, 6136 sayılı Ateşli ve Bıçaklar İle Diğer Aletler Hakkında Kanun’da yer alan “Silah kaçakçılığı” (m.12), “Bankacılık Kanunu’nun 22 nci maddesinin 3 ve 4 üncü fıkralarında tanımlanan “Zimmet”, Kaçakçılık Kanununda yer alan ve hapis cezasını gerektiren suçlar ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar bakımından, şirket yönetimi için kayyım tayini koruma tedbirine başvurulabilmesi öngörülmüştür⁵⁸⁸.

B- Suçun Şirketin Faaliyeti Çerçevesinde İşlenmekte Olduğu Hususunda Kuvvetli Şüphe Bulunmalı

Şirket yönetimi için kayyım tayini koruma tedbirine başvurulabilmesi için, katalogda yer alan suçlardan birinin, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu hususunda kuvvetli şüphe bulunmalıdır (CMK. m.133/1)⁵⁸⁹.

Katalogda yer alan suçların şirket ortaklarından biri tarafından ya da bu suçlardan birinin tüzel kişiliğin faaliyeti dışında ancak tüzel kişiliğin yararına işleniyor olması durumunda, bu koruma tedbirine başvurulamaz⁵⁹⁰. Örneğin, (X) şirketinin organı tarafından şirketin faaliyetinden bağımsız olarak insan ticareti ya da göçmen kaçakçılığı suçunun işlendiği ancak buradan elde edilen maddi değerlerin şirketin bütçesine aktarıldığı durumlarda, kayyım tayinine karar verilemez. İşlenmekte olan suçun, şirketin faaliyeti kapsamında olması, faaliyet alanı ile işlenen suç arasında illiyet bağının bulunması gerekir.

⁵⁸⁷ Katalogda yer alan ve TCK.’da düzenlenen göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, uyuşturucu madde imal ve ticareti, kumar oynanması için yer ve imkân sağlama, suçtan kaynaklanan malvarlığın değerlerini aklama suçları bakımından, tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu da bulunmaktadır.

⁵⁸⁸ Katalogda yer alan suçlardan Kaçakçılık suçları bakımından da Kaçakçılık Kanununun 4/3 üncü maddesinde tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri öngörülmüştür.

⁵⁸⁹ Adalet Komisyonu Raporunda bu hususa ilişkin olarak; “(...) *soruşturma veya kovuşturma konusu suçun, zincirleme veya kesintisiz suç olarak, bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması gerekir*” denilmektedir. Bkz. **Şahin, Cumhur**, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005, s.369.

⁵⁹⁰ **Özbek-Kanbur-Doğan-Bacaksız-Tepe**, s.395.

Kanun koyucu, bu tedbir bakımından kuvvetli suç şüphesi öngörmüştür. Bunun nedeni, şirketlerin yönetsel faaliyetlerini her durumda sektöre uğratmamak ve şirketlerin ekonomik ve ticari saygınlığını zedelememektir. Zira, bu tedbir şirketler bakımından ağır sonuçlara yola açabilmektedir. Bu nedenle, suçun şirketin faaliyeti çerçevesinde kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunduğu hallerde, tedbire karar verilebilir.

Maddenin öngördüğü kuvvetli suç şüphesi suçun işlendiğine yönelik değil, işlenmekte olduğuna yöneliktir. Bu bakımdan, bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olsa bile, icrası tamamlanmış bir suçla ilgili olarak şirket yönetimine kayyım tayin edilemez⁵⁹¹.

C- Tedbire Başvurulabilmesi, Maddi Gerçeğin Ortaya Çıkarılabilmesi Bakımından Gerekli Olmalı

Şirket yönetimi için kayyım tayini koruma tedbirine, maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi bakımından gerekli olduğu hallerde başvurulabilir. Kanun koyucu, madde metnin de bu şartı öngörerek, tedbirin orantılı uygulanmasını amaçlamıştır. Soruşturma veya kovuşturma aşamasında, maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi bakımından şirkete kayyım atanmasının gerekli olmadığı hallerde ya da kayyım tayininin maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmeyeceği durumlarda, tedbire karar verilemez⁵⁹².

D- Tedbire Hâkim Veya Mahkeme Tarafından Karar Verilmiş Olmalı

Şirket yönetimi için kayyım tayinine, soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından karar verilebilir. Sulh ceza hâkiminin zorunlu savcılık yaptığı durumlarda, Cumhuriyet savcısının talebi olmaksızın da, kayyım tayinine karar verebilir⁵⁹³. Kovuşturma aşamasında ise, mahkeme talep üzerine veya resen, kayyım tayinine karar verebilir.

⁵⁹¹ Bkz. CMK. m.133 gerekçesi. Ayrıca bkz. Taşdemir, Kubilay-Özkeper, Ramazan, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, C.:I, 4. Bası, Ankara 2010, s.490; Çolak, Haluk- Taşkın, Mustafa, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Ankara 2007, s.603.

⁵⁹² Centel-Zafer, s.389; Çolak-Taşkın, s.603.

⁵⁹³ Centel-Zafer, s.389; Çolak-Taşkın, s.603.

4- Tedbirin Uygulanması

Şirket yönetimi için kayyım tayinine ilişkin atama kararında, yönetim organının karar ve işlemlerinin geçerliliğinin kayyımın onayına bağlı kılındığı veya yönetim organının yetkilerinin tümüyle kayyıma verildiği açıkça belirtilir. İlk halde, şirketin yetkili organları görevlerine devam ederler ancak, şirkete ilişkin tasarruflar kayyımın onayı ile gerçekleştirilebilir⁵⁹⁴.

Kayyım tayinine ilişkin karar, ticaret sicili gazetesinde ve diğer uygun vasıtalarla ilan olunur(CMK. m.133/1). Diğer vasıtalarla örnek olarak gazete ilanları ya da ilgili şirketin merkez ve şubelerinde üçüncü kişilere ulaşabilecek nitelikteki ilanlar gösterilebilir⁵⁹⁵.

Tedbiire karar veren, hâkim veya mahkemenin kayyım hakkında takdir etmiş bulunduğu ücret, şirket bütçesinden karşılanır. Soruşturma veya kovuşturma konusu suçtan dolayı kovuşturmayla yer olmadığı veya beraat kararının verilip de kararların kesinleşmesi halinde; ücret olarak şirket bütçesinden ödenen paranın tamamı, kanunî faiziyle birlikte Devlet Hazinesinden karşılanır (CMK. m.133/2)⁵⁹⁶.

İlgililer, atanan kayyımın işlemlerine karşı, görevli mahkemeye 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve 29.6.1956 tarihli ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre başvurabilirler (CMK. m.133/3).

Şirket yönetimi için kayyım tayini tedbirinin uygulanma süresi, 133 üncü madde öngörülmemiştir. Tedbirin uygulanmasına, maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi bakımından gerekli olduğu sürece devam edilebilir. Tedbirin uygulanmasına, kesin hükümle birlikte son verilir.

⁵⁹⁴ Çolak-Taşkın, s.605.

⁵⁹⁵ Çolak-Taşkın, s.604.

⁵⁹⁶ Centel-Zafer, s.389.

IV- TÜZEL KİŞİLERE UYGULANACAK GÜVENLİK TEDBİRİNİN İDDİANAMEDE BELİRTİLMESİ

Kamu davasına açmakla görevli olan Cumhuriyet Savcısı, soruşturma evresi sonunda topladığı deliller neticesinde, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphenin varlığına kanaat getirmiş ise, iddianame hazırlayarak kamu davasını açar (CMK. m.170/2).

Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenecek iddianamede belirtilmesi gereken hususlar CMK.'nın 170/3 üncü maddesinde düzenlenmiştir. İddianamenin sonuç kısmında, sanığa uygulanacak ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği de belirtilir (CMK. m.170/6). Burada sözü edilen güvenlik tedbiri sanık hakkında uygulanabilecek güvenlik tedbirleridir. Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri bakımından ise maddenin devamında *“suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir”* denilmek suretiyle, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin de iddianamede belirtilmesi gerektiği açıkça öngörülmüştür. C.savcısının, iddianamede tüzel kişilere uygulanacak güvenlik tedbirini açıkça belirtmemesi durumunda, iddianame 170 inci maddeye aykırı olarak hazırlanmış olacağından, CMK. m.174 uyarınca iddianamenin iadesine karar verilebilir⁵⁹⁷.

Cumhuriyet savcısı, cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir (CMK. m.171/1). Maddede ifade edilen etkin pişmanlık ve şahsi cezasızlık sebepleri, cezayı tamamen ortadan kaldıran haller içindir. Cezanın azaltılmasını gerektiren şahsi sebep olarak etkin pişmanlık veya şahsi sebeplerin varlığı durumunda C.savcısı tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilemez.

Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, Cumhuriyet Savcısınca

⁵⁹⁷ CMK. 174/1'de; *“Mahkeme tarafından, iddianamenin ve soruşturma evrakının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra, eksik veya hatalı noktalar belirtilmek suretiyle;*

a) 170 inci maddeye aykırı olarak düzenlenen,

b) Suçun sübûtuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen,

c) Önödeme veya uzlaşmaya tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaşma usulü uygulanmaksızın düzenlenen,

İddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir” denilmektedir.

kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmesi durumunda, soruşturma konusu suçtan ötürü, tüzel kişilere özgü iznin iptali güvenlik tedbiri uygulanması mümkün değildir. Zira, TCK. m.60/1’de “*tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde, iznin iptaline karar verilir*” denilmek suretiyle, iznin iptaline ancak gerçek kişinin suçtan dolayı mahkûm olması halinde karar verilebileceği belirtilmiştir.

Diğer taraftan, tüzel kişilere yönelik olarak müsadere kararının verilebileceği hallerde, cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı nedeniyle kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilse dahi müsadere muhakemesi açılarak, tüzel kişilere müsadere kararı verilebilmesi mümkündür. Zira, TCK.’da müsadereye karar verilebilmesi için diğer şartlarıyla birlikte suçun işlenmiş olması yeterli görülmüştür.

C.savcısının, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı vermesi ile birlikte, soruşturma konusu suçla bağlantılı olarak tüzel kişi bakımından müsadere kararı verilmesini gerektirecek bir durum söz konusu ise, Cumhuriyet savcısı veya katılan, davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilir (CMK. m.256/1) ve yetkili mahkeme, duruşmalı olarak, tüzel kişi hakkında müsadere kararı verebilir (CMK. m.256/2).

V- TÜZEL KİŞİLERE ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRLERİ MUHAKEMESİ

1- Faaliyet İzninin İptali Muhakemesi

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinden biri olan faaliyet izninin iptali muhakemesi, CMK.’da düzenlenmemiştir. Faaliyet izninin iptaline karar verilebilmesi için, işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet kararının verilmiş olması gerekir. Bu bakımdan faaliyeti izninin iptali kararı, mahkûmiyet kararına doğrudan bağlı olup, bu kararın kanuni bir sonucudur.

İddianamede, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali tedbirinin uygulanması talep edilmişse, kamu davası devam ederken, tüzel kişiliğin “savunma makamının yanında yer alan sıfatıyla” davaya katılan organ veya temsilcisinin savunmasının alınması koşuluyla, mahkûmiyet hükmüyle birlikte, faaliyet izninin iptaline de karar verilebilir.

Tüzel kişiliğin yararına olarak ya da tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde kanunda öngörülen suçları işleyen organ veya temsilci hakkında hazırlanan iddianamede, sanığa verilecek cezanın yanında, tüzel kişilere faaliyet izninin iptali tedbirinin uygulanmasının da talep edilmesi gerekir. Bu talep iddianamede yer almamışsa, duruşma sırasında Cumhuriyet Savcısı veya katılan tarafından tüzel kişiliğe faaliyet izninin iptali tedbirinin uygulanması talep edilebilmelidir⁵⁹⁸. Bu takdirde, tüzel kişiliğin temsilcisinin savunması alındıktan sonra, mahkûmiyet hükmüyle birlikte faaliyeti izninin iptaline de karar verilebilir⁵⁹⁹.

İddianamede tüzel kişilere faaliyet izninin iptali talep edilmemiş ve kamu davası devam ederken de Cumhuriyet Savcısı veya katılanın bu yönde bir talebi olmamışsa ve dolayısıyla tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan ötürü organ veya temsilci sanık hakkındaki mahkûmiyet hükmü ile birlikte faaliyet izninin iptaline de karar verilmemişse, müsadereye ilişkin usul hükümlerine başvurulabilir.

Bu durumda CMK.'nın 256 ncı maddesine kıyasen, mahkûmiyet hükmüyle beraber bir karar verilmemişse; karar verilmesi için, Cumhuriyet savcısı veya katılan, davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilir. Faaliyet izninin iptaline ilişkin kararı vermeye, mahkûmiyet hükmünü veren mahkeme yetkilidir. Faaliyet izninin iptali muhakemesi duruşmalı olarak yapılmalıdır. Tüzel kişiliğin organ veya temsilcisi (mahkûm olan organ veya temsilci dışındaki), faaliyet izninin iptali muhakemesine çağırılırlar ve sanığın sahip olduğu hakları kullanabilirler (CMK. m.257/2).

2- Müsadere Muhakemesi

Tüzel kişiye ait bir eşyanın ya da kazancın müsadere edilebilmesinin söz konusu olduğu hallerde, asıl ceza davasında esasla birlikte müsadereye karar verilebileceği gibi, ayrı bir müsadere davası ile de müsadereye karar verilebilir (CMK.m.256).

İddianamede, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan ötürü, tüzel kişilere yönelik, müsadere güvenlik tedbirinin uygulanması talep edilmişse, asıl ceza davasında hükümle birlikte müsadere kararı verilebilir. Bu kararın verilebilmesi için, tüzel kişiliğin

⁵⁹⁸ Bu konuda CMK.'da müsadereye ilişkin hükümlere kıyasen başvurulabilir.

⁵⁹⁹ Tüzel kişilere uygulanacak faaliyet izninin iptali, bir yaptırım olması sebebiyle, tüzel kişiliğin organ veya temsilcisinin savunmasının alınması gerekmektedir. Savunma alınmadan yaptırım uygulanması, ceza muhakemesinin temel ilkeleriyle bağdaşmaz.

“savunma makamının yanında yer alan sıfatıyla” davaya katılan tüzel kişiliğin temsilcisinin savunmasının alınmış olması gerekir.

İddianamede tüzel kişilere yönelik, müsadere güvenlik tedbirinin uygulanması talep edilmemişse, Cumhuriyet savcısı veya katılanın, mahkemeden tüzel kişilere müsadere kararı verilmesini talep etmesi söz konusu olabilir (CMK. m.256/1)⁶⁰⁰. Bu halde, tüzel kişilere müsadere kararının verilmesine ilişkin durum ilk defa kamu davası devam ederken ortaya çıkmışsa, tüzel kişiliğin temsilcisinin savunması alınmadan, müsadere kararı verilmemelidir. Bu durumda CMK.’nın 226/1 ncı maddesi kıyasen uygulanmalıdır. Bu ihtimalde, kamu davası devam ederken, tüzel kişiliğe müsadere uygulanmasına yönelik bir talep ortaya çıkmışsa, temsilcinin savunması alındıktan sonra, hükümle birlikte müsadere talebine ilişkin bir karar verilebilir.

⁶⁰⁰ Kanaatimizce, her ne kadar CMK.’nın 256/1 ncı maddesinde, Cumhuriyet Savcısının ve katılanın müsadereye ilişkin talebinin, kamu davası açılmadan önce veya hüküm verildikten sonra söz konusu olabileceği belirtilmişse de, iddianamede belirtilmeyen müsaderenin, kamu davası devam ederken de talep edilebilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır.

SONUÇ

Hukukta hak sahibi olan şahıslar yalnızca gerçek kişilerden ibaret değildir. Sosyal, ekonomik ve ticari hayatın gereklilikleri, insan dışında birtakım topluluklarının da varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu topluluklar, insanın tek başına gerçekleştiremeyeceği, ancak insanların bir araya gelerek ya da malvarlığı değerlerini birleştirerek belirli amaçları gerçekleştirebilecekleri inancı ve anlayışı etrafında oluşur. Bu nedendir ki tüzel kişiler, toplumsal ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkan ve sosyal bir gerçekliği olan insan veya mal topluluklarıdır.

Tüzel kişiler, belirli amaçlarla örgütlenen ve gerçek kişilerden bağımsız bir kişiliği bulunan insan veya mal topluluklarıdır. Tüzel kişilerin kuruluşuna ilişkin çeşitli sistemler bulunmaktadır. Bu sistemler serbest kuruluş sistemi, izin sistemi ve tescil sistemi olup, Türk Hukukunda tüzel kişilerin kuruluşuna ilişkin tek bir sistem öngörülmemiştir.

Tüzel kişiler, yapılarına göre korporasyon (kişi topluluğu) ve kurum niteliğinde tüzel kişiler, tabi bulundukları kurallara göre kamu hukuku ve özel hukuk tüzel kişileri ve amaçlarına göre tüzel kişiler olarak sınıflandırılabilir.

Tüzel kişiler, hukuk âleminde yetkili organlarının yaptıkları işlemlerle var olurlar. Hak ve fiil ehliyetine sahip olan tüzel kişiler, yetkili organları aracılığıyla haklarını kullanabilir ve borç altına girebilirler. Tüzel kişiler, bazı durumlarda da, ticari ve sosyal hayatın ihtiyaçları gereği olarak temsilcileri aracılığıyla işlemlerini gerçekleştirirler. Tüzel kişilerin temsil ilişkisinden bağımsız olarak işlerini gördürdükleri kimseler de bulunabilir. Bu kişiler de yardımcı kişi olarak ifade edilmektedir.

Doktrinde tüzel kişiliğin hukuki niteliği çokça tartışılmış ve bu kapsamda çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Bu teorilerden Farazilik teorisine göre, doğal yaşamda yalnızca gerçek kişilerin bir kişiliği bulunmaktadır. Tüzel kişiler bir varsayımdan ibarettir. Gerçeklik teorisi ise, tüzel kişilerin de tıpkı gerçek kişiler gibi sosyal hayatın bir gerçekliği olduğunu ileri sürer. Gerçeklik teorisine göre tüzel kişilerin mevcut olabilmesi için hukuka ihtiyacı yoktur. Hukuk, zaten var olan tüzel kişileri tanımaktadır. Amaç birliği teorisi ise, farazilik ve varsayım teorilerinin olumlu yanlarını alarak, tüzel kişilerin belirli amaçlarla oluşturulmuş

insan ve mal toplulukları olduğu görüşünü savunur. Soyutlama teorisine göre ise, tüzel kişiler ne varsayım ne de soyutlamadır. Bu teoriye göre tüzel kişiler insan fikrinin bir ürünüdür.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu tarihi süreçte çeşitli aşamalardan geçmiştir. Roma hukukunda günümüz anlamında tüzel kişilik kavramı bulunmamaktaydı. Tüzel kişilik özelliği gösteren birtakım toplulukların hak ve fiil ehliyeti olduğu kabul ediliyordu. Bu dönemde ceza hukukunun gelişmemiş olması sebebiyle, tüzel kişilerin cezai ve hukuki sorumluluğu konusunda kesin bir ayırım yapılamamaktaydı. Cermen hukukunda da birtakım toplulukların cezalandırılmasını öngören emirnameler mevcut bulunmaktaydı.

İslam hukukunda, cezai sorumluluğunun şahsiliği ilkesi geçerliydi. İslam hukuku kaynaklarında, tüzel kişilik kavramına yer verilmemişti. Ancak bazı İslam hukukçularına göre Devlet hazinesi, vakıf, medrese gibi yerlerin tüzel kişiliği bulunmaktaydı. İslam hukukunda ceza mesuliyeti idrak ve ihtiyara dayandırıldığından tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmemekteydi. Ancak Kur’anda yer alan akile ve kasame kurumları buna istisna oluşturmaktaydı.

Türk hukukunda ise, 765 sayılı TCK.’da tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktaydı. Doktrinde de, tüzel kişilerin suç faili olabilmeleri ve cezalandırılabilimleri kabul edilmemekte ve ceza normunda yer alan “kişi, kimse” gibi deyimlerden yalnızca gerçek kişilerin anlaşılması gerektiği ifade edilmekteydi. Buna karşın, 765 sayılı yasa döneminde Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlarda, tüzel kişilerin suç faili olabilmemesinin mümkün olduğu ve bunun ceza sorumluluğunun şahsiliği prensibine aykırı olmadığı belirtilmişti.

1989, 1997, 2000 ve Hükümetin teklif ettiği TCK. tasarılarında ise tüzel kişilerin cezai sorumluluğu açıkça kabul edilmişti. Bu tasarılarda, kanunda ayrıca belirtilen hallerde, tüzel kişiliğin yetkili organ veya temsilcisinin tüzel kişiliğin yararına işlediği suçlardan ötürü, suçu işleyen yetkili organ veya temsilci ile birlikte tüzel kişiliğin de sorumlu tutulacağı öngörülmüştü. Tasarılarda benimsenen yaptırım sistemine göre, tüzel kişilere para ve müsadere cezalarının uygulanması öngörülmüştü.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, tüzel kişiliğin hukuki niteliği çerçevesinde de açıklanmıştır. Farazilik teorisine göre, anlama ve isteme yeteneğine yalnızca gerçek kişiler

sahip olduğundan tüzel kişilerin suç faili olamayacağı ileri sürülmüştü. Gerçeklik teorisine göre ise, tüzel kişilerin gerçek kişilerden ayrı ve bağımsız bir kişilikleri bulunduğundan, hak ve fiil ehliyetine sahip tüzel kişilerin hukuki sorumluluklarının yanında cezai olarak da sorumlu tutulabilecekleri ileri sürülmüştü. Soyutlama teorisine göre ise, tüzel kişilerin her suçu işleme olanağı bulunmadığından, ancak kanunda öngörülen suçları işleyebileceği fikri benimsenmişti.

Mukayeseli hukukta, tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna ilişkin çeşitli prensipler benimsenmiştir. *Societas Delinquere No Potest* prensibine göre, toplulukların suç faili olabilmesi mümkün değildir. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu kabul etmeyen ülkelerin bir kısmı bu ilke kapsamında, tüzel kişilerin cezai sorumluluğunda kendi kanunlarında yer vermemiştir. Tüzel kişilerin cezai sorumluluğunu kabul eden ülkelerde ise, “Türev sorumluluk” ve “Müstakil sorumluluk” prensiplerine göre tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna gidilmektedir.

Türev sorumluluk prensibi, tüzel kişilerin cezalandırılması, gerçek kişilerin fiili nedeniyledir. Bu prensip kendi içinde kimlik ve temsil prensibi olarak ikiye ayrılmaktadır. Tüzel kişiliğin yetkili organlarının, yani tüzel kişiliğin doğrudan kimliğini yansıtan kişilerin işlemiş olduğu suçlardan ötürü tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmesi, kimlik prensibiyle açıklanmıştır. Temsil teorisine göre ise, tüzel kişiliğin bünyesinde tüzel kişiliği temsil eden bir çalışanın dahi tüzel kişiliğin yararına olarak suç işlemesi halinde, tüzel kişiliğin cezai sorumluluğuna gidilebilmektedir.

Müstakil sorumluluk prensibine göre ise, tüzel kişilerin işlenen suçtan dolayı cezalandırılması, gerçek kişilerin eylemlerinden bağımsızdır. Bu prensip, tüzel kişiliğin bünyesinde meydana gelen organizasyon hataları ve kusurları nedeniyle, tüzel kişilerin cezalandırılmasını öngörmektedir.

Mukayeseli hukukta, Almanya ve İtalya’da tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmemiştir. Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka ve İsviçre gibi Kıta Avrupası ülkelerinin Ceza Kanunlarında ise, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu öngörülmüştür. Bunun yanında Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avusturya gibi ülkelerde ise, tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, mahkeme içtihatlarıyla ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Tüzel kişilerin cezai sorumluluğu, 1929, 1953, 1957, 1959, 1979 ve 1991 tarihinde gerçekleştirilen uluslar arası kongrelerde de ele alınmış ve bu kongrelerde tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

Avrupa Birliği Hukukunda da, Avrupa Konseyin muhtelif kararlarında, tüzel kişilerin cezalandırılmasına yönelik olarak tavsiye kararları alınmıştır. Bunun yanı sıra Corpus Juris'te de tüzel kişilerin cezai sorumluluğu açıkça düzenlenmiştir.

Türk Ceza Hukukunda ise, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile tüzel kişilerin cezai sorumluluğu kabul edilmeyerek, tüzel kişilere güvenlik tedbirleri uygulanması öngörülmüştür. TCK.'da tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi, kanunun gerekçesinde, cezai sorumluluğun şahsiliği ilkesiyle açıklanmıştır.

5237 Sayılı TCK.'da güvenlik tedbirleri bakımından da kanunilik ilkesi kabul edilmiştir. Bu bakımdan suçta ve cezada kanunilik ilkesinin sonuçları, tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu bakımından da sonuç doğurmaktadır. Ayrıca tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi, ceza hukukunun temel ilkelerinden kusur ilkesi ve ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi bağlamında da açıklanabilir.

Ceza hukukunda suçla korunan hukuki değerın sahibi bir tüzel kişi de olabilir. Nitekim TCK.'da yer alan “kamu idaresinin güvenilirliği ve işleyişı”ne karşı suçlarda, Devlet kamu hukuku tüzel kişiliğine ait değerler korunmuştur. Bununla birlikte, suçun dar anlamda mağduru yalnızca gerçek kişiler olabilir. Tüzel kişilerin bir suçun mağduru olamayacağı, ancak suçtan zarar gören olabileceğı ifade edilmelidir.

5237 sayılı TCK.'da tipiklikte yer verilen “kim, kimse, her kim” gibi ifadelerden yalnızca gerçek kişiler anlaşılabilir. TCK.'da tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun kabul edilmemesi nedeniyle, tipiklikte yer alan bu ifadelerden yalnızca gerçek kişiler anlaşılmalıdır. Zira, cezai sorumluluğu kabul edilmeyen tüzel kişilerin suçu işleme yetenekleri de bulunmamaktadır. Bu nedenle işlenen suçun faili ancak gerçek kişiler olabilmektedir.

Fiil yeteneğı gerçek kişilere özgüdür. Tüzel kişilerin, fiil yeteneğı bulunmamaktadır. Tüzel kişiler yetkili organ veya temsilcileri aracılığıyla hareket ederler. Bu anlamda tüzel kişilerin, gerçek kişilerden ayrı ve bağımsız bir hareket kabiliyetinin bulunmadığı ifade

edilmelidir. Fiil yeteneği gerçek kişilere özgü olduğundan, suç teşkil eden fiil de ancak gerçek kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Tüzel kişilerin maddi bir hareket meydana getirmeleri mümkün olmadığı gibi, tüzel kişilere belirli bir hareketin icrası ya da dikkat ve zen gösterme yükümlülüğü yüklenemez. Bu çerçevede, ne ontolojik olarak ne de normativist olarak tüzel kişilerin hareket yeteneği bulunduğu söylenebilir.

Tüzel kişiler, işlenen bir suçun faili de olamazlar. Faillikten söz edebilmek için her şeyden önce suç teşkil eden bir fiilin bulunması gerekir. Fiil yeteneği ise gerçek kişilere özgüdür. Bu bakımdan tüzel kişilerin fail olabilmeleri de söz konusu değildir.

Tüzel kişiler, bir suçun mağduru da olamazlar. Mağdur ancak gerçek kişiler olabilir. Diğer taraftan işlenen suç dolayısıyla tüzel kişilerin zarar görmesi mümkündür. Her ne kadar tüzel kişiler mağdur olarak kabul edilmeseler de, suçtan zarar gören olabilirler.

Tüzel kişiler, suçun maddi konusu oluşturabilirler. Örneğin TCK.'nın 301 inci maddesinde yer alan suçta, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Hkmeti, kamu hukuku tüzel kişilikleri suçun konusunu oluşturmaktadır. Ancak bu suçta tüzel kişiliğin mağdur olduğu söylenemez. Bu tip suçlarda, toplumu oluşturan herkesin mağdur olduğunu kabul etmek gerekir.

Tüzel kişilerin iradi hareket yetenekleri bulunmadığından, bir suç işleme kastı ile hareket edebilmesinden de söz edilemez. Bu kapsamda, kendisine bir yükümlülük de yüklenemeyecek olan tüzel kişilerin dikkat ve zen yükümlülüğüne aykırı hareketlerinden ve dolayısıyla taksirli hareketlerinden de söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle, tüzel kişiler suçun manevi unsurunu sağlayamazlar.

Tüzel kişilerin kusurluluğu da bulunmamaktadır. Tüzel kişilerin iyiye kötüden doğruyu yanlıştan ayırt edebilme ve buna göre davranabilme kabiliyetleri mevcut değildir. Diğer bir ifadeyle tüzel kişilerin algılama ve irade yetenekleri yoktur. Bu bakımdan işlenen suç dolayısıyla tüzel kişilerin kınanabilmesi ve dolayısıyla cezalandırılabilmesi de mümkün değildir.

Suçu bizzat işleyemeyen tüzel kişilerin, işlenen bir suça iştirakleri de söz konusu olamaz. Suça iştirak edebilmek için de hareket yeteneği bulunmalıdır. Ayrıca iştirak iradesi

de, suça iştirak edebilmenin bir şartıdır. Tüzel kişilerin iradi hareket yetenekleri bulunmadığından, işlenen bir suça iştirak edebilmeleri de mümkün değildir.

Tüzel kişilere ceza yaptırımı uygulanmamalıdır. Tüzel kişilerin cezalandırılmamasını, cezanın amacına ilişkin teoriler bakımından değerlendirmek gerekir. Tüzel kişilerin hareket yeteneği bulunmadığından, fiil ile orantılı bir cezaya muhatap tutulabilmesi de söz konusu olamaz. Tüzel kişilere verilen cezadan ötürü, tüzel kişiliğin ıslah edilebilmesi mümkün değildir. Ayrıca, tüzel kişilerin cezalandırılması, penoloji biliminde benimsenen “her suçlunun kendi kişiliğine uygun bir yaptırıma muhatap tutulması” ilkesi ile de bağdaşmamaktadır.

5237 Sayılı TCK.’nın 60 ıncı maddesinde, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri olarak “faaliyet izninin iptali” ve müsadere” öngörülmüştür. Faaliyet izninin iptali, bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde söz konusu olabilmektedir. Müsadere güvenlik tedbiri de, yararına işlenen suçlarda özel hukuk tüzel kişi hakkında da uygulanmaktadır.

Tüzel kişilere, işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, güvenlik tedbiri hükmedilmeyebilir. Ayrıca, tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri kanunda ayrıca belirtilen hallerde uygulanabilir.

Tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu, dava ve ceza ilişkisini sona erdiren sebepler ve hapis cezasına seçenek kurumlar ile de ilişkilendirilebilir. Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinden faaliyet izninin iptali için mahkûmiyet şartı aranmakta olup, müsadere tedbiri bakımından ise mahkûmiyet şartı aranmamaktadır. Müsadere tedbiri bakımından suç işlendiğinin sabit olması yeterli olmaktadır. Bu çerçevede, dava ilişkisini sona erdiren haller ile hapis cezasına seçenek kurumların söz konusu olduğu durumlarda, tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanıp uygulanmayacağı farklılık arz etmektedir.

5237 sayılı TCK.’da tüzel kişilerin güvenlik tedbiri sorumluluğu, kanunda belirtilen suçlar bakımından öngörülmüştür. Özel hükümlerde ise bu suçların bir kısmında tedbirlerin uygulanacağı belirtilmiş, bir kısım suçlarda tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin

uygulanabilmesi için, suçun tüzel kişilerin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi aranmış, bir kısım suçlarda ise tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanması, işlenen suçtan dolayı tüzel kişilere haksız kazanç sağlanmış olmasına bağlanmıştır.

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri, suç ve ceza içeren birtakım özel ceza kanunlarında da öngörülmüştür. Bu kanunlarda ayrıca tüzel kişilere yönelik olarak idari yaptırımlarda düzenlenmiştir. Kabahatler Kanununda da, organ veya temsilcinin fiilinden dolayı tüzel kişilere idari yaptırım uygulanması öngörülmüştür.

Tüzel kişilerin, ceza muhakemesi hukukundaki durumu da önem arz etmektedir. Tüzel kişiler suç işleme yetenekleri bulunmadığından şüpheli ya da sanık olamazlar. Tüzel kişilerin mağdur olabilmesi de mümkün değildir. Ancak tüzel kişiler suçtan zarar gören olabilirler. Tüzel kişiler suçtan zarar gören olabildiklerinden, şikâyet tabi suçlarda şikâyet hakkına da sahiptirler. Ancak şikâyet hakkını tüzel kişiler adına yetkili organları ya da temsilcileri kullanabilir. Tüzel kişiler kamu davasına da katılabilirler. Duruşma aşamasında tüzel kişinin yetkili organı ya da temsilcisi olan gerçek kişi bizzat duruşmaya katılarak tüzel kişiyi temsil edebilir.

5271 sayılı CMK.'da, şirketlere özgü olarak öngörülen ve elkoyma koruma tedbirinin özel bir türü olan “şirket yönetimi için kayyım tayini” koruma tedbirine yer verilmiştir. Bu koruma tedbirine, CMK.'nın 133 üncü maddesindeki katalogda yer alan suçların şirketin faaliyeti çerçevesinde işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunduğu ve bu tedbire başvurulmasının maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi bakımından gerekli olduğu durumlarda, hakim ya da mahkeme tarafından hükmedilir.

Tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerinin muhakemesi, CMK.'da özel olarak düzenlenmemiştir. Ancak faaliyet izninin iptali muhakemesi, diğer güvenlik tedbirlerine ve kısmen müsadereye ilişkin hükümlere kıyasen yürütülebilir. Müsadere usulü ise CMK.'da özel olarak düzenlenmiştir. Tüzel kişilere uygulanacak müsadere tedbirleri bakımından da, CMK.'da yer alan müsadereye ilişkin hükümler uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, İlhan**, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, AÜHFD, C:52, S:1-4, 2003.
- Akgüç, Atıf**, İtalyan Cumhuriyeti Anayasası, Adalet Bakanlığı Yayınları Yeni Seri No:13, Ankara, 1972.
- Akıncı, Şahin**, Roma Hukuku Dersleri, Konya 2003.
- Akıpek, Jale G.-Akıntürk, Turgut- Karaman Ateş, Derya**, Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, İstanbul 2010.
- Akşit, Cevat**, İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları, İstanbul 2000.
- Akünel, Teoman**, Türk Medeni Hukukunda Tüzel Kişiler, İstanbul, 1995.
- Alşahin, Mehmet Emin**, Ceza Hukukunda Zamanaşımı, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2010.
- Antalya, Gökhan**, “Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması Teorisi”, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Uluslar arası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul 02.02.2008.
- Artuk, Mehmet Emin**, “Güvenlik Tedbirleri”, GÜHFD, C.:XII, Y.:2008, S.:1-2.
- Artuk, Mehmet Emin**, Ceza Kanununun Suç Siyaseti Açısından Değerlendirilmesi, Ceza Hukuku Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Aralık 2006.
- Artuk, Mehmet Emin-Gökçen, Ahmet-Yenidünya, A. Caner**, Ceza Hukuku Özel Hükümler, 10. Baskı, Ankara 2010.
- Artuk, Mehmet Emin-Gökçen, Ahmet-Yenidünya, A. Caner**, TCK. Şerhi, Genel Hükümler, Cilt:1, Ankara 2009.
- Ayan, Mehmet-Ayan, Nurşen**, Kişiler Hukuku, Konya 2007.
- Aydın, Devrim**, Türk Ceza Hukukunda Suça İştirak, Ankara, 2009.
- Aydın, Mehmet Akif**, Türk Hukuk Tarihi, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul 2009.
- Bakıcı, Sedat**, 5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri, Ankara 2008.
- Başaran Yavaşlar, Funda**, “Vergi Suç ve Kabahatleri Hukuku’nda Son Durum”, İBD, C:82, S.2008/6.

- Baumann, Jürgen-Weber, Ulrich-Mitsch, Wolfgang**, Strafrecht, Allgemeiner Teil, 11. Auflage, Bielefeld 2003.
- Bayraktar, Köksal**, “Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi, İÜHFD, C.:50, S.:1-4.
- Beale, Sara Sun**, “A Response To The Critics Of Corporate Criminal Liability”, Durham 2009.
- Bıyıklı, Hasan**, “Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu ve Türk Ceza Hukuku Sistemi”, YD., C.: 7, S.: 4, Ekim 1981.
- Bıyıklı, Hasan**, “Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu ve Türk Ceza Hukuku Sistemi II”, YD., C.: 8, S.: 1-2, Ocak-Nisan 1982.
- Cebeci, Lütfullah-Kılıç, Sadık**, Kur’an-ı Kerim (Türkçe Meali), İstanbul (Tarihi belirtilmemiş).
- Centel, Nur-Zafer, Hamide**, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 2010.
- Centel, Nur-Zafer, Hamide-Çakmut, Özlem**, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 6. Bası, İstanbul 2010.
- Cin, Halil-Akgündüz, Ahmet**, Türk Hukuk Tarihi, Konya 2003.
- Çolak, Haluk**, Güncel Ceza Hukuku ve Temmuz 2005 Değişiklikleri İle TCK/CMK/CGTİK, 2005.
- Çolak, Haluk-Taşkın, Mustafa**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, Ankara 2007.
- Çomaklı, Şafak Ertan**, Vergi Ceza Hukukunda Mahsus Suç, Ankara 2008.
- Dalyan, Şener**, Bilgisayar Programlarının Fikri Hukukta Korunması, Ankara 2009.
- Dannecker, Gerhard**, “Kişi Birlikleri ve Tüzel Kişilerin Cezalandırılabilirliği”, Ceza Hukuku Reformu Sempozyumu Tebliği 20-23 Ekim 1999, İstanbul 2001, (Çev.:Ayşe Nuhoglu).
- Demirbaş, Timur**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, Ankara 2009.
- Diskant, Edward B.**, “Comparative Corporate Criminal Liability: Exploring The Uniquely American Doctrine Through Comparative Criminal Procedure”, The Yale Law Journal, 14.10.2008 (http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/Diskant_paper.pdf).
- Doğanay, Ümit**, Hükmi Şahıslar Ders Notları, İstanbul 1969.
- Donay, Sühely**, Ceza Mahkemesinde Yargılanan Vergi Suçları, İstanbul 2008.
- Donay, Sühely**, Bankacılık Ceza Hukuku, İstanbul 2007.
- Dönmezer, Sulhi**, Genel Ceza Hukuku Dersleri, İstanbul 2003.
- Dönmezer, Sulhi-Erman, Sahir**, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, Cilt:II, 12. Bası, İstanbul 1999.

- Dural, Mustafa**, Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler, İstanbul 1987.
- Dural, Mustafa-Öğüz, Tufan**, Türk Özel Hukuku, Kişiler Hukuku, C:2, İstanbul 2010.
- Erdem, Mustafa Ruhan**, Avrupa Birliği Hukukunun Üye Devletlerin Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etkisi, Ankara 2004.
- Erem, Faruk**, “Türk Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri”, AÜHFD., C.: I, S.: 3, Ankara 1944.
- Erem, Faruk**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Cilt: I, Ankara 1995.
- Erem, Faruk-Danışman, Ahmet-Artuk, Mehmet Emin**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 1997.
- Ergün, Ömer**, Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu, İstanbul, 2010.
- Erman, Sahir**, Ticari Ceza Hukuku I, Genel Kısım, İstanbul 1992.
- Ersoy, Yüksel**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2002.
- Faure LL.M., Michael G.-Heine, Günter**, Criminal Enforcement of Environmental Law In The European Union Report, Maastricht, 2000.
- Freidmann, Wolfgang**, “Tüzel Kişilik Nazariyeleri ve Tatbikat”, Çev: Tuğrul Ansay, AÜHFD, C.XV, 1958.
- Gedik, Doğan**, Türk Ceza Hukukunda Müsadere, Ankara 2007.
- Gedikli, Fethi**, Osmanlı Şirket Kültürü, XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudarebe ve Uygulaması, İstanbul, 1998.
- Goode, Matthew**, Corporate Criminal Liability”, Environmental Crime-Conference Prooceedings, Canberra 1995.
- Gökçen, Ahmet**, “Cezanın Amacı ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Sistemleri” in: Ceza Hukuku Makaleleri, İstanbul 2002.
- Hafizoğulları, Zeki**, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri, Ankara Barosu Dergisi, Y.:65, S.:1, 2007.
- Hafizoğulları, Zeki-Özen, Muharrem**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010.
- Hakeri, Hakan**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2011.
- Hatemi, Hüseyin**, Medeni Hukuk Tüzel Kişileri, C:1, İstanbul 1979.
- Heintschel-Heinegg, Bernd**, Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, München 2010.

- Ivan Savic, Vanja**, “How Can The Corporation Become A Criminal?-Analyzing The Paths Towards Corporate-Criminal-Liability,
http://www.law.depaul.edu/centers_institutes/ihrli/pdf/savic_corporate_crim.pdf.
- İçel, Kayıhan- Sokullu Akıncı, Füsün- Özgeç, İzzet- Sözüer, Adem-Mahmutoğlu, Fatih S.- Ünver, Yener**, İçel Yaptırım Teorisi, 2. Baskı, İstanbul 2002.
- İçel, Kayıhan**, “İdari Ceza Hukuku ve Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi”, İÜHFD, C.:L, S.:1-4.
- Jescheck, Hans Heinrich-Weigend Thomas**, Lehrbuch des Strafrechts Allgemin Teil, Berlin 1996.
- Jescheck, Hans-Hieinrich**, “1989 Türk Ceza Kanunu Öntasarısının Genel Hükümleri Hakkında Karşılaştırmalı Bir inceleme (Çev.: Prof. Dr. Adem Sözüer), TCK Tasarısı İçin Müzakereler, Konya 1998.
- Kangal, Zeynel T.**, “Yeni Türk Ceza Hukukunda Tüzel Kişiler”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S.:7, Y.:2006.
- Kangal, Zeynel T.**, Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu, Ankara 2003.
- Karagülmez, Ali**, Suç Olmaktan Çıkarma- İdari Para Cezaları-Açıklamalı Kabahatler Kanunu, Ankara 2005.
- Kaulen, B.F.-Gritter, E.**, “Corporate Criminal Liability In The Netherlands”, Vol.14.3, Electronic Journal Of Comparative Law, December 2010 (<http://www.ejcl.org/143/abs143-9.html>).
- Kayhan, Mehmet**, Vergi Usul Kanununda Kaçakçılık, Ankara 2008.
- Keskin, Serap-Zafer, Hamide-Kocasakal, Ümit**, Avrupa Birliğinin Mali Çıkarlarının Korunmasına İlişkin Ceza Hukuku Kuralları, Ankara 2001.
- Keyman, Selahattin**, “Cürmi Fiilin Yapısal Unsuru Olarak Hareket”, AÜHFD., C.:XL, S.:1-4, Ankara 1988.
- Keyman, Selahattin**, “Tipiklik ve Ceza Hukuku”, AÜHFD., C.: XXXVII, S.: 1-4 (1980), Ankara 1982.
- Kindhäuser, Urs**, Strafgesetzbuch, NomosKommentar, 4. Auflage, Baden 2010.
- Koca, Mahmut-Üzülmöz, İlhan**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2010.
- Kunter, Nurullah- Yenisey, Feridun, Nuhoglu, Ayşe**, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Bası, İstanbul 2010.
- Kühl, Kristian**, Strafgesetzbuch, Kommentar, München 2007.

- Kyriakakis, Joanna**, “Corporate Criminal Liability And The Icc Statue: The Comparative Law Challenge” Netherlands International Law Rewiew, Volume: 56, Issue: 3, 2009.
- Manfred, Maiwald**, “Handeln und Unterlassen, -Handeln für einen Anderen” (“İcrai ve İhmali Davranış, -Bir Başkası İçin Hareket Etmek”, (Çev.: Prof. Dr. Cumhur Şahin), Türk Ceza Kanunu İçin Müzakereler, Diskussionsbeitraege zum Entwurf des türkischen Strafgesetzbuches, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 1998.
- Maurach, Reinhart-Zipf, Heinz**, Strafrecht, Allgemein Teil, Teilband 1, 7. Auflage, Heidelberg 1987.
- Memiş, Pınar**, “2. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi (Bükreş, 6-12 Ekim 1929)”, Suç ve Ceza Dergisi, S.:2, Y.: 2009.
- Meran, Necati**, Kabahatler Kanunu ve Kabahat İçeren Kanunlar, Ankara 2007.
- Nisco, Attilio**, “Die Strafbarkeit juristischer Personen aus rechtsvergleichender Perspektive, insbesondere der Fall Italien”, (Mukayeseli Hukukta Özellikle İtalyan Hukukunda Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu, Çev: Ayşe Huhoğlu), Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kazancı Hukuk Dergisi, S.:79-80, Mart-Nisan, Y.:2011.
- Oğurlu, Yücel**, İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış ve İdari Yaptırım-Ceza Yaptırımı Ayrımı, AÜEHFD, C.:3, S.:1, 1999.
- Oğuzman, M. Kemal-Öz, Turgut**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2010.
- Oğuzman, M. Kemal-Seliçi, Özer-Oktay Özdemir, Saibe**, Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), İstanbul, 2010.
- Otacı, Cengiz**, Türk Ceza Hukukunda İştirak, AD., Yıl: 93, Ekim 2001.
- Önder, Ayhan**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C:II-III, İstanbul, 1992.
- Özbek, Veli Özer-Kanbur, M. Nihat-Doğan, Koray-Bacaksız, Pınar-Tepe, İlker**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2011.
- Özcan, Onur**, Çevre Suçlarında Şirketlerin Cezai Sorumluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.
- Özen, Muharrem**, Ceza Hukukunda Objektif Sorumluluk, Ankara 1998.
- Özen, Muharrem**, Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 1, Ankara 2003.
- Özgenç, İzzet**, “Tüzel Kişinin Sorumluluk Ehliyeti, Anayasa Mahkemesi’nin Bir Kararı Üzerine Düşünceler”, in: Reha Poroy’a Armağan, İstanbul 1995.

- Özgenç, İzzet**, Suça İştirakin Hukuki Esası ve Faillik, İstanbul 1996.
- Özgenç, İzzet**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 5. Bası, Ankara 2010.
- Özkurt, Ayşegül**, Bankacılık Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması, İstanbul 2010.
- Öztan, Bilge**, Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinde Organ Kavramı ve Organın Fiillerinden Doğan Sorumluluk, Ankara 1970.
- Öztan, Fırat**, Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Ankara 2008.
- Öztürk, Bahri-Erdem, Mustafa R.**, Öztürk Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku, 10. Baskı, Ankara 2008.
- Öztürk, Bahri-Tezcan, Durmuş-Erdem, Mustafa Ruhan-Sırma, Özge- Saygılar, Yasemin F.- Alan, Esra**, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ders Kitabı, (Editör: Bahri Öztürk), Ankara 2010.
- Parlar, Ali-Hatipoğlu, Muzaffer**, 5237 Sayılı TCK.'na Göre Suçlarda Teşebbüs-İştirak –İçtima ve Yaptırımlar, İstanbul 2010.
- Parlar, Ali-Hatipoğlu, Muzaffer**, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Yorumu, 1. Cilt, Ankara 2010.
- Pradel, Jean**, “Fransız Hukukunda Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu İle İlgili Bazı Sorunlar” (Çev.: Zeynel T. Kangal), in: Adalet Yüksekokulu 20. Yıl Armağanı, İstanbul 2001.
- Robinson, Allens Arthur**, Corporate Cultur As A Basis For The Criminal Liability Of Corporations, (Report For The United Nations Special Representative Of The Secretary-General On Human Rights And Business), 2008.
- Robinson, O. F.**, The Criminal Law of Ancient Rome, Baltimore/Maryland 1996.
- Soyaslan, Doğan**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara 2005.
- Şahin, Ayşenur**, Fikri Hukukta Eser Sahibinin Mali Haklarının Korunması, İstanbul 2010.
- Şahin, Cumhur**, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005.
- Şen, Ersan**, “Çevre Ceza Hukuku”, (Ceza Hukuku Açısından Sağlıklı ve Düzenli Bir Çevrede Yaşama Hakkı), İstanbul 1994.
- Şen, Ersan**, Türk Ceza Hukuku, Suçun Genel Esasları ve Unsurları, İstanbul, 2002.
- Şen, Ersan**, Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu, İstanbul 2006.
- Şener, Esat**, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2001.
- Şenyüz, Doğan**, Vergi Ceza Hukuku, Bursa 2008.

- Şevket, Ali**, Hükmi Şahıslar ve Cezai Mesuliyet, İstanbul Baro Mecmuası, S.:2, Şubat 1937.
- Tahiroğlu, Bülent-Erdoğan, Belgin**, Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 2010.
- Taner, Tahir**, Ceza Hukuku Umumi Kısım, 3. Baskı, İstanbul 1953.
- Taş, Fatma**, Vergi Mahremiyetinin İhlali Suçu, Ankara 2008.
- Taşdelen, Aziz**, Vergi Usul Kanunu Yönünden Vergi Kabahatleri, Ankara, 2010.
- Taşdemir, Kubilay-Özkepir, Ramazan**, Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi, C.:I, 4. Bası, Ankara 2010.
- Topçuoğlu, Metin**, “Yeni Çek Kanunu’na Göre Tüzel Kişileri Temsilen Çek Düzenlenmesi ve Sonuçları”, GÜHFD, C.:XIV, Y.:2010, S.:2.
- Toroslul, Nevzat**, “Ceza Sorumluluğunun Gelişimi”, YD., C.:16, S.:1-2, Ocak-Nisan 1990.
- Türk Ceza Kanunu Öntasarısı 1997, T.C. Adalet Bakanlığı, Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, özel seri:3.
- Türk Ceza Kanunu Tasarısı ve Türk Ceza Kanununun Yürürlüğe Konulmasına ve Mevzuata Uyumuna Dair Kanun Tasarısı, Ankara 2000.
- Udeh, Abdulkadir**, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, (Çev.: Akif Nuri), C.: 4, İstanbul 1976.
- Ulusoy, Erol**, “Çek Kanunu Tüzel Kişilik Perdesini Aralıyor”, İNÜHFD, C.:1, S.:1, 2010.
- Ulusoy, Erol**, “Şirketler ve Bankacılık Hukukunda Kapsama Alma ve Sorumlu Kılma Amacıyla Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması”, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Uluslar arası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul 02.02.2008.
- Üçok, Coşkun**, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler, AÜHFD, 1946.
- Ünver, Yener- Hakeri, Hakan**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2011.
- Ünver, Yener**, “Ceza Hukukunda Objektif Sorumluluk”, in: Ceza Hukuku Günleri, 70. Yılında Türk Ceza Kanunu –Genel Hükümler- (26-27 Mart 1997-İstanbul).
- Ünver, Yener**, Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer, Ankara 2003.
- Vidal, Georges-Magnol, Joseph**, Ceza Hukuku (Çev.:Devrin, Şinasi Z.), Ankara 1949.
- Wagner, Markus**, “Corporate Criminal Liability National and International Responses”, International Society For The Reform of Criminal Law 13th International Conference Commercial and Financial Fraud: A Compative Perspective, Malta (8-12 July 1999).

Wessels, Johannes-Beulke, Werner, Strafrecht Allgemeiner Teil, Heidelberg, 2009.

Yarsuvat, Duygun, “Tüzel Kişilerin Cezai Sorumluluğu”, in: Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan, İstanbul 1999.

Yaşar, Osman-Gökcan, Hasan Tahsin-Artuç, Mustafa, Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu, C:1, Ankara 2010

Yazıcıoğlu, Yılmaz, Fikri Mülkiyet Hukukundan Kaynaklanan Suçlar, İstanbul 2009.

Yenisey, Feridun-Plagemann Gottfried, Alman Ceza Kanunu (Strafgesetzbuch), İstanbul 2009.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 1992.

Yılmaz, Lerzan, “Anonim Şirketlerde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması Meselesi Hakkında İsviçre Federal Mahkemesi Kararları Işığında Düşünceler, Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Uluslar arası Ticaret Hukuku Sempozyumu, Bildiri Metni, İstanbul 02.02.2008.

Yurtcan, Erdener, Kabahatler Kanunu ve Yorumu, İstanbul 2005.

Yüce, Turhan Tufan, Ceza Hukuku Dersleri, C.:I, Manisa 1982.

Zevkliler, Aydın, Medeni Hukuk, Giriş ve Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Aile Hukuku, Ankara 1989.

Yararlanılan İnternet Kaynakları:

www.tdk.gov.tr

www.legislationline.gov

(http://www.law.yale.edu/documents/pdf/cbl/Diskant_paper.pdf).

<http://www.ejcl.org/143/abs143-9.html>

http://www.law.depaul.edu/centers_institutes/ihrli/pdf/savic_corporate_crim.pdf.